

E. SETON-TOMPSON

HEYVANLAR
HAQQINDA
hekayələr

uşaqlar üçün

İNCİ serisi
UŞAQ ƏDƏBİYYATI

RİYAZİYYAT

Kitab məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün tərtib olunmuşdur. Uşaqların ədəd və rəqəmləri tanıması, sadə hesab əməliyyatlarını aparmağı öyrənmələri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Vəsait birinci sinfə hazırlaşan uşaqların yaxın köməkçisi ola bilər.

Təkmilləşdirilmiş 2-ci nəşr

İNGİLİS DİLİ

Kitab birinci siniflər üçün nəzərdə tutulmuşdur. Mövzulara uyğun şəkillər yerləşdirilmişdir ki, bu da kitabla birlikdə hədiyyə olunan diskə əlaqədardır. Mövzuların hazırlanması zamanı qiymətləndirmə vasitələrinin meyarları gözlənilmişdir.

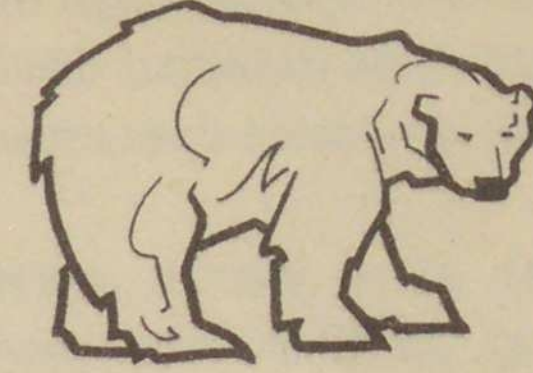

AZƏRBAYCAN DİLİ

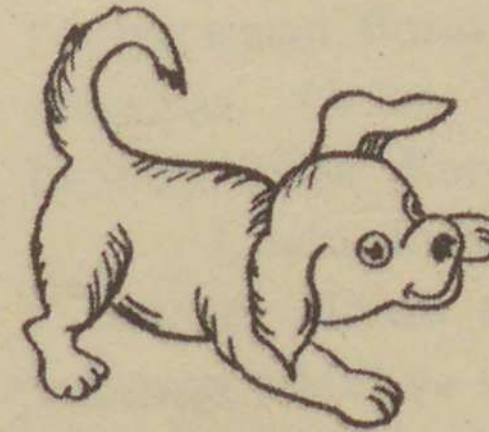
Azərbaycan dili fənnindən olan bu kitab 3-cü sinif şagirdləri üçün hazırlanmışdır. Kitabın içərisindəki çalışmalar yeni qiymətləndirmə vasitələrinə uyğun olaraq hazırlanmışdır. Vəsait uşaqlara dilimizin qanunauyğunluqlarını öyrətməklə bərabər, həm də onların dünya görüşünün və intellektual inkişafı üçün yardımçı ola bilər.

E.SETON-TOMPSON

HEYVANLAR HAQQINDA HEKAYƏLƏR

BAKI - 2012

MƏCBURİ NÜSXƏ

№ _____

F. Köçərli adına
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KITABXANASI
İNV. № 75443

2015 - fənd.

Tərcümə edəni

Mikayıl Rzaquluzadə

Mətn dizayneri

Esmira Hüseynova

Üz qabığının tərtibi

Teymur Fərzi

Korrektor

Elçin Əfəndiyev

Bu kitab Hədəf Nəşrlərinin "İNCİ" uşaq ədəbiyyatı silsilə kitablarına aiddir.

Layihənin müəllifi

Şəmil Sadiq

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Layihənin rəhbəri

Müşfiq XAN

Yazıçı

ISBN: 978-9952-464-48-1

Hədəf Nəşrləri MMC-nin rəsmi razılığı olmadan kitabın və ya onun hər hansı bir hissəsinin təkrar nəşri, elektron və mexaniki üsulla çoxaldılması **qəti qadağandır**.

© Hədəf Nəşrləri / 2012

Şirin-şəkər balalar!

Sən heç kitabların necə və harada hazırlandığını gördünmü?!
Yəqin ki yox... Elə isə gəl tanış olaq.

Mənim adım "İNCİ"-dir. Böyük qardaşımın adı "Hədəf Nəşrləri"-dir. Bax elə sənün üçün maraqlı kitabları da o hazırlayır. İstəyir ki, sən bu kitablarla dostlaşib hamıdan ağıllı bala olasan. Bilirsən ata və ana necə sevinəcək sən bu maraqlı kitablarla dost olanda! Nənə və baba lap çox sevinəcəklər.

Mən hələ balacayam. Amma çoxlu dostlarım var. Hamısı da kitablardır. Qardaşım mənə söz verib ki, mənə çoxlu belə kitablar hazırlayacaq. Sən necə, dostum? İstəyirsənmi sənün də mənim kimi maraqlı kitabların olsun? Eşidirəm ki, sən "hə" deyirsən. Çox sevindim! Elə isə gəl səni öz dostlarımla tanış edim.

"Oxuyaq-yazaq" adlı dostum sənə əlifbanın hərflərini öyrədəcək. Sən onun sayəsində yazmağı bacaracaqsan. Digər dostum "Riyaziyyat" isə sənə saymağı öyrədəcək. Başqa bir dostumuz sənə bitkiləri, heyvanları, planetləri və maraqlı peşələri tanıdacaq. Onun adı "Ətraf aləm"-dir. Dostların artdıqca sənün köməyinə "Testlər" kitabı gələcək. O sənə diqqətli və yaddaşlı olmağın sirlərini öyrədəcək. Hələ bu harasıdır! Sən kağız və yapışqandan maraqlı fiqurlar hazırlamağı bacaracaqsan. Bunun üçün "Kəs-yapışdır" adlı dostlarımız sənə yardımçı olacaqlar. Onlar bacı-qardaşdırlar. Birinin adı "Kəs-yapışdır 1", digərininki isə "Kəs-yapışdır 2"-dir.

Çoxlu dostlar qazandıqdan sonra səni babamla tanış edəcəyəm. Onun adı "Dədə Qorquddur". O nəvələrini çox sevir. İnanıram ki, babamın şəkilli və rəngləməli "Dədə Qorqud" kitabları sənün də xoşuna gələcək. Çünki, həmin 12 kitabı mən də, dostlarım da çox sevirik.

Əziz dostum, sənün yolunu gözləyəcəyəm. Məni axtarıb tapmaq yadından çıxmasın! Səni bütün dostlarımla lap yaxından tanış edəcəyəm.

Hədəf Nəşrlərinin direktoru

Müşfiq XAN, yazıçı

DOMİNO

Bir qaraqonur tülkünün əhvalatı

Birinci hissə

QIZIL UŞAQLIQ DÖVRÜ

I. Doğma Yurd

Günəş Qolder dağlarının ardında batdı, bütün heyvanların sevdiyi alatoranlıq geniş təpələrin-düzlərin üzərinə yayıldı. Günbatan od tutub yanırdı, dilim-dilim buludlar isə, kölgəsiz mülayim şölə saçırdı. Şoban çayının yaxınlığında, yüksək təpədə xırdaca yamyaşıl şam meşəsi görünürdü. Bura axşamçaqları çox yaxşı və sakit olurdu. Bu meşənin ortasında bir tülkü ailəsi yaşayırdı.

Yuvanın girəcəyi meşənin kənarındakı kolluqlar arasında gizlənmişdi. Axşamın bu vaxtında bütün ailə oynaşmaq və axşam sərinliyindən ləzzət almaq üçün havaya çıxmışdı.

Ana tülkü balaların oynamasına göz yetirirdi. O da canfəşanlıqla ümumi şənliyə qoşulmuşdu. Tüklücə körpələr, yaşamağa yenicə başlayan bütün canlılar kimi, qayğısızca oynaşırdılar; onlar üçün dünyada analarından güclü heç nə yox idi, ana isə indi tamamilə onların ixtiyarında idi,-deməli bütün

dünya onların dostu idi. Onlar bir-birilə oynaşır, əlləşir, coşqun şadlıqla bir-birini qovalayır, milçəklərin, böcəklərin ardınca qaçır, yekə eşşək arılarını cürətlə qoxlayır, analarının quyruğunun ucunu tutmaq və ya çoxdan atılıb qalmış bir sümük parçasını bir-birindən almaq üçün bərk-bərk qaçışırdılar.

Onlar oynamaq xətrinə oynaşırdılar, bir-birilə yenidən əlləşməyə bəhanə tapanda sevinirdilər.

Bu axşam tülkü balalarının oyuncağı çoxdan quruyub qalmış bir ördək qanadı idi. Bu qanad dəfələrlə əldən-ələ keçmişdi. Axırda onu tülkü balalarının ən zirəyi, üzündə qara zolaq olan bala ələ keçirmişdi. O, qanadı heç birinə vermədən ağzında tutub o qədər dövrə vurdu ki, axırda o birilər onu nahaq yerə qovmaqdan və oynamaqdan təngə gəldilər. Qara zolaqlı bala qanadı atıb, o saat anasının quyruğundan yapışdı, o qədər silkələdi ki, axırda ana birdən-birə kənara sıçradı, balaca dalaşqanı arxası üstə yerə yıxdı.

Bu vürhəvurda talada qoca bir erkək tülkü göründü. Onu görə kimisi, ana tülkü diksindi, balalar qorxuya düşdülər, amma onu tanıyıb bircə anda sakitləşdilər. Bu, ata tülkü idi.

O, yemək gətirmişdi, buna görə də hamı gözünü və burnunu acgözlüklə ona sarı çevirdi. Ata tülkü boğub gətirdiyi susiçanını yerə qoydu, ana tülkü susiçanına sarı cumdu.

Ovçular danışdı, balalar yuvada olmasa da, tülkü heç vaxt ovunu yuvaya çox yaxın gətirməz. Ovçuların söhbətlərində də arabir həqiqət olur.

Ana tülkü susiçanını balalara atdı, onlar da həmin saat ovun üstünə cumdular. Balalar mırıl-daşa-mırıl-daşa, gözlərini bir-birinə bərəldə-bərəldə, siçanı dartışdıra-dartışdıra sürüyür, hərə ovdan öz payını qoparmağa çalışırdı.

Ana tülkü balalarının ölü siçanı dartışdırmalarına baxır, eyni zamanda ətrafdakı meşəni də gözdən qoymurdu. Orada həmişə hiyləgər düşmənlər: tufəngli adamlar, yanlarında it olan

uşaqlar, qara quşlar və bayquşlar gözə dəyə bilərdi, - axı bunlar hamısı xırdaca tülkü balalarını ovlamaq istəyirdilər.

Ana tülkü həmişə göz-qulaqda idi; bu işdə əri də ona kömək edirdi. Əslində isə ata tülkü ailə işlərində ikinci dərəcəli rol oynayırdı. Bala tülkülərin gözləri açılmayınca, ana tülkü onu heç yuvaya yaxın qoymurdu, amma ata tülkü vaxtlı-vaxtında yemək gətirir və yuvanın keşiyini çəkirdi.

Bala tülkələr ləzzətlə yemək yeyəndə birdən uzaqdan ata tülkünün "yur -yur -yur- yaap" - səsi gəldi, bu təhlükənin yaxınlaşdığını xəbər verən işarə idi. Balalar böyük olsaydılar, işarənin mənasını başa düşərdilər. Buna görə də ana tülkü onları başa saldı ki, nə eləmək lazımdır. Ata tülkünün uzaqdan eşidilən hürüşünü ana tülkü alçaqdan qorxulu mırıltı ilə balalara çatdırıb, onları yuvaya yığdı. Bala tülkələr orada, əlaqədarlıqda susiçanını sakit-sakit yeyib qurtardılar.

Təkcə Yeni İngiltərə fermaları arasında min cütdən çox tülkü var. Hər cüt tülkünün hər il balaları olur, buna görə də indicə təsvir etdiyimiz səhnələr hər xoş bahar günü, hər tülkü yuvasının qabağında baş verə bilər. Deməli bu cür səhnələr ildə bizim gözüümüzün qabağında azı min dəfə təkrar olunur; amma bunlar elə gizlin baş verir və bu balaların ata-anaları o qədər ehtiyatlıdırlar ki, belə ailəvi səhnələri müşahidə etmək xoşbəxtliyi yüz min adamdan ancaq birinə qismət ola bilər.

Qolder şəhərində belə yüz mində bir xoşbəxtlərdən biri də Abner Cuks idi. Bu, uzundraz, kürən, üzü çil-çil bir oğlan idi, - inək otarmaq əvəzinə, ağaclara dırmaşib, qarğa yuvaları axtarırdı.

O, tülkü balalarının oyununa, hər uşağın tamaşa etdiyi kimi, ürək çırpıntısı ilə göz qoyardı. O, üzündə domino kimi qara maska olan tülkü balasını həmin saat seçdi və onun oyunlarına baxdıqca, sevinə-sevinə gülümsündü.

Bu oğlan tülkü balalarının oyununa mane olmağı heç ağına da gətirmirdi. Amma bununla bərabər, özünün də xəbəri

olmadan, onların oyununun gözlənilmədən kəsilməsinə, eləcə də bundan sonra tülkü ailəsinin başına gələn bütün bəlalara bais oldu.

Abner tülkü ovuna ancaq qışda çıxardı. O, "bütün ştatda ən gözəl ov iti" olacağına ümid bəslədiyi ov tulası ilə fəxr edirdi. Düzdür, bu, hələ it deyil kiçük idi, amma pəncələri iri, beli nazik, döşü enli kiçük idi. Səsi bərk, güclü idi. Sərt vəhşi davranışlarına görə, bu kiçüyün çox sərt bir it olacağı gözlənilirdi. Abner bu kiçüyü həmişə evdə bağlı saxlardı, amma bu dəfə necə olmuşdusa, kiçük evdən çıxmışdı və həmin saat da sahibini axtarmağa başlamışdı. Tülkü balalarının atasını narahat edən də həmin bu kiçüyün yaxınlaşması idi.

Ana tülkü yeddi əziz balasının yeddisinin də təhlükəsiz bir yerdə, yuvanın içində olduğunu yəqin edəndən sonra, o dəqiqə düşməni qarşılamağa getdi. O, qəsdən elə bir yol seçdi ki, düşmən yuvaya yaxınlaşsa, mütləq onun gözünə görünsün, - bir azdan hətta ərinin də möhkəm ürəyini şiddətlə döyünməyə məcbur edən, metal kimi cingilti it hürüşünü eşitdi.

Ancaq indi ana tülkü öz barəsində düşünmürdü. O, sarsaq iti aldadıb, dalınca apardı, yuvadan uzaqlaşandan sonra, çox sadə bir yol ilə izini ikiləşdirərək, onu azdırdı və geriyyə qayıtdı. Yuvada salamatlıq idi. Ancaq onu həmişə yuvanın ağzında qarşılayan qarəsifət bala bu dəfə yuvanın lap dərinliyinə çəkilib burnunu quma dirəmişdi.

Beş dəqiqə bundan əvvəl qarəsifət bala başını yuvadan bayıra çıxarmaq istəyirdi, amma birdən qorxunc, sərt it hürüşü eşitdi, bütün belinin tiri, yumşaq şələ quyruğunun ucuna qədər əsməyə başlamışdı. Bala tülkü tələsik yuvanın ən uzaq bucağına qaçıb, təhlükə sovuşandan sonra da xeyli müddət orada büzüşüb qaldı.

İndiyədək o ancaq sevgi görmüşdü. İndi isə bu aləmə qorxu da daxil olmuşdu.

II. Bədbəxtlik

Ovçular arasında çox yayılmış belə bir fikir var ki, guya tülkü yuvasının yaxınlığındakı toyuq hinlərinə toxunmaz. Çalışar ki, yaxın qonşusunu qəzəbləndirməsin. Buna görə də ov etmək üçün daha uzaq fermalara gedər.

Bəlkə də elə buna görə, Cuqların quşxanasında salamatlıq idi, amma Bentonun toyuqları tez-tez yox olurdu. Qoca Benton çox da səbirli adam deyildi, gözəl toyuqlarının dördüdə birindən çoxu yox olanda, o da tamamilə hövsələdən çıxdı.

Növbəti bazar günü Bentonun oğulları Si və Bed tərənin üstü ilə gedəndə, birdən tülkünün izinə düşmüş Cuksun itinin hürüşünü eşitdilər. Bu oğlanlar həmin it ilə çox da dost deyildilər, buna görə də bu işə baş qoşmadılar. Onlar ayaq saxladılar, yuxarıdan dərədə itin tülkünə qovmasına tamaşa etdilər. Si və Bed tülkünün qaçmaqdan bezəndə, iti necə asanlıqla aldatdığını gördülər.

Amma onlar hələ yerlərindən tərənəməmişdilər ki, tülkü yenə zahir oldu; bu dəfə ağzında qar kimi ağappaq bir toyuq vardı. Benton cins ağ toyuqları ilə fəxr edirdi; indi heç şübhə yoxdu ki, tülkünün apardığı toyuq onun toyuqlarındandır. Ağ toyuq uzaqdan çox aydın görünürdü və oğlanlar heç bir çətinlik

çəkmədən oğru tülkünə lap yuvasının ağzına çatana qədər gördülər.

Aradan yarım saat keçməmiş, oğlanlar cins toyuğun qar kimi ağappaq tülklərinin səpələnmiş olduğu yerdə ayaq saxladılar. Oğlanlar uzun bir şüyülü tülkünün yuvasına soxmağa çalışdılar, amma şüyül yuvanın girəcəyindəki döngəyə dirənib qaldı. Tülkü balaları çox qorxsalar da, sağ-salamat qaldılar. Bu vaxt qoca tülkələr meşənin içində, yuvanın yaxınlığında vurnuxurdular. Onlar qorxub yuvadan uzaqlaşmırdılar; balaları yuvada olduğu üçün, yuva onları özünə sarı çəkirdi. Onlar yuvaya yaxınlaşmağa çalışsalar da, ancaq adam səsinə eşidib uzaqlaşır və kolların arasında gizlənirdilər.

Yuva Cuksun torpağında olsa da Bentonun oğulları belə qərara gəldilər ki, o biri gün bir də bura qayıdıb, yuvanı qazsınlar və tülkü balalarını ordan çıxarsınlar. Ancaq tülkü nigaran idi: onun evi indi təhlükəli olmuşdu. Buna görə də ana tülkü o dəqiqə yeni bir yuva qazmağa və səhər açılana yaxın balalarını ora köçürməyə başladı.

Yeni doğulmuş pişik balalarından ən yaxşısını seçmək istəyən kəndlilərin sadə və təbii seçmə üsulu var: pişik balalarını aparıb çöldə, düzdə qoyurlar. Ana pişik tez gedib balalarını tapır və daşıyıb gətirməyə başlayır. Onun əvvəlcə gətirdiyi bala ən yaxşı bala sayılır. Bu, sınıanmış üsuldur: ən zirək pişik balası həmişə üstə çıxır, anasının diqqətini hamıdan əvvəl özünə cəlb edir, buna görə də, ana onu hamıdan əvvəl evə gətirib gəlir.

Köhnə yuvada ana tülkünə əvvəlcə qarşılayan hamıdan zirəng və güclü olan bala – Domino oldu və ana tülkü onu birinci olaraq yeni, təhlükəsiz sığnağa gətirib gəldi. Sonra onun bacılarından ən sağlamını, üçüncü dəfə isə möhkəm bədənli balaca qardaşını gətirdi. Bu zaman ata tülkü qonşu tərələrdə durub keşik çəkirdi.

Hava işıqlaşmağa başladı. Ana tülkü üçüncü balanı götürüb gedirdi ki, birdən ata tülkü həyəcan işarəsi verdi.

Bentonun oğlanları bel ilə, külüng ilə tülkü yuvasını qazmağa gəlmişdilər. Ancaq yuvanın girəcəyinin üç atddımlığında yekə bir daşa rast gəldilər. Onlar bu daşı aradan qaldırmaq barəsində fikirləşirdilər ki, birdən dağlardakı daş karxanasından partlayış səsi gəldi və onlar da hərəkət planlarını müəyyənləşdirdilər. Oğlanlardan biri daş karxanasına gedib, tezliklə dinamit patronu gətirib gəldi. Onlar patronu daşın oyuğuna qoydular, bir dəqiqə sonra dəhşətli bir partlayış təpənin ətəyini sarsıddı. Toz buludu yatandan sonra məlum oldu ki, partlayış yuvanın girəcəyini daşla doldurmuşdur. Tülkü balaları şübhəsiz ki, ya daşların altında qalıb əzildilər, ya da boğuldular. Partlayış onların yuvasını məzara döndərmişdi. Oğlanlar da çıxıb getdilər.

Oğlanlar gecə qayıdıb bura gəlsəydilər, görərdilər ki, ana və ata tülkü yeri eşir, qranit parçalarını nahaqca yerə dişləri ilə gəmirir, doğma yuvalarına girə bilmək üçün cəhd edirdilər. O biri gecə tülkələr yenə də gəldilər. Üçüncü gecə təkə ana tülkü gəldi, sonra isə, o da bu naümid cəhdindən əl çəkməli oldu.

III. Təzə ev

Tülkələrin təzə evi əvvəlkindən bir mil aralıda idi, özü də təpədə yox, aşağıda, çayın qırağında, çayın təpələrdən ayrılıb çəmənələrə sarı axdığı yerdə idi. Burada, qayalarla əhatə olunmuş, toz və ağcaqovaq rışalarının bir-birinə sıx sarmaşdığı geniş bir dərədə idi. Toz ağacı həmişə səs-küy salır, sanki köksünü ötürür, ağcaqovaq ağacı isə, həmişə titrəyir və əsirdi. Yaxınlıqdan isə, şən nəğməli dalğalı çay axırdı.

Yuvanın girəcəyində bitmiş sıx otlar çil basmış sakit çaylara qədər uzanıb gedirdi. Bu yaşıl düzənlik üç balanın oylağı idi. Burada bütün yay uzununu ovçu ata tülkünün, ağzında ov, əvvəlki kimi evə qayıtması səhnələrini dəfələrlə görmək olardı. Tülkü balalarının həmişə atılıb-düşmələrindən ətrafdakı ot əzilmiş və pəncələri ilə tapdanmışdı.

Tülkü balaları tez böyüyür, amma üzündəki maskası gündən dahada tündləşən bala tülkü hamıdan tez yekəlirdi.

Ata-ana tülkü balalarına ov qaydalarını öyrətməyə başlamışdılar. Tülkü balalarının demək olar ki, hamısı daha analarını əmmirdilər, böyük tülkələrin yedikləri ilə dolanırdılar. İndi də ata ilə ana tülkü işi elə qururdular ki, balalar yeməklərini özləri guya müstəqil qapırdılar. Ata-ana tülkü ovu daha yuvanın

özünə gətirmir, meşədə, - bala tülkülər böyüyüb gücə dolduqca, daha da uzaqlarda qoyurdular. Balalar ana tülkünün çağırış səsini eşidən kimi, meşəyə cumurdular, orada çox ciddi bir oyun başlanırdı və onların yeməyi bu oyunun başlanırdı və onların yeməyi bu oyunun nəticələrindən asılı olurdu.

Onların sıx kolları arasında qaçışmaları, ot basmış döşlərdə hərlənmələri, hər bir dərini nəzərdən keçirib qoxlamaları görməli bir mənzərə idi!

Külək gətirdiyi qoxunu duyub, hayana qaçmaq lazım gəldiyini müəyyən etdikdə, onlar bir-birini itələyib yıxa-yıxa, şadlıqla cumurdular. Nəhayət, ata və ya analarının izi ilə var gücləri ilə qaça-qaça, gizlədilmiş yeməyi çox gözəl tapa bilirdilər.

Beləliklə, onlar əsl ova öyrəşdilər.

Qarabəniz tülkü balası hamıdan cəld, hamıdan güclü və hamıdan zirək idi. O yeməyi hamıdan yaxşı tapmağı bacarırdı, buna görə də hamıdan yaxşı yeyirdi. Ən böyük və ən dadlı tikə həmişə ona çatırdı. O, tülkünün o biri balalarından daha tezböyüyürdü və balaların arasındakı fərq, günü-gündən daha aydın gözə çarpırdı. Amma bu balanı o birilərdən fərqləndirən başqa bir cəhət də vardı: onun tünd boz uşaqlıq kürkü, daha da tündləşirdi. Qardaşının və bacısının kürən və sarı,-cinslərinə məxsus tükləri çıxmağa başlayır, onun dərisi isə, gündən-günə qaralırdı, sifətində və pəncələrindəki tüklər isə, tamam qapqara idi.

İyul ayının axırları idi. Qoca tülkülər balalarına yalnız qonşu fermalardan yorulmadan yemək daşımaqla kifayətlənmir, həm də onları qayğıkeşliklə hər bir təhlükədən qoruyurdular. Qara köpəyin cingiltili hürüşü yuvalarının yaxınlığından tez-tez eşidilirdi və qara tülkü balası bu səsi eşidəndə tirtir əsirdi. Hər dəfə ata və ya ana tülkü düşməni qabaqlayıb, sadəcə bir hiylə ilə aldadır və köpəyi evə əliboş qayıtmağa məcbur edirdilər. Sahildəki qayalıqlar arasında iti aldatmaq o qədər asan idi ki,

tülkülər daha yöndəmsiz düşmənlərinə saymazyana baxır və həddən artıq arxayınlaşırdılar.

Bir dəfə tülkü balalarının üçü də atalarının gətirdiyi ovu axtara-axtara, çəmənlikdə o yan-bu yana qaçışanda hardansa, xallı köpək çıxıb onların üstünə cumdu.

Köpəyin göy gurultusuna bənzər mırıltısından bərk qorxuya düşmüş tülkü balalarının hərəsi bir tərəfə qaçışdı, amma balaca qardaş qaça bilmədi və köpəyin yekə çənəsinə keçdi.

Qorxunc köpək yemini fermaya gətirib,, sahibinin ayağının altına qoydu və tərif gözləyə-gözləyə ona baxdı. Ancəq sahibi köpəyi tərifləmədi.

Bədbəxtlik həmişə bədbəxtlik gətirər. Həmin günün ertəsi səhər tezdən ata tülkü, yenicə tutduğu bir ördək ağzında, evə sarı yüyürürdü ki, birdən it hürüşü eşidib həmişəki və yaxşı bələd olduğu yoldan kənara çıxmalı oldu. O, iki tərəfinə də barı çəkilməmiş bir yola düşdü. Ağzındakı ördəyi buraxmasa, barıdan hoppana bilməyəcəkdi. Tülkü barı boyu qaçmağa başladı, amma itlər onu haqlayırdılar. Bu vaxt tülkü ilk rast gəldiyi keçiddən içəri girib, o tərəfə çıxdı, amma, heyhat! Yazıq tülkü elə həyəətə gəlib çıxmışdı ki, burada da başqa bir it var idi;-beləliklə bura tülkünün axır mənzili oldu.

Ailəsi bundan xəbərsizdi. Ata evə qayıtmadı və ov gətirmədi. Ana ilə iki tülkü balası ac qaldı. Həmin gün onların hiss etdiyi şey elə bu aclıqdan ibarət oldu.

Ağcaqovaq ağacları arasındakı yuvada bir ana iki bala qaldı. Ana tülkü cürətlə bütün əzab-əziyyətləri öz öhdəsinə götürdü. Amma balaların qayqısına daha az qalmalı idi. Avqust ayında balalar onunla birlikdə uzaqlara ova getməyə başladılar və özlərinə yem tapa bildilər. Sentyabr ayında qızı, boyda anasına çatmışdı, amma tünd dərili oğlan isə anasını da ötüb keçmiş və ondan qat-qat güclü olmuşdu. İndi bacı ilə qardaş və ana ilə oğul arasındakı münasibətlər dəyişmişdi: hər iki dişi tülkü bu ucaboy

qəşəng tülküdən uzaqlaşmağa başladı və axırda onunla görüşməkdən çəkildilər.

Ana ilə qızı hələ də birlikdə yaşamaqda idilər. Amma, nəyə, bunların arasındakı ailə bağlarını daha qırmışdı. Ana-qız ucaboy qara tülküyə təsadüfən rast gəldikdə, dost kimi rəftar edirdilər. Amma görünür ki, ona rast gəlməkdən çəkinirdilər. Beləliklə, yeyinayaq domino özü qayğısına qalmağı öyrəndikdən sonra çillikdəki yuvadan ayrılıb, təkbaşına yaşamağa başladı.

IV. Yeni geyim və yeni həyat

Domino ağcaqovaq ağaclarının kölgəsindəki doğma guşədən ayrılıb yaşayış əziyyəti ilə dolu olan geniş aləmə qədəm qoydu. İndi o müstəqil yaşamağa başlamışdı və həmişə tox və salamat olmaq üçün, ancaq öz gücünə güvənməli idi. O gündən daha ağıllı, daha ehtiyatlı və daha gözəl olurdu.

Doğma yuvadan ayrılardan bir az sonra bir dəfə o, tutulmaqdan qaçıb canını qurtarmalı oldu. Bu, ona göstərdi ki, xilas olmaq üçün zirəklik, bəzən yeyin qaçmaqdan daha vacibdir. Bundan başqa o yəqin etdi ki, təhlükəli dəqiqələrdə sədaqətli bir dostu var, bu dostu əvvəllərdə hər gün görürdü, amma onunla yalnız indi tanış olurdu.

Bir dəfə Dominonun dalınca iki it düşüb qovurdu. Onlardan qaçıb canını qurtarmaq üçün, qayalar arasında xeyli yüyürdü, pəncələri yaralanıb qanı axdı. O gün hava yaman quru və bürkülü idi. Domino var gücünü toplayıb, onu qovan itlərdən xeyli aralanıb qabağa düşmüş və çaya doğru qaçırdı ki, yüyürməkdən yorulmuş, qızmış, qanamış ayaqlarını bir az sərinlətsin. Çaya enib dayaz yerdə axına qarşı gedə-gedə, sərinlikdən ləzzət alırdı. Suyun içi ilə dördə bir milə qədər

getmişdi ki, birdən yenə də it səsinin yaxınlaşdığını eşitdi və onun izi ilə çaya qədər qaçıb gəlmiş itləri gördü. Cavan tülkü kiçik bir adadakı kolların arasında gizlənib, təhlükəsiz sığınağından tamaşa edir, itlərin suya çatdıqda, onun izini itirdiklərinə və izi tapmaq üçün sahildə o yan-bu yana qaçırdıqlarına, nəhayət heç nə tapa bilməyib kor-peşman evə qayıtdıqlarına baxıb ləzzət alırdı.

Bəlkə də tülkü aydın başa düşmürdü ki, su onun izini itirmişdir, amma hər halda hiss etmişdi ki, çay yaxşı yerdir, burada ən qorxulu təhlükədən can qurtarmaq olar. Sonralar bu, dəfələrlə təsdiq olundu. Məsələn, çay axarında, xeyli aşağıda, o biri sahildə dayaz bir qumluq vardı ki, görünür orada heç bir iz qalmırdı. Deməli ki, qaçan tülkünün burada olduğunu heç kəs bilməzdi. Qış gəlib çayın üstünü nazik, parlaq buz təbəqəsi örtükdə, domino gördü ki, buz onun ağırlığına yaxşı davam gətirir, itlərin ayağı altında isə, sınır və itlər suya düşür.

Ancaq ən faydalı yer çayın yuxarısındakı uçurumlu qaya idi. Uçurumun altından nazik bir cığır keçirdi. Cığırın başlanğıcı xeyli geniş idi, sonra isə o qədər daralırdı ki, tülkü buradan birtəhər keçə bilirdi, amma ov iti üçün bura çox dar idi. Bu cığır burunun kənarı ilə hərlənir, sonra qaya ilə dik yuxarı qalxıb, meşəyə tərəf gedirdi ki, başqa bir yol ilə ora tamam iki mil ara var idi.

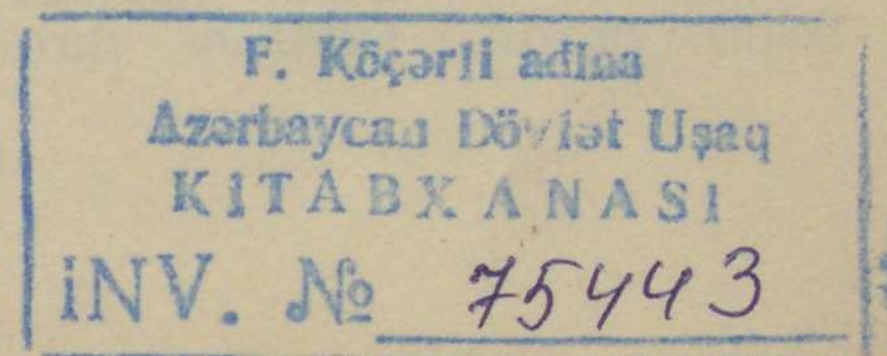
Bundan başqa Domino bunu yəqin etmişdi ki, başqa yerlərdə ov tapılmayanda, çayın qırağında həmişə yeməli bir şey tapmaq mümkündür. Suyun sahilə atdığı balıq, ya ölü quş, ya da, heç olmasa, bir qurbağa, - nə olur-olsun, bir təhər qarın doyurmaq olar. Buna görə də Domino möhkəm inanmışdı ki, ümumiyyətlə çay, həyatının çətin dəqiqələrində çox gözəl və faydalı bir yerdir. Çay onun dostu olmuşdu.

Amma bu müddət ərzində bizim bu gənc heyvan çox dəyişmişdi, onun həyatını qorxu altına alan təhlükələr də on qat çoxalmışdı.

Sərin payız gecələri düşəndə, onun kürkünün tükləri daha da sıxlaşıb yumşalmış və rəngini dəyişmişdi. Dərisi gündən-günə tündləşirdi, nəhayət, kürən və boz çalarları tamamilə yox oldu. Xəzdən başı çıxan hər kəs deyə bilərdi; "Görünür bu tülkü get-gedə lap gözəlləşəcək. Deyəsən bu gənc tülkü əsil qara-qonur tülkü olacaq!"

Qara-qonur tülkünün dərisini əldə etmək elə böyük xoşbəxtlikdir ki, bunu hər bir ovçu arzu edə bilər. Ancaq heyvan bu sərvəti özünün hiyləgərliyi və yeyinliyi ilə möhkəm qoruyur.

Qara-qonur tülkü, adi tülküdən ancaq qışda çox aydın seçilir. Qara-qonur tülkü balası uşaqlıq kürkünü dəyişməyincə onu adi tülkü balasından ayırmaq olmur. Yalnız qış yaxınlaşdıqda, bu xoşbəxt tülkünün gözəlliyi aşkara çıxır. İndi də payız gələndə, Qolderdə şaxtalı gecələr düşəndə, Dominonun rəngi tündləşməkdə olan qış kürkü gündən-günə daha da sıxlaşıb yumşalmağa, ucu ağ olan quyruğu şələləşməyə, sifəti uzununu qara zolaq isə, daha da qaralmağa, yan-yörəsindəki gümüşü tüklərin üstündə maska kimi kəskin bir surətdə fərqlənməyə başlamışdı. Başı və boynu da parlaq qara rəng almaqda idi. Nəhayət zil qara dərinin üzərində ucları qaranlıq gecə səmasına səpələnmiş ulduzlar kimi parıl-daşan ağ tüklər zahir oldu. Bu qarabəniz tülkünü iyul ayında görən noyabr ayında, gözəl qış paltarının bəzəkli çağında görsəydi, tanıya bilməzdi: Domino gözəl qara-qonur tülkü olmuşdu.

V. Güzəllə yırtıcı

Tezliklə hamıya məlum oldu ki, bir qara-qonur tülkü peyda olub. Adamlar xəzli heyvanlar içərisində bir möcüzə olan bu gözəl heyvanı dəfələrlə görmüşdülər, hətta bəziləri belə guman edirdilər ki, Cuksun iti qara Gekla dəfələrlə onu dabanbastı qovub. Məsələn, elə Cuks özünü bunu belə danışırdı, amma qonşuları onun bu cür nağıllarına gülürdülər və deyirdilər ki, qara-qonur tülkü axmaq iti lağa qoyub, tənənfəs olana qədər qaçmağa məcbur edib, həmişə də saysız-hesabsız hiylələrindən birini işlətməklə, iti axmaq vəziyyətində qoyub.

Geklanın çox gözəl səsi vardı: uca, qalın, özü də elə bərk hürürdü ki, sakit gecələrdə onu bir neçə mildən eşitmək olurdu. İt mexaniki olaraq hər yerindən sıçrayanda, hətta izi ilə evə qayıdanda da, həmişə hürürdü.

Cuksun oğlanları elə bilirdi ki, Gekla çox gözəl nümunəvi bir ov itidir, amma qonşular deyirdilər, bu it tülkü tələsi ilə buxar maşını fitinin qarışığından əmələ gəlib, özü də qara-qabaq, vəhşi heyvandır. Bir qədər ədalətli olanlar etiraf edirdilər, Gekla,

doğurdan da, xüsusi unudulmaz səsə malik olan iri gövdəli, iti qaçan, sərt bir tuladır.

Geklanın hürməyini ilk dəfə fermada bağlı olanda eşitdim. Bu cingiltili, qorxunc metal səsinə bənzər səs sonra bütün bazar günü qulaqlarımdan getmədi.

Bir dəfə payızda, gün batanda Qolder təpələrinin ətəklərində gəzəndə uzaqlardan gələn həmin metal səsinə bənzər hürüş qulağıma gəldi. Onu həmin saat tanıdım və başa düşdüm ki, Gekla nə isə bir işə düşüb. Diqqətlə dinləyib, tezliklə işin nə yerdə olduğunu bildim. Əvvəlcə yarpaqların xışıltısı eşidildi, bir neçə an sonra isə, mən o gözəl heyvanı- kömür kimi qap-qara tülkünü gördüm. O, düşməyə sarı baxmaq üçün qabaq pəncələrini yerə yıxılmış bir ağacın üstünə qoyub, bircə dəqiqəlik əyləndi. Tülkü məndən vur-tut əlli atdım aralı idi, nə edəcəyimi bilmirdim: əlimi dodaqlarıma qoyub dərindən nəfəs aldım və pəsdən muşqurdum. Tülkü o dəqiqə mənə tərəf dönüb, iməkləyə- iməkləyə mənə doğru sürətlə sürünməyə başladı.

Aramızda iyirmi addım məsafə qaldıqda, o qulaqlarını şəkəlyib, quyruğunu ədalı-ədalı azacıq dikləyib və sağ pəncəsini qaldırmış halda durub, siçovul və ya dovşan muşqurtusuna bənzər bu cəzbedici səsin hardan gəldiyini müəyyən etməyə çalışdı.

Ay aman, onun dərisi nə qədər gözəl idi!

Payızın hələ əvvəlləri idi, amma parlaq qara xəzin üstündə tülkünün qar kimi ağappaq döşü və quyruğunun ağaran ucu kəskin surətdə seçilirdi. Tülkünün sarı gözləri işıq saçır, tüklərinin gümüşü ucları başını və boynunu işıqlı bir halə kimi dövrəyə almışdı. Mənə elə gəlirdi ki, ömrümdə heç vaxt belə gözəl bir məxluq görməmişəm. Nəhayət, başa düşdüm ki, bu yəqin elə Qolderin həmin o qara-qonur tüküsüdür. Mən də hərəkətsiz durmuşdum, o da. Çox vaxt olduğu kimi, yəqin heyvanın ağına da gəlmirdi ki, qarşısında duran insandır. Ancaq tülkü

yaxınlaşmaqda olan həmin metal səsinə bənzər hürüşü yaxşı eşidirdi və bilirdi ki, Gekla izinə düşüb. Buna görə də dönüb qaçmaq istədi. Bu zaman bir də muşqurdum və qulağı səsdə olan heyvanın o gözəl ədalı vəziyyətini görmək xoşbəxtliyinə bir də nail oldum. Ancaq ehtiyatsız bir hərəkətlə özümün burada olduğumu bildirdim və tülkü bircə anda yox oldu.

Aradan on dəqiqə keçmiş başqa bir heyvan zahir oldu: hər bir neçə hərəkət etdikdən sonra müntəzəm surətdə hürə-hürə kolların arası ilə, qarşısına çıxan və əyilməyən hər budağı qıra-qıra, yöndəmsiz cüssəli, gözlərindən qan daman, yerdəki izdən başqa heç bir şeyə diqqət yetirməyən, tutqun bir inadla irəli soxulan Gekla gəlib çıxdı. Bu həmin məşhur Gekla idi ki, Qolder təpələrində yaşayan heyvanların ən yeyinayaqlısı ilə bəhsə girib gücünü sınamaq istəyirdi.

Bu yekəpər heyvanın yeri qoxladığını və tülkü izlərinin hər dönüşünü dürüst tapdığını görəndə, adamı istər-istəməz dəhşət alırdı. Bu izlərin tülkünün hara getdiyini aşkara çıxaracağını düşünəndə, adamı vahimə basırdı. Amma əslində də elə belə idi, Gekla bircə dəfə də olsun izi itirib məəttəl qalmadı. Mən itə də muşqurdurdum. Amma elə bil cansız tələyə muşqurdurdum. Çünki onun fikri-zikri tülkünün tapmayınca, izi itirməməkdən ibarət idi. İşin dalısının necə olacağını köpəyin qanla dolu gözlərindən və belinin tirindəki tüklərinin qabarıb dik durmasından bilmək olardı. Mən özüm də tülkü ovuna çıxıram və bu ovu xoşlayıram, amma o gün əlindən qaçıb qurtarmaq mümkün olmayan amansız Serberin ovladığı bu gözəl heyvanın görkəmi mənə elə təsir elədi ki, elə bil zəhərli bir ilanın gözəl nəğməkar bir quşçıgazi boğmasını gördüm.

İnsan ilə it arasındakı qədim dostluq unuduldu və o vaxtdan mənim ürəyim qara-qonur tülkünün tərəfinə keçdi.

VI. Dominonun qış həyatı

Qış gəldi və kənd uşaqları qayda-qanunsuz tülkü ovuna çıxmağa başladılar. Onlar bir-iki iti qabaqlarına salıb, adət üzrə, əldə tüfəng, piyada onların dalınca düşürlər. Amma bir dəfə bir sürü itlə əsil tülkü ovuna çıxan atlı ovçular Dominonun izinə düşdülər, ancaq Domino çayın qırağındakı qayalıqlar arasında gizləndi. Domino hər dəfə düşməndən müvəffəqiyyətlə qaçıb qurtaranda, dahada güclü olur, onu qovalayanları daha da məharətlə azdırmağı bacarırdı. Bundan başqa o, özünü ələ almaq bacarığını da artırır. Yekə köpəyin qorxunc hürüşü onu yenə də əvvəlki kimi qorxudurdu, amma Domino bu qorxuya üstün gəlməyi bacarırdı və cürəti get-gedə artırdı.

İndi o, tək tülkülər yaşayan kimi yaşayırdı. Yuvası yoxdu, - tülkülər qışda yuvada az olurlar. O, açıq yerlərdə yatırdı, burada sıx yumşaq tülkü kürkü və şələ quyruğu onu soyuqdan qoruyurdu. Qoxu duyma hissi iti olduğundan, yaxınlaşan hər təhlükədən xəbər tuturdu.

Ancaq gündüzlər günün altında yatırdı. Tülkələrin belə bir qanunu var: "gecə ov, gündüz yatmaq üçündür". Günəş batıb qaranlıq çökəndə, Domino yemək axtarmağa gedirdi.

Belə bir yalnış fikir var ki, guya "bütün vəhşi heyvanlar ən qatı qaranlıqda da görə bilir"elə deyil, heyvanada işıq gərəkdir. Əlbətdə, heyvana işıq insandan xeyli az lazımdır, amma hər halda ona da bir azca işıq gərəkdir. Heyvan qaranlıqda insana görə əl havasına daha yaxşı yol gedə bilir,amma hər halda o, yalnız əl havasına yeriir. Heyvanlar parlaq günorta işığını xoşlamırlar. Onların sevdikləri vaxt, alatoranlıqdır. Ay işığında və ya qışda, yerdə qar olanda, ulduzların işığında ov eləmək daha yaxşıdır.

Bəli, gün batan kimi, Domino ova çıxdı. O,üzü küləyə xırdaca yeyin addımlarla qaçır, hərdən o yan-bu yana dönürdü ki, gözə çarpan kolluqları və ot basmış çala-çuxuru yoxlasın: əvvəllər əlinə ov keçən yerlərə baş çəkir, gözünə sataşan hər dirəyə, daşa vəya barının küncünə tərəf qaçıb qoxlayırdı ki, görsün bu yaxında buralara bir tülkü gəlib, ya yox. Axı tülkülər də itlər və qurdlar kimi, hər bir daşın və dirəyin yanında izlərini qoyurlar. Sonra o, təpənin üstünə çıxdı ki, qoxlayıb görsün külək yeməli bir şey qoxusu gətirir ya yox. Bir balaca xışiltı eşidən kimi, o, yerində mıxlanıb hərəkətsiz durur, bir hadisə baş vermədiyinə əmin olana kimi arxayınca tərənmir, ya da pişik kimi yastılana-yastılana həmən yerə yaxınlaşırdı ki, işin nə yerdə olduğunu lap yaxşı bilsin. Hərdən bir yerə əyilmiş bir ağaca dırmaşırdı ki,ətrafı gözdən keçirsin. Ya da, ağac olmayanda, ətrafı bir anlıq gözdən keçirmək, üçün yuxarı hoppanırdı.

Bu gecə səfərləri zamanı o, köpəklərin qoruduğu ferma həyətlərindən heç də kənar gəzməzdi. İnsanlar xam yerlərdə məskən saldıqca,oralarda tülkülərin də sayı artırdı, çünki hər fermada onlar üçün yeməyə şey tapılırdı və hərfermanın tülkülərdən ibarət bir neçə daimimüştəri vardı. Bizim Domino da itlər olsa da, həmişə bu fermadan – o fermaya baş çəkərdi. Köpəklərin dişinə keçməmək üçün isə, bir qədər aralıda durub, onları cırnatmaq üçün hürərdi. İt cumanda,qoyub qaçardı,cavab

gəlməyəndə isə, bilərdi ki, it bağlıdır. Onda cürətləhəyəyə girib, qabağına nə çıxsa, tutardı. Əlbəttə onun üçün ən yaxşısı kök toyuq ovlamaq idi, – o dəqiqə dişi ilə boğazından yapışıb,səsini kəsərdi. Ancaq Domino hərdən toyuqlara atılan quru çörəklə və ya siçovul tələsindən çıxarılmış ölü siçanla da kifayətlənməli olurdu. O, hətta donuzların axurundan da parça-tikə götürməkdən iyrənməzdi

Demək olar ki, o hər gecə olmasa da, həmişə yeməyə bir şey tapırdı, - axı həftədə beşcə dəfə yaxşı yemək tapsaydı, bu, onun arıqlamamağına və qışı başa vurmağına kifayət edərdi.

VII. Domino özünə rəfiqə tapır

Heç bir vəhşi heyvan bir yerdən başqa yerə gedib, boş-boşuna veyillənmir, - hər birinin məhəlləsi, ov etmək üçün müəyyən ovlağı vardır. Bu ovlaq üçün o, vuruşmağa hazırdır və oranı öz həmcinsi hər bir başqa heyvandan qoruyur.

Aparılan çoxlu müşahidələr göstərir ki, tülkünün ovlağı adətən yuvasından hər tərəfə üç-dörd mil uzanır. Ola bilər ki, bir tülkünün ovlağı başqa tülkülərin ovlağı ilə qismən bitişsin. Amma heyvanlar belə daimi qonşularına tezliklə isnişillər, onların zahiri görkəmini və izlərinin qoxusunu tanıyırlar. Axırda qonşular daha bir-birinə fikir vermirlər.

Amma oğlağa başqa heyvan gəlib çıxanda, iş tamamilə dəyişir. Onda həmin heyvanlarla ya vuruşmaq, ya da həmin oğlaqdan əl çəkmək lazım gəlir.

“Qarlı ay” başa çatdıqda, tam qüvvətə dolmuş, gəşəng kürk geymiş Domino yalqızlıqdan darıxmağa başladı. Ara bir başqa heyvanlarla görüşmək meyli onun bir fermanın yaxınlığında təpənin üstündə oturub, itlərin hürüşməsinə qulaq asmağa məcbur edirdi, - bu çox qorxulu olmadıqda, belə edərdi, - ya da həddə qəsdən itləri cırnadardı ki, dalınca düşüb, onu

qovalasınlar. Hərdənbir o, ay işığında təpənin üstündə durub, hürə-hürə uzun-uzun ulardı. Alimlər buna tülkü hürüşü deyirlər, ovçular isə, bunu həzin ağlayış adlandırırlar:

Jap, jap, jap, jap, jurrr-jou,

Jap, jap, jap, jap, jurrr-jou...

Bir dəfə “Ac ay”ın gecələrindən birində Domino səsinə səs verən olacağına ümid etmədən, dərddi-dərddi ulayırdı. Uladıqda yalqızlığı daha artıq hiss edirdi.

İnsanlar “Ac ay” dedikdə fevralı nəzərdə tuturlar. Qış yavaş-yavaş təslim olmaqda idi, yumşaq, rütubətli cənub-şərq küləyi əsirdi, - bu həmin küləkdir ki, özü ilə bərabər yazın sirli nəfəsini gətirir.

Domino çağırışını bir də təkrar etdi:

Jap, jap, jap, jap, jurrr-jou,

Jap, jap, jap, jap, jurrr-jou...

Sonra o, diqqətlə ətrafı gözdən keçirdi, - bu dəfə çölün ağ örtüyü üzərində uzaqlardan bir kölgənin keçib getdiyini sezdi. Domino qulaqlarını şəkəyib, həmin kölgəni təqib edəndə, bir qədər yaxından da qarın üstü ilə başqa bir kölgənin də sürətlə keçib getdiyini gördü və onun dalınca cumdu.

İnsan bütün qonşularını yalnız onların zahiri görkəminə görə tanıyır və onlar görkəmlərini azacıq dəyişdikdə adam asanlıqla səhv edir. Tülkü bu cəhətdən insandan xeyli yüksəkdədir; o öz qonşularını izlərinin, bədənlərinin qoxusuna görə və bundan başqa onların zahiri görkəminə görə tanıyır, - bütün bunlar isə, hamısı birdən tanınmayacaq dərəcədə dəyişə bilməz. Bir neçə an sonra Domino daha ikinci kölgənin izinə düşmüşdü. Dominonun burnu həmin saat ona dürüst xəbər verdi ki, bu iz Şobanda yaşayan kürən tülkünün izidir. Kürənin çoxdan bəri burada ov etmək ixtiyarı var idi, amma birinci kölgənin izlərinə rast gəlmədikdə, həmin saat savaşımaq həvəsi ilə qanı qaynadı. Bu iz buralara gəlib çıxmış yad bir tülkünün izi idi, ona

görə də Domino cumub onu axtarmağa getdi. Ancaq izi qoxlaya-qoxlaya qaçdıqca, onun qəzəbi yox olub, əvəzində başqa bir hissə əmələ gəldi.

Domino izi bir də yoxlayıb, var gücü ilə həmin tülkünün ardınca qaçmağa başladı. Onun çox gözəl və yanılmaz bələdçisi olan burnu sanki ona pıçıldayırdı: "cəld ol!".

Domino ikiqat coşmuş bir halda irəli cumdu və birdən yenə də Kürənin izinə rast gəldi. Vur-tut bir neçə dəqiqə bundan əvvəl Domino bu izə rast gəlmişdi və saymazyana ötüb getmişdi, indi isə hər şey dəyişmişdi: onun ürəyini yenə də yeni bir duyğu bürüdü. İndi bu bir azğın qəzəb idi. Onun qulaqlarından tutmuş quyruğuna qədər bütün tükü biz-biz oldu. Nəhayət üç-dörd tala da ötüb keçdikdən sonra o tülkələrin ikisini də gördü. Onların hərəkətlərindən baş açmaq olmurdu, bu nə qaçdı-qovdu idi, nə də dalaşma. Bilmək olmurdu ki, onlar bir-biri ilə dostdular, ya düşmən. Çox iri olmayan dişi yad tülkünün yumşaq tüklü ağ gərdənliyi vardı. O, bir qədər irəlidə qaçırdı, Kürən isə, tez ona çatdıqda, o geri dönüb kürənin üstünə cumurdu. Kürən geri sıçrayır, amma dalaşmırdı. Beləliklə onlar o yan-bu yana atıla-atıla qaçmaqda idilər. Bu mənzərəni kördükdə, Dominonun qəlbini coşqun bir ehtiras və qəzəb bürüdü.

Nədənsə ona elə gəlirdi ki, Ağgərdən tülkünün meyl və rəğbətində onun daha çox haqqı var. Buna görə də Ağgərdən tülkü onu rəqibindən daha sərt şəkildə rədd etdikdə, Domino mətəttəl qaldı. O, vəhşi bir mırıltı ilə Kürənə sarı döndü. Kürən quyruğunu qaldıraraq iki cərgə dəhşətli dişlərini ağardıb qıcıyaraq dik qalxdı.

Bir neçə saniyə onlar bu cür üz-üzə durdular. Ağgərdən tülkü bundan istifadə edib, yenə qaçmağa başladı. Rəqiblər qaça-qaça, bir-birini hədələyə-hədələyə onun dalınca düşdülər. Domino qaçan Ağgərdənə Kürəndən tez çatdı. Ağgərdən durub mırıldadısa da, amma bunu çox ağıllı eləmədi. Kürən o biri

tərəfdən yanaşmış, gördü ki, onu Domino da, Ağgərdən də hədələyir.

Rəqiblər bir-biri ilə tutaşdılar. Domino kürəni yerə çırpdı və o, dişlərini şaqıldada-şaqıldada yerdə uzanıb qaldı. Domino onun başının üstünü alıb durdu, amma ona daha toxunmadı.

Ağgərdən yenə də qaçdı. Rəqiblər isə, bir-birinə mırıldaya-mırıldaya, indi onun iki tərəfi ilə qaçırdılar.

Onlar düzənlikdə qaçanda, Ağgərdən yavaş-yavaş Kürəndən aralanıb, qara-qonur tülküyə yaxınlaşmaqda idi. Axırda onlar üçü də dayandıqda, üz-üzə dayanan üç tülkü boy-boyuna dikəldi, boynunun tükləri qabardı, quyruğu dik qalxdı. O, qorxunc şəkildə mırıldaya-mırıldaya parıldayan dişlərini ağardıb qıcıyaraq, qürürlə öz düşməninə üzərinə yeridi, Ağgərdən də onun ardınca addım-addım gəlirdi.

Kürən başa düşdü ki, artıq işi bitmişdir, geri dönüb, başını aşağı sallayıb, qaçıb getdi.

İkinci hissə

İKİLİKDƏ

VIII. Yaz

Qolder təpələrində aydın havalı yaz hökm sürməkdə idi. Təpələrin ətəkləri tündləşir, çayların donu açılır, dan söküləndə, hava quş səsləri, qanad pırıltıları ilə, buzları ərimiş göllərdəki xırdaca qurbağaların qurultuları ilə dolurdu.

Hələ qışsayağı geyinmiş meşədə qarların arasında qarağat kolu boylanıb, parıl-daşan yarpaqlarını dikəldərək sanki deyir: "bax, mən elə bunu gözləyirdim. Mənim qırmızı meyvəciklərim indi lap yerinə düşər". Kəkliklər, dələlər və baybaklar "Qarğa ayının" bu hədiyyəsini ləzzətlə yeyirdi. Vəhşi heyvanları sevən bir adam, istər-istəməz, sevinə-sevinə düşünür ki, gör ana təbiət ilin ac fəslində belə dadlı yemək ehtiyatı yaratmaqda nə ağıllı iş görmüşdür.

Meşələrdə və göllərdə artıq nəvaziş vaxtı başlanmışdı; bu da yaxın zamanda yeni canlıların əmələ gələcəyini xəbər verirdi.

Bütün bunlar Ağgərdənlə Dominonun ürəklərində də öz canlı əksini tapmaqda idi.

Əriyən qarın əmələ gətirdiyi ilk soyuq sular eniş aşağı süzülüb axmağa başlayan kimi, bizim bir cüt tülkü də özlərinə yuva axtarmağa getdilər.

Onlar qaça-qaça axtarır, axtara-axtara hər tərəfə qaçırdılar, daha doğrusu, axtaran bircə Ağgərdən idi, Domino isə itaətlə onun ardınca gedirdi. Onlar Qolder təpələrinin şərqindəki bütün qumluq düzənliyi qarış-qarış gəzdilər. Ancaq oralarda hər yerdə başqa tülkələrin qoyduğu xırdaca işarələrə rast gəlirdilər. Bu işarələrin tülkü dilinə tərcüməsi tamamilə aydın idi, yəni: "yadlar, burada yalnız vuruşmaqla yer tuta bilərlər". Sonra onlar bütün Qolder dərələrini axtardılar, ancaq dərələrdə hələ xeyli qalın qar vardı. Yenə də çaya sarı qayıdıb, nəhayət, ağcaqovaq meşəciyinə gəlib çıxdılar, - bura həmin o ağcaqovaq meşəsi idi ki, Dominonun uşaqlığı orada keçmişdi. Belə görünür ki, Dominonun rəfiqəsinin axtarışları burada başa çatdı. Çünki özünə lazım olan hər şeyi burada tapmışdı.

Ağgərdən ora-buranı qoxlaya-qoxlaya, sıx fındıq kolluqları arasında yeri qazmağa başladı. Burada hələ qalın qar qalmışdı. Onun altında qalın bir qat quru yarpaq vardı, buna görə də bura yumşaq idi. Başqa tərəflərdə isə torpaq donub bərkimişdi və tülkü oranı qaza bilməzdi.

Ağgərdənə hansısa naməlum bir duyğu sanki məhz buranı qazmağ lazım gəldiyini söyləmişdi. Bu zaman Domino yaxındakı təpənin ən hündür yerinə çıxıb, orada oturub keşik çəkirdi. Ağgərdən bir saat işləyəndən sonra, yuvadan çıxdı və Domino onu əvəz elədi.

Bu sayaqla onlar bir neçə gün növbə ilə qazdılar və axırda yuva hazır oldu. Bu yuva uzun bir dəhlizdən ibarət idi ki, əvvəlcə aşağı enib, sonra yenə yuxarı qalxır və geniş bir yerə çatırdı, ordan bir neçə addım uzunluğunda başqa bir dəhliz də yan tərəfdəki

geniş yerə gedirdi. Birinci dəhliz yenə də yuxarı dönüb, yerin donmuş qatına çatır və hələlik orda qurtarırdı.

Tülkələr hər gün içəridən donmuş torpağı eşirdilər, o da gündə günə yumşalırdı, nəhayət bayıra yol aşıldı. Yuvaya girən səliqəli dairəvi girişi onlar keçən ildən qalma otlarla örtüb gizlətdilər. Sonra ilk giriş yolunu qazdılar. Yeni girişin qabağında içəridən çıxarılıb atılmış torpaq yox idi. Buna görə də hətta lap yanında duran adam da yuvanın ağzını görə bilməzdi, yan-yörəsində bitmiş otlar isə gündən-günə boy atıb, onu örtüb basdırırdı.

Yavaş-yavaş yemək də çoxalırdı. Bir dəfə gəzməyə çıxmış ehtiyatsız bir baybaki ovlayan Ağgərdən onu yuvasının yan otağının quru qumuna basdırıb saxladı.

İndi bu ər-arvad tülkü yuvalarının yaxınlığında heç kəsin gözüne görünməməyə çalışırdılar. Ağgərdən xırdaca çayın suyunda dəfələrlə o yan bu yana qaçırdı ki, yuvalarına tərəf gedən gözə görünən izlər qalmasın. Domino isə, yaxından keçib gedən bir kənd uşağını gördükdə, otların içinə yığılıb qalmış bir ağacın dalında çox vaxt yerə elə qısılırdı ki, burada bir tülkü olduğu heç kəsin ağlına da gəlməzdi. Qara-qonur tülkü bu cür yol ötənlərdən gündən-günə daha artıq çəkinib ehtiyat edirdi.

IX. Hadisə

“Qarğa ayından” sonra “Otlu ay” gəldikdə, meşələrin və çöllərin havası gələcək məhsuldarlıq intizarı ilə doldu. Ağgərdənin də hərəkətlərində kəskin bir dəyişiklik əmələ gəldi: o Dominodan düşmən kimi qaçmağa və Domino onun dalınca düşüb yuvaya gəlmək istədikdə, dişlərini qıcayıb ona sərt-sərt mırıldamağa başladı.

Domino günlərlə yuvaya girmirdi. O yuvaya girməyəndə əlamətdar bir hadisə baş verdi.

Dünyaya beş xırdaca, yöndəmsiz tülkü balası gəldi. Adamlar bunlara yəgin ki, “kifir” deyərdilər, amma ana üçün bunlar dünyada ən gözəl və qiymətli varlıqlar idi. Bu dəqiqədən başlayaraq, Ağgərdən analıq duyğusuna qapılıaraq, bütünlüklə, tərədən dırnağa qədər, balalarının oldu.

Aradan xeyli keçdikdən sonra o, balalarını yuvada tək qoyub çıxmağa cürət elədi. Ağgərdən yaxınlıqdakı çaydan su içməli idi. Domino orada çayın sahilində gözləyirdi. Ağgərdən qulaqlarını azacıq tərپətədi, amma heç bir səs çıxarmadı və ərini gördüyünü ümumiyyətlə heç bir şeylə biruzə vermədi. Domino yarpaqların üstünə üzüqoylu uzanmışdı, Ağgərdən isə qayıdıb

yuvaya girdi. Ertəsi gün Ağgərdən acdığını hiss elədi, amma yuvadan çıxıb ov axtarmağı heç ağına da gətirmədi. Çünki əvvəlcədən yuvada yeməli şeylər gizlətmişdi.

Aradan iki gün keçdikdən sonra yuvadakı yemək ehtiyatı qurtardıqda, Ağgərdən yuvadan çıxdı və yuvanın girəcəyinin yaxınlığında yenicə öldürülmüş bir yığın siçan gördü. Bəlkə də ata tülkü bunları ana üçün yox, balalar üçün gətirmişdi. Hərçənd onları ana tülkü yedisə də, ancaq bunlar yenə də balaların xeyrinə oldu. Bundan sonra Ağgərdən hər gün yuvanın ağızında və ya yaxında otların arasında gizlədilmiş yeməli bir şey tapırdı.

Tülkü balaları iki həftə gözüyumulu qaldılar, sonra isə xırdaca gözləri açıldı. İndi onlar bir o qədər zingildəmirdilər və ana tülkü yuvadan arxayınca çıxıb gedə bilərdi. Domino gördü ki, Ağgərdən daha onu əvvəlki kimi uzağa qovmur, aradan bir neçə gün də keçəndən sonra Dominoya da ailə ilə birləşməyə icazə verildi.

Bala tülkülər bir aylığa yaxın olanda, bu xırdaca tənbellər ilk dəfə dünya işığına baxmağa cürət elədilər. Onlar çox ağır-ağır və yöndəmsiz hərəkət edirdilər: onların hələ nə çevikliyi, nə də gözəlliyi var idi. Amma aciz körpələrə məxsus xoşagələn halları vardı. Bu cavan ailəni görən hər kəs körpələrin bu acizliyinin ata-anaların qəlbində qəribə duyğular yaratdığını həmin saat başa düşərdi: bütün ata-analar kimi, Domino ilə Ağgərdən də xırdaca yumşaq tükü körpələrini hər bir düşməndən də qorumağa hazır idilər. Bu vaxtdan başlayaraq, vaxtilə Dominonun uşaqlığında yuvasının qabağında baş verən səhnələr burada da tez-tez təkrar olunurdu. Tülkü balaları gündən-günə bərkiyib böyüyür və tülküyə bənzəməyə başlayırdılar.

X. Köhnə düşmən

Bir dəfə Domino, ağızında ov, yuvaya qayıdırdı. Yuvadan onu beş xırdaca qara burun qarşıladı və muncuq kimi parıldayan beş cüt göz ona dikildi. Birdən yaxından bərk it hürüşü eşidildi. Domino səsi daha yaxşı eşitmək üçün həmin saat həyəcanlı halda kötiyün üstünə sıçradı. Heç bir şübhə yox idi ki, bu hürüş həmin o, qorxunc hürüş – onun köhnə düşməninin səsi idi. İti bu əziz yuvaya yaxın buraxmaq olmazdı və Domino ürəyindəki qorxuya üstün gələrək, cürətlə itin qabağına yüyürdü, bu zaman ana tülkü körpələri yuvanın içinə apardı.

Gekla həmin saat Dominonun üstünə cumdu, indi itin də ən qüvvətli bir vaxtı idi və ondan qaçıb qurtarmaq çətinləşmişdi. İt Ağgərdənin izinin qorxusunu alıb bir an duruxdu, amma Domino kolların dalından cürətlə çıxıb, onun gözüne göründü, onu döyüşə çağırırmış kimi hürdü və yenidən qaçaraq, iti aldadıb dalınca apardı. Tülkü də, it də hə ikisi cavan və güclü idilər. Qaçdı-qovdu tamam bir saat davam etdi, amma onlar heç yorğunluq hiss etmirdilər. Axırda Domino qaçmaqdan tənqə gəldi və əvvəllərdə etdiyikimi iti aldadıb, yaxasını qurtarmaq istədi. Ancaq məlum oldu ki, bu, indi əvvəlki kimi asan deyil; bu müddətdə Gekla da çox şey öyrənmişdi və təcrübəli bir ov tulası olmuşdu. Dominonun

birinci hiyləsi də, ikinci hiyləsi də baş tutmadı. Onda Şoban çayının dağları arasından çıxıb ayrıldığı qayalıqdakı uçurumdakı dar səki Dominonun yadına düşdü. Düz ora qaçıb, amansız düşməni də dalınca apardı.

Bunun təcadüfi və ya düşünülmüş bir plan olduğu məlum deyil, amma onlar ikisi də düz uçuruma qaçırdılar. Uçurum get-gedə yaxınlaşırdı. Tülkünün sıx tüklü qara kürkü daha çay qırağında görünüb yox olurdu. Domino bir az yavaşladı. Gekla bütün gücünü toplayıb, tövşüyə-tövşüyə, dərindən nəfəs ala-ala, bərk-bərk qaçıb tülküyə çatmağa çalışdı. Onlar beləliklə enli bir cığıra gəlib çıxdılar. Domino bir az da yavaşladı, qara it isə, ovunu lap yaxında görüb, cidd-cəhdini ikiqat artırdı. Ona elə gəlirdi ki, tülkünü lap indicə haqlayacaq.

Amma cığır getdikcə daralırdı. İt var gücü ilə qaçırdı. O qalib gələcəyinə arxayındı: bir dəfə də irəli sıçrasa, yorulmuş tülkü yəqin ki, dişinə keçəcəkdi... amma hiyləgər tülkü qaya uzununu dar səki ilə birdən-birə ox kimi qaçmağa başladı. Döşü enli, özü yekəpər olan Gekla dalınca cumduqda, böyrü qayaya çarpıldı və o sıldırımçı uçuruma yuvarlanıb, yumaq kimi yumalana-yumalana, əzilib qol-qabırğası sınımış, al qan içində çayın buz kimi soyuq suyuna yığılıb yox oldu.

Yuxarıdan isə, qara-qonur tülkü sakit-sakit onun diyirlənməsinə tamaşa edirdi.

Bu dar yerdə Şoban çayı yayda da qorxunc bir sürətlə axır, yazda isə çayın bu yeri guruldayan-qaynaşan bir hal alır. ən güclü it də belə qaynaşan dalğalar içində atılmağa qorxardı. Yazıq Gekla isə, bərk yaralanmışdı, taqətdən düşmüşdü, canının hayında idi. Coşqun axın vəhşi kimi ulaya-ulaya, Geklanı atıb tuta-tuta, hərleyə-hərleyə, iti daşlara çırpa-çırpa, burulğanın içində fırlandıra-fırlandıra, düz iki mil sürüyüb apardı, axırda bu yazıq və şikəst olmuş heyvanı dayaz qumluqda həqarətlə kənara atdı.

Gekla yalnız ertəsi gün bir təhər sürünə-sürünə gedib evə çıxdı. Daha nə bu yaz, nə də yayda bir də ova çıxa bilmədi.

Yumşaq tülkü sevimli sifətlərində beş xırdaca qara burun və muncuq kimi parıldayan beş cüt göz olan balalar isə, hər gün yuvalarının ağzında görünməkdə idilər.

Onların ataları yaxşı müdafiəçi idi və evlərinin yerləşdiyi ağcaqovaqlı dərə, dinclik, əmin-amanlıq dərəsi olmuşdu.

XI. Cüyür

Yayın ən qızgın vaxtı idi, "Gül ayı" bütün gözəlliyi ilə par-par parıldayırdı. Tülkü balaları heyrətedici bir sürətlə böyüyürdülər. Onlardan ikisinin dərisinin tükləri tünd qurğuşun rənginə çalır ki, bu onların nəcabətini göstərir və gələcəkdə çox gözəl olacağını xəbər verirdi. Ağgərdənlə Domino indi çalışırdılar övladları üçün heyvanları yuvaya diri gətirsinlər ki, balalar özləri ov etməyi və ovu parçalamağı öyrəsinlər.

Ata-anaları balalar üçün hər gün yeni macərələr düzəldir, onlara cəldlik və iy bilmə qabiliyyətlərini göstərməyə imkan yaradırdılar. Hər ovda balalar yeni bir şey öyrənir və ovçuluq məharətlərini artırırdılar. Bunun üçün Domino, demək olar, hər gün elə təhlükəli ovlar edirdi ki, hər hansı başqa tülkü belə etsə canından keçməli olardı. Amma Domino bütün bu sınaqlardan sağ-salamat çıxır və gücünü, cəldliyini, zirəkliyini bir az da artırır.

Qolder təpələrində baybak - olurdu; bir dəfə Domino ayıdöşəyi otları arasında baybak axtaranda, birdən-birə qəribə bir qoxu duyub, mat qaldı. Bircə an sonra otların arasında gizlənmiş xeyli iri açıq sarı rəngli ağ xallı bir heyvan gördü.

Domino özündən asılı olmayaraq yerində donub qaldı, gözünü bu naməlum heyvandan ayırmayıb, hücum etsə tez yana sıçramaq üçün hazır vəziyyətdə durdu. Amma xallı kürən heyvan başını yerə dirəyib, ölü kimi hərəkətsiz uzanmışdı, iri, dəyirmi, parlaq və qorxu ilə dolu gözləri ilə Dominoya baxırdı.

Cüyürlər, - Dominonun rast gəldiyi cüyür balası idi, - Şoban çayı dərəsində az-az olurlar, - buna görə də Domino heç vaxt onlara rast gəlməmişdi və bilmirdi ki, indi nə etsin. Bircə şey aydın idi ki, gizlənmiş bu bala heyvan tülkünün ondan qorxmasından daha çox özü tülküdən qorxurdu. Dominonun ilk qorxu hissi keçəndən sonra marağ ona güc gəldi və Domino yerə yatmış heyvana tərəf bir addım da atdı. İndi aralarında bir sıçrayış qədər məsafə qalmışdı. Ancaq heyvan yenə də hərəkətsiz uzanmışdı.

Domino bircə addım da atıb, bu cüyür balası ilə üz-üzə durduqda, heyvan uzun ayaqları üstə dik qalxıb, yazıq-yazıq mələyə-mələyə, yöndəmsiz bir halda ayıdöşəyi otları arasında hoppanmağa başladı. Domino da eləcə, əylənmək üçün, ona sarı hoppanıb ardınca düşdü.

Birdən ayaq tappıltısı eşidildi və bir an sonra ana cüyür çaparaq gəldi. Belinin tirindəki tükləri qabarmış, gözləri qəzəbli yaşıl alovla parlayırdı. Domino həmin saat başa düşdü ki, işi pisdir. Qaçmağa başladı, amma cüyür də acıqlı-acıqlı fınxıra-fınxıra, iti dırnaqlarını qəzəblə yerə cırpa-cırpa, onu qovmağa başladı. Cüyür tülküdən on qat böyükdü və yel kimi şığıyırdı. Tezliklə Dominoya çatıb, qabaq ayağı ilə tülküyə qəfil bir təpik atdı, - tülkü bundan canını zorla qurtardı. Ana cüyür bir də şığıdı, tülkü yenə məharətlə yana sıçrayıb xilas oldu.

Qəzəblənmiş cüyür əl çəkmədən, Dominonu qovalayırdı və balasının sağ-salamat qalmasına baxmayaraq, əl çəkmirdi. Yəqin o, balasına tülkünün qəsdən hücum etdiyini guman edir, buna görə də axırına çıxmaq istəyirdi.

Cüyür tülkünü ayıdöşəyi və göyəm kolları arasında qovalayır, özü nəinki yorulmur, elə bil getdikcə daha da gücü artırdı. Kollar tülkünün qaçmasına mane olurdu. Amma ağır cüyür üçün bunlar heç bir əngəl törətmirdi. Bu məlun kollar olmasaydı, belə qızğın qaçdı-qovdu oyunu Dominoya hələ ləzzət də verərdi.

Onlar beləliklə yarım saat atıla-atıla qaçdılar və aydın idi ki, Domino yüz dəfə də qaçıb qurtarsa, axır yüz birinci dəfə səhv edəcək, cüyürün bircə təpiyi yəqin onu öldürəcəkdə. Buna görə də domino daha təhlükəsiz bir yerə mümkün qədər tez qaçmağı lazım bilib, kolların arasından çıxdı və açıq düzənlikdə var gücü ilə vazlayıb qaçmağa başladı. Domino canını qurtarmaq üçün nə qədər bərk qaçsa da, cüyür ondan bircə atdım da geri qalmırdı. Onlar qaça-qaça meşəyə girdilər. Domino cüyürün qabaq ayağı ilə vurduğu zərbədən canını zorla qurtardı. Xoşbəxtlikdən bu zərbə yoğun bir ağac kötüyünə dəydi.

Burada, can qurtaran ağac kötökləri arasında Domino asudə bir nəfəs aldı və qəzəblənmiş cüyür ilə axmaq balasına gülməyə başladı. Ancaq bütün bunlar onun üçün yaxşı bir dərs oldu. O, daha heç bir vaxt yaddan çıxarmadı ki, hər bir yad heyvan həmişə düşməndir.

XII. Şehirli zəhər

Tələni bəziləri xəz dəri əldə etmək üçün, bəziləri zərərli heyvanları tələf etmək üçün qururlar. Amma elələri də var ki, il uzununu tələ qurur, nə üçün qurduqlarını özləri də bilmirlər. Bentonun oğlanları da belə edirdilər. Onların tələ ilə heyvan tutmaqdan heç başları çıxmırdı. Həmişə də eyni səhfi edirdilər: heyvanı aldadacaq yemi tələnin lazım olan yerinə bağlamırdılar. Onların bu səhfi qurduqları tələni həmişə aşgara çıxarırdı və azacıq sağlam ağı olan hər bir tülkü bu tələlərə böyük həqarətlə baxırdı. Bentonların qurduqları tələlərin ətrafında həmişə tülküləri xəbərdar edən üç şey: adam əllərinin, adam ləpirlərinin və dəmirin qoxusu olurdu. Ləpir qoxusu tezliklə yoxa çıxıb bilərdi, amma oğlanlar bunları həmişə təzələyirdilər. Dəmir qoxusu qalır və hər yağışdan sonra bir az da artırdı.

Domino dağlarda qurulmuş bütün tələlərin yerlərinə bələddi. O, həmin tələləri gecə-gündüz hər vaxt Bentonların özlərindən də tez tapa bilərdi. O, tələlərin yanından keçəndə, həmişə onlara baş çəkərdi. Xeyli aralıdan onları nəzərdən keçirib, elə bir iş edirdi ki, bu onun tələlərə həqarət və istehzasını dillə ifadədən aydın bildirirdi. Hətta axmaq baybak və gödəkayaq

dovşan da Bentonların qurduqları tələlərə lağ edirdi. Domino da onlara doyunca gülürdü. Həmişə oradan ötüb keçdikdə, onları nəzərdən keçirməyi, sonra isə yaxınlıqdakı daş və kötükdə izini qoyub getməyi yaddan çıxarmazdı.

Elə bu vaxtlar Bed Benton tələ qurmağın yeni bir üsulunu öyrəndi. Şimaldan gəlmiş qoca bir ovçu ona gündüz suyu, cira toxumu, bağırsaq qurdu dərmanı və sair tünd qoxulu maddələrdən ibarət ürəkbulandırıcı sehirli bir maye verdi. O deyirdi ki, bu sehirli zəhərdən bir neçə damcı töksən, bütün tülküləri cəlb edib, hər cür ehtiyat duyğularını kütləşdirib, onları hər cür tələyə sala bilərsən.

Cavan Benton bu sehirli zəhər şüşəsini götürüb, gəzməyə çıxdı və bütün tələlərə səpələdi. Elə qoxular var ki, insan onu, demək olar ki, heç duymur. Bunlar onun üçün çox yavaş, zorla eşidilən bir səs kimidir, amma tülkülər üçün bu qoxular bütöv bir orkestr kimi gurhagur guruldayır, - çünki tülkülərin duyğusu başqa cürdür. insani iyrendirən bir qoxu, tülkü üçün gül ətri kimi, ən dadlı rayihə kimidir. Bu mayedən Bentonun paltarına düşmüş damcılar da pis qoxuyurdu ki, tövlədəki atlar da bu iyi alıb fırxırırdılar. Evdə atası ona dedi ki, keçib stolun o biri başında otursun. Dominonun çox həssas qoxu duyğusu üçün küləyin gətirdiyi bu qoxu yekə bir tonqaldan qalxan tüstü buludu kimi açıq-aşgar bir şey idi. Buna görə də şeypurun səmindən onu çalanın harda olduğunu və ya suyun gurultusundan şəlalənin yerini bilmək əsas olduğu kimi, Domino üçün də bu qoxunun gəldiyi yeri bilmək eləcə də bir şey idi. Bu qoxu hər tərəfdən duyulurdu və Dominoda heç nifrət oyatmırdı, - əksinə, qaranlıqda azmış bir adamı gözəl musiqi səsi meşəyə cəlb edən kimi, bu qoxu da Dominonu özünə çəkirdi.

Bir mil məsafədən bu qoxu onu tanıdığı həmin yerə çəkib gətirdi ki, buralardan həmişə insan izlərinin pis qoxusu, dəmir qoxusu yayılardı və yalnız arabir guya ədəb-ərkan xətrinə toyuq

başının da zəif qoxusu duyulardı, - baş isə, tələyə axmaqca bağlanmış olardı. Bu yer Dominoda həmişə nifrət hissi oyadardı, amma indi burada nə olmuşdu, nə dəyişiklik əmələ gəlmişdi! Batan günəşin şüaları palçıq yığınlarını əlvan işıqlarla boyadığı və ya boz buludları əzəmətli zər şəfəqli dağlara döndərdiyi kimi, bu yeni sehirli və getdikcə artan qoxunun qüvvəsi, bu sehirli qoxu hələ uzaqdan tülkünün burun dəliklərindən ürəyinə yol tapıb onun ixtiyarını əlindən almışdı.

Domino burnunu irəli uzadıb, ağır-ağır, amma ixtiyarsız həmin qoxuya sarı gedirdi. İndi daha qoxu onu sərxoş edir, başını hərləndirirdi. Qulaqları cingildəyir, bütün bədəni şirin-şirin gizildəyirdi. Burada həm qaçıb yorulduqdan sonra dinclik, həm soyuq bir gündə cana yayılan istilik, həm ac qarının təzə, isti qan ilə dolmasının şadlıq və ləzzəti vardı.

Domino burun pərələri açılmış, ürəyi döyünə- döyünə, nəfəsi qısıla-qısıla, gözlərini yarı yumub, bu möcüzəli, sehirli qoxunun gəldiyi yerə, ağır-ağır sürünə-sürünə yaxınlaşmaqda idi və nəhayət, gizlənmiş tələyə gəlib çatdı. O, burada tələ olduğunu bilirdi, özü də tələni elə həmin saat gördü, ancaq daha sehirlənmişdi, tamamilə bu sehrin əsiri olmuşdu. Həmin yerə sürtünməyə, bu qədər cazibəli, məftunedici qoxuya, təpədən dırnağa qədər bulaşmağa can atırdı. Bütün bədəni əsə-əsə, başını yana çevirdi, gözəl boynunu çirkli torpağa sürtməyə başladı, sonra arxası üstə çevirdi, gözəl boynunu çirkli torpağa sürtməyə başladı, sonra arxası üstə çevrilib, yerdə ağnamağa, yumşaq tüklü kürkünü bu murdar qoxuya bulaşmış palçığa sürtməyə başladı. O, tamamilə coşmuşdu, birdən bir şey şaqıldadı və amansız tələnin dəmir çənələri belindən qapıb, qiymətli qara-gümüşü dərisinin içinə batdı.

Domino ayıldı və bütün bu sehir-əfsun bircə anda yox oldu: onda özünüqoruma instinkti oyandı. Sıçrayıb ayağa qalxdı və oynaq belini düzəltdi. Qalın tüklərinə ilişib qalmış dəmir

çənələr tükülərin üstü ilə sürüşdü və Domino xilas oldu. Tələyə enli kürəyi deyil, pəncəsi düşmüş olsaydı, işi bitmişdi. Amma indi o, burun pərələrini geniş açıb var gücü ilə buradan qaçıb uzaqlaşmaqda idi.

Elə ağılsız tükülər də var ki, bu qoxunun aldadıcı sehirli təsirinə dəfələrlə qapılıb, nəqd ölümlə oynayıblar. Amma Domino üçün bu qoxudakı dəhşəti bircə dəfə başa düşmək kifayət idi. Sonralar bu aldadıcı qoxu bircə anda dəhşətli, güclü çənələrin bərk tutmasını yadına salırdı.

XIII. *Aslan mədəsindən bal*

Tükülər Bentonun toyuq hinindən həmişəki paylarını apamaqda idilər. Oğlanlar onlarla bacarmadıqlarından, axırda qoca özü qəzəbləndi. əvvəlcə deyilməyə başladı: «Mən uşaq olanda...» - sözləri ilə başlayan bir xeyli cürbəcür həqarətli məzəmmətlər yağdırandan sonra, bu qərara gəldi ki, qoca vaxtında gücünü sınısın və tüküləri tutmağa özü girişdi.

Tələləri fermaların yaxınlığında qurmaq düzgün deyil, çünki bu tələlər yalnız itləri, pişikləri və donuzları şikəst edir. Yaxşı ovçu tələsini yaşayış yerindən uzaqlarda, meşədə gizlədər.

Qoca işə girişib, tələ qurulan yerləri gəzdi. O, həmin saat tələlərin düzülməsi işində bir neçə mühüm dəyişiklik etdi. Qoca hər şeydən əvvəl sidr kolları yandıraraq tələlərə tüstü verdi ki, dəmir qoxusunu itirib batırsın. Sonra tələlərə qoxulu şeyləri çiləməyi rədd elədi. O deyirdi, «hərdən bu pis qoxular yaxşı təsir edir, amma bu yalnız axmaq heyvanları aldadır, ağıllı heyvanlar isə, işin nə yerdə olduğunu başa düşüb, qoxu verən yerlərdən uzaq gəzirlər. Bütün tükülər üçün həmişə yaxşı sınılanmış tək bir ləzzətli qoxu var. O da təzə toyuq qanının qoxusudur». Qoca, tələləri çirklənmiş və tükülərə yaxşı məlum olan yerlərdən aparıb tozun

içində gizlətdi. Hər tələdən beş addım aralıda parça-parça toyuq əti səpələdi. Sonra bütün izləri sidr süpürgəsi ilə süpürdü. Beləliklə tələlər hazır oldu.

Aradan bir neçə gecə keçəndən sonra Domino o tərəfdən ötürdü. Hələ iki yüz addımlıqdan toyuq ətinin qoxusunu duydu, amma yaxınlaşdıqca, onun adi ehtiyat duyğusu daha da artdı, ağır-ağır yaxınlaşmağa başladı. Burnunun pərələrini açıb, üzünü küləyə, gərgin diqqətlə irəliləyirdi. Nə dəmir qoxusu vardı, nə də insan ləpirlərinin qoxusu, – ancaq çox tünd tüstü qoxusu gəlirdi. Tüstü verən isə, təkcə bir heyvan var ki, o da insandır. Ancaq çox ola bilərdi, bu iştaha açan toyuq ətləri bura başqa bir tülkünün ağzından düşüb qalmışdı. Domino hiss elədi ki, toyuq ətlərinə yan tərəfdən yaxınlaşdıqda, tüstü qoxusunu ört-basdır eləmir.

Domino hələ şübhə içində idi, amma bu vaxt külək dəyişdi, tüstü qoxusu yox oldu və ancaq xalis ləzzətli, aldadıcı toyuq əti qoxusu qaldı. Domino üç addım da yaxınlaşıb ayaq saxladı. Sonra burnunu hər tərəfə çevirib, diqqətlə qoxladı. Heç yerdən insan ləpirlərinin iyi gəlmirdi. Dominonun qarşısında yalnız yeməli toyuq əti vardı ki, bunu gecələr dəfələrlə yemişdi, çox xoşlayırdı və tez-tez yuvasına daşıyıb aparmışdı. Amma yenə də hərdənbir azacıq duyulan tüstü qoxusu hiss edirdi. Domino çox ehtiyatlı heyvan idi. Ağır-ağır geri çəkilməyə başlayıb, gözəl pəncələrinin altındakı yeri yoxlaya-yoxlaya, ayaqlarını kələ-kötür yerlərə yox, dümdüz hamar yerlərə qoyurdu ki, birdən bir şaqqıltı gəldi: - Domino tələyə düşmüşdü, həmdə daha enli, kürək tərəfdən düşməmişdi ki, tələ onu tutub saxlaya bilməsin, – pəncəsindən... belə, indi yaman düşmüşdü!

O nahaq yerə atılıb-düşür, bütün gücünü toplayır, məlun tələni dişləri ilə gəmirirdi: polad çənələr pəncəsini buraxmırdı və canını qurtarmaq üçün elədiyi ciddi-cəhd onu yalnız yorurdu.

Beləliklə ümitsiz, taqətdən salan mübarizə içərisində iki saat keçdi. Domino gah taqətdən düşür, boğulmuş kimi,

tövşüyə-tövşüyə yığılıb qalır, gah yenidən naümid bir halda coşur, soyuq, amansız dəmiri gəmirir və ətrafında bitmiş xırda kolları dişləri ilə qoparıb atırdı. Dəfələrlə var gücünü vurub çırpındı, vurnuxdu, dəfələrlə taqətdən düşüb hərəkətsiz qaldı. Yaman əzab çəkirdi. Bu əzbın içində qorxu da, ağrı da var idi. Hərdən qəzəblənib coşurdu. Onda əzab içində taqətdən düşmüş Domino bir anlığa qüvvətlənir, çırpınmağa və tələni gəmirməyə başlayırdı.

Bir gün belə keçdi... Uzun, yorucu, əziyyətli bir gecə də gəlib keçdi.

Dan söküləndə, addım səsləri eşidildi. əzab-əziyyət çəkmiş, toza bulaşmış, taqətdən düşmüş bədbəxt tülkü bir qədər əvvəl gözəl başını qaldırıb gördü ki, bu gələn qəddar düşməni – xallı balası olan həmin cüyürdür! Domino özünü ölümlüyə qoyub, hərəkətsiz qaldı ki, bəlkə cüyürün diqqətindən yayına; amma heyhat, - cüyürün gözləri və qoxu duyğusu çox güclü idi. O, həmin saat tülkünü gördü. Fınxıra-fınxıra, dal ayaqları üstə dik qalxdı. Belinin tirindəki tükləri qabardı, gözlərində qəzəbli yaşıl alovlar parladı və birdən-birə tələyə düşmüş tülkünün üstünə şığıdı. Domino yerindən sıçradı, tələnin zəncirinin imkan verdiyi qədər kənara atıldı, amma daha qaça bilmədi. Cüyür də sanki bunu bilirdi: indi düşməni əlində idi, onun da fikri-zikri düşməninə tələf etmək idi. Asanlıqla qalib gələcəyinə sevinə-sevinə, cüyür zəhərli ilanı öldürmək üçün necə hoppanırsa, eləcə hoppanıb, Dominonun başı üzərində yuxarı sıçradı ki, bədəninin bütün ağırlığı ilə onun üstünə şığısın. Domino yerindən sıçramaq istədi, ancaq xilas olmaq mümkün deyildi və cüyür ayağının bütün qüvvəti ilə zərbə vurdu... Amma - xoşbəxtliyə bir bax! – zərbə tülküyə yox, onun lap yanından ötüb qorxunc tələnin yayına dəydi. Polad çənələr geniş açıldı və Domino xilas oldu. Tülkü qalan gücünü toplayıb ən yaxındakı çəpərə sarı qaçdı və altdakı dəlikdən içəri girdi. Cüyür bir neçə dəfə çəpərin dövrəsində hərəldi, amma tülkü bütün zəifliyinə və taqətdən düşməsinə

baxmayaraq, hər dəfə çəpərin altından o biri tərəfə keçib canını qurtara bildi. Axırda onun xoşbəxtliyindən cüyürün balası bərkdən mələyib anasını yanına çağırırdı. O da qovalamaqdan əl çəkib, getdi. Domino isə, axsaya-axsaya, ağır-ağır, sürünə-sürünə evinə yollandı.

Axmaq heyvan bir şey öyrənməkdən ötrü bir neçə dəfə tələyə düşməlidir, ağıllı heyvan isə, bircə dəfədən də ağıllanır. Bu iki qorxulu dərs Dominonun bəsi idi. O vaxtdan başlayaraq, bütün ömrü uzunluğa başa düşdü ki, yalnız dəmir və insan qoxusundan deyil, ümumiyyətlə hər cür qeyri-adi qoxulardan çəkinməli və qorunmalıdır. Qeyri-adi qoxular təhlükəli olur.

XIV. Yay və qızciğaz

Bir dəfə yayın əvvəllərində Domino uca bir təpənin üzərindəki fermanın ətrafında üç ayağı üstə axsaya-axsaya gəzməkdə idi. Burada geniş bağı və böyük bostanı olan qədim bir ev var idi. Bu bağ, demək olar ki, meşəyə qədər uzanır və evin ətrafındakı bütün boş sahəni bürümüşdü. Bura gözə görünmədən yaxınlaşmaq asan idi. Domino hər tərəfi gəzib, diqqətini çəkən hər şeyi qoxlayırdı. Axırda barının altında toyuqların eşdiyi bir dəlikdən keçib bostana girdi. Bostanda sıx kartof kolları arasında, sonra da qalın qarağat kolları arasında xeyli gəzindi. Ehtiyatla irəli gedə-gedə, birdən qalın kolun dalında nəsə, parıldayan xırdaca qara bir şey gördü. Mıxlanmış kimi yerində durub, bir azdan sonra başa düşdü ki, bu görünən şey – yumurta üstündə oturmuş hind toyuğudur.

Hər tülkünün belinin qurtaracağında lap quyryğunun dibində xırdaca bir tutam tük var ki, heyvan cuşa gələndə, bu tüklər biz-biz olur. Belə əla ovu gördükdə Dominonun necə cuşa gəldiyini yalnız bu bir tutam tükün biz-biz olmasından bilmək olardı. Amma Domino hələ qəti bir qərara gəlməmişdi ki, arxadan bir səs eşitdi. – başını çevirib yaxında, xırdaca bir adam gördü.

- Ay tülkü! Deyəsən ziyanavərlik eləmək istəyirsən? – deyən qız məzəmmətlə dilləndi.

Domino insan səsi eşidib diksindi. Yerindən sıçramaq istədi, amma sıçramadı. Qız ona bir o qədər də qorxulu görünmədi, - axı bapbalaca idi. Hind toyuğu isə, çox cəlbedici idi.

Dominonun ürəyində qorxu ilə ovçuluq instinkti bir-birilə mübarizə aparırdı. Domino gözaltı qıza baxa-baxa, hind toyuğuna sarı addımladı. Qız çığıra-çığıra qaçdı. Bu çığırtı məsələni həll elədi: domino atıla-atıla qaçıb, kolların arasında yox oldu: hind toyuğunun canı qurtardı.

O axşam qız atasından soruşdu:

- Ata, hind toyuğun meşədə yumurta üstə oturmuş olsaydı, tülkülərə ziyan vermədən, onu tülkülərdən necə qoruyardın?

Atası cavab verdi:

- Dövrəsinə bir neçə parça dəmir düzərdim, onda heç biyəmək tülkü ona yaxın düşməzdi. Bu söhbətdən sonra, qız bağdan bir parça zəncir, sınıq bir xış ağzı və bir nal götürüb, bunları hind toyuğunun yuvasının dövrəsinə düzdü.

Bir neçə gündən sonra Domino yenə hind toyuğunun ardınca gəldi. O, belə ləzzətli ova rast gəldiyi yeri yadında saxlamışdı.

O, həmişəkindən daha ehtiyatlı gəzirdi: hind toyuğunun yaxınlığında adama da rast gələ bilərdi. Hind toyuğu hay-küysalxım salmamışdan Dominonun qoxu duyğusu və gözləri onu xəbərdar etdi ki, burada dəmir qoxusu verən qorxulu şeylər var. Geri dönüb hind toyuğuna o biri tərəfdən yaxınlaşmaq istədi. Amma orada bu mələun şeylərdən biri vardı. Ağılı ona dedi: "geri qayıt!" Domino da qayıdıb getdi.

Qızın bu əhvalatdan heç xəbəri olmazdı, amma o biri atası ona dedi: "Qızım, bilirsənminə var, bu gün səhər kolları arasında təzə tülkü ləpirləri görmüşəm".

Beləliklə aldadılmış Domino hind toyuğundan əl çəkməli oldu, amma tezliklə başqa bir ov – yuvada oturmuş bir toyuq tapdı. Bir həmlədə toyuğun boğazını üzüb yuvasına apardı, amma yolda fikirləşdi ki, yuvada olan bir yığın yumurtanı nahaq götürməmişəm.

Buna görə də toyuğu meşədə yarpaqlar arasında basdırıb, yumurtaları da bir-bir meşənin içindəki talaya daşıyıb orada gizlətdi. Bura öz müşk qoxulu vəzisindən maye buraxıb nişanladı ki, bunlar onundur. Sonra toyuğu qazıb çıxardı və öz evinə apardı.

Toyuq yumurtaları Dominoya lazım oluncaya qədər orada xeyli qalıb, tamamilə dəyişə bilərdilər, amma ehtiyac olduqda, onlar həmişə Dominonun ixtiyarında idilər. Aclıq üz verəndə, yumurtalar qoxumuş da olsaydı, yeyəcəkdi.

Birinci dəfə deyildi ki, Domino ovunu gizlədirdi. Bəzi tülkülər Bunun səbəbi ancaq odur ki, onlar pis ovçudurlar və heç vaxt gizlədib saxlamağa bir şeyləri olmur. Yaxşı ov eləyən tülkülər isə, ovu gizlətmək vərdişini tezliklə öyrənib mənimsəyirlər.

Aradan bir ay keçəndən sonra həmin il yaman bol məhsul verməmiş göyəm meyvələri Dominonun diqqətini cəlb etdi. O, bir-iki meyvəni çeynəyib uddu. Ancaq o qədər xoşuna gəlmədi, çünki bu

vaxt o həm kök, həm də tox idi. Bununla belə hoppanıb salxım-qırmızı meyvəcikləri qoparmaq onu əyləndirirdi. Əvvəlcə həmin meyvələri eləcə qırıb ətrafa səpələyirdi. Sonra yığıb bir yerə qalaqladı. Axırda yığıb saxlamaq instinkti ona güc gəldi. Həmin bir yığın meyvəni yarpaqların altında basdırıb, yaxındakı kötükdə müşk mayesi ilə nişan qoydu. Ehtiyacı olduqda, Domino həmin meyvə ehtiyatını, hətta qar təpəsinin altından da tapıb çıxara

XV. Dominonun varisi

Bu yay Domino axsayırdı. Buna görə də bərk qaça bilmirdi. Ancaq xoşbəxtliyindən düşməni yeyinayaq Gekla da hələ çolaq idi. Domino balaları üçün yemək tapmalı idi, ana təbiət isə, bu il çox əliaçıq olmuşdu. Domino həmişə uğurlu ov edirdi və hər gün evə diri ov gətirirdi: bu ov gah bir qurbağa olurdu: bala tülkülər bunu tutmaq üçün xeyli hoqqabazlıq edib atılıb-düşürdülər. Gah da bir çöl siçanı olurdu ki, qaçıb yarpaqların altında gizlənirdi, tülkü balaları da onu tutmaq üçün əlləşəndə, ağızları torpaq və otlarla dolurdu; axırda bu çevik heyvanı tutmaq bir xoşbəxtə qismət olurdu. Amma bir dəfə ata balaları üçün məşq etməyə başqa bir ov gətirib gəlmişdi.

Domino dumanlı havada çayın yaxınlığında gəzinəndə, ovuna rast gəlmişdi. Güddüyü heyvan əvvəlcə suyun dayaz yerində gəzinirdi, sonra çayın içindəki kötüyün üstünə çıxıb, orda oturdu və balıqqulaqlarını ustalıqla ayıraraq, içindəkini yeyirdi. Bu, yekə bir susiçanı idi. Bu siçan möhkəm sarı dişləri ilə balıqqulaqlarının qabığını şaqıldada-şaqıldada gəmirirdi və bu səsdən ovçu tülkünün gizləncə yaxınlaşdığından xəbəri olmaı. Tülkünün qara dərisi bir anda görünüb yox oldu və bir neçə anlıq

mübarizədən sonra Domino artıq susiçanının boğazından yapışmışdı. Siçan nahaq yerə vurnuxur, ciyildəyir, polad qələm kimi iti dişlərini qıcırdaırdı. Tülkü var gücü ilə qaçırdı və iyirmi dəqiqə sonra artıq yuvasının yaxınlığında idi.

Tülkü balaları atalarının tanış fırxırtısını eşidib, bir-birini itələyə-itələyə qaçaraq, yuvadan çıxdılar. Ata tülkü ovu buraxdı. Balalar o saat ovun üstünə cumdular, amma bu ov diri susiçanı idi. O, çox bərk müqavimət göstərirdi. Gah o yana gedir, gah bu yana sıçrayıb, ayının dövrəsində hoppanan köpəklər kimi, yan-yörəsində atılıb-düşən tülkü balalarını vurub yıxırdı. Balalar da onun iti dişlərinin dadını duyan kimi, zingildəyə-zingildəyə qaçırdılar. Amma içlərindən yalnız biri susiçanı ilə hətta üç dəfə əlbəyaxa olduqdan sonra da geri çəkilmədi. Bu bala susiçanının özündən də, qardaşlarından da iri deyildi, amma görünür ki, anadangəlmə cəsarətli idi. O biri balalar yan-yörədə duranda, o, vuruşmaqda davam edirdi. Bu vuruşma ölüm-dirim vuruşması idi. Tülkü balası getdikcə susiçanının başına yaxınlaşırdı və bundan sonra bütün ailə üzvləri ona qonaq oldular.

Ata-ana tülkülər bu vuruşmaya tamaşa edirdilər. Görəsən onları belə kənardan saxlayan hansı duyğu idi və nə üçün onlar siçanı öldürmədilər. Biz ata-insanın özünə asan, oğluna isə çətin olan bir məsələnin həllini nə üçün tapşırıldığını özümüzdən soruşsaq, bəlkə onda bu məsələ aydın olar.

Bu qoçaq tülkü balası hamıdan iri deyildi, amma dərisinin rəngi ən tünd olan balalardan biri idi. Sonralar o, böyüyüb, atasının ləyaqətli varisi oldu. Arzu edənlər onun əhvalatını Şoban çayının üst tərəflərində yaranan salnamələrdə oxuya bilərlər.

"Tufanlar ayı" yavaş-yavaş başa çatırdı. Tülkü balaları da gözə görünəcək dərəcədə böyümüşdülər. Onlardan bəziləri indi boyda analarına çatmışdılar. Bu zaman yavaş-yavaş ailə bağları qırılmağa başladı. Əvvəlcə qardaşlardan ən böyüyü, sonra da bacılar tez-tez özləri müstəqil ova çıxmağa başladılar və günlərlə

evə qayıtmadılar. Beləliklə onlar yavaş-yavaş bir-birinə yad oldular və axırda "Qızıl biçin ayı"-nın sonralarında hərə bir yana dağılıb getdi. Yuvada ancaq Domino və Ağgərdən qaldı.

Payızın əvvəllərində Dominonun pəncəsi təməmilə sağaldı. O yenə Qolder təpələrinin ən yeyinayaq tülküsi oldu. Yenə də əvvəlki kimi hər bir itin qabağından qaçıb qurtara bilərdi. İndi onun yenə də ən qüvvətli vaxtı idi və gözəl bacarığı olan sürətdən istifadə edirdi. Bütün ətraf dağlarda heç bir tülkü yox idi ki, onunla qaçmaqda yarışa bilə idi və heç bir kəpənək yox idi ki, Domino ondan qorxa idi. Ciyərləri sanki yorulmaq nə olduğunu bilmirdi, ayaqları da ciyərləri kimi möhkəmdi. Özü də öz sürətindən ləzzət alırdı.

Üçüncü hissə

SINAQ VƏ TƏNTƏNƏ

XVI. Çöl qazları

Hər il yazda və payızda Qolder təpələrinə sürü-sürü uzunboyun çöl qazları gəlib, ucadan qaqqıl-daşa- qaqqıl-daşa, havanı səs-küylə doldururlar. Onlar bu yerlərdə çox qalmırlar, amma hər halda bura gəlmələri həmişə ovçuları da bu yerlərə cəlb edir.

Domino qoxusundan çoxdan duymuşdu ki, qaz yaxşı ovdur, amma bir dəfə, doğrudan da, dadına baxdı. O, bir ovçunun yaraladığı, göldə ölmüş bir qaz tapmışdı. Həmin gün Domino ilə Ağgərdən doyunca yemişdilər.

Qazdar düzdə və göldə otlayırdılar. Domino dəfələrlə güdüb yaxınlaşmaq istəmişdi, amma quşların ehtiyat və zirəkliyi misilsizdi: onları çöldə ovlamaq və ya çölün geniş, hamar düzündə ovlamaq eyni dərəcədə çətin idi. Amma elə bir ov qaydası var ki, ovçuya yerə qonmuş quşa və ya gizlənmiş dovşana yaxınlaşmağa imkan verir. Domino da ovda həmin bu üsuldan istifadə etdi.

Biçilmiş tarlada kiçik bir qaz dəstəsi dənləyirdi. Domino və Ağgərdən bütün günü çay sahilindəki kolların içində o yan-bu

yana qaça-qaça, qazlara yaxınlaşa bilmək üçün əlverişli yer axtarırdılar. Amma qazları, ətaflarındakı geniş açıqlıq hər yandan qoruyurdu. Həmişə də keşikçi qülləsi kimi uzanan bir boyun ucalıb sürünün keşiyində idi. Onda tülkələr yada gəlməyən zamanlardan kiminsə tapdığı bir oyunu oynamağa başladılar.

Domino biçilmiş tarlanın bir ucunda kolların arasında gizləndi. Ağgərdən isə, tarlanın o biri ucuna gedib açıqlığa çıxdı və cürbəcür oyunlar çıxarmağa başladı: gah yerdə ağnayı, gah havada mayallaq aşır, gah da qarnı üstə uzanıb quyruğunu oynadırdı. Qazlar başlarını ona tərəf çevirib, tülkünün bu qəribə oyunlarına tamaşa edirdilər. Tülkü xeyli uzaqda olduğundan, onlar üçün bir qorxusu yox idi. Qazlar lap bərk maraqlanırdılar, gözlərini ondan çəkmirdilər. Ağgərdən isə bundan istifadə edib, hər dəfə hoppana-hoppana onlara yaxınlaşırdı. Axırda həmişə ayıq və ehtiyatlı olan qoca erkək qaz onun bu hiyləsini başa düşdü, ancaq özünü o yola qoymayıb hay-küy qaldırmadı. Çünki hələlik qorxulu bir şey yox idi. Amma yavaş-yavaş bir neçə addım geri çəkildi. Əlbəttə, ailəsindən olan o biri qazlar da onunla birlikdə geri çəkildilər. Amma axmaq tülkü küləyin yumalaya-yumalaya apardığı bir topa quru ot kimi, hələ də yerdə yumalanmaqda idi. Bu, çox əyləncəli tamaşa idi, amma qoca qaz tülkünün hiyləsinə aldanmayıb, onun hər bir hiyləgər hərəkətindən sonra geri çəkilməkdə idi.

Beləliklə bu oyun bir neçə dəqiqə davam etdi və nəhayət, qazlar tarlanın o biri ucuna tamamilə yaxınlaşdılar. Daha uçmaq istəyirdilər. Amma bir neçə addım atmışdılar ki, yaxındakı kolun dalından Domino bir şahin kimi onların üstünə şığıdı. Erkək qaz sıçramağa macal tapmamış, Domino boğazından yapışdı.

Bu ov Domino ilə Ağgərdənin birlikdə etdikləri ən uğurlu ov idi. Bu ov onları bir-birinə daha da yaxınlaşdırdı və onlar həyat mübarizəsində tez-tez çiyin-çiyinə vuruşmağa başladılar.

XVII. Qoyunların qənimi

Qış həmişəkəndən xeyli yaxşı və əlverişli keçdi. Dominonun ehtiyat görmək vərdişi özünü və ömür yoldaşını aclıqdan xilas etdi. Hərçənd onların gizlətdikləri meyvə balıqlar qışa qədər elə çürüyüb xarab olmuşdu ki, tülkələr özləri də onları iyrənə-iyrənə yeyirdilər. Sevişmə vaxtı gəlib keçdi və yaz yaxınlaşmaqda idi ki, bir dəfə Domino dağlardan evinə qayıdanda, çox murdar bir cinayətin şahidi oldu. O, indi daha təcrübəli bir tülkü idi. Təcrübəli bir tülkü isə, heç bir vaxt əvvəlcə gizlin baxmadan təpənin üstünə çıxmaz. Domino bir təpənin dalından gizlincə başını qaldırıb baxanda, aşağıda çəpərə alınmış və küləkdən qorunan bir meydançada hürküşüb qaçısan bir qoyun sürüsü gördü. Yekə qara bir köpək qoyunları qovalayırdı. Bu köpək Dominonun düşməni Gekla idi.

Öldürülmüş iki-üç qoyun yerə sərilməmişdi. Domino o azgın köpəyin bir qoyunu da basmarladığını gördü. Köpək qoyunun boğazından yapışib, yerə yıxdı və bir müddət didişirdi. Qoyunun yarasından isti qan fişqırırdı. Köpək sonra o biri qoyunun üstünə cumdu.

Domino qorxudan yox, təəcübdən maraقدan yerində donub qalmışdı. Gekla başqa bir qoyunun üstünə şığıyır ki, qəfildən bir tufəng açıldı və güllə qəddar köpəyin başının üstündə qayaya dəydi. Qana bulşmuş köpək işin nə yerdə olduğunu çox yaxşı başa düşdü. Birdən-birə dərəyə hoppandı və onun daldasında heç kimin gözünə görünmədən, var gücü ilə qaçmağa başladı. Belə ki, heç kəs sahibinə ondan şikayət edə bilməzdi.

Domino da düzdən qaçıb getdi, amma bədbəxtliyindən, onu gördülər. Çoban çəpərdən kənara çıxıb, on-on iki qoyunun parçalandığını gördü, amma köpəyin izlərini seçə bilmədi. Çünki hürküyə düşüb qaçısan qoyunlar o izləri tapdayıb itirmişdilər. Domino əleyhinə açıq-aşgar dəlillər var idi. Bundan əvvəl də xeyli qoyun parçalanmışdı və çoban bütün tülkülərdən intiqam almağa and içib, onları ovlamaq üçün qorxulu bir plan hazırladı.

Əvvəlcə onun bu planına tərəfdar çıxan az idi, amma mart ayında yenə bir neçə qoyun parçalandı, aralarında o cümlədən bir neçə toğlu da vardı. Bir çoxları təsdiq edirdilər ki, cinayət yerində iri köpək izləri görüblər. Amma hər halda bir çoxları inandı ki, bu iş tülkülərin işidir, buna görə də hamısı sürək ovuna bərk hazırlaşdılar. Onlar inanmışdılar ki, bu cinayəti edən qara-qonur tülküdür.

XVIII. Ağgərdənin xilaskarı.

Şobanın bütün əhalisi ayağa qalxmışdı. Tülkülərə böyük sürək ovu düzəldilmişdi. Qoyunları tələf olmuş adamlar bu ova ziyanvər tülkünü tələf etmək üçün qoşulmuşdular. Gənclər sürək ovuna bir idman kimi baxırdılar. Bir də hamını bu ova cəlb edən bu idi ki, qara-qonur tülkünün əla dərisi çəkilən zəhmət üçün gözəl bir mükafat olacaqdı.

Kimi deyirdi ki: "O pullar mənə qismət olsa, özüm bilirəm ki, çoxlu qoyun alacağam".

Bir başqası deyirdi ki: "Bircə günlük ovda elə qazanmaq olar ki, bütün fermamızı alıb-sata bilərik".

Kiminin də ürəyindən keçirdi, – bu dərinin puluna bir cüt gözəl at alacağam:

Cukslar bu ovda iştirak etmirdilər: onların bircə qoyunu da tələf olmamışdı. Birdə ki, bundan başqa Bentolar ilə araları yox idi. Bundan əlavə, Abner Cuks başqa ova getmişdi. Əlbəttə, onun tulası da sahibinin düşmənlərinin qayğılarına şəriq çıxmamışdı.

Amerikan fermerləri tülkü ovuna çıxanda, çalışırlar tülkünü elə vursunlar ki, dərisi xarab olmasın. Buna görə də iyirmi ovçu bir

dəstə tula götürdü. Bir mart sabahı ova çıxan dəstə də belə etmişdi.

Tülkülər adətən hər il yeni yuva qazırlar, amma əvvəlki yuvaları dinc və əmin-amanlıqda olub, yaxşı xatirə buraxdıqda, hərdən köhnə yuvalarına da qayıdırlar. Ağcaqovaqlı dərədə Domino ilə Ağgərdənin son dərəcə ehtiyatlı dolanmaları sayəsində, hələ onların yuvasını görən olmamışdı; buna görə də mart ayında onlar gözlədikləri yeni ailə üçün öz yuvalarını səliqəyə salmağa başladılar.

Burada məskən salmaq qərarına gəldikdən sonra onlar çalışdılar ki, düşmənlərinin diqqətini bu tərəflərə cəlb etməsinlər. Bura çox böyük ehtiyatla gəlib gedir və yalnız evlərindən uzaqlarda ov edirdilər.

Sürək ovu başlananda, Ağgərdən çayın yuxarılarında gəzməkdə idi. Tulalar həmin saat onu izinə düşdülər və hürüşə-hürüşə qovalamağa başladılar. Fermerlər tulaların dalınca at çapmağa cəhd etmərlər, onlar ov başlananda ətraf yaxşı görünən dikdirlərə, səpələnib, itlərin hürüşməsinə görə, qovulan ovun səmtini təyin edib, həmin yerin yaxşı göründüyü nöqtələrdə və təpələrin arasındakı dar dərələrdə mövqe tutmağa çalışırlar ki, ov buradan qaçdıqda, atıb vurmaq mümkün olsun.

Ovçular tulaların hürüşməsinə eşidəndə, ən uca müşahidə nöqtələrinə çıxırlar ki, itlərin tülkünü hansı tərəfə qovduğunu müəyyən etsinlər, sonra isə, tufəng atmaq üçün əlverişli nöqtəni tutsunlar.

Ağgərdən yaxınlaşmaqda olan it hürüşməsinə eşitdikdə, işin nə yerdə olduğunu başa düşdü və Benton çayının axdığı dərə aşağı qaçmağa başladı. Çaya yıxılmış ağac gövdələri üzərindən atıla-atıla, bir neçə dəfə bu sahildən o sahilə keçdi ki, beləliklə tulaları ləngitsin. Ağgərdən var gücü ilə tulalardan uzaqlaşmağa çalışırdı ki, izini azdırsın. Hava quru olsaydı, yəqin ki, izləri tamamilə itib-batardı. Amma bədbəxtliyindən, bu gün ilıq yel əsirdi, yerdə qar

çox idi və yaman əriyirdi. Xırdaca çay gurultulu bir selə dönmüşdü, qar yumşalmışdı və tülkü hər hoppananda, qarın içinə batırdı. Tulalar onun təzə izi ilə gəlirdilər. Onların pəncələri uzun olduğundan, tülküyə görə xeyli üstün idilər.

Ağgərdənin qaçışı getdikcə yavaş-yavaş yavaş yavaş sürətlə qaçıb qazandığı məsafə açıq-aşkar azalırdı. Ağgərdən hələ ovçulardan birinə də rast gəlməmişdi, amma aydın idi ki, çox davam gətirə bilməyəcəkdi. Günəş qızdıqca, qar daha da yumşalır. Ağgərdənin quyruğu yavaş-yavaş aşağı enirdi.

Quyruğu tülkü üçün, doğrudan da, böyük bir təhlükə ola bilər və quyruğun vəziyyəti tülkünün qüvvətini göstərir. Güclü, cürətli tülkü qovulanda, quyruğunu dik tutur, ruhdan düşəndə, quyruğu da aşağı enir, rütubətli qarlı havada daha da aşağı enə bilər. Sonra quyruq yerdə sürünə-sürünə, suda islanır, palçığa bulaşır və ağır bir lövbərə dönüb, tülkünün ölümünü yaxınlaşdırır. Buna görə də cürətli heyvan daha çox yaşayır, zəif heyvan isə, ruhdan düşüb, elə yoldaca tələf olur.

Ağgərdənin cürətində bir nöqsanı yox idi, amma qar çox sulu, həm də dərin idi. Bundan başqa Ağgərdənin bir neçə gündən sonra balaları olacaqdı. Təəcüblü deyil ki, belə şəraitdə o məyus olmağa başlamışdı. Bu zaman o yenə də nazik bir ağacın üstü ilə, aşib-daşmış çayın o biri sahilinə keçməli oldu. Ayağı sürüşdü, suya yığıldı. əlbəttə, həmin saat qırağa çıxdı, amma indi daha bütün dərisi islanmışdı və işi lap xarab idi. Demək olar ki, bütün ümidi kəsilmişdi. Taqətdən düşmüş bir halda, bir təpənin üstünə dırmaşib ümitsiz bir səslə bərkdən çağırırdı. Domino bu çağırtnı eşitdi. Qısa, inamlı bir hürüşlə ona cavab verdi, qüvvət və cürətlə, sanki uca-uca, ona sarı cumdu. Ağgərdən ona başına gələn fəlakəti danışa bilməzdi; buna heç ehtiyac da yox idi. Domino onsuz da hər şeyi başa düşmüşdü və ən yaxşı, ən nəcib bir dost kimi bütün təhlükəni üstünə götürüb, Ağgərdənin izi ilə onu qovlayan tulalara sarı yönəldi. Bu, heç də o demək deyil ki, Domino özünü

qurban vermək istəyirdi, - yox, sadəcə, özünü o qədər güclü hesab edirdi ki, bir sürü tulanı Ağgərdənin izindən ayıraraq, dalınca salaraq, uzaqlara apara bilərdi. Tulalar dalınca düşüb qovduqları müddətdə isə, Ağgərdən arxayınca evə gedə bilərdi.

XIX. Mərdlik sınağı

Domino yarım mil tula sürüsünə doğru qaçdı; indi tulalar çox yaxında, üç yüz addımlıqda idilər. Onlar cürətlə yaxınlaşırdılar. Budur, indi aralarında iki yüz addım ancaq qalmışdı. Tülkü isə, hələ yerində idi. Həhayət o geri dönüb, hələlik Ağgərdənin izi ilə qaça-qaça uzaqlaşmağa başladı. Ancaq hələ heç tələsmirdi. Görəsən nə üçün? Bəlkə ona görə ki, tulaların hansı tərəfə qaçdıqlarını gözləri ilə görmək istəyirdi ya da bəlkə belə edirdi ki, tulalar onu görsünlər. Bəli onlar bir-birini gördülər. Tulalar qulaqbatırıcı səslə bərkdən hürüşdülər. Əvvəlki izdən əl çəkib, Dominonun izinə düşdülər. O isə, tez gözdən itdi. Onun durduğu yerdə tulalar o biri tülkünün də izini duydular, amma onlara da haqq vermək lazımdır, - həmin saat başa düşdülər ki, dişi tülkünün izindən ayrılıb, güclü erkək tülkünün dalınca gedirlər. Təbii instinkti onlara deyirdi ki, məhz belə də lazımdır.

Domino əvvəlcə tulaların ardınca gəldiyini yəqin etmək üçün yavaş-yavaş qaçırdı, hətta bir dəfə də özünü onlara göstərüb, tamamilə yəqin etdi ki, tulalar dalınca düşüblər. O sürətlə qaçıb, tulaları yoldaşının evə getdiyi yoldan kənara aparıb, tamamilə uzaqlaşdırırdı.

Domino açıq düzənlikdə qaçanda, ovçular durbinlə onu gördülər və tulaların qara qonur külünü qovaladıqlarını görüb, çox bərk sevindilər. Fermerlər bu ətrafa yaxşı bələddilər və bütün keçid yerləri onlara məlum idi. Birdən gurultu ilə bir tufəng açıldı və

domino yandırıcı bir ağrı hiss elədi: bir qırma böyründən dəyib, çox dərin də olmasa, incidən yara açdı. Qara tülkü ovçuları görmüşdü, amma indi bilirdi ki, iş nə yerdədir.

Güman etmək olardı ki, Domino mütləq dərələrin birindən keçəcək, amma o başa düşmüşdü ki, bu dəfə necə olursa-olsun, yalnız dik yerlərdə qaçmalıdır. Üç mil qaçdıqdan sonra birdən-birə dönüb, çölə çıxdı və altı milə qədər dəmir yolu xətti ilə qaçdı. Yolayıranı ötüb, tamam bir mil qaçdıqdan sonra, tulaları xeyli geridə qoydu; sonra relsin üstü ilə geri qayıdıb yolayırana çatdı və oradan dəmir yolunun yan qolu ilə kənara getdi. Böyük bir daire vurduqdan sonra təhlükəsiz bir sürətdə evə qayıtdı. Yorgun idi, yarası göynəyirdi, amma qaliblərə yaraşan kimi, quyruğunu əvvəlki tək dik tutmuşdu.

O, Şobanın yuxarılarındakı bütün yerləri hərlənib bərk acdığından, meşəyə yönəldi ki, orada ehtiyat üçün gizlətdiyi yeməli bir şey tapsın; amma birdən elə bir səs eşitdi ki, ürəyi həyəcanla bərk-bərk döyünməyə başladı. Təpəni hərlənib, yenə bir sürü tula gördü. Bu, başqa bir sürü tula idi, təzə bir sürü idi. Azı otuza qədər tula vardı, ardlarınca da on iki nəfərəcən atlı ovçu çapırdı. Tulaların azğınca hürüşməsi aydın göstərirdi ki, onlar Dominonun izinə düşüb, ardınca gəlir. Başqa bir vaxt olsaydı, Domino üçün yəqin ki, belə bir köpək sürüsündən qaçıb qurtarmaq o qədər çətin olmazdı, amma indi qüvvələr bərabər deyildi.

Domino yorulmuşdu, ac idi, saatlarla qaçdığından, ayaqları ağırlaşmışdı; yarası onu yandırır. Dincəlməyə bərk ehtiyacı var idi. Bu ov əsil ov idi, tufəngsiz ov idi: bu, dəri üçün yox, tülkünü parçalamaq üçündü. Qara-qonur tülkünü bu dəfə ovçuların qabağından qələbəsinə inanan bir heyvan kimi, böyük həvəslə yox, yalnız çox bərk qorxub qaçdığına, görə kim qınaya bilərdi?

Domino həmişə gəzdiyi yerlərdən uzaqdakı bu təpələrə yaxşı bələd deyildi. Bələd olduğu təpələr isə, bir neçə mil arxada

qalmışdı. İndi o təpələrin arasında əli tufəngli ovçular oturub onu gözləyirdilər və təzə gələn it sürüsünün köməyindən sevinə-sevinə istifadə etsinlər deyə. Domino hələ onu qovalayan itlərin qabağından qaçarkən, heç bir vaxt bu dəfə olduğu kimi az hiylə işlətməmiş, amma heç bir vaxt da bütün qüvvəsini indiki kimi sərf etməmiş və belə bərk qaçmamışdı. Saatlar ötdükcə, o hələ də qaçmaqda, bu təpədən-o təpəyə hoppanmaqda idi.

Amma günəş getdikcə daha da qızır və meşədəki bütün qarı palçığa çevirirdi. Bütün novlar buz kimi soyuq su ilə dolmuşdu. Bütün xırdaca çaylar aşıb daşmışdı. Hətta əriməmiş buzun üstündə də gölməçələr əmələ gəlmişdi və tülkünün mərdlik bayrağı olan şələ quyruğu indi suda islanmış, palçığa batmış və ağırlığından aşağı enməyə başlamışdı.

Domino bilirdi ki, indi də tulaları dalınca apara-apara, əvvəllər də etdiyi kimi, taqətdən sala bilər; amma bu dəfə o, gecənin düşməsini yaman arzulayırdı. Gecə şaxta gətirəcək, şaxta isə, qarın üstündə möhkəm qabıq yaradacaq. Onda Domino taleyindən tamamilə arxayın ola bilərdi.

Lakin hələlik o, təpələrin arasında batıb çıxmaqda idi. Onun misilsiz sürəti indi yarıya qədər azalmışdı. Amma itlər də taqətdən düşməyə başlamışdılar. Qar və daşmış xırdaca çaylar ovçuları da yormuşdu. Onlardan yalnız ikicə nəfəri – tulaların sahibi ilə Abner Cuks adlı ucaboy cavan tülkünün dalınca qovmaqda idilər. Bircə bu cavan oğlan bilirdi ki, onların indi qovduqları həmin bu tülkü Qolderdəki o məşhur qara-qonur tülküdür.

Hər halda üstünlük yaxınlaşmaqda olan it sürüsünün tərəfində idi. Domino daha izi ikiləşdirə bilmirdi. Ən ağıllı iş indi düz qaçmaq idi. O da düz irəli, həmişə irəli qaçır, amma getdikcə yavaşır, sıçrayışları qısa olur, özü də tənqişməyə başlayırdı. Beləliklə o, bir-iki ferma keçdi və birdən üçüncü fermanın qabağında əli səbətli bir qız gördü.

Məlum deyil ki, vəhşi heyvanları hərdən qaçıb insana sığınmağa vadar edən nədir. Ancaq zəifləmiş Qolder tülkü də qızın yanına qaçıb, ayaqlarına qısıldı. Qız onu tutub sürüyə-sürüyə evə apardı və azğınlaşmış it sürüsünün gözü qabağında qapını çırpdı. İtlər evin dövrəsində atılıb düşür və azğın-azğın hürüşürdülər. Ovçular da çapa-çapa gəldilər, ferma sahibi də gəlib çıxdı.

Baş ovçu dedi: - Tülkü bizimkidir, o, bizim itlərimdir. Bura onu bizim itlər qovublar.

Tamamilə islanmış qırmızımtıl palçığa bulanmış heyvanın tülkü olduğunu əsla bilməyən fermer cavab verdi:

- O mənim evimdədir, deməli ki, mənimdir.

Bu fermerin də toyuqları tələf olmuşdu, ancaq o, tülküyə sahib çıxmağı çox da arzulamırdı, çünki dərisi indi tamamilə korlanmış və qiymətdən düşmüşdü.

Nəhayət o, ovçulara dedi: - Yaxşı, siz deyən olsun. Tülkü sizin olsun.

Ancaq bu vaxt qız ağlaya-ağlaya çağırırdı:

- Yox, vermə, tülkü mənimdir! Özü qaçıb mənim yanıma gəlib.

Onu öldürməyə qoymaram.

Fermer tərəddüd elədi.

Ovçu sakitləşdirici bir ifadə ilə dedi:

- Biş onunla ədalətlə pəftar edərik. Qovub bura çatdırdıqda, aramızda nə qədər məsafə vardısı, ondan da artıq qaçmağa yol verərik.

Fermer baş verəcək əhvalatı görməmək üçün çıxıb getməyə tələsdi. O bəlkə də qovula-qovula qaçıb evinə pənah gətirən yazıq heyvanı yaddançıxara bilərdi, amma qulaqlarında cingildəyən bu uşaq çığırtısını əsla unuda bilməzdi: "Yox, qoymaram! Qoymaram! O mənimdir! Ay ata, ay ata! Onu öldürərlər! Ay ata, ata can!"

Bu uşaq fəryadı yalnız atanın deyil, çoxlarının qəlbinə dərin izlər buraxdı.

XX. Çay və gecə

Axırda ovçular Dominonu alıb kənara apardılar və "qanuni" dördə bir mili qaçıb uzaqlaşmasına imkan verdilər. Onlar taqətdən düşmüş bir tülkünün arxasınca otuza qədər güclü iti buraxmağı "vicdanla hərəkət etmək" adlandırırdılar! Dərəni yenə hürüşmə səsləri bürüdü. Domino yenə də qalın yaş qarın içi ilə atıla-atıla qaçmağa başladı. Əvvəlcə o itlərdən bir qədər uzaqlaşa bildi.

Domino Benton çayının uzun dərəsindən qaça-qaça uzaqlaşdı, təpələrindən keçdi, təpələri aşdı, artıq geri dönmək istəyirdi ki, qəfildən bir fermanın həyətindən həmin o məlun Gekla çıxıb, Dominonu qovan it sürüsünə qoşuldu. Ucaboy ovçu Geklanın itlərə qoşulmasını dostsayağı bir çığırtı ilə alqışladı. Bundan sonra Domino daha çətin xilas ola bilərdi ki, düşmənlərinə yeni üçüncü bir qüvvə qoşulmuşdu. Bircə ümidi buna idi ki, gecə yaxınlaşır, əgər şaxtalı olsa!..

Amma axşam külək bir az da mülayimləşdi. Bütün gün üzərində ılıq külək əsmiş Şoban çayının suları indi güclü, geniş bir axın halında qərbə sarı cumaraq dərəni ağzınadək doldurmuşdu və yığın-yığın buz parçalarını şaqqıldada-şaqqıldada sürüyüb apardı.

Günəş hamar suların üzərində, uzaqlarda batmaqda idi. Bu od tutub yanan qürub nəcib bir həyatın parlaq sonu kimi əzəmətli idi. Amma nə itlər, nə də ovçular bundan zövq almaq üçün bircə an da ayaq saxlamamışdılar: onlar irəli, daim irəli tələsirdilər.

Tulalar bərk tövşüyürdülər; dilləri yerə qədər sallanmış, gözləri qan çanağına dönmüşdü. Göydəndüşmə kimi birdən-birə gəlib çıxmış təzə tula hamıdan irəlidə şığıyır, onun qabağınca isə, qaraqonur tülkü qaçırdı. Amma indi onun qəşəng kürkü tamamilə palçığa bulaşmış, gözəl şələ quyruğu sulu palçıqda islanıb, yerlə sürünür, dərisi gedib, əti çıxmış pəncələrinin qanlı izləri qalırdı.

Domino ömründə belə yorulmamışdı. İndi onun daş səkiyə gedib çıxan cığıra çatmağa imkanı vardı. Amma evi həmin bu cığırın yaxınlığında idi. İnstinkti ona həmişə deyirdi: "Yox, ora getmək olmaz". Ancaq son dəqiqələrdə çarəsizlikdən o, tək bircə xilas yolu kimi qalmış həmin yerə sarı döndü. Bütün gücünü toplayaraq güclü, qüdrətli Şoban çayının qırağı ilə qaçdı. Qısa bir müddət əvvəlki sürəti ilə qaça bildi. İndi xilas ola bilərdi, - bütün tulalardan irəlidə qaçan o məlun yekəpər köpək olmasaydı!..

Domino qayaya yaxınlaşanda, Gekla hürdü. Domino bu itin metal səsləri verən qorxunc səsini tanıdı, - bu səsin onun güc və sürətini nə qədər azaltdığını söyləmək çətindir. İndi onun qayaya gedən yolu kəsilmişdi. Geri qayıtmağa, gurultu ilə axan və batan günəşin al şəfəqlərində dalğalanan çayın qırağı ilə qaçmağa məcburdu. Bütün ümidi yoxa çıxmışdı, amma Domino hələ də qaçmaqda idi və onun azca o yan-bu yana yırğalanan vücudu qabaqda qaralmaqda idi. Yorğunluqdan yarımcan olmuşdu, amma hələ də həyat uğrunda mübarizədən əl çəkmirdi.

İndi tək qalmış ucaboy ovçu atını çapa-çapa yaxınlaşdı. O, tülkünün işi bitdiyini yəqin etdiyindən, batan günəşin şəfəqləri ilə işıqlanıb, göz qamaşdıran qarın üstündə hərəkət edən iki qara nöqtədən gözlərini ayıra bilmirdi.

Yazıq tülkünün qulaqlarında it sürüsünün qələbə hürüşməsi səsləndi. Domino taqətdən düşmüşdü. Onun gözəlliyi və fəxri olan şələ quyruğu daha havada dalğalanmır, - islanmış, ağırlaşmış bir halda yerlə sürünür, onsuz da ləngimiş qaçışını bir az da çətinləşdirirdi. Tulalar qələbənin yaxın olduğunu görüb, quduz kimi hürüşə-hürüşə onun ardınca cumurdular.

Domino indi burun kimi çayın içinə uzanmış bir qurunun üstü ilə qaçırdı, - deməli o artıq tələyə düşmüşdü. Çay onu aldatmışdı. İt sürüsü tülküyə çatırdı. Dominonun geri qayıtmaq üçün yolunu tamamilə kəsmiş olan Gekla hamıdan qabaqda boğuq, qəzəbli bir səslə hürə-hürə cumurdu. Bunlar hamısı ovuc içindəki kimi görünürdü: sahilə yaxın geniş çaylağa səpələnmiş qovan itlər və üzərinə buz parçaları səpələnmiş, iti axangeniş çay... İrəlidə də, arxada da hər tərəfdə nəqd ölüm. Zəif heyvan belə bir vəziyyətdə ruhdan düşüb tələf olardı, güclü isə, heç bir şeyə baxmadan, mübarizəsini davam etdirərdi.

Başda Gekla olmaqla, ulaşan it sürüsü artıq burunun ətəklərinə çatıb, sürətlə irəli cumurdu. Ağcaqovaqlı sahil boyunca isə, çay quduz kimi nərildəyə-nərildəyə sürətlə axırdı. Çayın üzərinə buzlar səpələndiyi kimi, sahilə də itlər səpələnmişdi. Buz parçaları getdikcə sıxlaşırdı və nəhayət biri-birilə toqquşaraq, bütöv bir kütlə halında bir anlığa sahilə dirəndilər. Bu zaman Domino elə bir iş elədi ki, heç bir başqa tülkü buna cürət edə bilməzdi. O geri dönüb əvvəl itlərə, sonra buzlara baxdı və birdən... hoppandı. Buz parçasının üstünə düşüb, yavaş-yavaş bir buz parçasının üstündən o birinə atılmağa başladı.

Amma bu vaxt bir-biri üstünə qalanmış buzlar sahilə qopub axışmağa başladı. Buzlar ilə sahil arasında qara bir su zolağı əmələ gəldi və getdikcə genişlənməyə başladı. Qara tülkü ən uzaqdakı buz parçasının üstündə su axınının tünd rəngli belinə qoyulmuş ağ bir yəhərin üstündə imiş kimi, belini dik qaldırıb durmuşdu. İt sürüsü aciz bir qəzəblə ulaya-ulaya sahiləydi. Amma Gekla

özünü itirib elə buz parçalarının sahildən qopub ovunu apardıqanda bu yağının üstünə hoppandı. Amansız, coşğun çay üzərində it ilan buz parçasını sürətlə sahildən uzaqlaşdırdı. Beləliklə onlar ikisi də qovulan tülkü də, onu qovan it də fəlakətə sürünməkdə idilər. Onlar batan günəşin şəfəqləri ilə işıqlanmış çayınüzündə üzürdülər. Sahildə isə, itlər və atlı gənc ovçu onların ardınca qaçırdılar.

O biri ovçular dəstəsindən olan və təsadüfən bura gəlib çıxmış bir fermer tülkünü nişan aldı, amma cavan ovçu burub tufəngi cavan axmağın əlindən saldı və qeyri-ixtiyari çığırdı: "Urta!" Bu səssəhvada donub qaldı, it sürüsünü də matməəttəl qoydu.

Çayın dönüşündə, Xarney şəlaləsinin əmələ gəldiyi yerə az qalmış uzun və düzən yerdə buz axını son dərəcə sürətləndi. Gənc ovçu və itlər alışıb yanmaqda olan günün batmasını və alov rənginə bürünmüş, parıldeşan buz parçaları ilə dolu çaya, iki cavan varlığı sönməkdə olan şəfəqlərə sarı aparən buzlara baxa-baxa durub qaldılar. Qaynamaqda olan çayın üzərində duman qatılmağa başlayırdı. Arasından süzülən son günəş şüaları çayı da, buzlarda, qara-qonur tülkünü də parlaq zər rənginə bürümüşdü, sonra isə, qürub çağının haləsi içərisində hamısı gözdən itib yox oldu.

Uzaqlardakı buz parçası üzərində əsla qorxmadan həlak olan cürətli tülkünün heç səsi-səmiri gəlmirdi, amma külək itin ölüm dəhşəti ilə dolu yanıqlı ulamasını gətirib çatdırdı.

Gənc ovçu dilləndi:

- Əlvida, dostum! Əlvida, ey mənim qoçaq tulam! – Sonra sənsən batan kimi oldu. – Əlvida, ey qara-qonur tülkü! Sən qalib kimi yaşadı, qalib kimi də ölürsən. İkinizi də xilas etmək istərdim, amma şərəfli ölümlə ölürsünüz. Hər ikinizə əlvida!

Abher daha heç bir şey seçə bilmədi, itlər isə, sahildə durub titrəşir və zingildəşirdi.

Qarşıdakı sahilin yaxınlığında axın geniş bir burulğan əmələ gətirmişdi. Sahilə yaxın buz parçaları bu burulğanda hərlənə-

hərlənə, yavaş-yavaş çayın ortasına doğru gəlir, ortadakı buz parçaları isə, sahilə lap yaxınlaşırdılar. Domino əlverişli dəqiqədən istifadə edib, var gücünü topladı və sahilə hoppandı. O, tünd qara rəngli su zolağının üstündən sağ-salamat atılıb, yenə sahilə çıxdı. Gəncliyində tülkünü fəlakətdən qurtarmış çay, indi də onu xilas etdi.

Arxada, axışmaqda olan buz parçaları arasında tələf olan it naümid uzun-uzun uladı. Amma bu səssuların gurultusu içində itib-batdı.

I

Co Kalon yəhəri tozun içinə atıb, atları açıb sərbəst buraxdı, məhmizlərini cingildədə-cingildədə evə girdi və soruşdu:

- Yemək hazırkırmı?

Aşpaz stansiya rəisi kimi özünü tox tutub, saata baxa-baxa cavab verdi:

- On yeddi dəqiqədən sonra hazır olar.

Aşpaz sözdə həmişə son dərəcə dəqiq idi, amma işdə heç bir dəqiqlik göstərməzdi.

Co cavab verdi: - Çox gözəl. Görünür ki, mal-qara yaxşıdır. Bala heyvan çoxdur. Yolda Ceyran bulağına su içməyə gələn bir mustanq ilxısına rast gəldim. Onların arasında bir cüt dayça var. Biri xırdaca, qaraca, qəşəng anadangəlmə yorğadır. Onu iki milə qədər qovdum, həmişə qabaqda qaçırdı, bircə dəfə də olsun yerişini dəyişmədi. Maraqlanıb atları qəsdən bərk çapdım, amma o, heç yorğa yerişini pozmadı.

Yoldaş Skrat onun sözlərinə inanırmış kimi, soruşdu:

- Yolda çox vurmamışdın ki?

- Heç olmasa sən belə demə, ay Skrat! Keçən dəfə dördayaqlı iməkləyən kim idi? Sən deyildin?

- Yeməyə gəlin! – deyə aşpaz səsləndi və söhbət həmin saat kəsildi.

Ertəsi gün kovboylar başqa otlağa köçdülər və mustanqlar yaddan çıxdı.

Bir il sonra mal-qaranı Nyu-Meksiko ştatının yenə həmin yerinə sürüb gətirdilər, kovboylar yenə də mustanq ilxısına rast gəldilər.

Qara dayça – ayaqları zərif, ucaboy, böyürləri par-par parıldayan qəşəng bir qara at olmuşdu. Bir çox kovboylar bu mustanqın qəribə bir xüsusiyyətə malik olduğunu gözləri ilə görüb inanmışdılar: o doğrudan da anadangəlmə yorğa idi.

Co da burada idi. Həmin saat ağına gəldi ki, bu atı tutmaq bəd olmazdı. Şərq ştatlarında yaşayanlara belə fikir qəribə görünməzdi, amma Qərb ştatlarında at ucuz olduğundan, heç kəs vəhşi mustanqlara baş qoşmaq istəməzdi. Onu tutmaq asan deyil, amma bu mümkün olsa da, o axıra qədər vəhşi qalacaq, əsla ram olmayacaq və heç bir fayda verməyəcəkdi.

Bəzi maldarlar mustanqları tufənglə vurub öldürürlər, çünki onlar yalnız otlaqları kor qoymaqla kifayətlənməyib, ev atlarını da özlərinə qoşub aparırlar və bu atlar tezliklə vəhşiləşib həmişəlik əldən çıxırlar.

Vəhşixasiyyət Co Kalon atlara çox yaxşı bələd idi, onların bütün xasiyyətlərini bilirdi. O dedi:

- Mən heç vaxt elə bir ağ at görməmişəm ki, ram olmasın! Heç elə kəhər at da görməmişəm ki, bədxasiyyət olmasın. Xallı kəhəri yaxşı sürüb öyrətsin, həmişə yararlı olar. O ki, qaldı qara ata, eşşək kimi tərs, cin kimi kinli olar. Ayaqlarına caynaq taxsan, lap aslanın da öhdəsindən gələr.

Mustanq lap faydasız bir heyvansa, onda qara mustanq ondan on qat faydasızdır. Buna görə də Skrat Conun biryəşar mustanqı ələ keçirmək istəməsində bir məna görmürdü.

Amma bu il Co heç bir tədbir görməyə müvəffəq olmadı.

Co adi bir çoban idi, ayda iyirmi beş dollar donluq alırdı və boş vaxtı az olurdu.

Başqa kovboy yoldaşlarının çoxu kimi, onun da arzusu bu idi ki, bir təhər özünə bir ranço alıb, bir sürü mal-qara sahibi olsun. Onun öz damğası da var idi və bunu qayda ilə Santa Fedə qeyd etdirmişdi. Ancaq hələlik bu damğa (pis görkəmli çaxçax) bircə qoca inəyin böyrünə vurulmuşdu ki, onun var-yox sürüsü də elə bundan ibarət idi. Amma bununla belə Conun hər bir damğasız heyvana öz damğasını vurmağa qanuni haqqı var idi. Yalnız payızda Co haqq-hesabını aldıqda, özünü "şəhərdə gəzmək" həvəsindən saxlaya bilmədi. Buna görə də bütün var-yoxu, əvvəlki kimi yalnız bir yəhərdən, bir yataqdan, bir də qoca inəkdən ibarət idi. Amma ümidini itirmirdi ki, əvvəl-axır bir "kələk qurub" birdən-birə varlanacaqdır. Birdən ağına gəldi ki, həmin bu qara mustanq ona xoşbəxtlik gətirə bilər. Odur ki, onu ələ keçirmək üçün əlverişli fürsət gözləməyə başladı.

Kovboylar Kanada çayı boyunca yola çıxıb getdilər, payızda da Don-Karlos təpələrinə qayıtdılar, belə ki, Co yorğa mustanq barəsində tez-tez söz-söhbət eşidirdisə də, amma özü onu tezliklə görə bilmədi. İkiyaşar qəşəng qara at indi bütün mahalda məşhur idi.

Ceyran bulağı açıq düzənlikdə idi. O daşanda, ətrafını çil basmış xırdaca bir göl əmələ gətirirdi. Su çəkildə, dövrəsində qara lildən ibarət böyük bir zolaq əmələ gəlir, bunun üzərində orda-burda ağ buz ləkələri görünür, ortada, dərin yerdə isə, su qalırdı. Bu su axar olmasa da təmiz və içməli idi. Bu yerlərdə xeyli mil ətrafda başqa içməli su yox idi. Bu düzənlik və ya bir az uzaqlarda, Şimalda deyildiyi kimi, - prerya - inəklərin və ev atlarının otlayıb suvardığı bir yer olduğuna baxmayaraq, qara aygırın da sevimli otlağı olmuşdu. Burada əsasən "L" və "F" hərflərinin birləşməsindən əmələ gəlmiş damğalı sürülər otlayırdı.

Bu rançonun sahibi ilə şərik olan müdir Foster zirək bir adam idi. O, belə hesab edirdi ki, bu yerlərdə yaxşı cins ev heyvanları bəsləməklə çox gəlir qazanmaq olar. Onun ucaboy, bədənləri qəşəng, gözləri ceyran gözlərinə bənzəyən ona qədər yarı cins madyanı var idi. Onların yanında adi qıllı yabılar lap sısğa görünürdülər.

Bu gözəl madyanlardan biri həmişə iş üçün tövlədə qalırdı, o biri doqquz madyan isə, dayçalara süd verib doyurduqdan sonra, həmişə azad gəzirdilər.

At həmişə ən yaxşı otlaq axtarıb tapmağı bacarır. Bu doqquz madyan da rançodan iyirmi mil cənubdakı Ceyran bulağına asanlıqla yol tapmışdılar. Sonralar, yayda Foster yoldaşı ilə birlikdə onları axtarmağa getdikdə, madyanları çox tezliklə görmüşdü. Amma onların yanında madyanları malı kimi qoruyan kömür kimi qapqara bir aygır da var idi. O, ilxının dövrəsində çapa-çapa gəzir, onları bir-birindən ayrılmağa qoymurdu və onun qara rəngi madyanların xınayı rəngindən açıq-aşkar seçilirdi.

Madyanlar ram olmuş atlar idi, əlbəttə, qara aygır birdən-birə bərk coşub qəzəblənməyəydi, onlar başlarını aşağı salıb, yorta-yorta evə qayıdacaqdılar. Amma qara aygır sanki vəhşiliyi ilə madyanları coşdurub özünə qoşdu və onlar rançodan gəlmiş yöndəmsiz yabıları özlərindən çox-çox geridə qoyub, çaparaq getdilər.

Bu hal hər iki atlını bərk qəzəbləndirdi. Onlar tufənglərini qapıb "məlun aygır" güllə ilə vurmaq istədilər. Amma gülləni necə ataydılar ki, doqquz madyana dəyməyib, bircə aygıra dəyər? Bütün günü nə qədər əlləşdilsə, heç bir şey çıxmadı. Yorğun mustanq, - bu, həmin at idi, - ailəsini gözdən qoymayıb, onlarla birlikdə cənubdakı qum təpələri arasında gözdən itdi.

Maldarlar kor-peşman, əldən düşmüş atların belində evə qayıtdılar və and içdilər ki, onların müvəffəqiyyətsizliyinə bais olan ayğırdan intiqam alsınlar.

Bədbəxtlikdən onlar yaxşı başa düşürdülər ki, madyanlar da, şübhəsiz, tezliklə həmin o ayğır kimi vəhşiləşəcəkdir.

Qara yallı, yaşılımtıl gözləri parıldayan iri qara at bütün bumahalda özbaşına ağalıq edir və cürbəcür yerlərdən madyanları aparıb, dəstəsinə qoşurdu. Beləliklə ilxısını ən azı iyirmi başa çatdırmışdı.

Ona qoşulan madyanların çoxu üzüyola, artıq atlar idi və onların arasında ayğırın əvvəlcə apardığı həmin doqquz cins madyan boybuxunlarına görə seçilirdi.

Ayğır bu ilxını elə möhkəm qoruyurdu ki, onlara qoşulan hər bir madyan artıq tamamilə itmiş sayıla bilərdi. Buna görə də maldarlar tezliklə başa düşdülər ki, onların mahalında peyda olmuş bu mustanq onlara həddən artıq zərər verir.

II

Bu əhvalat 1893-cü ilin dekabr ayında baş vermişdir. Mən bu yerlərə yenidən gəlmişdim. İndi də o tərəfə gedən furqonla Pinyavetitosdakı rançodan Kanada çayına sarı gedirdim.

Foster mənimlə vidalaşanda demişdi:

- Baxın ha, fürsət düşsə, sərrast atıb o məlun mustanqa bir güllə vurun.

Həmin yorğa barəsində ilk dəfə bu sözləri eşitdim. Ancaq yolda bələdçim Bernsdən həmin atın əhvalatını öyrəndim. Bu məşhur mustanqı görməyi yaman arzulayırdım. Buna görə də ertəsi gün Ceyran bulağına çatdıqda, nə mustanqın, nə də ilxısının oralarda olmağını eşitdikdə, bir qədər məyus oldum.

Ancaq ertəsi gün biz Alamoza çayından keçib yenə də təpəli düzənliyə çatdıqda, məndən irəlində gedən Cek Berns birdən atının boynuna yastılanıb mənə sarı dönərək dedi:

- Tüfəngi hazırlayın! Ayğır burdadır!

Tüfəngi qapıb tələsik atımı irəli sürdüm. Aşağıda, dərədə bir ilxı otlayırdı bir kənardə da iri qara mustanq durmuşdu.

O, yəqin ki, bizim yaxınlaşmağımızın hənirtisini eşitmiş və qulaqlarını şəkləmişdi. Başını, quyruğunu dik qaldırmış, burun təpələri geniş açılmışdı.

Gördüm ki, bu mustanq ən gözəl atdır, bu düzənlərdə vaxtilə çapmış olan bütün atların hamısından nəcibdir. Buna görə də belə gözəl bir heyvanın bir yığın leşə döndərilməsi fikri məni iyrəndirdi.

Cek məni tələdirirdi ki, tez atım, amma mən ləngiyirdim.

Coşğun yoldaşım ləngidiyimə görə məni söyüb danladı. Acıqlı-acıqlı: "Tüfəngi bəri verin!" – deyə tüfəngi əlimdən qapdı, ancaq yuxarı qaldırdım və tüfəng guya öz-özünə açıldı.

İlxı diksindi. Qara mustanq kişnədi, fıxırdı və ilxının dövrəsinə çapa-çapa hərləndi. Madyanlar bir yerə cəmləşib, toz buludu qaldıra-qaldıra, çaparaq yox oldular.

Ayğır ilxının gah bu tərəfi ilə, gah o tərəfi ilə çapa-çapa, diqqət yetirirdi ki, heç bir madyan o birilərindən ayrı düşməsin.

Mustanq uzaqlarda gözdən itincəyə qədər gözümlü ondan çəkmədim. Mənə belə gəlir ki, o bir dəfə də olsun yerişinə haram qatmadı.

Cek, əlbəttə, məni də, tüfəngimi də, mustanqı da söyüb yamanlayırdı, ancaq mən onun deyinməsindən ləzzət ala-ala, sevinə-sevinə qara yorğanın gözəllik və qüvvətinə heyran olurdum. Yox, apardığı bir neçə madyan üçün mən onun atlas dərisinə qıyıb korlaya bilməzdim.

III

Vəhşi atları tutmağın bir neçə üsulu vardır. Bunlardan biri budur ki, güllə ilə atın peysərindən gərək elə vurasan ki, bir anlığa keyləşsin, onda kəməndi boynuna salasan. Buna "atı keyləşdirmək" deyirlər.

Vəhşi Co bu üsulu tənqid edib dedi:

- Bəli də!.. Belə də yüzlərlə at beli sındığını görmüşəm, amma bu vaxta qədər mustanqın keyləşdiyini görməmişəm.

Bəzi vaxt, şərait əlverişli olduqda, ilxını qovub əldən salmaqla tuturlar. İxtiyarında yaxşı atlar olsa, bəzən ilxını qovub ona çatmaq olar, amma ən sadə üsul ilk baxışda nə qədər inanılmaz görünsə də, bundan ibarətdir ki, gərək mustanqı "yorasan" (yəni taqətdən düşənə qədər qovasan).

Yorğasını heç vaxt pozub dördayaq qaçmayan məşhur ayğırın şöhrəti gündən-günə artırdı. Onun barəsində, iti qaçmağından, yerişindən, dözümlüdüən ən inanılmaz əhvalatlar danışıldılar. Buna görə də Üçbucaq rançosunun sahibi qoca Monthomeri Kleytonda Uelsin mehmanxanasında şahidlərin yanında deyəndə ki, bu söhbətlər yalan deyilsə, fərqlənən möhkəmçə qoşulmuş bu ayğıra min dollar verir, - on nəfərə qədər gənc kovboy bərk həvəsə düşüb, bəxtlərini sinamaq istədilər və ağaları ilə bağladıkları

müqavilələrin vaxtı qurtarıb, azad olan kimi bu işə girişmək istədilər.

Vəhşi Co hamını qabaqlamağı qərara aldı. Daha vaxt itirmək olmazdı. Qulluq vaxtı qurtarmamışdısa da, bütün gecəni ova hazırlaşmağa sərf elədi.

Co dost-aşnasından kifayət qədər borc pul aldı ki, iyirmi yaxşı minik atı, mətbəxli firqon, üç nəfər: özü, yoldaşı Çarli, bir də aşpaz üçün iki həftəlik yemək ehtiyatı götürməyə çatsın.

Onlar həmin gözəl yeyinayaq yorğa mustanqı "qovub yormağ"ı möhkəm qərara alıb Kleytondan çıxdılar. Üçüncü gün gəlib Ceyran bulağına çatdılar. Günorta yaxınlaşdığından, onlar yorğa mustanqın öz ilxısı ilə bərabər su içməyə bura gəldiyini gördükdə, heç təəccüblənmədilər.

Co gizləndi və bütün ilxı su içib doyuncaya qədər gözə görünmədi. Çünki o yaxşı bilirdi, - susuz at, su içib doymuş və ağırlaşmış atdan həmişə yeyin gedər.

Co gizləndiyi yerdən çıxıb, atını sakitcə irəli sürdü. Bulağayarım mil qalmış, mustanq duyduq düşüb, həmin saat ilxısını cənub-şərqdə kolluqlu təpələrə sarı qovub apardı. Co həmin istiqamətdə atını o qədər çapdı ki, yenə həmin ilxını gördü, sonra geri qayıdıb, eyni zamanda sürücü vəzifəsini də yerinə yetirən aşpaza əmr elədi ki, firqonu Cənuba – Alamoza çayının yaxınlığına sürsün. Özü isə, yenə də mustanqların ardınca cənub-şərqə yönəldi.

İki mil yol getdikdən sonra, yenə ilxını gördü. Atını bir-ayaq bir-ayaq sürüb, o qədər yaxınlaşdı ki, ilxı yenə də hürküb, cənuba sarı çapdı. Amma Co, kəsə yol ilə çapa-çapa getdi və bir saatdan sonra yenə ilxıya rast gəldi. Atlara gizləncə yaxınlaşdı və əvvəlki əhvalat yenə təkrar olundu. Atlar yenə hürküb qaçdılar. Bütün gün beləliklə keçdi.

Mustanqlar dairə vura-vura, tədricən cənuba hərəkət edirdilər və gün artıq üfüqə yaxınlaşanda, onlar Conun hesabına görə, Alamoza çayına yaxınlaşmışdılar. Co onları bir də hürküdüb

Firqonun yanına qayıtdı. Onun bu vaxta qədər dincəlmiş yoldaşı təzə bir ata minib, ilxını qovmağa davam etdi.

Axşam yeməyindən sonra firqon, əvvəlcədən şərtləşdikləri kimi, Alamoza çayının yuxarı keçidinə sarı hərəkət etdi və orada gecələmək üçün yerləşdi.

Bu zaman Çarli ilxının ardınca getməkdə idi. Vəhşi atlar ondan daha əvvəlki kimi uzağa qaçmırdılar, çünki deyəsən onların ardınca gələn adam hücum etmək fikrində deyildi, - buna görə də yavaş-yavaş onun yaxınlıqda olmasına alışmışdılar. Ala-qaranlıq çökəndə, ilxını tapmaq asanlaşdı, çünki ilxının içində qaranlıqda yaxşı seçilən ağ bir madyan var idi. Həm də ki, ayın aydınlığı idi. Buna görə də Çarli atına arxayın olub, yol seçməyi onun öhdəsinə buraxaraq, sakitcə ilxının ardınca sürürdü. İlxının içində isə, ağ madyan kölgə kimi seçilirdi. Axırda bütün bunlar gecənin qaranlığında yox oldu. Onda Çarli atdan düşüb, yəhərini aldı, özü isə adyala bürünüb tezliklə yuxuya getdi.

Hava işıqlaşmağa başlayanda, Çarli artıq ayaq üstündə idi və yarım mil yol getdikdən sonra ala-qaranlıqda ağ madyanı seçdi, sonra da bütün ilxını gördü. Yorğa mustanq Çarlini görən kimi, bərkdən kişnədi və vəhşi atlar qaçmağa başladılar.

Ancaq elə birinci təpəyə çatanda, atlar durub baxdılar ki, görsünlər arxalarınca belə inadla gələn bu adam kimdir. Aradan bir dəqiqə keçməmiş, yorğa mustanq yəqin ki, işin nə yerdə olduğunu və nə etmək lazım gəldiyini yəqin edib, yorulmaq bilməyən tünd yorğa yerişi ilə, qara quyruqlu ulduz kimi, sürətlə şığıyıb bütün ilxını da ardınca apardı.

Atlar qərbə sarı döndülər və həmin o, qaçdı-qovdu oyununu bir neçə dəfə təkrar edəndən sonra, günortaya yaxın gəlib dik təpəyə çatdılar ki, bu təpə bir vaxt hinduların keşikçi qülləsi olubmuş. Co orada onları gözləyirdi. Göyə qalxan nazik uzun tüstü Çarliyə xəbər verdi ki, dincələ bilər. O, həmin saat cib güzgüsü ilə cavab işarəsi verdi. Co təzə bir ata minib, ilxının dalınca düşdü, Çarli isə,

oturub yemək yedi. Bir qədər dincəldikdən sonra Alamozo çayının yuxarılarına doğru yönəldi.

Ertəsi günü Co bütün günü mustanqların ardınca düşüb, onları elə bir halında yönəltmək istəyirdi ki, furqon həmin qövsün alt xəttində hərəkət edirdi. Gün batana yaxın o, gəlib keçidə çatdı, burada Çarli onu təzə at və yemək ilə gözləyirdi. Co tələsmədən vəhşi atları bütün axşam, hətta gecə keçənə qədər izlədi. Çünki, görünür ilxı bu zərərsiz təqib edənlərin yaxında olmalarına alışmağa başlamışdı və onu izləmək daha sadə bir iş olmuşdu. Bundan başqa deyəsən yorğunluq da onlara təsir edirdi. Yaxşı, dadlı, otu olan otluqlar xeyli uzaqda, kənarda qalmışdı. Bir də ki, onları izləyən atlar çovdarla yemləndikləri halda, mustanqlara əlbəttə, yem verən yox idi. Həmişə gərgin vəziyyətdə olmaqda öz təsirini göstərirdi. Bu hal vəhşi atları iştahdan salır, susuzluqlarını artırır. Onları qovalayanlar mustanqlara tez-tez və bol-bol su içməyə imkan verirdilər. Doyunca su içən at çətin qaça bilər: ayaqları sanki taxtaya dönür, nəfəsi tənqləşir. Buna görə Co atını sulamırdı. Nəhayət əldən düşmüş ilxının yaxınlığında gecələmək vaxtı gəlib çatanda, Co özü də, atı da heç yorulmamışdılar.

Səhər açılanda Co mustanqları asanlıqla tapdı. Onlar əvvəlcə qaçmağa başladılar, amma tezliklə birayaq-birayaq yeridilər. Demək olar ki, Cogil bu mübürizəni qazanmışdılar, çünki vəhşi atları izləməyin başlıca çətinliyi bundadır ki, onları hələ yorulmadıqları iki-üç gün müddətində gözdən qoymayasan.

Bütün səhəri Co ilxını gözdən qoymadı və demək olar ki, həmişə onun yaxınlığında idi. Səhər saat on olanda, Xoze dağının yaxınlığında Çarli Conu əvəz elədi. Bu gün mustanqlar ondan vurtut dörd də bir mil irəlində idilər. Özləri də indi daha əvvəlki kimi qaça bilmirdilər.

Axşama yaxın çarli ata minib ilxının dalınca düşdü.

Ertəsi günü mustanqlar daha başlarını aşağı sallayıb gedirdilər və qara yorğa mustanqın bütün cidd-cəhdinə baxmayaraq, onları təqib edəndən ayıran məsafə bəzən yüz addıma qədər qısalırdı. Dördüncü, beşinci günlər də belə keçdi. İlxi yenə də Ceyran bulağına yaxınlaşırdı. Bu vaxta qədər bütün işlər nəzərdə tutulduğu kimi gedirdi: ilxının təqib olunması böyük bir qövs halında davam edir, furqon da onun içərisində kiçik bir qövs halında hərəkət edirdi. Vəhşi at ilxısı bulağa tamamilə yorğun-arğın bir halda qayıdırdı. Ovçular isə, yorulmamış təzə atların belində gümrah idilər.

Bütün günü axşama qədər mustanqları suya yaxın buraxmadılar. Sonra isə, Ceyran bulağına sarı yönəldib, doyunca su içməyə imkan verdilər. İndi təcrübəli kovboylar yorulmamış, doyunca yemiş gümrah atların belində kəməndləri işə sala bilərdilər, - doyunca su içib ağırlaşmış atları kəməndə salıb tutmaq çətin olmur.

Bir məsələ olmasaydı, bütün işlər lap əla gedərdi: bütün bu ov qara aygırı ələ keçirmək üçün düzəlmişdi, amma o, elə bil dəmirde idi. Onun müntəzəm yorğa yerışı əsla dəyişməmişdi və onun birinci günü necəydisə, yenə də elə qalmışdı. O, yenə də əvvəlki kimi yorulmadan ilxını ardınca aparır, kişnərtisi ilə coşdurur və özünü iti qaçmaqda onlara nümunə göstərirdi. Atlar gücdən düşmüşdü. Qaranlıqda ovçulara ilxını tapmağa kömək edən qoca ağ madyan, yarımcan bir halda artıq neçə saat idi ki, o biri atlardan geri qalırdı. O biri madyanlar da görünür ki, daha onları izləyən atlılardan qorxmurdular və aydın idi ki, bir azdan sonra, Conun əlinə keçəcəkdilər.

Bütün bu zəhmətin əsas məqsədi aygıra isə, əvvəlki kimi yaxın düşmək olmurdu.

Conun tünd xasiyyətinə yaxşı bələd olan yoldaşları onun birdən-birə hirslənib, bu məğlubedilməz qara aygırı güllə ilə vurmaq istəməsinə heç də təəccüblənməzdilər. Amma co bu fikirdən çox uzaq idi.

Bütün həftə müddətində qara ayğırı izləyən Co bir dəfə də görməmişdi ki, at dördayaq qaçsın. Belə gözəl bir ata Co da, hər bir yaxşı minici kimi, tamamilə məftun və heyran olmuşdu. Bu heyranlıq getdikcə artırdı. Bu gözəl heyvandansa, ən yaxşı atını güllələməyə razı olardı.

Görəsən, bu atı tutmaq üçün vəd edilmiş mükafatı almağa dəyərmə? Co tərəddüt etməyə başlamışdı. Məbləğ az deyildi, amma bu ayğır elə özü-özündə tamam bir kapital idi, çünki bundan gözəl nəsil almaq olardı.

Amma hər şeydən əvvəl onu tutmaq məsələsi vardı. Bu ovu başa çatdırmaq lazım idi.

Co ən yaxşı atını yəhərlədi. Bu, şərqdən gətirilmiş cins bir madyan idi, amma preriya böyümüşdü. Bu atın bir nöqsanı olmasaydı, Co heç bir vaxt belə gözəl bir atı ala bilməzdi. Bu yerlərdə loko adlanan zəhərli bir ot bitir. Mal-qara ədalət bu otu yeməz, amma təsadüfən bir heyvan bundan yemiş olsa, sonra hər yerdə onu axtarmağa başlar. Buotun təsiri bir az morfi təsirinə bənzəyir. Buna öyrəşən at, bir xeyli müddət özünü normal aparsa da, axırda mütləq quduzluqdan tələf olur. Belə atlara yerli əhali "loko düşkün" deyir. Conun da ən yaxşı atının gözlərində hərdən vəhşi bir parıltı əmələ gəlirdi ki, bilicilər bunu onun xəstəliyinin əlaməti sayırdılar. Ancaq bu, güclü və yeyinayaq bir madyan idi, buna görə də son ov üçün Co həmin atı seçdi.

Co irəli çaparaq, ilxıya sarı yönəldi. Kəməndi yerə atıb ardınca sürürdü ki, kəndir haramlasın. Sonra səliqəli həlqələr halında sol əlinə yığıb, ov müddətində ilk dəfə atı məhmizləyib düz ayğırın üstünə çapdı.

Dəlicəsinə bir çapaçap başlandı. Qorxuya düşmüş madyanlar pərən-pərən olub, onlara yol verdilər.

Təzə at düzənlikdə dördayağa çapır, irəlidə isə, əvvəlki kimi, məhşur yorğa yerişini əsla pozmadan ayğır qaçırdı.

Bu, tamamilə inanılmaz birşeydi. Co atını çağıra-çağıra, məhmizləyə-məhmizləyə qızışdırırdı. At quş kimi uçurdu, amma buna baxmayaraq, ayğırla onun arasında olan məsafə heç birçə düym də azalmırdı.

Qara mustanq düzənliyi ötüb keçdi. Kol basmış yaylaqdan da ötdü, təhlükəli qumlu dərəyə endi və çəmənlik zolağına gəlib çıxdı, burada onu baybaklar hürə-hürə qarşıladılar. Co onun ardınca çapdı, amma gözlərinə inana bilmirdi... Ayğır ilə arasındakı məsafə nəinki azalmırdı, hətta deyəsən artırdı da. Co söyməyə başlayıb, atını məhmizlədi, hayladı, axırda yazıq atı lap coşdurdu. Heyvanın gözləri hərlənir, başı o tərəfə-bu tərəfə yırğalanırdı. At daha yerə, ayağının altına baxıb yol seçmirdi. Birdən ayağı porsuq yuvasına düşdü. At yığıldı, onunla bərabər minici də yerə yumalandı. Co yaman əzilmişdi, amma yenə ayağa qalxıb, özünü itirmiş atını da qaldırmağa çalışdı. Amma onun daha işi bitmişdi, - qabaq ayağı sınmışdı.

Co onu əzab-əziyyətdən qurtarmaq üçün tapancası ilə vurub öldürdü. Yəhəri də götürüb düşərgəyə qayıtdı. Yorğa mustanq isə, bu zaman hələ də qaçmaqda idi. Nəhayət, gözdən itdi.

Amma bununla belə, bu halı hələ də məğlubiyyət saymaq olmazdı, çünki madyanlar onların əlinə keçmişdi. Co və çarlı onları qova-qova aparıb öz əvvəlki sahiblərinin fermasına çatdırdılar və əvəzində yaxşı mükafat istədilər.

Amma Co bununla kifayətlənən deyildi. O, ayğırı ələ keçirmək xəyalına düşmüşdü. İndi həmin atın bütün üstünlükləri ona yaxşı məlum olduğundan, ayğırı ələ keçirmək üçün təzə bir plan qurmağa çalışırdı.

IV

Bu səfərdə aşpaz – Bets idi; - o özünü poçt şöbəsində mister Tomas Bets adlandırır, tez-tez ora məktub və pul barətə üçün gələr, - amma ona heç vaxt heç kəs heç nə göndərməzdi. Ancaq kovboylar onu “hinduşka ləpiri Tom” adlandırırdılar, - çünki dediyinə görə, guya denverdə özü üçün məhz belə bir damğa qeyd etdiribmiş. Bu damğa hinduşka ləpiri şəklində imiş. Bets bir də deyirdi ki, guya heç kəsə məlum olmayan şimal düzənliklərində otlayan saysız-hesabsız inək sürüləri və atların böyründə bu damğa varmış.

Betsə həmin bu ekspedisiyada bir şərək kimi iştirak etməyi təklif etdikdə, istehza ilə demişdi ki, atların indi bir düjününü on iki dollara satırlar. Doğrudan da həmin il at çox ucuz idi, buna görə də o, azacıq da olsa, maaş almağı üstün tuturdu.

Amma yorğa aygırı bircə dəfə də görən heç kəs ona qarşı laqeyd qala bilməzdi. Hinduşka İzi də belə oldu. İndi o da həmin mustanqı ələ keçirmək xəyalına düşmüşdü, ancaq bilmirdi ki, buna necə nail olsun. Amma bir dəfə o, Bill Smit adlı bir nəfərə rast gəlmişdi. O, nal Bill ləqəbi ilə daha çox məşhur idi, çünki damğası nal şəklində idi. Nal Bill ətlə çörəyi yeyib üstündən də dadsız-tamsız qəhvə içdikdən sonra dedi:

- Mən bu gün həmin yorğa mustanqı gördüm, özü də o qədər yaxından gördüm ki, istəsəydim, lap quyruğunu hərə bilərdim.
- Bəs atıb vurmadın?
- Azca qalmışdı atım.
- Yox ha! Ona güllə atmaqdan özünü saxla, - deyə stolun o biri başında oturmuş “qoşa H” damğalı kovboy dilləndi. – Hələ təzə ay doğmamış o aygırın böyründə mənim damğam olacaq!
- Onda ləngimə, yoxsa, ona damğa vurmaq istəyəndə, böyründə “nöqtəli üçbucaq” damğası görərsən
- Ona harda rast gəlibsən?
- Əhvalat belə oldu. At belində Ceyran bulağı yanında keçirdim: bir də gördüm ki, qamışların arasında qurumuş lilin üstündə nəsə uzanıb. Elə bildim ki, bizim sürüdən ayrılmış bir inəkdir. Yaxınlaşanda, gördüm ki, bir at yanı üstə yerə sərilib. Külək ondan mənə sarı əsirdi, buna görə də lap yaxınlaşa bildim. Bir də nə gördüm? Bu həmin mustanqdır ki, kötük kimi ölüb qalıb!.. Amma ölü heyvan leşi kimi hələ şişməmişdi. Bir yarası olduğunu da görmədim. Özü də heç leş qoxusu vermirdi. Heç özüm də bilmirdim nə edim. Bir də gördüm ki, milçək qonmuş quyruğunu tərptədi. Onda başa düşdüm ki, at yatıbmiş. Tez kəməndimi çıxarıb həlqələdim, amma gördüm ki, kəndir bir neçə yerdən lap üzülüb, tapqırım da bircə dənə idi. Fikirləşdim ki, atımın vəzni min iki yüz girvənkə. Buna görə də öz-özümə dedim: “Yox, sınmaq lazım deyil! Nahaq yerə tapqırım qırılar, yıxılıb əzizlərim də əlimdən çıxar”. Qamçının dəstəsini yəhərin qaşına vurdum, - gərək görəydiniz mustanq neylədi! Yerindən sıçrayıb, düz altı fut göyə hoppandı, sonra paravoz kimi finxıra-finxıra var gücü ilə çapıb düz Kaliforniyaya qaçdı. Yerinə haram qatmayıbsa, yəqin ki, indi orda olar. Özü

də yorğa yerişini bircə dəfə də dəyişmədi, - yalan deyirəmsə, lap elə burdaca yerə girim!

Bu əhvalatı Bill heç də bu sayaq sadə danışmamışdı, çünki o, danışanda tez-tez qəliz söyüşlər söyür, həm də dalbadal çeynəyir və udurdu, çünki yaman iştahı vardı, özü də ağzı yeməklə dolu olanda, danışmaqdan heç utanmazdı. Hamı ona inandı, çünki Bill doğruçu bir adam şöhrəti qazanmışdı. Orada olanlardan bircə hinduşka izi heç bir söz demədi. Amma deyəsən o hamıdan artıq diqqətlə dinləyirdi, çünki bu söhbət ona yeni bir plan hazırlamaqda kömək edirdi.

O, yeməkdən sonra qəlyanını sümürə-sümürə bu plan barəsində ağıllı-başlı düşündü və qərara gəldi ki, bu işi tək bacara bilməyəcəkdir. Buna görə də sirrini açıb Nal Billə söylədi. Beləliklə yorğa mustanqı tutmağa və ya, başqa sözlərlə desək, rəvayətə görə həmin at üçün vəd edilən beş min dolları almağa yeni bir şirkət düzəldi.

Ceyran bulağı mustanqın sevimli su içdiyi yer olaraq qalmışdı. Suyun səviyyəsi bir qədər düşmüş və qamışlarla suyun arasında enli bir zolaq əmələ gəlmişdi. Bu zolağın iki yerindən su içməyə heyvanlar cığır açmışdılar. Atlar və vəhşi heyvanlar bu cığırlarla gəlməyi xoşlayırlar, mal-qara isə, elə birbaşa qamışlar içindən keçib gəlirdi.

Şəriklər ən çox gözə çarpan cığırın qabağında on beş fut uzuznluqda altı fut enində və yeddi fut dərinlikdə bir çala qazdılar. Onlar iyirmi saat dincəlmədən işləməli oldular, çünki mustanqın iki dəfə su içməsi arasındakı vaxtda bu işi qurtarmalı idi. İş çox ağır idi. Çala qazılıb qurtardıqdan sonra üstünü nazik budaqlarla və torpaqla elə ört-basdır elədilər ki, heç seçilmirdi. Şəriklər bu işi qurtardıqdan sonra ondan bir qədər aralıda özləri üçün hazırladıqları çuxurlarda gizləndilər.

Yorğa mustanq günortaya yaxın su içməyə gəldi. O tək idi, çünki ilxısını tutub əsir etmişdilər. İzlərə baxdıqda məlum olurdu ki,

atlar ikinci cığırdan az istifadə edirlər, amma Tom ehtiyat üçün onun üstünü qamışla örtüb basdırdı ki, yorğa mustanq həmin bu çala qazılmış cığır ilə gəlsin.

Görəsən, vəhşi heyvanları hansı xeyirxah duyğu qoruyur? Bütün gözlənilənlərin əksinə olaraq, yorğa mustanq ikinci cığırını seçdi. Sakitcə suya yaxınlaşıb içməyə başladı.

Ovçuların tək bircə sonuncu imkanları qalmışdı. Yorğa mustanq ikinci dəfə su içməyə əyləndə, Bets ilə Smit gizləndikləri çuxurdan çıxıb, tez mustanqın arxasına keçib, qayıtmaq yolunu kəsdilər. At məğrub başını qaldıran kimi, Smit onun arxasında yerə tapancadan güllə atdı.

Mustanq məhşur yorğa yerışı ilə düz onun üçün qurulmuş tələyə sarı qaçdı. Bircə saniyə də keçsə, artıq çalaya düşəcəkdə! Odur, mustanq çalanın qazıldığı cığırla qaçır... Ovçular onu tutulmuş hesab edirdilər. O, bir azdan onların əlində olacaq.

Ancaq inanılmaz bir iş baş verdi. Yorğa aygır güclü bir sıçrayışla çalanın üstündən hoppanıb, dırnaqları ilə torpağı eşə-eşə uzaqlarda yox oldu. O elə qaçırdı ki, deyəsən bir də Ceyran bulağına qayıtmayacaqdı.

V

Vəhşi Co tədbirli bir adam idi. O nə olursa-olsun, mustanqı tutmaq istəyirdi və başqa adamların işə girişdiklərini eşidəndə, həmin saat planını yerinə yetirməyə başladı. Co bunun üçün bir üsulu sınamaq istədi. Bu həmin üsuldu ki, çaqqal yeyin qaçan dovşanı, hindi isə, ceyranı bu üsulla. Bu qədim üsul "Şirnikdirib ovlamaq" adlanır.

Yorğa mustanqın gəzişdiyi yer, altmış kvadrat mil sahədən ibarət bir üçbucaq idi, cənub və şimal tərəfləri çay, qərb tərəfi isə, dağlarla əhatə olunmuşdu. Belə güman edirdilər ki, mustanq bu sərhədlərdən kənara çıxmır, Ceyran bulağı isə, onun həmişəlik baş mənzilidir.

Co bu yerlərə yaxşı bələd idi. Butun bulaqları və dərələri yoxlamışdı.

O, əlli yaxşı at tapa bilsəydi, bunları elə düzə bilərdi ki, bütün nöqtələri tutmuş olardı. Amma ixtiyarında yalnız iyirmi yaxşı at və beş nəfər yaxşı minici vardı.

Ova iki həftə qalmış atları çovdarla yaxşı doydurub, bəslədilər. Sonra onları irəli göndərdilər və hər bir miniciyə nə etməli olduğu barəsində ətraflı göstəriş verildi. İlxını qovmağa başlamazdan bir sutka əvvəl onlar hamısı öz yerini tutmuşdu.

Təyin edilmiş gündə Co furqonla Ceyran bulağına gedib, kənarda, kiçik bir dərədə durub gözləməyə başladı.

Nəhayət, cənubdakı qumlu təpələr ardından kömür kimi qapqara ayğır göründü və həmişəki kimi tək-tənha, sakit-sakit bulağa endi. Əvvəlcə bulağın dövrəsinə hərlənib, havanı qoxladı ki, oralarda bir düşmən gizlənilib-gizlənmədiyini bilsin. Sonra heç bir cığır olmayan bir yerdən suya yaxınlaşdı və içməyə başladı.

Co ona baxır və istəyirdi ki, mümkün qədər çox, bir çəllək dolu su içsin. Amma mustanq qayıdıb otlamaq istəyirdi ki, Co atını məhmizlədi. Mustanq ayaq tappıltısı eşidib, minicini gördü və çapıb uzaqlaşdı.

Düzənliyə çıxdıqda, cənuba döndü, - məşhur yorğa yerisi onun sürətini bir azca azaldırdı, ancaq qumluq təpələrin arasında o var gücü ilə sanki uçurdu və onunla qovanın arasındakı məsafə getdikcə daha artıq geri qalırdı.

Sonra düzənlikdə Conun atı sürətini bir qədər artırıb itirdiyi məsafəni azca qazandısa da, sonra uzun bir eniş başladı ki, burada at var gücü ilə qaçmağa cürət etməyib, yenə də geri qalmağa başladı.

Ancaq Co qamçı və məhmizə qənaət etmədən, atını yorğa mustanqın ardınca qovmaqda idi. Bir mil... İki mil... Üç mil... Budur, artıq uzaqlarda Arriba qayaları görünür.

Orada Conu təzə atlar gözləyirdi, o da var gücü ilə atını çapdı. Amma yorğa mustanqın gecə zülməti kimi qapqara yalı küləkdə daldalğalana-dalğalana, getdikcə, ondan daha da uzaqlaşdı.

Nəhayət, Arriba dərəsinə çatdılar. Keşikçi kovboy orda gizləndi və mustanq yaxınlığından ötüb keçdi. O, külək kimi sürətlə əvvəlcə aşağı, sonra yoxuş yuxarı çaparaq həmin yorğa yerisini dəyişmədən ötüb getdi.

Co təzə ata sıçrayıb, əvvəlcə üzü aşağı, sonra yoxuş yuxarı çapdı. Atını dalbadal məhmizləyə-məhmizləyə, hey çapır, çapırdısa da, ancaq aradakı məsafəni bircə addım da qısalda bilmirdi.

Atların ayaqları gum-gum gumbuldayırdı. Bir saat, iki saat, üç saat keçdi, - irəlidə artıq Alamoza görünürdü, burada Conu yemək gözləyirdi. O, öz atını hayladı, çığır-bağır ilə hər cür qızışdırmağa çalışdı. Qara aygır elə nəzərdə tutulan yerə sarı çapırdı, amma ora iki mil qalmış, sanki qərribə bir duyğu ilə birdən-birə sola döndü. Co mustanqın əldən çıxdığını görüb taqətdən düşmüş atını qamçılaraq, çalışdı ki, necə olursa-olsun, mustanqı köməkçilərinə tərəf döndərsin. Bu, çox çətin bir çapaçap idi. Conun nəfəsi tutulurdu, hər sıçrayışında yəhərin qayıışı cırıldayırdı. Co mustanq qabaqlamağa çalışaraq sanki, ona çatırdı. Co tapançasını çəkib mustanqın qabağında toz qaldırmağa çalışaraq, dalbadal güllə atmağa başladı və nəhayət onu sağa, keçidə sarı dönməyə məcbur etdi.

Onlar çayın sahilinə endilər. Mustanq çaparaq yoluna davam etdi, Co isə, atdan sıçrayıb düşdü. Onun atı artıq tamamilə yorulmuş, otuz mil çapmaq onu taqətdən salmışdı. Co özü də ondan yaxşı vəziyyətdə deyildi. Yandırıcı tozdan gözləri qızarmışdı. Demək olar ki, qabağında heç bir şey görmürdü, əli ilə Toma işarə edib, qışqırdı ki, mustanqı Alamoza çayının keçidinə sarı qovsun.

Yeni atlı təzə, quvvətli bir atın belində təpəli düzənlikdə aşağı-yuxarı çapmağa başladı, qara aygır isə, ondan irəlidə sürətlə qaçdı. Bütün bədənini ağappaq köpük basmışdı, bərkdən töyşüməsi və böyürlərinin şiddətlə enib-qalxması da halının çox yaxşı olmadığını açıq-aşkar göstərirdi. Amma o, hələ də qaçmaqda davam edirdi...

Əvvəlcə Tom sanki məsafəni xeyli qısaltmağa nail oldu, amma sonra yenə geri qalmağa başladı. Elə bu zaman Alamozonun sahilində başqa bir minici təzə bir atın belində onu əvəz elədi. Qara aygır ilə onu təqib edən atlı əvvəlcə qərbə dönüb baybakların məskəninə yanından, adamın üst-başına ilişib qopardan tikanlı kollar və kaktusların arası ilə çapdılar.

Qara aygırın rəngi tozdan və tərdən dönüb kəhər olmuşdu, amma yorğa yerışı əsla dəyişməmişdi. Onun dalınca qovan gənc minici Kerinqton atını elə əvvəlcədən yormuşdu. İndi isə, qara aygırın yanından ötüb keçdiyi bir kiçik yarığın üstündən atını hoppandırmaq istədi. Xırdaca yalnız bir hərəkət nəticəsində sürücü özü də at qarışıq aşağı yumalandı. Cavan oğlan sağ qaldı, amma at, oradaca öldü, vəhşi qara aygır isə, çapa-çapa uzaqlaşdı... Bu əhvalat qoca Qaleqonun yaxınlığında baş verdi. Burada artıq dincəlməmiş Co gözləyirdi. Aradan yarım saat keçməmişdi ki, o yenə də yorğa aygırını qovmaqda idi.

Uzaqlarda qərbdə Karlos dağları görünürdü. Orada Conu təzə atlar və adamlar gözləyirdilər. Bunu bildiyindən, yorulmaq bilməyən atlı yorğanı qərbə göndərmək istəyirdi. Amma yorğa aygır öz ani xəyalına, bəlkə də daxili duyğusuna uyaraq, birdən-birə şimala döndü. Conun bütün məharəti heç bir nəticə vermədi: o, özü amansızca qovur, çığır-bağırır, tapanca atır, amma qara quyruqlu ulduza bənzəyən aygır, eniş aşağı sürətlə çapırdı. Conun da onun ardınca sürməkdən başqa çarəsi qalmamışdı.

Burada qovhaqovun ən çətin və ən əzablı hissəsi başlandı. Mustanqa qarşı sərt olan Co, öz atına qarşı daha da sərt idi. Günəş aman vermədən yandırır, qızmış düzənin üzərini boğucu bürkü bürümüşdü. Duzlu və yandırıcı tozdan Conun gözləri acışır, dodaqları çatlamışdı. Ov isə, hələ də davam edirdi. Müvəffəqiyyətin tək bircə yolu vardı ki, bu da mustanqı geriye, alamoza çayının böyük keçidinə sarı qovmaqdan ibarət idi.

Qovduğu müddətdə ilk dəfə olaraq, Co qara aygırda yorğunluq əlamətləri gördü. Onun quyruğu ilə yalı, daha əvvəlki kimi dik qalxıb dalğalanmırdı. Onu aygırdan ayıran yarım millik məsafə yarıya qədər azalmışdı. Amma qara aygır yenə də irəlidə idi və dəyişməz yorğa yerışı ilə qaçır, hey qaçdı.

Aradan bir saat keçdi, iki saat keçdi; aygır isə, hələ də qaçmaqda idi. Amma onlar artıq düz xətdən dönmüşdülər. Axşamçağı, düz

on iki mil çapdıqdan sonra, onlar Alamozo çayının böyük keçidinə yaxınlaşdırlar, amma qovmağı Co özü davam etdirmək istəyirdi, - buna görə də gözləməkdə olan təzə atın belinə sıçrayıb çapmağa başladı.

Onun qoyub getdiyi at boğula-boğula suya sarı gedib, o qədər içdi ki, axır yıxılıb öldü.

Co bir qədər ləngidi ki, bəlkə qara ayğır da özünü suya toxuya; amma, ay oldu ha! Ayğır yalnız bircə udum su içib, çayı yara-yara o biri sahilə keçdi. Co dabanbasdı onun ardınca çapdı. Onlar gözdən itməmişdən bir az əvvəl keçidin yaxınlığındakı kovboylar gördülər ki, onların aralarındakı məsafə xeyli azalmışdır və Conun atı hər sıçrayışında qara ayğıra yaxınlaşır...

Ertəsi səhər Co düşərgəyə piyada qayıtdı. Onun başına gələn əhvalat müxtəsəri belə idi; səkkiz at ölmüş, beş adam tamamilə təqətdən düşmüşdü, amma misilsiz yorğa mustanq əvvəlki kimi azad idi.

- Daha burda heç nə eləmək olmaz! Qovub ona çatmaq mümkün olan şey deyil. Hayıf ki, əlimdə imkan ola-ola, onun murdar dərisini güllə ilə dəlmə-deşik eləmədim! – deyə Co qara ayğırı tutmaq cəhdindən daha əl çəkdi.

VI

Bu axırncı səfər zamanı aşpaz yenə də qoca Hinduşka İzi idi. O da bu qovhaqovda başqaları kimi maraqla izləyirdi, - Conun əli boşa çıxdıqda, yalnız acı-acı gülüb gözünü qazana zillədi və öz-özünə mızıldandı:

- Bu mustanq mənim olmasa, lənətə gəlim!

Yorğa mustanq daimi qovulmaqdan lap vəhşiləşmişdi. Amma həmişəki Ceyran bulağına gəlməkdən əl çəkmirdi. Bu bulaq, ətrafı tamamilə açıq olan yeganə bulaq idi, - bir mil qədər ətrafda düşmən üçün kizlənməli bir yer yox idi. Mustanq bura hər gün günortaya yaxın gəlir, yalnız ətrafda təhlükəli bir şey olmadığını yəqin etdikdə, bulağa yaxınlaşırdı.

İlxısı əldən çıxdıqdan sonra o, bütün qışı tək yaşadı. Qoca Hinduşka İzi bunu yaxşı bilirdi və haqq-hesabını da buna görə qurmuşdu. Dostlarının birində gözəl kürən bir madyan var idi. Özü ilə möhkəm at cidari, bel, ehtiyat üçün kəmənd və yoğun bir paz götürüb, qoca aşpaz həmin madyanı yəhərlədi və bulağa gəldi.

Onun gəlişindən hürkən bir neçə ceyran qaçaraq uzaqlaşdı, inəklər otların arasında uzanmışdılar, torağay nəqməsi ətrafa yayılırdı. Bu

düzənliklərdə qarsız, açıq havalı qış ötübgetmiş, bahar iti addımlarla yaxınlaşırdı.

Tom bəstəboy kəhər madyanı otlamağa buraxdı. Amma o, tez-tez başını qaldırıb uzun-uzun kişnəyirdi, sanki kimisə çağırırdı.

Qoca Hinduşka İzi küləyin hayandan əsdiyini yoxlayıb, ətrafına göz gəzdirdi. Budur, burada hələ onun köməyi ilə qazılmış çala dururdu. İndi onun üstü aşılımış, içi qoxlanmış su ilə dolmuş, bu suyun içində baybak və siçan leşləri görünürdü.

Aşpaz hamar, yaşıl çəmənliyin yanında bir qamış kolunu bəyənib, orada pazı yerə vurdu, sonra gizlənmək üçün kifayət qədər böyük bir çala qazıb, yorğanını onun dibinə sərdi.

Bəstəboy kəhər madyanın cidarını o qədər qısaltdı ki, o yalnız azacıq hərəkət edə bilirdi. Sonra kəməndi yerə sərilib, bir ucunu yerə vurduğu qalın paz dirəyə bağladı və üstünü torpaqla, otlarla basdırdı. Bu işi qurtardıqdan sonra yuvasına girdi.

Günortaya yaxın kəhər madyan çağirtisinə, kişnərtisinə axır ki, cavab aldı. Günbatan tərəfdəki tərənəni eynən buna bənzər bir kişnərti eşidildi və göyün fonunda qaralan məşhur mustanq əyan oldu.

Qara aygır azacıq yırğalanan yorğa yerisi ilə yaxınlaşır, amma tez-tez durub şübhə ilə ətrafı nəzərdən keçirir və madyanın kişnərtisinə səs verirdi. Madyanın kişnəməsi yəqin ki, ürəyinə yol tapmışdı. Aygır yaxınlaşıb bir də kişnədi, amma birdən hürküb burun pərələri ilə şübhəli qoxu duyaraq, böyük bir dövrə vurdu. Elə bu vaxt kəhər madyan bir də kişnədi. Mustanq bir dövrə də vurub madyana yaxınlaşdı və kişnədi. Madyanın cavabı yəqin ki, onun bütün qorxularını yadından çıxardı və qəlbi coşdu.

Aygır məşhur yerişlə Solliyə, - kəhər madyana o qədər yaxınlaşdı ki, onunla burun-buruna gəldi. Amma elə bu vaxt o, bir anlığa dal ayağını yerə vuranda kəməndin məlun ilgəyinə keçdi. Tom cəld ipi çəkdi, ilgək yığıldı və mustanq tələyə düşdü. O dəhşətə gəlib,

dik havaya sıçradı, amma Tom bundan istifadə edib ipi elə çəkdi ki, aygırın qüvvətli dırnaqlarına ilan kimi, iki dəfə sarıldı.

Qorxu aygırın gücünü ikiqat artırdı. O, bir sıçradı, amma kəndir onu möhkəm tutmuşdu. Aygır aciz bir halda məğlub olub yerə sərildi.

Qoca Tomun kafir, donqar vücudu çaladan çıxdı və o, təbiətin bu gözəl məxluqu üzərindəki qələbəsinə daha da möhkəmləndirməyə tələsdə. Aygırın gücü-qüvvəti bu cılız, zəif qocanın ağılı və icadkarlığı qarşısında aciz qaldı. Mustanq azadlığa çıxmaq üçün fırxıra-fırxıra var gücü ilə əlləşir, amma bütün cidd-cəhdi boşa çıxırdı: kəndir onu möhkəm tutmuşdu.

Tom ikinci kəməndi də məharətlə atıb, mustanqın qabaq ayaqlarını da sarıdı. Sonra Tom məharətlə aygırın ayaqlarını bir-birinə bənd elədi. Bir dəqiqə sonra o coşqun heyvan əl-qolu bağlanmış, aciz, ətlik bir donuz leşi kimi yerə sərilib qalmışdı.

Bədbəxt aygır hələ xeyli çapaladısa da, axır taqətdən düşüb qaldı. Bütün bədəni, hönkürürmüş kimi, əsim-əsim əsirdi. Sifətindən isə, göz yaşları axırdı.

Tom durub ona baxır və qoca kovboyun qəlbində nəsə qəribə hisslər oynayırdı. Təpədən-dırnağa qədər əsirdi, ömründə birinci dəfə kəməndi atıb, birinci öküzü tutduğundan bəri belə şey hiss etməmişdi. İndi də bir neçə dəqiqəliyə yerindən tərənənə bilmədi və yalnız ayaq üstə durub, gözəl əsirini seyr edirdi.

Amma bu duyğu tezliklə keçib getdi. Tom belə məşum bir rol oynamış madyanı yəhərlədi, yeni bir kəməndi götürüb mustanqın boynuna keçirdi. Madyanı aygırın yanına çəkdi. Tom mustanqın bundan belə sahibi vardı.

İndi ancaq mustanqı evə aparmaq qalırdı. Tom kəndirləri açdı. Mustanq bunu hiss edib, özünü azad bildi və ayağa qalxıb sıçradı, amma həmin saat yerə sərildi. Qabaq ayaqları bir-birinə möhkəm bağlanmışdı, o ancaq xırda-xırda hoppa-hoppa hərəkət edə bilirdi. Qaçmaq istəyəndə, qoşa bağlanmış qabaq ayaqları ona

mane olur və yerə yığırdı. Tom madyanına minib, mustanqı yedəyində aparmaq istədi. O, ayğırı dartır, haylayır və yeriməyə məcbur etmək istəyirdi, amma inadkar, qəzəbli, bütün bədənini köpük basmış mustanq ona tabe olmaq istəmirdi. Ayğır vəhşi-vəhşi kişnəyir, qəzəblə fınxırır, quduzcasına sıçrayır, azadlığa çıxmağa cəhd edirdi.

Bu mübarizə uzun və amansız bir mübarizə idi. Mustanqın parlaq böyürləri qana bulanmış köpükdən tutqunlaşmışdı. Dəfələrlə yerə yığıldığından apardığı nəticəsiz mübarizədən elə taqətsiz hala düşmüşdü ki, bütün günü qovulanda da, heç vaxt belə olmamışdı. Hər nə qədər o tərəf-bu tərəfə sıçradısa da, amma getdikcə bu ani sıçrayışları zəifləyir və burun pərələrindən qanlı köpük gəlirdi. Amansız, hökmran, sakit görünən qalib ovçu isə, onu haylaya-haylaya irəli getməyə məcbur edirdi.

Hər addım üçün mübarizə edə-edə, onlar eniş aşağı dərəyə enib, aşağılarda geniş dərəyə gedən cığırın başına çatmışdılar. Yorğa ayğırın əvvəlki oylağının şimal sərhədi buradan keçirdi. Buradan çəpər və ranço görünürdü. Tom sevinirdi, amma mustanq azadlığa qovuşmaq üçün, qalan bütün gücünü toplayıb yoxuşa dırmaşmağa başladı. O, kəndirin bədəninin kəsməsinə, onu dayandırmaq üçün son ümidlə atılan güllələrə əsla fikir vermədən, getdikcə yuxarılarla dırmaşırdı.

Mustanq yuxarı dırmaşa-dırmaşa, gəlib sıldırım qayanın üstünə çıxdı. Oradan aşağı, uçuruma atıldı və iki yüz fut yumalana-yumalana gedib....daşlara çaparaq tələf oldu. Ora düşüb cansız, amma...azad qaldı.

MARAL İZİYLƏ

I

Hava çox isti idi. Yan quş ovuna çıxıb, ucsuz-bucaqsız meşə kolluqları ilə gəzişirdi. Günəş şüaları bataqlıqlı nohurlardakı suyu qızdırmışdı. Yan sərin su içmək üçün İzlər bulağına yönəldi, sərin su ancaq burda olurdu.

Bulağın kənarında yumşaq gildə aydın seçilən xırdaca və gözəl dırnaq izi diqqətini cəlb elədi. Yan əvvəllər heç vaxt belə iz görməmişdi. Ancaq bundan yaman ləzzət aldı, çünki bunun vəhşi maral izi olduğunu həmin saat bildi.

Yerli adamlar Yana demişdilər ki: "bu təpələrdə daha maral olmur".

Amma ilk qar düşəndə, Yan bulağın kənarında gördüyü maral izini yadına salıb, tufəngini sakitcə götürdü və öz-özünə dedi:

"Bu maralı vurmayınca, təpələri hər gün gəzəcəyəm".

Yan ucaboylu, möhkəm bədənli on səkkiz yaşında gənc idi. O, hələ əsil ovçu sayılmırdı, amma yaman zor yol gedən idi, özü də çox inadkardı.

Yan hər gün maral axtara-axtara təpələrə dırmaşırdı. Hər gün qarın içi ilə on kilometrərlə yol gedirdi; bununla belə axşam daxmasına qayıdana qədər heç bir maral izinə rast gəlmirdi.

Amma dözümlü olmaq hər şeyə üstün gələr: Yan cənub tərələrində uzun müddət gəzdikdən sonra axırda maral izlərinə rast gəldi, - bunlar zorla seçilən çoxdanki izlər idi, ancaq şübhəsiz ki, maral idi. O, yayda olduğu kimi, yenə də sevindiyyindən uçurdu.

O, düşündü: "Bu izlər məni aparıb marala çatdıracaq".

Əvvəlcə Yan maralın hansı tərəfə qaçdığını dürüst təyin edə bilmədi. Sonra diqqətlə baxıb gördü ki, izin bir tərəfi, o biri tərəfindən dərin və düzgün olaraq, bu qərara gəldi ki, dərin izlər dırnağın qabaq tərəfini göstərir. Bundan başqa o gördü ki, tərəyə qalxdıqca, izlər arasındakı ara azalır. Axırda qum üzərində gördüyü tamamilə aydın izi bütün şübhələrinə son qoydu.

Yan coşqun bir həyəcan ilə saçlarının dibində qəribə sancı duyaraq, iz yeyin-yeyin irəli qaçmağa başladı.

Maral izləri getdikcə daha aydın və yaxşı görünürdü. Bütün günü Yan bu izləri qaçdı; gecə yaxınlaşanda, həmin izlər onun daxmasının yaxınlığına gətirib çıxardı. İndi izlər onun tanıdığı yerlərdən: taxta doğrayan zavodun arxasından, Mitçellin otlağından keçib, nəhayət qalın qovaq meşəsinə dönürdü.

Gecə düşürdü və Yan maralı təqib etməkdən əl çəkməli oldu. O, daxmasından vur-tut yeddi mil aralı idi və bir saatdan sonra gəlib evə çatdı.

Səhər yenə də izi axtarıb tapdı, ancaq bu dəfə iş bir qədər çətinləşmişdi: əvvəlki izin əvəzinə Yan cürbəcür istiqamətlərdə bir-birinin üstündən keçən bir çox yeni izlər gördü. Ancaq yenə bəxtəbəxt deyib irəli yüyürdü, nəhayət tamamilə yeni iki izə rast gəldi və dünənkindən daha böyük bir inamla maral axtarmağa başladı.

O, başını aşağı əyib, qaldırmadan, diqqətlə izləri yoxlayırdı və buna görə də kiçik bir talada birdən-birə qabağında iki yekəqulaq boz heyvan gördükdə, yaman təəccübləndi. Bu heyvanlar onu

görən kimi qaçıb uzaqlaşdılar. Tərəyə çatdıqda, dönüb Yana baxmağa başladılar.

Yan görməkdən daha çox onların gözlərindəki qorxaq ifadəni hiss edib, yerində ayaq saxlamalı oldu. Ovçu qabağında heyvanları tanıdı. Axı o neçə həftə idi ki, bu görüşü böyük həvəslə gözləyirdi. Ancaq buna baxmayaraq, yenə də görüş sanki gözlənilməz oldu. Onun bütün planları bir anda yoxa çıxdı və o, heyran-heyran yerində donub qaldı.

Yanın köksündən yavaşcadan bir inilti qopdu: - o-ooh!..

Marallar üzlərini ondan çevirdilər, amma Yana hələ də elə gəlirdi ki, onların baxışlarını duyur.

Bu zaman marallar atılıb-düşməyə başladılar. Sanki əylənirdilər. Elə bil Yanın orda olduğunu tamam yaddan çıxarmışdılar və dırnaqları yerə dəyən kimi, adama elə gəlirdi ki, heç bir qüvvə sərf etmədən, altı-yeddi fut hündürlüyə hoppanırdılar. Yan hərəkətsiz dayanıb, bu yüngül boz heyvanların qəribə oyunlarına heyran olmuşdu. Onların hərəkətində nə qorxu, nə tələsiklik duyulmurdu. Yan fikrindən keçirdi, onlar qaçıb gedənə qədər durub, onlara tamaşa eləsin. Yan öz-özünə belə düşünürdü: "Axı onlar əvvəl-axır qorxub hürkəcəklər və onların köhnə ovçuların uzun-uzadı bəhs etdikləri o nəhəng sıçrayışlarının şahidi olacağam".

Maralların kölgələrinin getdikcə tutqunlaşdığını görən Yan, axır başa düşdü ki, artıq ondan qaçıb uzaqlaşsınlar.

Marallar tərənin getdikcə daha yuxarılarına dırmaşırdılar. Onlar qayanın dik yerindən ötəndə, bədənləri zərif bir şəkildə büküldü. Bəzən qarşılıqları yarıq çıxanda və yarıqın üstündən hoppanmaq lazım gələndə, bu qanadsız quşlar sanki bir an havada süzürdülər.

Marallar yox oluncaya qədər Yan gözlərini onlardan çəkə bilmədi. Marallara güllə atmaq heç xəyalındanda da keçmirdi.

Marallar gözdən itəndən sonra o, heyvanları ilk dəfə gördüyü yerə gəldi. Qarın üstündə maralların dırnaqlarının izi görünürdü, amma bu izlər sonra birdən-birə yox olurdu. Bəs sonrakı izlər necə olub? Yan ətrafı nəzərdən keçirdi və təəccüblə gördü ki, bir izlə o biri izin arasında on beş futa qədər məsafə var. Uzaqlaşdıqca, bu məsafə daha da artır və izlər bir-birinin ardınca on səkkiz, iyirmi, iyirmi beş, hətta otuz fut qədər aralı olurdu. Qüvvə sərf etmədən bu şən sıçrayışlar on beş futdan otuz futa qədər olurmuş.

Yox, marallar əsla qaçmırdılar, - onlar uçurdular, zərif dırnaqları ancaq hərdən bir təpələrin zirvəsinə toxunurdu.

Yan öz-özünə pıçıldadı: - Mən çox şadam ki, onlar qaçıb gözdən itə bildilər. Bu gün elə bir mənzərənin şahidi oldum ki, yəqin heç kəs, heç vaxt belə şey görməmişdir.

II

Ertəsi gün səhər Yanın qəlbində yenə ovçuluq həvəsi oyandı.

O öz-özünə dedi: "Yenə həmin təpələrə getməliyəm, yenə o izləri tapmalıyam və ov tulasına dönməliyəm. Fərasətimlə onların fərasətini, gücümlə, onların gücünü tutuşdurmalıyam, - onların sürətinə üstün gəlmək üçünsə, tufəngim var".

Ah, ucsuz-bucaqsız enişli qumluqlar, göllər, meşələr və çəmənlərlə əhatə olunmuş bu təpələr nə qədər gözəl idi! Küləyin əsməsində həyat nəfəsi duyulurdu. Yanın qəlbi həyat eşqi ilə dolu idi. Axı o, çox gənc, möhkəm və sağlam idi.

Yan öz-özünə deyirdi: "İndi həyatımın ən yaxşı günləridir. Axı bu günlər ömrümün qızıl günləridir!"

Yan bütün günü canavar yerişi kimi yortma yerişlə təpələrə dırmandı, dərələrə endi, yolda ağ dovşanları, kəklikləri hürküdüb qaçırtdı, gözlərini qar örtüyündən ayırmadan, maral izləri axtara-axtara hey gəzdi. Amma çovğun başlamış və bütün izləri silib-süpürmüşdü. Bununla bərabər Yan sonrakı iki günü də yenə də təpələri gəzdi. Amma izlərə rast gəlmədi.

Həftələr gəlib keçdi. Yan qarla örtülü təpələrdə çox-çox soyuq günlər, şaxtalı gecələr keçirməli oldu. Bəzən o, maral izinə rast gəlirdi, amma sonrakı axtarışları bir nəticə vermirdi: bomboş

təpələri gəzə-gəzə meşənin dərinliklərinə gedib çıxır, orada meşə qıranların söhbətlərini dinləyirdi. Gəzintilər, axtarışlar müddətində yalnız bir dəfə ədalı sıçrayışlarla təpəyə dırmaşan bir maralın kölgəsini görə bilmişdi. Amma o ətrafda danışırdılar ki, guya ağacdoğrayan zavodun arxasındakı meşədə nəhəng bir maral peyda olmuşdur. Yan dəfələrlə həmin maralın izinə rast gəlmiş, amma özünü görə bilməmişdi.

Uzun və aramsız təqibdən qorxuya düşmüş marallar o qədər ayıq və hürkək olmuşdular ki, uğurlu ovu heç xəyala da gətirmək olmazdı. Ov mövsümü axıra çatdı və Yan heç bir müvəffəqiyyət qazana bilmədi. Amma o ruhdan düşmüşdü, ovda ən başlıca sevdiyi təbiətə qovuşmaq idi. Təpələrdə gəzmək onun daha çox xoşuna gəlirdi. Bu, nəhayətsiz ovun hər günü, onun üçün şən, bayramsayağı bir gəzintiyə çevrilmişdi.

III

Aradan bir il keçdi, yeni ov mövsümü gəlib çatdı. Yan qəlbində yenə də ovçuluq həvəsinin oyandığını hiss etdi. Ətrafda yayılan şaiyələr bu həvəsi daha da artırirdi.

Deyirdilər ki, təpələrdə nəhəng bir maral məskən salıb. Onu Qumlu təpə maralı çağırırdılar. Böyüklüyü, sürəti, başındakı nəhəng, bürüncdən tökülmüş kimi parıldayan buynuzları barəsində çox söz-söhbət gedirdi.

Buna görə də təəccüblü deyil ki, ilk qar yağan kimi, Yan qızırdıraraq yoldan çıxartdığı yoldaşlarını da götürüb ova çıxdı. Onlar kirşə ilə Şamlı təpəyə qədər gəldilər, orada axşam, gün batanda görüşmək şərti ilə bir-birindən ayrılıb, hərəsi bir tərəfə yönəldi.

Təpənin ətrafında kolluqlarda çoxlu dovşan vəkəklik var idi. Buna görə də hər dəqiqə tufəng səsləri eşidilirdi. Amma maral izi görünmürdü. Yan meşədən çıxıb Kennedi dərəsinə tərəf yönəldi, - deyildiyinə görə, nəhəng maralı bu yaxınlarda orada görmüşdülər.

Bir neçə mil getdikdən sonra Yan, doğrudan da, qarda çox dərin iz salmış iri ləpirlərə rast gəldi. Amma sıçrayışlar, yaman

sıçrayışlar idi! Yan həmin saat başa düşdü ki, bu izlər, - barəsində bu qədər söz-söhbət yayılmış olan həmin o Qumlu təpə maralının izləridir.

Ovçu birdən-birə quvvətinin artdığını duydu və canavar kimi izi tutub cumdu. Əvvəllər də duyduğu kimi, saçlarının dibində bir sancı hiss etdi, amma indi bu daha da şiddətlənirdi. Yan düşünürdü ki, ov ardınca qaçan canavar da belə bir şey hiss edir, - buna görə də boynunun tükləri biz-biz olur.

Hava qaralincaya qədər Yan o izlə getdi. Geri qayıtmaq vaxtı idi. Şamlı təpə çox-çox uzaqda, arxada qalmışdı. Amma Yan fikirləşdi ki, yoldaşları yəqin ki, onu bu qədər gözləməzlər. Ancaq bu fikir onu əsla narahat etmədi: ayaqları dəmir möhkəm, özü də ən yaxşı ov tulası kimi dözümlü idi. Bütün günü ov edə bilər və evə qayıdanda əsla yorğunluq duymazdı.

Yoldaşlarının çıxıb getdiklərini düşünəndə, Yan həтта tamamilə azad hiss etdiyi üçün, sevindi də. Yoldaşları yəqin etdi ki, uzun və yorucu bir yolu piyada gedəcəyini düşünüb, halına yanırıdılar. Amma bilmirdilər ki, Yan özünü bu tənha təpəliklərdə xoşbəxt hiss edir.

Düzdür, Yan üzü soyuq kuləyə yeri yirdi, amma qəlbində sağlam gəncliyin parlaq atəşi yanırıdı. Bu gəzintilər zamanı o xoşbəxt idi, özü də bunu dərk edirdi. İndi kirşədə soyuqdan əsə-əsə evə qayıdan və... onun halına yanan yoldaşlarını yadına salıb, ixtiyarsız gülümsündü.

Ah, bu gün o, Kennedi dərəsində gözəl bir qürub çağını seyr etmişdi! Qarların üstünə atəş rəngi səpələnmiş, uca qovaqlar əlvan zərli tüllərə bürünmüşdü. Ala-qaranlıq çöküb, günəşsəmada görünəndə, meşədə gəzişmək nə qədər xoşdur!

Yan öz-özünə təkrar edirdi: "Bu günlər həyatımın ən gözəl günləridir!"

Şamlı təpəyə yaxınlaşanda, Yan səsini uzada-uzada bərkdən çağırıdı:

- Urrra!

Yan öz-özünə düşündü: "Bəlkə də yoldaşlarım hələ ordadırlar?" Amma əslində varlığını bürüyən həyat məhəbbətini bildirmək üçün çağırmışdı.

Yoldaşlarının səsi əvəzinə uzaqdan qurdların ulaşmasını eşitdi. Yan onları cıratmaq üçün qurd kimi uladı. Qurdlarda bir səslə cavab verdilər. Bu dəfə Yan diqqətlə dinləyib başa düşdü ki, qurdlar sürü halında yığışib izə düşüblər. Onlar ədalətli ov dalınca düşüb qovanda belə ulaşırlar.

Ulaşma səsləri getdikcə yaxınlaşırdı. Meşə bu səsləri əks etdirirdi. Birdən-birə Yanın ağına belə bir fikir gəldi.

"Deyəsən mənim izimə düşübsünüz! Mənim dalımca gəlırsiniz!"

Yanın getdiyi çığır kiçik bir talanın içindən mümkün deyildi. Yan talanın ortasına çıxıb, qarın içində oturdu, parıldayan tufəngini əlinə aldı. Kəmərinə patronları parıldışırdı. Qəlbində yeni qəribə bir duyğu oyanmışdı.

Meşənin içərisindən bərk ulaşma səsi gəlirdi. Səslər getdikcə daha da yaxınlaşırdı. Amma birdən ulaşma səsi dəyişdi, sonra birdən-birə kəsildi, Ay işıq saçdı. Gündüz kimi işıq idi. Qurdlar yəqin ki, Yanı görmüşdülər və ağacların kölgələrində gizlənə-gizlənə, tala uzununu getmişdilər. Əvvəlcə sağdan şaqqıltı, sonra soldan boğuq diş qıcirtısı eşidildi, sonra yenə sükut çökdü.

Yan başa düşdü ki, əhatə olunmuşdur; qurdlar ağacların dalında gizlənib, onu güdürlər. Ha diqqətlə baxıb, nişan almaq istədisə də, bir şey görə bilmədi: qurdlar ağıllı idilər və gözə görünmürdülər. Yan da ağıllı idi, o da sakit oturmuşdu. Qaçsaydı, qurd sürüsü üstünə cumacaqdı.

Yəqin ki, bu sürü çox böyük deyildi və hərbi şurasında qərara alınmışdı ki, Yana toxunmasınlar. Yan iyirmi dəqiqə gözlədikdən sonra ayağa qalxıb evə yönəldi. Evə yaxınlaşanda belə düşündü:

“Bəli, mən indi bilirəm ki, maral arxasınca addım səsləri və ayağa çəkilən tufəng şaqqıltısı eşidəndə nələr duyurmuş”.

Yan Qumlu təpələrdə çox şaxtalı günlər, sərt gecələr keçirməli oldu. Bu yerləri o, ən xırda təfsilatına qədər öyrənmişdi. Maralların nə üçün kolluqlardan uzaq gəzdiklərini, onların izlərinin palıd ağacları yaxınlığında nə üçün belə çox olduğunu başa düşmüşdü. Qurumuş qamışın qara sarı əyildikdə, nələr pıçıldadığını, müşklü siçovulun buz altında necə yaşadığını, samurların dağlardan nə üçün yumalana-yumalana endiklərini və şaxtalı gecələrdə buz çatlayıb cingildədikdə, nələr söylədiyini bilmişdi. Dələlər ona şam qozalarının qabığını soymağı, hansı göbələkləri qorxmadan yemək mümkün olduğunu öyrətmişdilər. Kəklidlərdən nə üçün qar içində yatdıqlarını, tülküdən isə, ayaqlarını nə üçün belə dümdüz qoyduğunu və şələ quyruğunun nəyə lazım olduğunu öyrənmişdi.

O, bütün gölləri, meşələri, təpələri yoxlamış, araşdırmışdı. Meşənin minlərlə sirrini öyrənmişdi, amma maral hələ də onun əlinə keçməmişdi.

Yan yüz millərlə dolama-dolaşq cığırlardan keçmiş, hərdən maral izlərinə rast gəlmiş, hərdən onları itirmişdi. Bütün bu gəzintilər müddətində dəfələrlə nəhəng Qumlu təpə maralının izinə də rast gəlmişdi.

IV

Ov mövsümü axıra çatmaqda idi. Bir gün, şaxtalı bir səhər çağı Yan böyük şam meşəsinə yönəldi. Yolda ona bir meşəqıran rast gəldi. O dedi, meşədə bir dişi marala, bir də “başında yekə bir yelləncək-kreslo” olan nəhəng marala rast gəlmişdir.

Yan meşəqıranın göstərdiyi yerə getdi və doğrudan da çox keçmədən heyvanların izini tapdı. Bu izlərdən biri vaxtilə Yanın bulaq yaxınlığında gördüyü həmin izi xatırladırdı. O biri iz isə yekə idi və yəqin ki, Qumlu təpə maralının izi idi.

Yanın qəlbində yenə də vəhşi heyvan hissləri oyandı: o, ov qoxusu almış qurd kimi ulamaq istədi.

İzlər meşələrdən-təpələrdən keçib gedirdi, Yan da – daha doğrusu canavara dönmüş ovçu da çaparaq bu izlərə cumurdu.

Marallar bütün günü yem axtara-axtara hərlənib, yerlərini dəyişdilər və yalnız arabir durub, suyu əvəz edən qardan azca yeyirdilər.

Yan bütün günü bu izlərlə qaçaraq gedir və dəqiq bir müşahidəçiliklə hər bir xırda şeyi qeyd edirdi; izlərdən görüldüyünə görə, maralların hələlik heç bir şeydən qorxub şübhəyə düşmədiklərinə sevinirdi. Yan artıq paltarını çıxarıb və ona mane olan artıq şeyləri atıb, səssizcə irəli, daim irəli yeriyirdi.

Birdən-birə uzaqlarda, kolların arasında nəşə, görünüb yox oldu. Yan gizlənilib diqqətlə baxa-baxa öz-özünə dedi: "Bəlkə, quşdur?" Nəhayət kolların bozumtul fonunda, ucunda iki düyüdüyün budaq olan boz bir şalban gördü. Ancaq birdən yenə də nəşə, görünüb yox oldu. Şəklənmiş qulaq tərpendi, quru budaqlar silkələndi, bunu gördükdə Yan titrəməyə başladı... O saat aydın oldu ki, kolların arasından görünən bozumtul ləkə maraldır – özü də Qumlu təpə maralı!

O, nə qədər əzəmətli, nə qədər diribaş idi! Yan ona heyran-heyran, həyəcanla baxa-baxa qalmışdı.

İndi, maral dincələndə heç bir təhlükədən şübhələnməyəndə, ona güllə atmaq cinayət olardı... Amma Yan aylar uzununu bu görüşü gözləmişdi. O, atıb-vurmalı idi.

Qəlbindəki həyəcan getdikcə artırdı və Yanın əsəbləri buna dözmədi: qaldırdığı tüfəng əllərində əsdi, yaxşı nişan ala bilmədi. Nəfəsi təngləşir, demək olar ki, boğulurdu...

Yan tüfəngi aşağı endirdi... Bütün bədəni əsirdi.

Aradan bir an keçdi, Yan bir qədər özünə gəldi. İndi daha əlləri əsmir, gözləri hədəfi yaxşı görürdü. Axı niyə belə həyəcanlanır? Qarşısındakı maraldır da!

Amma elə bu anda maral başını çevirdi, Yan onun dalğın gözlərini, iri qulaqlarını və burun pərələrini aydın gördü.

Maralın gözləri Yanın gözlərinə sataşanda, elə bil heyvan ona dedi: "Yəni sən məni öldürəcəksən?" Yan yenə də özünü itirdi. Bütün bədəni uçundu. O bilmirdi ki, bu yalnız "ovçu titrəməsi"dir. İndi o, bu duyğuya nifrət edirdi, amma sonralar buna hörmətlə yanaşmağı öyrəndi.

Yanın daxilindəki canavar duyğuları nəhayət onu güllə atmağa məcbur etdi.

Güllə boşa çıxdı! Maral yenidən sıçradı. Yanında dişi maral da göründü. Yan bir də atdı, bir də, bir də. Amma marallar artıq alçaq təpələrin arasına ilə kölgə kimi görünüb yox ola-ola bərk qaçırıldı.

V

Yan hələ bir müddət qaçan maralların izi ilə onları qovaladı. O, maralları heç yaralaya da bilməmişdi, onların ləpirlərində qan izləri yox idi. Bir mil yol getdikdən sonra, Yan təzə bir izə - mokasin izinə, hindu ləpirinə rast gəldi. Ürəyi kin və qəzəblə dolu Yan, bu yeni izlə gedib, təpəyə çıxanda, yerə yığılmış bir ağac kölgəsilə yuxarı qalxan ucaboy bir hindu ovçusuna rast gəldi; o, əlini dostcasına yelləyərək Yanı qarşıladı.

Yan sərt bir əda ilə soruşdu: - kimsən?

- Çaska.
- Bizim ölkədə nə qayırırsan?
- Bu ölkə əvvəllər mənim ölkəm olub, - deyə hindu da sərt cavab verdi.

Yan inamla dedi: - Bu marallar mənimkidir!

- Vəhşi marallar, nə qədər ki, vurulmayıb, heç kəsin deyil.
- Sənə məsləhət görərdim ki, mənim izlərimdən uzaq gəzəsən.

Hindu cavab verdi: - Mən səndən qorxmuram. Səninlə bəhsə girişməkdə istəmirəm. Yaxşı ovçu həmişə maral ata bilər.

İş bununla qurtardı ki, Yan bir neçə gün Çaska ilə bərabər gəzdi. O, maralı vura bilmədi, amma bunun əvəzinə Çaskadan hinduların bir çox ov üsullarını öyrəndi. Belə ki, hindu onu başa

saldı, - heç vaxt maralları izləyəndə, təpələrin üstü ilə gəzməsin, çünki marallar həmişə dallarınca gələn olub-olmadığını yoxlayırlar. Buna görə də təpələrin üstü ilə qaçmağı xoşlayırlar. Çaska ona öyrətdi ki, küləyin istiqamətini bilmək üçün barmağını ağzının suyu ilə yaş eləyib, yuxarı qaldırsın. Bunu eşidəndə Yan qeyri-ixtiyari düşündü: "İndi bilirəm ki, maralların burnu nə üçün həmişə nəm olur".

Çaska onu başa saldı ki, çox vaxt ovun uğurlu olması səbrlə gözləməkdən də asılıdır. O, Yanı ovçu yerişinə öyrətdi. Bu yerişlə getmək və izi ilə geri qayıtmaq, - qar nə qədər dərin olsa da, - ovçu üçün xeyli asandır.

Onlar gah birlikdə, gah da ayrı-ayrı ov edirdilər. Bir dəfə Yan ov edirdi. O, indi Çaska gölü adlanan gölün kənarındakı kolların arasında maral izlərinə rast gəldi. İz təzə idi. Yan ətrafı diqqətlə dinlədikdə, kolların arasından şaqqıltı eşidən kimi oldu. Sonra bir budağın əyildiyini gördü. Yan tüfəngi qaldırıb nişan aldı və atmaq üçün bircə yeni hərəkət gözlədi. Doğrudan da bir neçə saniyə sonra budaqların arasından nəsə boz bir şey görünüb yox oldu. Yan tüfəngi çaxmaq istədi. Amma birdən yaxşı seçilməyən boz fiqur ilə yanaşı, hərəkət edən nəsə, qırmızı bir ləkə gördü. Aradan bir neçə an da keçdikdə, kolların arasından Çaska çıxdı.

Yan həyəcanla çığırdı: - Çaska! Azca qalmışdı səni vuram!

Hindu cavab vermək əvəzinə barmağı ilə işarə edib, bağladığı qırmızı yaylığı göstərdi. Yan ancaq indi başa düşdü ki, hindu ovçular başlarına nə üçün qırmızı yaylıq bağlayırlarmış. Bundan sonra Yan özü də ova çıxanda, həmin bu ehtiyatlı tədbirdən istifadə etməyə başladı.

Aradan bir neçə gün keçəndən sonra, onlar şam meşəsinə uçan bir dəstə çil kəkliyə rast gəldilər. Onların ardınca bir az sonra bir dəstə də uçub getdi. Çaska diqqətlə onlara sarı baxıb dedi:

- Kəkliklər qaçıb meşədə gizlənir. Çovğun olacaq.

Doğrudan da ertəsi gün ovçular səhərdən axşama qədər tonqalın qırağında oturmalı oldular.

Çovğun iki gün davam elədi, yalnız üçüncü gün onlar yenə də ova başlaya bildilər. Amma Çaskanın bəxti gətirmədi. O yıxıldı və tüfəngi sındı. Axşam tonqal başında Yanda görüşəndə, oturub xeyli trubka çəkə-çəkə, birdən-birə sükutu pozub soruşdu:

- Yan, Sığın təpələrinə ova getmişdin?

- Yox.

- Orda yaxşı ov var... Gedək ora.

Yan başı ilə işarə edib, getmək istəmədiyini bildirdi.

Hindu günbatana tərəf baxıb dedi:

- Mən bu gün siu ləpiri görmüşəm... Buralarda daha yaxşı ov olmaz.

Yan başa düşdü ki, Çaska qəti qərara gəlmişdir. O yox oldu. Yan sonra ona daha bir də rast gəlmədi. Amma Karberri təpələrinin ortasında yerləşən tənha göl indi də elə adlanır.

VI

“Karberri ətrafında indi xeyli maral peyda olub. Bu yaxınlarda kennedi dərəsi ilə ağacdoğrayan zavodun arasında iri bir maral görüblər”.

Yan şərqə gedib, orada zövqünə əsla uyğun olmayan, tamamilə yeknəsəq bir həyat keçirəndə, məktubla bu məlumatı aldı. Məktub ov mövsümünün əvvəllərində gəlmişdi. Bu zaman onsuz da Yanın canına ovçu titrəməsi düşmüşdü. Əvvəlcə bir qədər tərəddüd edirsə də bu məktub tərəddüdlərini aradan qaldırmaq üçün son təkan oldu. Əvvəlcə dəmir atla, sonra adi canlı atlarla yol gedib, nəhayət ayaqlarına sığın dərisindən qanad taxıb, - yəni ov xizəyi geyib, yenə də qarlı təpələrdə sonsuz axtarışlara başladı.

Bir azdan eşitdi ki, buradan xeyli uzaqda, şərqdə bir gölün yaxınlığında yeddi maraldan ibarət bir sürü görüblər, sürünün başçısı da nəhəng maraldır.

Yan üç başqa ovçu ilə birlikdə kirşəyə minib uzaqdakı gölə yönəldi.

Ovçular bir az sonra maral izlərinə rast gəldilər. Bu izlərin altısı cürbəcür ölçüdə, yeddincisi isə, hamısından iri olub, yəqin ki, məşhur Qumlu təpə maralının izləri idi.

Bu insanların qəlbində daş dövründə yaşamış qana həris vəhşi babaların hissləri cuşa gəlmişdi! Onlar bu izlərlə cumanda, gözlərində vəhşi parıltı vardı!

Onlar təzə izlərə çatanda, artıq gecə yaxınlaşmışdı. Yanın təkidli tələblərinə baxmayaraq, yoldaşları kirşədən düşmək istəmədilər. Tezliklə qarlı təpənin zirvəsindəki izlər onlara xəbər verdi ki, marallar burda durub ovçulara sarı baxmış, sonra yenə qaçmağa başlamışlar; onların hər sıçrayışının uzunluğu iyirmi beş fut idi. Ovçular gecə düşənə qədər izlə getdilər də, maralları görə bilmədilər. Onlar elə qarlı çöldə düşərgə saldılar.

Səhər yenə qovhaqov başlandı. Tezliklə onlar maralların gecələdikləri yerə gəlib çıxdılar. Qarın üstündə qalan yeddi qara çuxur xəbər verirdi ki, heyvanlar burda gecələyiblərmiş.

Yan təkidlə tələb etdi ki, kirşəni burada qoyub getsinlər. Onlar izlərlə gedib, qalın bir meşəyə çatdılar. Bir kəklik uçub ağaclardan yuxarı qalxdı, deməli, marallar hələ ordaydılar.

Yan ovçulara mühüm hərəkət planı təklif etdi. Amma səbirsiz yoldaşları qulaq asmaq istəmədilər. Marallar da qaçıb əldən çıxdılar. Təqib edənlərin qorxusundan balaca sürü ikiyə ayrıldı: iki maral bir tərəfə, beşi isə o biri tərəfə qaçıb getdi.

Yan ovçulardan Daffa adlı yalnız birini özü ilə götürüb, iki maralın izi ilə getdi, qalan beş maralı izləməyi o biri yoldaşlarına tapşırırdı. Bəs onun iki maralı seçməsinin səbəbi nə idi: iş bundadır ki, bu iki maralın izlərindən biri şübhəsiz həmin nəhəng dəstəbaşı maralın izləri idi ki, o, iki ildən bəri Yana rahatlıq vermirdi.

Onlar meşənin qalın yerində marallara çatdılar, ancaq bircə an marallar hərəsi bir yana qaçıb, gözdən itdilər. Yan Daffı dişi maralın dalınca göndərib, özü nəhəng maralın qaçdığı tərəfə yollandı.

Gün batırdı. Yan tanımadığı, ora-burasını meşə basmış bir yerdə idi. O, maralı özünə tanış olan yerlərdən uzaqlara qovmuşdu. Heyvan hardasa, yaxında idi. Yan gözləyirdi ki, elə

indicə ona rast gələcək, amma birdən uzaqdan bir güllə, ardınca bir də güllə səsi gəldi və maral iri sıçrayışlarla qaçıb getdi. Daha onu qovub çatmaq ağılabatan şey deyildi.

Yan qayıdıb tezliklə yoldaşını tapdı. Daff dişi marala uzaqdan iki güllə atmışdı. Deyirdi ki, ikinci güllə yəqin marala dəymişdi. Onlar dişi maralın izini tutub getdilər.

Yarım mil getdikdən sonra, qan izi gördülər, sonra qan izi yox oldu, ləpirlər deyəsən daha da aydın seçilirdi. Birdən çovğun başladı, Yan artıq yəqin etmişdi ki, bu izlər maralın deyil, onun nəhəng dostunun izləridir. Bunu tamamilə yəqin edib, şübhəni aradan qaldırmaq lazım idi: buna görə də həmin izlərlə geri qayıtmaq lazım gəldi.

Yan haqlı idi. Böyük maral bu dəfə təqib olunan heyvanların köhnə hiyləsinə əl atmışdı – bu hiyləyə təcrübəli ovçular yaxşı bələddirlər – maral izləri ilə məharətlə yaralı yoldaşının yanına qayıtmışdı ki, onu xilas etsin, əks istiqamətdə qaçıb gizlənməkdə ona kömək etsin. Amma ovçular amansızlıqla yaralı heyvanın izinə düşüb, acgöz canavarlar kimi onu axtarırdılar.

Erkək maral yoldaşını izləyən ovçuları aldatmaq, onların diqqətini yayındırmaq təşəbbüsünün boşa çıxdığını başa düşüb, yaralı dostunun yanına qayıtmışdı.

Gün batana yaxın ovçular onların ikisini də qarlı təpənin enişində gördülər. Dişi maral başını aşağı salıb, ağır-ağır gedirdi. Yoldaşı həyəcanla irəli yüyürür, sanki dişi maralın nə üçün geri qaldığını başa düşə bilmirdi. Sonra yenə onun yanına qayıdıb, mehribanlıqla yalayır, sanki yalvarıb tələsdirirdi.

Ancaq ovçular onlara çatırdılar. Erkək maral düşmənləri görüb buynuzlarını silkədi, oyan-bu yana cumdu, nəhayət, onların qarşısında aciz olduğunu duyub, qaçaraq uzaqlaşdı.

Ovçular yaxınlaşanda, dişi maral yerindən qalxmaq istədi, amma elə zəifləmişdi ki, həmin saat yerə yığıldı. Daff bıçağı çəkdi.

Yan əvvəllər heç fikirləşməmişdi ki, hər ovçu, özü də kəmərinə nə üçün uzun bir bıçaq taxır, Yazıq maral iri parlaq gözlərini düşmənlərinə çevirdi. Bu gözlər yaşla dolu idi, amma heyvan zarımır, Yan üzünü kənara çevirib, əllərilə örtüdü, amma Daff, əlində bıçaq, marala yaxınlaşıb, çox murdar bir iş gördü. Bu elə bir iş idi ki, sözlə ifadə etmək olmazdı.

Yan donub qalmışdı. Nəhayət, Daff onu çağırdı və Yan ağır-ağır dönüb ona sarı baxdı. Nəhəng maralın yoldaşı qarın üstündə hərəkətsiz uzanıb qalmışdı. Ətrafda hər şey ölü kimi idi. Amma onlar dönüb getmək istədikdə, uzaqda budaq kimi iri buynuzlu tünd bir kölgə görünüb yox oldu.

Aradan bir saat keçəndən sonra, ovçular kirşə ilə gəlib, ölmüş dişi maralı qandan qızarmış qarın üstündən qaldırıqda, ətrafında təzə iri izlər gördülər. Yenə də uzaqda ağaran təpənin ardında qaranlıqda iri tünd bir kölgə gecənin zülmətində görünüb yox oldu.

Bu gecə tonqalın işığında yanı ağır fikirlər almışdı! O, öz-özünü danlayırdı. Deməli ki, ov buna deyirmişlər?.. O da buna can atırmış?.. Uzun-uzun həyəcanlardan sonra, çox-çox uğursuzluqlardan sonra, o artıq murdar məqsədinə çatmışdı: taqətdən düşmüş gözəl heyvan qanlı iyrənc bir leşə çevrilmişdi...

VII

Ancaq səhər açılanda, gecəki hisslər, duyğular dağılıb getdi. Təpələrin üzərindən uzun bir ulama səsi gəldi, Yan da səsi diqqətlə dinlədi. O acı-acı düşündü ki, bəlkə, onların qoyub gəldikləri heyvanı bir canavar izləyir.

Ovçular dəstəsi qəsəbəyə qayıdırdı, amma Yan meşədə qalmağa bəhanə axtarırdı. Yolda o yenə nəhəng maralın izlərinə rast gəlmişdi və cavan oğlan yenə də coşğun bir həvəslə heyvanı izləməyi arzuladı.

O, öz-özünə təkrar edib deyirdi: "mən onu bir də görməliyəm!"

O biri ovçular şiddətli şaxtada donmaqdan tənqə gəlmişdilər. Yan ümumi ehtiyatdan özünə bir yorğan, bir qədər də yeməli şey götürüb yoldaşlarından ayrıldı.

- Xudahafiz!
- Uğurlar olsun!

Kirşə və ovçular alçaq tərənin dalında gözdən itdilər. Yan bu vaxtaca əsla belə bir yalqızlıq hiss etməmişdi. O, əvvəllər də yoldaşsız, təkbaşına tənha yerlərdə həftələrlə, aylarla gəzərdi, amma heç vaxt indiki kimi darıxıb sıxılmamışdı. Təklək ona çox ağır gəlirdi. Ucsuz-bucaqsız səhraya nəzər salanda, ürəyi sıxılırdı. Az qala yoldaşlarının ardınca yüyürüb səsləmək istəyirdi, amma qururu ona mane olurdu.

Yoldaşları gözdən itmişdilər, onların dalınca qaçıb çağırmaq daha mümkün deyildi. O, maralın izinə düşüb, ona

rahatlıq verməyən, silsilə kimi uzanıb gedən, bir ucundan baxanda o biri ucu görünməyən izlə addımlayıb gedirdi; bu izlər iki ildi ki, onu hökmü altına almışdı. Bu izlər yüngül, dolama-dolaşlıq top kimi bütün ətrafdakı təpələri, düzləri bürüyüb basmışdı. İnsan bunların mənasını başa düşə bilsəydi, qarşısında bir heyvanın həyatının, gəzərti həyatının hekayəti açılmış olardı. İnsan bu izlərin mənasını başa düşə bilsəydi, qəddar düşmən ilə dəhşətli qarşılaşma və heyvanın varlığını əlindən alan ümitsiz vuruşma barəsində hekayəti oxuya bilərdi. Hələ bu yaxın zamanlaraca insanı özünə yemək tapmaq narahat edəndə heyvanları daha böyük bir məharətlə izləyə bilirdi və heyvan izləri onun üçün doyunca yemək deməkdi. Buna görə də indiyə qədər heyvan izinə rast gələndə, insanın qəlbində nə axtarıb tapmaq, ona yiyələnmək arzusu doğur, ibtidai ovçuluğunu vəhşi instinkti oyanır.

Yan yenidən həmin bu şiddətli hissiyata qapılıb, maralı axtarmaq üçün yeyin-yeyin irəli cumdu.

Axşama yaxın o, sıx ağcaqovan meşəsinə çatdı. Yan bilirdi ki, maral burada gecələyəcək, buna görə də böyük ehtiyatla, yavaş-yavaş gizlənə-gizlənə, ağacların arasına yeriməyə başladı.

Ancaq onun hiyləsi baş tutmadı. Maral təqib olunduğunu duyub, qaçıb yox olmuşdu.

Gecəni meşədə keçirməli idi, soyuq və qaranlıq bir gecəydi. Yan yorğana bürünüb uzandı. Özü də heyfsləndi, təbiət ona tülkü kimi isti dəri və şələquyruq verməmişdir ki, donan əllərini və ayaqlarını örtsün.

Ağaclar da, torpaq da şaxtadan şıqqıldayırdı. Hətta göydəki ulduzlar da sanki soyuqdan cingildəyirdi. Yaxındakı xırdaca göldən tez-tez şaqqıltı gəlirdi: bu sahələ qədər buz çatlayırdı. Təpələrin arasına ilə adamın yanaqlarını yandıran soyuq külək əsirdi.

Səhərə yaxın hava bir az isindi, amma bərk qar yağıb, maral izlərini örtüdü.

Yan harada olduğunu bilmirdi. Meşədə bir qədər məqsədsiz gəzinib, Şam bulağına getməyi qərara aldı. Amma bulaq hansı tərəfdə idi? Qar havada hərlənir, adamın gözlərinə yapışır, üzünə sancılır, bütün hər tərəfə pərdə çəkirdi. Yaxındakı şeylərin üstünü elə bil duman almışdı, uzaqlarda isə, hər şey ağ qar örtüyünə bürünmüşdü.

Onda Yan ağcaqovan ağacları arasında, qarın altında yeri qazıb, "qızıl rişə" deyilən bitkinin qurumuş incə budaqlarını tapdı. Bu bitkinin xasiyyəti belədir ki, həmişə şimala tərəf uzanır. Yan qurumuş budaqla yolu tapdı. Hər dəfə o, azdığını güman edəndə, qarı qazıb qızıl rişəni tapır və şimalın hansı tərəfdə olduğunu təyin edirdi.

Nəhayət o, Şam bulağının yatağı olan dərəyə yaxınlaşdı.

Yan bütün günü maral izini axtarmağa sərf etdisə də, bir şey tapmadı. Yenə də əvvəlki gecəni keçirdiyi kimi gecələdi və yenə də heyifsləndi ki, təbiət ona kürk dəri bəxş etməmişdir. Birinci gecə yanaqlarını və ayaq barmaqlarını don vurmuş yerləri ağrıyır və yanırıdı. Amma Yan evə qayıtmağı heç fikrinə də gətirmirdi. Bu maralı tapacağına gizlin bir ümidi var idi.

Ertəsi səhəri qərribə, anlaşılmaz bir duyğu onu tənha bomboş düzənlikdə gəzinməyə məcbur etdi – buralarda maral izi ola bilməzdi. Amma bir görün nə oldu? Birdən-birə qarşısında bir çökək gördü, - marallar yəqin burada gecələmişlər. Hələ üstünü qar basmamış altı yerdə qaralmaqda olan çuxurlar, nəhəng maralın və bütün ailəsinin burada gecələdiyini xəbər verirdi.

Yan dördə bir mil getməmişdi ki, üstünü duman bürümüş bir təpənin ətəyi ilə qulaqlarını şəklemiş beş tünd rəngli başın dırmaşdığını gördü. Bu başlardan birinin üstündə qəşəng şaxəli buynuzlar ucalırdı. Bu mənzərə bircə anda görünüb yox oldu. Yan nişan almağa macal tapmamış, heyvanlar təpənin arxasında gözdən itib yox oldular.

Nəhəng maral ailəsini başına yığmışdı, indi yenə də düşməninə görə, onlara dərəyə səpəlmək işarəsi verdi və heyvanlar bircə andamüxtəlif istiqamətlərdə pərən-pərən düşüb yox oldular. Ancaq Yanı maraqlandıran tək bircə iz idi.

Həmin bu iz onu Şam bulağı yatağının kollar arasında gizləndiyi o, geniş yerə gətirib çıxardı.

Yan bu qərara gəldi: "o, buradadır, haradasa, gizlənib mənə güdür, amma burada qalmayacaq.

Yan gözünü sıx ağaclıqdan ayırmırdı. Yarım saatdan sonra sıx söyüd kolluğundan tünd bir kolgə ayrılıb ehtiyatla təpəyə dırmaşdı. Maral gözdən itəndə, Yan sürətlə dərəni keçib, təpənin ardından ötərək, iz axtarmağa başladı. Ancaq inanmalı oldu ki, maral ondan ağıllı imiş: nəhəng heyvan özünə çox əlverişli bir müşahidə nöqtəsi seçib, dayandı və iz ilə gələn olub-olmadığını yoxladı. Yanı görən kimi, nəhəng sıçrayışlarla cumub uzaqlaşdı.

Maral yaxşı başa düşürdü ki, bu məsələ onun üçün ölümdür. Məsələsidir. Qovhaqov bir necə gün dalbadal davam edəndə, ən güclü ən iti qaçan maral da zəifləyib gücdən düşür. Yorulmaq bilməyən ovçu axır heyvanın tamamilə taqətdən düşüb, ona təslim olmasını görə bilər.

Beləliklə Yan yorulmaq bilməyən maralı qarlı düzlər və təpələr arasında izləyirdi. Maral onu aldadır, izi ilə geri qayıdır, meşənin qalın yerində külək əsən tərəfdə gizlənirdi ki, ovçunun yaxınlaşmasını mümkün qədər tez duysun. Heyvan insanı aldadıb ora-bura yönəldir, birdən-birə yoxa çıxıb ovçunu hələdilməz tapmacalar qarşısında qoyurdu. Amma Yan da çox təkidlə onu izləyib, bütün hiylələrinin üstünü açır, əsil izini tapırdı.

Həhayət, nəhəng maral gücdən düşdü. O qədər yoruldu ki, daha nə yeyə bilirdi, nə də yata bilirdi. Amansız təqiblərdən dəhşətə gəlib zəifləmiş, taqətdən düşmüşdü və sıçrayışları getdikcə daha da gödəlirdi.

VIII

Nəhayət, maral ilə ovçu hər tərəfi bataqlıqla əhatə olunmuş kiçik bir meşəyə çıxdılar ki, burada yalnız üç cığır vardı. Bu cığırların biri ilə maral gəlib meşədə gizlənmişdi. Yan heç şübhə etməirdi ki, heyvan amansız təqibdən qorxub həmin izlə geri qayıtmayacaq. Buna görə də o, tələsik ikinci cığıra gedib, kəmərinə açdı, gödəkçəsini çıxardı, onları ağacın yirğalanan nazik budağına asdı, özü tez üçüncü cığıra qaçıb orada gizləndi. Bir azdan sonra o, yavaşcadan alaqarğa meşəni təhlükədən xəbərdar etdikdə çaldığı fit kimi bir fit çaldı.

Marallar həmişə alaqarğanın səsinə fikir verərlər. Yan gördü, nəhəng maral qulaqlarını şəkləyib təpəyə dırmaşır ki, ətrafı gözdən keçirsin. Yan bir də yavaşdan fit verdikdə, maral heykəl kimi hərəkətsiz durdu, amma budaqlar və ağaclar qabağını kəsmişdi.

Maral bir neçə dəqiqə ayaq saxlayıb burun pərələri ilə havanı qoxlayaraq, birinci cığırı nəzərdən keçirdi və yəqin ki, düşmənin arxada deyil, qabaqda olduğunu heç fikrinə də gətirmədi. Külək kola asılmış gödəkçənin qollarını tərpətdi, maral tez təpədən enib səssizcə addımlarla ağacların arasından keçib gözdən itdi.

Yan diqqətlə ətrafı dinləyib, onun hayana getdiyini bilmək istədi. Bədəni titrəməyə tutulmuş kimi əsir, ürəyi bərk döyünürdü. Tüfəngi çoxdan əlində hazır idi.

O, yavaşca və ehtiyatla yerində dikəldi və həmin anda üç sajin aralıda nəhəng maral da, yerdən qalxıb ucadan bir ağac kimi, səssizcə dikəldi, - bu, həmin Qumlu təpə maralı idi!

Bir cüt son dərəcə gözəl qara göz Yana baxırdı. Maralın gözəl başında tac kimi şaxəli buynuzları ucalırdı. Boylu-buxunlu bədəni daşdan yonulmuş kimi hərəkətsizdi.

Nəhayət, Yan ilə Qumlu təpə maralı üz-üzə gəlmişdilər. Maralın həyatı indi Yanın əlindəydi.

Maral heykəl kimi dayanıb durmuşdu. Dimdik durub, iri səmimi gözləri ilə Yanın dik gözlərinin içinə baxırdı.

Yan əlindəki tüfəngi qaldırıb yenə aşağı saldı, çünki maral parlaq gözlərini ovçudan ayırmayıb hərəkətsiz durmuş, ona baxırdı.

Yan hiss etdi ki, həyəcanı yavaş-yavaş yatır, dişləri daha bir-birinə dəymir, indi sakitlik və şadlıq bütün bədəninə yayılır.

İçəridən bir səs sanki ona deyirdi: "At, cəld ol, at! Axı sən elə bu anı gözləyirdin!" Amma bu səs inamsızdı, zəifdi...

Yan üstünə canavar sürüsü düşdüyü, özü təqətsiz bir halda durub canavarları gözləməli olduğu gecəni yadına saldı. Vurulmuş dişi maralı, üstünə qan çilənmiş - cinayətkarlıqla öldürülmüş heyvanın qanı çilənmiş qarı xatırladı. Can verən dişi maralın gözləri, onun o yazıq yalvarıcı baxışları Yanın yadına düşdü, - bu baxışlarla sanki heyvan deyirdi: "Axı mən sizə neyləmişəm?"

İndi Yan maralı öldürməyi fikrinə gətirə bilmirdi. Yan marala baxır, maral da ağıllı, parlaq gözlərini ondan çəkmirdi. Sanki onlar bir-birinin ürəyindən keçəni gözlərindən oxuyurdular. Yan həyatını onun əlindən ala bilməzdi. Onun qəlbində çoxdan

doğmuş və hiss olunmadan kök salıb yetişmiş bir duyğu, indi birdən-birə inamla və ucadan dilə gəldi. Bu səs deyirdi:

“Ey məğrur gözəl! Biz xeyli müddət bir-birinə düşmən kəsildik: mən ovçu idim, sən mənim ovum. Amma indi hər şey dəyişdi. Biz bir-birinin gözünün içinə baxırıq, biz bir ananın ana təbiətin balalarınıq. Biz bir-birilə danışa bilmirik, amma bir-birimizin ürəyindəkini sözsüz də başa düşə bilərik. Mən indi ürəyindəkiləri əvəllər heç vaxt anlaya bilmədiyim kimi anlayıram. Mən əminəm ki, sən də mənim ürəyimdəkiləri anlayırsan. Sənin canın mənim əlimdədir, amma sən daha məndən qorxmursan. Mənə bir maral barəsində danışblar ki, ov köpəkləri onu araya alanda, o, ovçunun yanına cumub, ona sığınub ovçu onu xilas edib. Mən də səni günlər uzununu təqib etmişəm, indi cürətlə mənim qabağıma çıxıbsan. Səni öldürməyə heç əlim qalxmaz. Biz qardaşıq, ey gözəl məxluq, ancaq mən səndən böyük və güclüyəm. Səni həmişəlik müdafiə edə bilsəydim, sən heç bir zaman təhlükə nə olduğunu bilməzdin.

Get əsla qorxmadan meşəli təpələrdə gəz, mən daha səni bir də izləməyəcəyəm, həyata yaxşı bələd olduqca sən mənə o qədər çox yaxın olursan. Mən sənə ov kimi bir parça dadlı ət kimi baxa bilmirəm.

Yeri get, arxayın və qorxusuz yaşa...

Biz bir də rastlaşmayacağıq. Əlvida!”

I

Bu əhvalat 1882-ci il, noyabrın əvvəllərində, Manitobada, qış artıq hökmfərman olanda baş vermişdi. Stula yayxanıb oturmuş, daxmamızın yeganə pəncərəsindən tənbel-tənbel baxırdım – buradan preriyanın bir hissəsi və pəyənin bir küncü görünürdü.

Amma yeyin-yeyin qaçıb pəyəyə girən yekə bir boz heyvanı və onu dabanbasdı qovalayan, özündən bir qədər kiçik ağ xallı qara köpəyi gördükdə, xəyal-pərvər tənbelliyim birdən-birə yoxa çıxdı.

- Canavar! – deyə çığırub, tüfəngimi qapdım və itin köməyinə cumdum.

Mən çatmamış it ilə canavar artıq pəyədən çıxmışdılar. Canavar qarın içi ilə bir qədər qaçdıqdan sonra, geri dönüb özünü qorumağa hazırlaşdı. Qonşunun Şotlanda qoyun iti onun dövrəsinə hərlənib, hücum etmək üçün əlverişli fürsət axtarırdı.

Uzaq məsafədən iki güllə atdım, amma boşa çıxdı. Bundan sonra qaçdı-qovdu yenə başlandı. Bu dəfə cürətli köpək canavarı haqlayıb, ombasından qapdı. Canavarın amansız çənəsindən canını qurtarmaq üçün, həmin saat sıçradı. Canavar əvvəlcə müdafiə vəziyyəti aldı, sonra yenə qaçmağa başladı. Bu səhnə

dəfələrlə davam etdi. Köpək canavarı açıq-aşkar insan məskəninə sarı qovalayırdı, canavar isə, şərq tərəfdə görünən tünd meşə zolağına sarı qaçmağa can atırdısa da, bir şey çıxmırdı. Axırda tamam bir mil qaçdıqdan sonra, onlara çata bildim və köpək köməyimə arxalanıb, cəsarətlə hücumu keçdi.

Bir neçə saniyə belə davam etdi. Bir-birinə sarmaşmış heyvanlardan əmələ gəlmiş yumaqda, onları bir-birindən seçmək mümkün deyildi. Sonra onlar aralandılar, qurdun arxasını üstə uzanıb qaldığını, qana bulaşmış köpəyin də, onun boğazından yapışmış olduğunu gördüm. İndi canavarın başına bir güllə çaxıb, bu mübarizəyə son qoymaq daha çətin deyildi.

Yaman dözümlü olan bu qəribə köpək düşməninin öldüyünü görüb, onu həmin saat yaddan çıxardı və qarın üstü ilə yorta-yorta, sahibinin buradan dörd mil uzaqdakı fermasına cumdu.

Bu çox gözəl it idi. Onun köməyinə çatmasaydım da, elə təkbaşına canavarın öhdəsindən gələcəkdi, - step qurdları cinsindən olan bu canavar nisbətən xırda olsa da, yenə də bu köpəkdən xeyli iri olduqlarına baxmayaraq, it dəfələrlə onlara üstün gəlmişdi.

Köpəyin bu cəsarətinə heyran qalmışdım. Buna görə də həmin saat qərara gəldim ki, neçəyə olur-olsun, həmin iti satın alım. Köpəyin sahibi bu təklifi qəzəblə rədd edib dedi:

- Gəlsənə məndən onun küçüyünü alasan?

Madam ki, Frenk satılmırdı, istər-istəməz gücü ilə kifayətlənməli oldum. Belə məşhur atanın oğlu tüklü qara dəridən ibarətdi, - it gücündən daha çox uzunquyruq ayı balasına bənzəyirdi. Onun da elə Frenk kimi kürən nişanələri vardı. Ümid edirdim ki, bu həmin küçüyün gələcəkdə nəhəng bir it olacağına zəmanət verirdi, elə burnunun dövrəsindəki səciyyəvi ağ həlqə də bunu göstərirdi.

Həmin küçüyü aldıqdan sonra ona ad tapmaqdan başqa bir işim yox idi. Məndə ona Binqo adını qoydum.

II

Binqo qışın axırını bizim daxmada, tənbel, totuq, mehriban və dəcəl küçük kimi başa vurdu. O, doyunca yeyir, gündən-günə yekəlir və yöndəmsiz olurdu. Hətta dəfələrlə başına gələn əziyyətlərdə ona öyrədə bilmədi ki, sıçovul tələsindən uzaq olsun. Onun pişiyə yaxınlaşmaq üçün etdiyi dostanə təşəbbüsləri pişik anlamadı və nəticədə onların arasında silahlı birtərəflilik əmələ gəldi ki, buda arabir müharibə ilə pozulurdu.

Müstəqil yaşamağa can atan Binqo, nəhayət, ümumiyyətlə daxmadan kənardə gəzməyi və anbarda gecələməyi qərara aldı.

Yaz gələn kimi onun tərbiyəsi ilə ciddi məşğul olmağa başladım. Bu mənim üçün böyük zəhmət, onun üçün də xeyli əziyyət deməkdi,- amma bununla bərabər o, mənim əmrinə görə, preriya da açıq otlamaqda olan qoca kürən inəyimizi gedib tapmağı öyrəndi.

Nəhayət, ondan nə istədiyimi başa düşüb, bu işi xoşladı və gedib inəyi qova-qova evə gətirmək əmri ona hər şeydən xoş gəlirdi. Onda, sevinə-sevinə hürə-hürə, öz ovunun – inəyin harada otladığını görmək üçün, havaya sıçraya-sıçraya preriya da cumurdu. Ən qısa müddətdən sonra inəyi dördayaq qova-qova

geri qaytardı və inək finxıra-finxıra tövşüyə-tövşüyə pəyənin ən uzaq gövşəsinə girib gizlənəndən sonra ondan əl çəkirdi.

Əlbəttə, o, bu işə daha az can yandırsaydı, biz ona mane olmazdıq, amma o, həmin bu gündəlik işə elə qızıışmışdı ki, bizim yazıq qoca Donninin əmrə-siz-filansız da qovub gətirməyə başlamışdı. Axırda bizim bu canyandıran çoban inəyi gündə on iki dəfə qova-qova gətirməyə başladı. İş o yerə çıxdı ki, Binqo könlünə bir az qaçmaq düşəndə və ya bir neçə dəqiqə boş vaxt olanda, bəzən isə, elə-belə kefi istəyəndə qaçaraq preriyağa şığıyır və bir neçə dəqiqə sonra bizim yazıq kürən inəyi çapa-çapa gətirib qayıdır.

Əvvəllər bu, deyəsən bir o qədər də bəd deyildi, çünki inəyi bizim evdən çox uzaqlaşmağa qoymurdu. Amma bir az sonra gördük ki, yazıq inək doyunca yemir, gündən-günə arıqlayır, axırda südü azaldı. Görünür ki, bu qovhaqov inəyin təbiətinə də təsir edirdi, ona görə narahat dövrəsinə göz gəzdirə-gəzdirə, qorxa-qorxa, itin gəlməsini gözləyirdi. Səhərlər isə, pəyədən çıxıb getmək istəmirdi, otlığa getməyə qorxurdu, ona görə ki, orada köpək yenə üstünə hücum çəkəcəkdi.

Buna daha dözmək olmazdı. Binqonun coşqunluğunu bir qədər yatırmaq üçün elədiyimiz cidd-cəhdlər heç bir nəticə vermədi və axırda bu əyləncəni tamamilə kəsməli olduq. Binqoya daha inəyi qovalamağa icazə vermirdik. Amma bununla belə it onunla çox maraqlanırdı və inəyi sağıb qurtarana qədər, yumurlanıb pəyənin ağzında uzanırdı.

Yay gələndə, ağcaqanadlar bizə yaman əziyyət verməyə başladılar, amma hamısından pisi bu idi ki, inəyi sağanda, ağcaqanadlar onu sancdıqları üçün, o quyruğunu böyürlərinə çırpırdı.

Həmişə inəyimizi sağan qardaşım Fred həm yaxşı ixtiracı, həm də yaman səbirsiz olduğundan, inəyin quyruğunun yellənməsinə mane olmaq üçün belə sadə şey düzəltdi: inəyin

quyruğuna iplə kərpic bağlayıb, asudəcə işinə girişdi. Fred arxayın idi ki, inək daha quyruğunu yelləməyəcək. Amma onun bu təcrübəsinə bir qədər sübhə ilə baxırdı.

Bəli, birdən bulud kimi uçuşan ağcaqanadlar arasından əvvəlcə boğuş bir şappıltı, sonra da yaman söyüş səsləri eşitdik. İnək sakit-sakit kövşək vururdu, Fred isə, yerindən sıçrayıb, skamya ilə qolaylanıb, onu vurmaq istəyirdi. Qardaşım necə hirslənməyəydi ki, axmaq qoca inək, kərpici qulağına çırpılmışdı! Tamaşa edənlərin acı gülüşləri isə, onu lap özündən çıxarmışdı.

Binqo bu hay-küyü eşidib və özünün də burada olmasını vacib bilib, o biri tərəfdən inəyin üstünə cumdu. Aranı sakitləşdirənə qədər süd dağıldı, vedrə və skamya sındı, inək, köpək də möhkəmcə döyüldülər.

Yazıq Binqo heç cür başa düşə bilmirdi ki, təqsiri nədir. Bu inəkdən onun çoxdan zəhləsi gedirdi. Bərk qəzəblənib, bu qərara gəldi ki, daha bir də onun pəyəsinin qapısına tərəf də baxmasın, buna görə də atların tövləsinə köçdü.

İnək mənim idi, amma atlar qardaşımın idi və Binqo pəyədən tövləyə keçməkdə, məni də atıb getmişdi. Buna görə də gündəlik görüşməmiz kəsildi. Amma hər halda ciddi şey baş verəndə, Binqo həmişə qardaşımın yox, mənim yanıma gəlirdi. Deyəsən ikimiz də hiss etmişdik ki, insan ilə it arasındakı münasibət, yalnız ölümlə kəsilə bilər.

Binqo bircə dəfə də çoban rolunda çıxış etməli oldu. Bu əhvalat həmin ilin payızında Karberridə yarmarkada baş verdi. Orada itlərin yarışını keçirilirdi. İnəyi göstərilən yerə hamıdan yaxşı qovub aparan qoyun itinə iki dollar mükafat veriləcəkdi.

Kələkbaz bir dostumun sözlərinə aldanıb, mən də Binqonu yarışlarda iştirak üçün yazdırdım. Təyin edilən gün, səhər tezdən inəyi kəndin qırağındakı preriyağa buraxdıq. Yarış başlananda, inəyi Binqoya göstərib dedim:

- Get, inəyi gətir!

İnəyin yanına, münşüflərin oturduğu yerə gətirilməsini istəyirdim.

Heyvanlar nə etməli olduqlarını bizdən yaxşı bilirmişlər. Onlar bütün yayı nahaq yerə məşq etməmişdilər ki!... Donni, dördayaq çapıb ona sarı gələn Binqonu görən kimi, yadına düşdü ki, xilas olmaq üçün yeganə ümidi – pəyəyə qaçmaqdır; Binqo da, arxayın idi ki, onun da həyatda yeganə məqsədi, inəyi mümkün qədər ora tez qovmaqdan ibarətdir. Onlar bir-birinin ardınca, canavar ceyranı qovan kimi, buradan düz iki mil məsafədə olan pəyəyə tuşlanıb, qaça-qaça gözdən itdilər. Münşüflər daha nə inəyi, nə də köpəyi görmədilər. Mükafat Binqonun yeganə rəqibi başqa bir qoyun itinə qismət oldu.

III

Yazın əvvəllərində Binqonu tərbiyə etməyə girişdim, amma çox tezliklə o məni öyrətməyə başladı.

Bizim daxma ilə Karberri qəsəbəsi arasındakı yolun yarısında, bizim evdən yarım mil aralıda fermamızın mərzini göstərən bir dirək vardı. Bu, alçaq bir təpənin üstündə basdırılmış və uzaqdan aydın görünən, yekə yoğun bir şalban idi.

Görmüşdüm ki, Binqo buranı tam diqqətlə yoxlamamış heç vaxt şalbanın yanından ötüb keçmir. Aradan bir qədər keçəndən sonra, başa düşdüm ki, bu şalbanın yanına çaqqallar da, ətrafdakı köpəklər də gəlir.

Durbin vasitəsilə xeyli müşahidə aparıb, işin nə yerdə olduğunu bilməyə imkan tapmışdım, Binqonun şəxsi həyatı ilə əsaslı sürətdə tanış ola bilmişdim.

Həmin bu şalban, heyvanlar arasındakı qarşılıqlı razılığa görə, itlər üçün bir növ adres stolu olmuşdu. Hər it heyrətedici duyma qabiliyyətiylə, iz və qoxusuna görə, bu yaxında bura hansı itin gəldiyini bilirdi. Qar yağandan sonra hələ bir çox başqa şeylər də öyrəndim. Başa düşdüm ki, həmin bu şalban, bütün ətrafa şəbəkə halında yayılmış bütöv bir sistem adres stollarının yalnız bircə hissəsidir.

Sözün qıtası, bütün bu mahalda bir-birindən müəyyən məsafədə işarə stansiyaları var idi. Onların hər birinin gözə çarpacaq bir nişanəsi var idi. Bu, ya bir dirək, ya bir bizon kəlləsi, ya da bunlar kimi əlverişli yerdə olan başqa bir şey idi. Bunlar üzərində apardığım diqqətli müşahidə məni inandırır ki, bundan başqa da tam bir siqnalizasiya sistemi vardır. Hər it və ya çaqqal, bir az əvvəl buralarda kim olduğunu bilmək üçün yolunun üstündə olan stansiyalara, əlbəttə, baş çəkməlidir. Bu hadisə, - şəhərə qayıdıb gələn klub üzvünün burada olmadığı müddətdə kluba gəlib-gedənləri bilmək üçün qeydlər kitabçasını götürüb nəzərdən keçirməsinə bənzəyir.

Binqonun şalbanı yaxınlaşıb oranı qoxladığını və ətrafdakı yeri yoxladığını görürdüm. O mırıldayır, tükləri biz-biz olur, gözləri bərəlir dal ayaqları ilə yeri həqarət və qəzəblə eşirdi. Sonra, arabir dönüb geri baxa-baxa, başını dik tutub uzaqlaşır. Bu hərəkətləri insan dilinə tərcümə etdikdə belə çıxır:

- "Qurr! Vvuuf! Yenə də Makkartinin o murdar həyət itisi gəlibmiş! Vvuuf! Bu axşam ona göstərərəm. Vvuuf! Vvuuf!"

Başqa bir dəfə də Binqo şalbanı qoxlayıb, birdən-birə mırıldana-mırıldana, həyəcanla bir çaqqalın ləpirini izləyə-izləyə, başa düşdüyümə görə belə deyirdi:

"Bu iz şimaldan gələn və inək leşi qoxuyan çaqqalın ləpiridir..... Bəli də! Polluartın inəyi qoca Brindi axır ki, gəbərdil. Gərək ona bir baş çəkəm".

Hərdənbir, isə, o, quyruğunu bulaya-bulaya ətrafda qaçır, sonra yenə də şalbanın yanına qayıdıb, çalışır ki, buraya gəlib-gətdiyini yaxşıca gözə çarpdırsın, bəlkə də Brendondan yenidən qayıdıb gəlmiş qardaşı Billə xəbər vermək istəyirdi. Heç də təsadüfi deyil ki, bir dəfə axşamçağı Bill Binqoya qonaq gəlib, onunla birlikdə çıxıb təpələrə sarı getdilər. Orada onlar görüşlərini təzəcə gəbərmiş atın leşini yeyib qonaqlıqla qeyd etdilər.

Hərdən elə olurdu ki, şalbanın yaxınlığında duyduğu yeni xəbər Binqonu yaman sırsıdırdı. Onda iz ilə o biri stansiyaya qədər qaçırdı ki, orada yeni xəbərlər öyrənsin.

Hərdən görürdün ki, şalbanı çox diqqətlə nəzərdən keçirib, sanki öz-özündən soruşurdu: "Görəsən, bu nədir? Bu kim ola bilər?..."

Ya da ki, elə bil şalbanı yoxlayıb o belə düşünürdü: "Deyəsən mən buna keçən yay bərənin yaxınlığında rast gəlmişdim".

Bir gün səhər Bingo şalbana yaxınlaşanda, tükləri biz-biz oldu, quyruğu aşağı sallanıb, titrəməyə başladı, birdən-birə zahir olan ürək bulanması onun son dərəcə dəhşətə gəldiyini sübut edirdi. O, daha izlə getməyə əsla meyil göstərməyib, birbaşa evə qayıtdı, hətta yarım saat keçəndən sonra da yenə sakitləşə bilmədi: boynunun ardındakı tüklər dimdik durmuşdu, gözlərindən isə qorxu və nifrət yağır.

Onda özüm də gedib həmin qorxunc ləpiri yoxladım və başa düşdüm ki, Binqonun dilində boğazdan gələn "Qurr! Vvuuf!" səslərinin mənası nəymiş, yəni "Meşə canavarı"

Binqo mənə bunları öyrətdi. Sonralar onun tövlənin girəcəyindəki soyuq yatağından qalxıb gərnəşdiyini, tüklü belinə yapışmış qarı silkinib tökdüyünü, pəncələrini – trot, trot, trot – yerə döyə-döyə qaranlıqda gözdən itdiyini görəndə, həmişə belə fikirləşirdim:

" Ay qoca köpək! Bilirəm hara qaçıb gedirsən, bilirəm, nə üçün içəridə yatmaq istəmirsən! İndi başa düşürəm ki, gecələr ətrafı gəzməyə çıxmağın nə üçün həmişə vaxtında olur və nə üçün həmişə yemək tapmaq üçün hara getmək lazım gəldiyini, onu harada, nə vaxt axtarmaq lazım gəldiyini belə dəqiq bilirəm!"

IV

1884-cü ilin payızında de Vintonun fermasındakı daxmanın qapı-pəncərəsi mıxlanıb bağlandı və Binqo yaşayış yerini dəyişməli oldu. O, başqa bir yerə - qonşumuz və dostum Qordon Paytın tövləsinə köçdü.

Binqo elə balacılığından evə girmək istəməzdi. Yalnız tufan qopub şimşək çaxanda, istər-istəməz evə sığınardı. Bir şimşəkdən, bir də tufəng səmindən yaman qorxurdu. Şübhəsiz ki, əvvəllər çox da xoşa gəlməyən şəraitdə tufənglə tanış olduqdan sonra, şimşəkdən də qorxmağa başlamışdı. Onun tufənglə tanışlığı barəsində isə, aşağıda danışacağam.

Binqo həmişə, hətta ən soyuq havada da həyətdə tövlənin qabağında yatardı. Bütün gecəni öz ixtiyarında olurdu və bu azadlıqdan gen-bol istifadə etməkdən çəkinmirdi.

Gecələr Binqo neçə mil uzaqlara gəzməyə çıxardı. Bunu sübut edən dəlillər çox idi. Raytların fermasından çox uzaqlarda yaşayan fermerlər qoca Qordonu dəfələrlə xəbərdar etmişdilər ki, itini gecələr özbaşına buraxmasın, - yoxsa, çağırılmamış qonağı saçmaya qonaq edərlər. Görünür ki, bu hədə boş-boşuna deyilmiş. buna görə də Binqo belə bərk qorxurmuş.

Uzaqlarda Petreldə yaşayan bir nəfər danışdı ki, bir qış gecəsi bir çaqqalı parçalayan yekə qara bir canavar görmüşdür. Ancaq sonralar fikrini dəyişib deyir ki, yəqin gördüyü canavar deyil, Paytın köpəyi imiş.

Qışda ölmüş öküz və ya atın cəmdəyi harda olur-olsun, Binqo mütləq hər gecə ora gedib, çaqqalları qovaraq, doyunca yeyərdi.

Bəzi vaxt evdən yalnız uzaq qonşulardan birinin iti ilə dalaşmaq üçün gedərdi, amma bütün hədələrə baxmayaraq, binqonun nəslinin kəsilməyindən əsla qorxmurduq, hətta bir nəfər deyirdi ki, yanı üç balalı dişi çaqqal görübmüş, bu balalar analarından cüssəli imiş, həm də rəngləri qara və burunlarının dövrəsində ağ həlqələr varmış.

Onun doğru deyib-demədiyini bilmirəm, amma hər halda bir dəfə martın axırlarında kirşə ilə gedirdik, Binqo isə, ardımızca qaçırdı. Birdən dərədən bir çaqqal çıxdı. Qaçmağa başladı, Binqo da dalınca düşdü. Ancaq bir azdan sonra aydın oldu ki, çaqqal heç də qaçıb onu izləyən köpəyin əlindən xilas olmaq istəmir. Bir azdan Binqo ona çatdı, amma, nə qədər qərribə də olsa, aralarında heç bir tutaşma-dalaşma baş vermədi. Binqo onun yanınca sakit-sakit qaçırdı, axırda da onun üzünü yaladı.

Heyrət içində çığıra-çığıra Binqonu çaqqalın üstünə qısqırtmağa çalışdıq. Səs-küyümüzdən çaqqal qorxuya düşüb, yeyin qaçmağa başladısa da, Binqo yenə də onun dalınca düşüb çatdı və dostcasına yanınca getməyə başladı.

Axırda işin nə yerdə olduğunu başa düşüb, dedim: - bu, dişi çaqqaldır. Binqo ona heç bir zərər yetirməyəcək!

Binqonu geri çağırdıq, amma o çox könülsüz qayıdıb gəldi və yolumuza davam etdik.

Bu əhvalatdan sonra bir neçə həftə ərzində çaqqal bizim fermaya dadandı, cücələrimizi boğdu, anbardan parça-parça

donuz ətini oğurladı, bir neçə dəfə də, böyüklər evdə olmayanda, pəncərədən baxıb uşaqları qorxutdu.

Binqo isə, bu quldura əsla mane olmurdu. Axırda həmin çaqqalı vurduq, məlum oldu ki, dişi çaqqaldır, Binqonun buna yaman acığı tutdu. O, çaqqalı vuran Oliverə düşmən oldu.

V

İnsanın it ilə dostluğu çox qəribə və təsirli şeydir! Deyirlər ki, uzaq şimalda bir hindu qəbiləsi daxili çəkişmə nəticəsində, demək olar ki, tamamilə qırılıb qurtarmışdır, - səbəbi isə, bu olmuşdur ki, bir hindunun itini qonşusu vurub öldürübmüş. Axı elə bizim aramızda qədimlərdən itə hörmət edərlər yiyəsinə görə - qaydasını pozmaq üstündə çəkişmələr, məhkəməyə düşmə və ölüm-dirim düşmənliyi də olubdur.

Qonşulardan birinin Tan adında gözəl bir tazısı vardı. O, həmin tazını, dünyada ən yaxşı və ən gözəl it sayırdı. Mən o adamın özünün xətrini istəyirdim, buna görə itini də sevirdim. Bir dəfə yazıq Tan bərk yaralı halda sürünə-sürünə gəlib evin qapısı ağzında can verəndə, mən də onun sahibi ilə birlikdə qəzəbləndim, onunla cinayətkarı axtarmağa başladım və onu tapmaq üçün mükafat elan etdim. Axırda məlum oldu ki, Tanı bizdən cənubda yaşayan bir fermer öldürmüşdür. Bunu sübut edən çox dəlil vardı ki, şübhə etmirdik ki, yazıq qoca Tanı əclaflıqla öldürmək üstündə o yaramaza lazımı cəza verəcəyik.

Amma bu zaman elə bir hadisə baş verdi ki, bu işə olan münasibətimi tamamilə dəyişməli oldum; bu qərara gəldim ki, bu

qoca köpəyi öldürmək, heç də böyük bir cinayət deyilmiş və bunu tamamilə üzürlü saymaq olar.

Qordon Raytın ferması bizdən cənubda idi. Birdəfə ora gedəndə, Qordonun oğlu qatilixtardığını bilib, məni bir kənara çəkdi və qorxa-qorxa, yan-yörəsinə boylana-boylana, faciəli bir səslə mənə pıçıldadı:

- Tanı öldürən Binqodur...

Bu bəsimdi. Boynuma almalıyam ki, bu dəqiqədən başlayaraq, əlimdən gəldiyi qədər izi azdırmağa çalışırdım, halbuki, əvvəllər, əksinə, qatili tapmaq üçün var qüvvəmi sərf edirdim.

Binqonu çoxdan başqasına bağışlamışdım.

Amma aramızdakı dostluq kəsilməmişdi, əksinə, tezliklə yenidən daha da möhkəmlənmişdi.

- Qordon ilə Oliver köhnə yoldaşdılar. Onlar bir yerdə muzda ilə meşə qırmağa gedərdilər və qışın ortalarınca birgə işləmişdilər. Sonra Oliverin qoca atı ölmüşdü, o da atdan mümkün qədər çox qazanmaq üçün cəmdəyini preriyaya sürüyüb parçalamış, canavarları qırmaq üçün zəhərləyib ətrafa səpələmişdi.

Yazıq Binqo! O, canavarlar kimi yaşamağa cəhd etdiyindən, canavarları izləyən təhlükə həmişə onu da izləyirdi. O da öz vəhşi qohum-əqrəbası kimi, cəmdək yeməyi xoşlayırdı. Həmin gecə o da Qordon Raytın Kerli adlanan köpəyi ilə birlikdə atın cəmdəyinin yanına gedibmiş. Görünür ki, Binqo daha çox çaqqalları qovalamaqla məşğul olub, Kerli isə, doyunca yeyibmiş.

Qarın üstündəki ləpirlər zəhər təsir edənə qədər orada baş verən qonaqlığın necə keçdiyini göstərirdi. Köpəklər birtəhər sürünə-sürünə gəlib evə çıxmışdılar, burada isə, Kerli çapalaya-çapalaya Qordonun ayaqlarına düşüb, dəhşətli əziyyətlər içində ölmüşdü.

"Məni istəyən – itimi də istəməlidir".

Heç bir izahat kömək edə bilmədi. İşin nə yerdə olduğunu sübut etməyində bir mənası olmadı. Bu bir bədbəxt hadisə idi. Binqo ilə oliver arasındakı köhnə düşmənçilik inkarolunmaz bir dəlil kimi irəli sürülürdü. Ağac qırmaq müqaviləsi ləğv edilmiş, iki dostun arası yaman dəymişdi. Elə bu günə qədər həmin yerdə Kerlinin ölümündən baş vermiş ikitirəlik, iki düşmən tərəf hələ də qalır.

Aradan aylar keçəndən sonra Binqo, axır ki, zəhərin təsirindən tamamilə sağaldı. Qorxurduq ki, daha o heç bir vaxt bir də əvvəlki kimi güclü və cürətli Binqo olmayacaqdır. Amma bahar gələndə, o, sağalmağa başladı və bir neçə həftədən sonra əvvəlki sağlamlığı və gücü yenə yerinə gəlib, qonşuların acığına dostları sevindirdi.

VI

Həyatımda baş verən bəzi dəyişikliklər məni Manitobadan xeyli uzaqlara getməyə vadar etdi, amma 1886-cı ildə ora qayıdanda, Binqo hələ də Qordon Raytın evində yaşayırdı. Elə bilirdim ki, burada olmadığım iki il ərzində Binqo məni yaddan çıxarmış olar.

Bir dəfə qarın lap əvvəllərində binqo iki sutka yox oldu, nəhayət, ayağında ağır şalbana bağlanmış bir qurd tələsini sürüyə-sürüyə gəlib çıxdı. Tələyə düşmüş pəncəni don vurmuş və o daş kimi bərkimişdi. Pəncəsini tələdən çıxarmaq üçün, itə heç kim yaxın düşə bilmirdi, çünki o həmin saat qəzəblənirdi. İtə tamamilə bir yad olan mənə yaxınlaşıb, bir əlimlə tələni tutdum, o biri əlimlə ayağından yapışdım. İt həmin saat dişlərilə biləyimdən yapışdı.

Sakit-sakit dedim: - Binqo, məni tanımırısan?

İt məni dişləməyib, həmin saat qolumu buraxdı. Tələni açana qədər bərkdən zingildədisə də, ancaq daha müqavimət göstərmədi. İt başqa adamların yanında qalmışdı, məni uzun müddət görməsə də, yenə də sahibi kimi tanıyırdı. Mən də ona olan ixtiyarımdan əl çəksəm də, amma hələ də belə hesab edirdim ki, o mənim itimdir.

Binqonu, özü istəməyə, aparıb evə saldılar və pəncəsinin donu açıldı. Bütün qışı axsaya-axsaya gəzdi, iki barmağı quruyub düşdü. Amma havalar qızmamışdan o tamamilə sağaldı.

VII

Həmin qış tələlərimə xeyli çaqqal və tülkü düşmüşdü. Hətta yazda da tələləri yığırdım, çünki hər öldürülən vəhşi heyvan üçün mükafat verirdilər.

Kennedi düzənliyi tələ qurmaq üçün çox əlverişli yer idi, çünki buralara gəliş-gediş azdır. Bu yer sıx qalın meşə ilə fermaların arasındadır. Bu yerlərdə çoxlu dəri əldə etmişəm.

Aprəl ayının axırlarında həmişə müntəzəm sürətdə tələləri qalın polad millərdən qayırırdılar. Onlara iki yay taxılır, hər yayın gücü yüz funta bərabərdir. Heyvanları aldatmaq üçün qoyulan yemin dovrəsinə dörd tələ düzüb, onları yaxşıca ört-basdır edilmiş şalbanlarla möhkəm bağlayırlar. Bundan sonra tələlərin üstünü pambıqla basdırıb, narın qumla örtürlər.

Tələlərimdən birinə bir çaqqal düşmüşdü. Bir dəyənəklə onu öldürüb, cəmdəyini bir kənara atdım və təzədən tələni qurmağa başladım. Mən artıq dəfələrlə belə etmişdim.

Bir azdan sonra hər şey hazır idi. Tələləri açan vintburanı atamın durduğu yerə atıb, yaxında narın qum gördüm. Bu qumdan bir ovuc da götürüb, tələnin üstündəki, təpəyə səpmək istədim.

Bu uğursuz fikir hardan başıma gəldi! Bu nə sarsaq ehtiyatsızlıq idi! Demə həmin narın qumu yaxınlıqdakı tələnin üstünə tökmüşdülər. Bircə anda tələyə düşdüm.

Yaralanmamışdım, çünki bu tələlərin dişləri yoxdur, bir də ki, qalın ov əlcəklərim yayın gücünü xeyli zəiflətmişdi, - amma hər halda biləyimdən möhkəm polad çənələrin mənəsinə düşmüşdüm.

Əvvəlcə o qədər qorxmadım, - sağ ayağımı uzadıb, vintburanı özümə sarı çəkmək istədim. Uzununa qarnı üstə uzanıb tələyə düşmüş qolumu mümkün qədər dartaraq, ayağımı bintburana çatdırmağa çalışırdım. Eyni vaxtda həm baxıb həm də ayağımı uzadıb yoxlaya-yoxlaya vintburanı çəkə bilməzdim. Ancaq güman edirdim ki, ayağımın baş barmağı kiçik dəmir vintburana çatanda biləcəyəm.

Birinci cəhdim boşa çıxdı. Tələnin zəncirini nə qədər çəkdimə də, ayağım ora çata bilmədi. Yavaş-yavaş yerimdə çevrilib ayağımı uzatdımsa da, yenə bir şey çıxmadı. Birtəhər gözücu baxıb gördüm ki, ayağımı xeyli yana uzatmışam və kor-korana ayağımı yerə sürtə-sürtə əvvəlki yerə qayıtmağa çalışdım. Ancaq başım sağ ayağıma qarışdığından, sol ayağımı tamamilə unutmuşdum, - birdən kəskin bir şaqqıltı eşidildi və üçüncü tələnin çənələri sol ayağımı qapdı.

Vəziyyətimin nə qədər dəhşətli olduğunu birdən-birə başadüşmədim. Amma bir azdan sonra yəqin etdim ki, daha bu tələlərdən qurtarmağa heç bir ümidim yoxdur. Heç yerimdən tərpənə bilmirdim. Boylu-buxunlu yerə mıxlanmış kimi sərilib qalmışdım.

İndi halım nə olacaqdı? Donmaqdan qorxmurdum, çünki soyuqlar çoxdan sovuşmuşdu. Ancaq bilirdim ki, Kennedi düzənliyinə odunçular yalnız qışda gəlirlər. Heç kimin mənim hara getdiyimdən xəbəri yoxdu. Xilas ola bilməsəm, məni ya qurdlar parçalayacaq, ya da acından öləcəyəm.

Uzanıb qaldığım müddətdə günəş qərbdə bataqlığın yaxınlığındakı şam meşəliyində batdı. Bir neçə addımlığımda xırdaca bir təpənin üstündə torağay lap dünən axşam daxmanın qapısında olduğu kimi, axşam nəğməsini oxudu. Qolum küt bir ağrı ilə nə qədr ağrısı da, canıma keyikdirici bir üşütmə düşsə də, torağayın xırdaca başının hər iki ətrafındakı kəkilin tüklərinin uzuzluğunu seçdim.

Bundan sonra xəyalım məni Raytın evindəki rahat mətbəxə apardı. Fikirləşdim ki, onlar yəqin bu dəqiqə axşam yeməyi üçün donuz əti qızardırlar ya da ki, artıq süfrəyə oturublar. Atım elə qoyduğum yerdə, səbirlə gözləyirdi ki, məni evə aparsın. Başa düşə bilmirdi ki, nə üçün bu qədər ləngiyirəm və onu səsləyəndə, otlamaqdan başını qaldırıb lal, aciz, təəccüblü-təəccüblü mənə baxdı.

Kaş o evə qayıda biləydi! Yəhərin boş olmağı adamları şübhəyə salardı, başa düşərdilər ki, mənə bir bədbəxtlik üz verib, axtarmağa başlardılar və məni xilas edə bilərdilər. Ancaq atın sədaqəti onu saatlarca gözləməyə məcbur edirdi. Halbuki, acından və soyuqdan ölə bilərdim.

Bu zaman qoca ovçu Jirunun yoxa çıxdığı yadıma düşdü. Yalnız o biri baharda ayağından ayı tələsinə düşmüş skeletini tapmışdılar. Fikirləşirdim ki, görəsən paltarımın hansı parçası dostlarıma mənim skeletimi tanımaqda kömək edəcək...

Bu zaman başıma bir fikir gəldi. Deməli, tələyə düşən canavar da belə hisslər keçirirmiş. Görəsən onlara nə qədər belə əzablar vermişəm! İndi də cəzamı çəkirəm.

Yavaş-yavaş gecə çökürdü. Hardasa bir çaqqal uladı. At qulaqlarını şəkəyib, mənə yaxınlaşdı və başını aşağı sallayıb durdu. İkinci bir çaqqal da uladı, sonra üçüncü... Başa düşdüm ki, onlar haradasa, bu yaxında bir yerə yığışıblar. Aciz bir halda yerə sərilib qalmışdım. Öz-özümə fikirləşirdim ki, onlar indi bura yığışib məni parça-parça eləsələr, bəlkə də haqlı bir iş olardı.

Onların çığırtilı ulaşmasını xeyli dinlədim, sonra isə, tutqun kölgələr gördüm. Atım çaqqalları məndən əvvəl gördü və qorxudan fınxırması, əvvəlcə çaqqalları qorxudub, bir qədər geri çəkilməyə məcbur etdi. Sonra isə, onlar yaxınlaşıb, düzənlikdə dövrəmdə əyləşdilər. Bir azdan sonra içlərindən biri, başqalarından daha cürətlisi həmcinsinin cəmdəyinə yaxınlaşıb, onu didişdirməyə başaldı. Çığırdım. Çaqqal mırıldana-mırıldana geri çəkildi. Atım qorxudan hürküb kənara sıçradı. Bir azdan sonra çaqqal yenə də qayıdıb gəldi. Bir qədər duruxduqdan sonra nəhayət, cəmdəyi bir qədər kənara sürüyüb elə buradaca o biri yoldaşları ilə birlikdə yedi.

Bundan sonra çaqqallar bir az da yaxınlaşıb, dövrəmə düzöldülər və məni nəzərdən keçirməyə başladılar. İçlərində ən cürətlisi, hətta tüfəngimi qoxlayıb, üstünü torpaqladı. Bərkdən çığırıp, sərbəst ayağımla qolaylandıqda, o bir qədər kənara qaçdı, amma sonra zəiflədikcə, cürətlənməyə başlayıb, mənimlə üz-üzə gəlib, dişlərini qıcaya-qıcaya üzümə mırıldandı. Bunu gördükdə o biri çaqqallar da mırıldana-mırıldana mənə yaxınlaşdılar. Başa düşdüm ki, hələ dünən nifrətlə baxırdım bu yırtıcılar məni parçalayacaqlar, - birdən dövrəmi bürümüş qaranlığın içərisindən qara bir canavar boğuc səsə nərildəyə-nərildəyə şığıdı.

Çaqqallar həmin saat qaçıb dağılışdılar, içlərindəki yalnız bir cürətlisi yerində qalmışdı ki, onu da gələn canavar qapıb bircə anda öldürdü. Sonra – bu nə dəhşətdir! – bu qorxunc yırtıcı sonra mənim üstümə cumdu ki, məni... Binqo, mənim alicənab Binqom! – Bu gələn o imiş! – Qalın tüklü böyürlərini sürtə-sürtə, soyumuş üzümü yalamağa başladı!

- Binqo! Binqo! Köhnə dost! Vintburanı bura gətir!
- İt həmin saat qaçıb tüfəngi sürüyə-sürüyə gətirdi.
- Yox, Binqo! Vintburanı gətir!

Yenə də qaçıbqurşağımı gətirdi. Axırda bir təhər onu başa saldım, vintburanı gətirib gəldi və arzumu başa düşdüyünü duyub, sevinə-sevinə quyruğunu buladı.

Açıq əlimi uzadıb, çox böyük çətinliklə qaykanı açdım. Tələ açıldı, əlim xilas oldu, bir dəqiqə sonra isə özüm də azad oldum. Binqo atı qova-qova yanıma gətirdi. Qan dövranını bərpa etmək üçün bir ağır-ağır gəzişdim, nəhayət yəhərə minə bildim.

Evə qayıtdıq, əvvəlcə yavaş-yavaş, bir ayaq-bir ayaq, sonra isə, çapa-çapa... Binqo bələdçi kimi qabaqda qaçırdı və təntənə ilə ucadan hürə-hürə, qayıtmağımızı xəbər verirdi. Evdə eşitdim ki, bir gün əvvəl həmin bu qəribə it çox narahatmış, halbuki, onu heç bir vaxt özümlə tələləri yoxlamağa aparmamışdım. O, zingildəyə-zingildəyə gözünü meşəyə gedən yoldan çəkmiş. Axır, gecə düşəndə, onu saxlamağa nə qədər çalışmışlarsa da, qaçıb getmiş və tamamilə vaxtında gəlib çıxaraq, o həyasız çaqqalın işini bitirmiş, məni xilas etmişdi.

Mənim vəfalı, qoca Binqom! Nə qəribə it idi o! Onun qəlbi sözsüz ki, mənimki idi, - amma ertəsi gün mənə heç gözücu da baxmayıb, şənlənə-şənlənə Qordonun oğlu ilə baybak ovuna getdi. O, axıra qədər də elə belə qaldı.

Ömrünün axırına kimi qurd kimi yaşadı və canavar kimi, həmişə qışda ölən at cəmdəkləri axtarmağa gedərdi. Bir dəfə də o, zəhərlənmiş at cəmdəyinə rast gəlib, canavar acgözlüyü ilə doyunca yemişdi. Sonra ölümqabağı əziyyətlər içində sürünə-sürünə Qordon Raytın qapısına yox, mənim daxmamın qapısına pənah gətirmişdi, - amma o gecə mən orada yox idim.

Ertəsi gün evə qayıdıb gələndə, onu qarın üstündə ölmüş gördüm. Burnunu mənim daxmamın astanasına söykəyib qalmışdı. Ömrünün son dəqiqəsinə qədər o, mənim itim olaraq qalmışdı və son ölümqabağı əzablar içində məndən kömək ummuşdu! Amma hayıf ki, bu ümidi boşa çıxmışdı.

I

Nyu-Meksikonun şimal hissəsindəki maldarlıq sahəsi Kurrumpo adlanır. Bura bol zəngin otlar, böyük sürülər, uca təpələr, sayca çox olmayan şəffaf axar sular diyarıdır; həmin sular Kurrumpo çayına tökülür, həmin yer də bu çayın adı ilə adlanır. Həmin bu mahalın hökmranı qoca bir canavar idi.

Qoca Lobo uzun illər Kurrumpo vadisini talan edən boz qurdlar sürüsünün nəhəng başçısı idi. Bütün çobanlar və maldarlar onu yaxşı tanıyırdılar. O, vəfalı sürüsü ilə harda peyda olsa idi, oranı dəhşət bürüyərdi və sürü sahibləri məyus olardı. Qoca Lobo nəhəng canavar idi. Hiyləgərliyi və gücü də elə boyuna uyğun idi. Onun gecələr ulaması bütün yerli əhaliyə tanış idi, səsini həmin saat tanıyırdılar. Adi canavar çoban düşərgəsinin yaxınlığında saatlarla ulaya bilər, amma heç kəsin diqqətini cəlb etməzdi. Ancaq qoca dəstəbaşının qorxunc nəritisi dərədə eşidilən kimi, çobanların canına qorxu düşərdi və onlar bilərdilər ki, səhər sürülərində yeni tələfat olduğunu görəcəklər.

Lobonun sürüsü çox böyük deyildi. Amma heç başa düşə bilmirdim ki, nə üçün belədir. Adətən belə görkəmli bir dəstəbaşının dövrəsinə böyük sürü yığılardı. Bəlkə də Lobo özü

böyük sürüyə başçılıq etmək istəmiş. Bəlkə də xasiyyətinin tünd olması sürünün artmasına mane olmuş. Bircə şey aşkardı ki, Lobonun ömrünün son illərində sürüsü vur-tut beşcə qurddan ibarət idi. Amma bunlardan da hər biri məşhur idi və bədənə iri idi. Onlardan biri, Lobonun köməkçisi əsil nəhəng bir canavardı. Ancaq o özü də güclə və zirəklikdə Lobodan çox-çox geri idi.

Bu sürüdən olan o biri qurdların da hərəsinin xüsusiyyəti vardı. Onlardan birini – gözəl ağ qurdu meksikalılar Ağca adlandırırdılar və belə güman edirdilər ki, o dişi qurddur, özü də Lobonun yoldaşdır. O biri, sarı qurd isə, yeyin qaçmağı ilə seçilirdi, belə deyirlər ki, dəfələrlə ən iti qaçan ceyranı da haqlamışdı.

Bu qurdların həyatı maldarların həyatı ilə sıx bağlı idi, - maldarlar isə, onları qırıb qurtarmalarına şad olurdular. Hər maldar Lobonun sürüsündəki hər canavarın dərisinə bir neçə çöngə verərdi. Amma onları heç cür vurmaq-öldürmək olmurdu. Onları sanki ovçuları lağa qoyurdular, zəhərlənmiş yemə həqarətlə baxırdılar; - hər halda beş ilin ərzində Kurrumpo maldarlarından gündə bir inək qənimət alırdılar. Deməli ki, bu canavarlar ən azı iki mindən çox heyvan tələf etmişdilər, özləri də sürüdən həmişə ən yaxşı heyvanları seçirdilər.

Belə bir köhnə fikir var ki, guya canavar həmişə acdır və qabağına nə düşsə, yeməyə hazırdır, - amma sürüyə baxanda, bu fikrin həqiqətə o qədər də uyğun olmadığını hiss edirsən, çünki bu canavarlar kök, ətli-canlı idilər və yemək barəsində çox səliqəli idilər. Onlar heç vaxt öz əcəli ilə ölmüş heyvana, xəstə və ya arıq heyvana yaxın düşməzdilər, hətta çobanın öldürdüyü heyvana da tamah salmazdılar. Adətən onlar yeməyə özlərinin yenicə öldürdükləri biryaşar danaların ən zərif hissəsini seçirdilər. Qoca öküzdən və ya inəkdən iyirənərdilər. Bu da məlumdu ki, əylənmək xatirinə tez-tez qoyun öldürsələr də, qoyun ətini xoşlamazdılar.

Bir dəfə, 1893-cü ilin noyabr ayında Ağca ilə sarı canavar bir gecədə iki yüz qoyun parçalayıb, heç birinin də ətini dadmadılar.

Həmin sürünün belə ziyanəvər basqınlarından mən çox-çox rəvayətlər danışa bilərdim. Bu canavarları qırmaq üçün hər il cürbəcür vasitələrə əl atırdılar. Ancaq onlar sağ-salamat qalıb, düşmənlərinin bütün hiylə və cidd-cəhdlərinə baxmayaraq, dövrən sürməkdə idilər.

Lobonun başı üçün çox böyük mükafat təyin edilmişdi, onu öldürmək üçün hər yerdə zəhərlənmiş aldadıcı yemlər səpilmişdi. Amma o, həmişə bunların zəhərli olduğunu duyub, sağ-salamat qalırdı. O, yalnız bircə şeydən – tufəng-tapançadan qorxurdu. Lobo bütün bu sahədə yaşayanların həmişə yanlarıncə tufəng gəzdirdiklərini bildiyindən, heç vaxt insana hücum etməz və çalışardı ki, ona heç rast gəlməsin. Həmin sürünün belə qaydası vardı ki, içlərindən biri gündüz, nə qədər uzaqda olursa-olsun, bir insan görsə, o saat qaçardı. Lobo sürüsünə yalnız özlərinin öldürdükləri heyvanları yeməyə icazə verirdi. Bu da onları hər təhlükədən saxlayırdı. Lobonun duyğu qabiliyyəti çox həssas olduğundan, insan əlinin və zəhərin qoxusunu həmin saat seçib, sürüsünü qoruyurdu.

Bir dəfə bir kovboy qoca Lobonun çox yaxşı tanıdığı çağırış ulartısı eşidib həmin tərəfə gizlincə yaxınlaşıb görür ki, sürü kiçik bir naxırı dövrəyə alıb.

Lobo bir kənardə, təpənin üstündə oturub, Ağca isə, başqa qurdlarla yemək üçün xoşlayıb seçdikləri bir dananı qovub, sürüdən ayırmağa çalışmış. Amma naxır bir yerə sıxlaşıb, arxa-axaya verərək, buynuzlarını düşməne qarşı çevirib dövrə vurubmuş.

Nəhayət, Lobonun səbri tükənir, təpədən ayrılaraq, boğuq bir səslə nərildəyə-nərildəyə naxıra hücum edibmiş.

Qorxuya düşmüş inəklər qabağından pərən-pərən qaçıb. Lobo isə, naxırın düz ortasına sıçrayıbmiş. İnəklər partlamış bomba

qəlpələri kimi, qaçıb ətrafa səpələnibmiş. Canavarların tutmaq istədikləri dana da qaçıb, amma heç iyirmi beş addım da atmamış, Lobo onu haqlayıbmış. O, dananın boğazından yapışıb birdən-birə ayaq saxlayıb və bütün qüvvəsini toplayaraq, dananı yerə yıxıbmiş. Lobonun vurduğu təkan o qədər quvvətli imiş ki, dana arxası üstə yığılıb, ayaqları havada qalıbmış. Lobo da yığılıb, amma həmin saat ayağa qalxıbmiş. O biri canavarlar yazıq dananın üstünə cumub, bir neçə saniyədə işini bitiribləmiş. Bu işdə Lobo heç iştirak etməyibmiş. O, öz ovunu yerə yıxan kimi, elə bil o biri qurdlara belə deyirmiş: "Boş-boşuna vaxt itirməkdənsə, niyə heç biriniz həmin bu işi əvvəlcədən etmədiniz?"

Bunu görən kovboy çığıra-çığıra onların üstünə cumub, qurdlar da qaçıb dağılışıbmış. O, cibindən kiçik strixnin şüşəsi çıxarıb, tez-tələsik dananın cəmdəyini üç yerdən zəhərləyibmiş; o bilirmiş ki, qurdlar dananı özləri öldürdüklərindən, onu yeməyə yəqin gələcəklər. Amma ertəsi gün gəlib, öldürdüyü qurdlara tamaşa etmək istədikdə, görübmüş ki, qurdlar dananı yeyiblərsə də, amma bütün zəhərlənmiş hissələri diqqətlə ayıraraq atıblar.

Bu nəhəng qurdun qorxusu maldarlar arasında getdikcə daha artıq yayıldığından, Lobonun başı üçün təyin edilmiş mükafat da, ildən-ilə artıb, nəhayət üç min dollara çatmışdı ki, - bu vaxta qədər heç bir qurdun öldürülməsi üçün belə bir qiymət qoyulmamışdı.

Belə bir mükafata şirnikən texaslı ovçu Tennerey bir dəfə atını çapa-çapa Kurrumpo dərəsinə gəlib çıxdı. O, canavar ovu üçün çox yaxşı silahlanmışdı, əla tufəngləri vardı, əla atları və yekə qurdbasan itləri vardı. Öz ölkəsi Texasda o itlərin köməyi ilə çox qırmışdı, buna görə də, heç şübhə etmirdi ki, bir neçə gündən sonra qoca Lobonun başının dərisi yəhərinin qaşından acılacaqdır.

Bir gün, bir yay səhəri, hava işıqlanar-ışıqlanmaz, o, cürətlə ova çıxdı və bir azdan sonra iri itlər şən-şən hürüşə-hürüşə xəbər verdilər ki, ovun izinə düşüblər. Onlar hələ iki mil qaçmamış, birdən-birə irəlində Lobonun məşhur qurd sürüsü göründü və

qovhaqov yaman qızıışdı. Qurdbasan köpəklər canavarları yalnız ləngitməli idilər ki, ovçu gəlib çatsın və hamısını tufənglə vurub qırsın. Texasın açıq düzənliklərində bunu etmək çətin deyildi, amma burada şərait başqadır. Qoca Lobo yer seçməyi çox yaxşı bacarırdı. Kurrumpo çayının qayalıqlı dərələri və həmin çayın yarıqanlı qolları düzənliyi hər istiqamətdə doğramışdı. Qoca canavar həmin saat bu yarıqlardan ən yaxında olanına yönəlib, çayı keçərək, ovçudan yaxasını qurtardı. Sürüsü isə, müxtəlif istiqamətlərə qaçıb dağılmışdı, qurdbasan itlər də onların ardınca düşdülər. Sonra isə, canavarlar köpəklərdən bir qisminin geridə qaldığından istifadə edərək, bir yerə toplaşdılar və yaxında olan itlərin işlərini bitirdilər. Axşamçağı Tennerey itlərini haylayıb bir yerə yığanda, yalnız altısı qayıdıb gəldi ki, bunlardan da ikisi bərk yaralı idi. Amma ovçu bununla bərabər məqsədindən əl çəkmədi, Lobonun dərisini ələ keçirmək iki-üç dəfə də cəhd elədi, ancaq bunlar da boşa çıxdı. At qayadan ucub əzildi və öldü. Onda ovçu daha ümidini kəsib, Texasa qayıtdı. Lobo yenə əvvəlki kimi Kurrumpoda qəddarlıqla hökmranlıq edirdi.

Təyin edilmiş mükafata şirnikən iki ovçu da o biri ilə gəlib çıxdı.

Hər ovçu belə güman edirdi ki, bu məşhur canavarın öhdəsindən ancaq o gələ bilər.

Onlardan biri yeni icad olunmuş bir zəhər və aldadıcı yemi xüsusi bir sürətdə düzmək yolu ilə məqsədinə çatacağına ümid edirdi. O biri, kanadalı bir fransız isə, zəhərlə bərabər, bir də ovsun işlətmək istəyirdi, - çünki onun inamına görə, Lobo adı canavar deyildi, - guya sehri heyvandı, buna görə də onu adı vasitələrlə öldürmək olmazdı.

Amma ən məharətlə hazırlanmış heç bir zəhər, heç bir tilsim və cadu o boz canavarın öhdəsindən gəlməyə kömək edə bilmədi. O, yenə də əvvəlki kimi, hər həftə ətrafı hərlənir və hər gün kef

edirdi. Bir azdan sonra ovçular ümidlərini kəsib, daha cidd-cəhd etmədilər və başqa yerlərə ova getdilər.

Co Kalonun ferması Kurrumponun kiçik qollarından birinin sahilində qayalıqlar arasında gözəl mənzərəli bir dərədə yerləşmişdi.

Onun evindən cəmi min yard aralıda Lobo yoldaşı ilə yuva qurub, balalarını böyüdüdü.

Onlar bütün yayı burada yaşadılar və Conun bütün hiylələrinə, zəhərlərinə və tələlərinə istehza edə-edə, inəklərini, qoyunlarını, itlərini parçaladılar.

Canavarlar mağaralar və qayalar arasında tamamilə təhlükəsiz yaşayırdılar, Co isə, onları buradan qovub qaçırmaq və ya dinamit vasitəsilə tələf etmək üçün yollar axtarıb başını yorurdu. Amma canavarlar sağ-salamat qalıb, əvvəlki kimi basqınlarını davam etdirirdilər.

Co qayalıqlı bir uçuşunu mənə göstərib dedi:

- Bax, budur, Lobo bu yayı burada keçirmişdir. Mən isə, ona heç nə edə bilmədim. Kefi istədiyini kimi mənə dolayırdı.

-

II

Kovboyların danışdıqlarına o qədər də inanmırdım, axır ki, 1893-cü ilin payızında özüm bu hiyləgər qurdla tanış oldum və onu başqalarından da yaxşı tanıdım.

Bundan bir neçə il əvvəl, Binqo hələ sağ ikən, mən də canavar ovu ilə məşğul olurdum. Amma o vaxtdan sonra işimi dəyişdim və yazı stolu ilə stula bağlanıb qalmalı oldum. Həyat tərzimi dəyişməyə böyük ehtiyacım vardı. Buna görə də Kurrumpoda ferma sahibi bir dostum məni yanna çağırıb, bu quldur sürüsü ilə bir təhər bacarıb-bacarmayacağımı sınağa çağırırdıqda, onun bu təklifini həmin saat qəbul etdim.

İlk günlər ətraf ilə tanış olmaq üçün at belində çox gəzirdim. Bələdçim arabir mənə hərdən bir inəyin hələ üstündə dərisi qalmış sürsümüyünü göstərib deyirdi: "Bax, bu onun işidir!"

Mənə aydın oldu ki, bu təpələr və dərələr arasında Lobonu atlı-atlı qovalamağın heç bir mənası yoxdur. Buna görə də onu tutmaq üçün yarayan yeganə vasitə, tələ və zəhərləmə ola bilərdi.

Bu "sehrli canavarı aldadıb ona üstün gəlmək üçün əl atdığım cürbəcür tədbir və hiylələri ətraflı təsvir etmək istəmirəm. Lobonu zəhərləmək üçün sınımadığım strixnin qarışığı, mərgmuş və sianlı

kalium qalmadı. Aldadıcı yem kimi işlətmədiyim heç bir heyvanın əti qalmadı. Amma hər gün nəticələri yoxlamağa getdikdə, başa düşürdüm ki, mənim bütün cidd-cəhdim heç bir nəticə vermir. Qoca canavar çox hiyləgərdir, hiylədə ona üstün gələ bilmirdim.

Onun heyrətverici zirəkliyini sübut etmək üçün bircə misal gətirmək kifayətdir.

Qoca ovçunun məsləhəti ilə təzəcə öldürülmüş bir dananın böyrək piyi ilə bir qədər pendiri əritdim. Pendiri saxsı qazanda bişirib sümük bıçaqla doğradım ki, metal qoxusu verməsin. Bu qarışıq yem soyuduqda, onu xırda-xırda doğrayıb hər parçanın içini deşdim və ora heç bir qoxu buraxmayan kapsulun içinə yerləşdirilmiş böyük miqdarda strixnin və sianlı kalium qoydum. Sonra bu dəlikləri pendirlə örttdüm. Bu işləri görəndə dananın ilıq qanında islanmış əlcəklərimi əlimdən çıxarmadım, hətta çalışırdım ki, aldadıcı yemə nəfəsim də dəyməsin. Bütün bunlar hazır olduqdan sonra aldadıcı yemi təzəcə soyumuş dəri-kisəyə qoydum, həmin kisəni də qana bulayıb ata minib, dalımca sürüyə-sürüyə apardım. On mil uzunluqda dairə vurub, hər dördüdə bir mildə aldadıcı yemdən bir parça atır, çalışırdım ki, ona əlim toxunmasın.

Lobo hər həftənin başlanğıcında bu yerlərə gəlirdi; qalan vaxtı isə, görünür haradasa, Syera-Qrand dağlarının ətəklərində keçirirdi.

Bu əhvalat bazar ertəsi günü olmuşdu; həmin axşam biz artıq yığışib getmək istəyirdik, - birdən yoğun səslə ulaşma eşitdim. Kovboylardan biri qısaca dedi:

- Hə, özüdür ki, var! Görək indi necə olacaq?

Ertəsi gün səhər dan söküləndə, hiyləmin nəticələrini mümkün qədər tez bilmək üçün yola düşdüm. Lobonun başçılıq etdiyi sürünün izinə düşdüm. - Lobonun izini tapmaq həmişə çox asan idi, - çünki onun izləri adi canavar izlərindən xeyli iri idi.

Qurdlar mənim sürüyə-sürüyə apardığım aldadıcı yemin qoxusunu tezliklə duymuşdular. Arxayındım ki, Lobo birinci parçaya yaxınlaşıb onu qoxlamış, nəhayət udmuşdur. Bu zaman sevincimi gizlədə bilməyib çığırdım:

- Axır ki, işi bitdi! Bir azdan onun ölüsünü görəcəyəm.

Lobonun pəncələrinin umda qalan yekə ləpirlərindən gözümü ayırmadan, atımı irəli çapdım. Bu ləpirlər məni ikinci ət parçasını atdığım yerə apardı və gördüm ki, o da yoxdur.

Bunu görəndə, lap sevindim!

Daha onun işi bitdi! Yəqin ki, sürüsündəki bir neçə başqa canavar da tələf olmuşdur.

Amma Lobonun enli ləpirləri yoldan yox olmurdu. Üzənginin üstündə dik qalxıb, düzənliyi nə qədər nəzərdən keçirdimsə də, heç yerdə ölü canavar görə bilmədim.

İzi tutub, axtarışa davam etdim. Gördüm ki, üçüncü ət parçası da yoxdur. Ləpir isə, dördüncü ət parçasına sarı gedir. İndi başa düşdüm ki, Lobo ət parçalarından heç birini yeməyib, onları ağzına alıb, aparıb, hamısını bir yerə qalayıb, sonra üstlərini nəcislə murdarlayıb, - beləliklə hiylələrime nifrətini belə ifadə edib. Bundan sonra o, başqa tərəfə dönüb, sayıqlıqla qoruduğu sürünü də ardınca aparıbdır...

Buna bənzər hadisələrdən ancaq birini nəql etdim. Bütün bunlar məni inandırdı ki, bu quldur canavarla zəhər vasitəsilə bacarmaq olmayacaq. Yazıb tələ sifariş etdim və onların gəlməsini gözlədiyim müddətdə çaqqalları və preriyadakı başqa yırtıcıları tələf etməklə məşğul oldum.

Bir dəfə Lobonun heyrətedici hiyləgərliyini sübut edən bir hadisənin də şahidi oldum. Onun sürüsündəki canavarlar yalnız əylənmək üçün qoyunları hürküdür və tələf edurdilər. Amma heç vaxt yemirdilər. Qoyunları adətən bir neçə min başdan ibarət sürülərlə otarırlar. Gecələr onları yaxınlıqda, dalda bir yerə yığıb saxlayırlar, sürünün hər tərəfində isə çoban yatır. Qoyunlar o

qədər qanmazdılar ki, boş bir şeydən hürküüb, hara gəldi qaçışırlar. Amma hər halda onların çox möhkəm bir adəti var ki, başçılarının arxasınca gedirlər. Çobanlar qoyunların bu vərdişindən istifadə edərək, qoyun sürüsünə bir neçə keçdi buraxırlar. Qoyunlar saqqallı qohumlarının ağılca onlardan üstünlüyünü qəbul edib, gecələr qorxulu bir hadisə baş verəndə, keçilərin dövrəsinə yığışırlar.

Noyabr ayının axırlarında bir gecə iki çoban canavarların basqınından xəbər tutub oyanmışdılar. Bütün sürü keçilərin dövrəsinə yığışmışdı. Keçilər isə, nə axmaqdırlar, nə də qorxaqdırlar, - onlar cəsarətlə yerlərində dürmüşdular. Amma əfsus ki, bu basqına rəhbərlik edən adi çobanlardan da yaxşı bilirdi ki, sürünün canı-gücü keçilərdir. Buna görə də bir-birinə qısılmış qoyunların üstü ilə sürətlə şığıyıb, onların başçıları keçilərə hücum edib, bircə anda işlərini bitirmişdi. Bədbəxt qoyunlar isə, həmin saat pərən-pərən düşüb dağılışmışdılar.

Bu əhvalatdan həftələr keçdikdən sonra da hər gün qorxuya düşmüş bir çoban məndən soruşardı:

- Sizə bir yerdə, üstündə "OTO" damğası olan azmış qoyunlar rast gəməyib ki?

Mən də, demək olar ki, hər dəfə belə cavab verməli olurdum:

- Hə, Brilliant bulağının yaxınlığında beş-altı qoyun cəmdəyinə rast gəlmişəm.

Ya da:

- Yox, görməmişəm, amma Xuan Meyer iki gün bundan əvvəl Qozlu təpədəcanavarların parçaladığı iyirmiye qədər qoyun cəmdəyi görüb.

Nəhayət qurd gəlib çıxdı və iki göməkçimlə bu tələləri qurmaq üçün bir həftə işlədim. Biz cidd-cəhd ilə işləyirdik, mən isə, müvəffəqiyyəti təmin etmək üçün faydalı bildiyim bütün hiylələrə əl atdım. Tələlər qurulandan bir gün sonra onları

yoxlamağa gedib, tezliklə Lobonun ləpirlərinə rast gəldim, - ləpirlər bir-bir bu tələdən o biri tələdən o biri tələnin səmtinə gedirdi. Bu ləpirlərdən mən Lobonun gecə nələr etdiyini öyrəndim.

Tələlər diqqətlə gizlədilmişdilər sə də, Lobo qaranlıqda çapa-çapa, onlardan birincisini tapmışdı. Sürüsünü dayandıraraq tələnin ətrafında yeri eşə-eşə tələni, zənciri və dirəyi aşkara çıxarmışdı. Sonra o biri tələlərə də yaxınlaşıb, həmin bu işi görmüşdü. Sonra, gördüm ki, o, yolda nəsə, şübhəli bir şey gördüyündən, bir kənara dönüb getmişdi.

Bu zaman fikrimə başqa bir plan gəldi: tələləri "N" hərfi şəklində düzdüm, yəni cığırın hər tərəfinə bir cərgə "N" hərfinin orta xəttinin yerinə düşürdü. Amma bu işimin də tutmadığını görmək üçün xeyli gözləməli oldum.

Lobo cığırla gəlib iki cərgə tələnin ortasında da, cığırda gizlədilmiş tək bircə tələni görübmüş. O lap vaxtında dayanıbmuş.

Bu tələnin burada olduğunu nə səbəbə, necə başa düşdüyünü, işin nə yerdə olduğunu bilmirəm. Hər halda Lobo nə sağa, nə də sola dönməyib, ağır-ağır, ehtiyatla ayaqlarını əvvəlki ləpirlərinə basmağa çalışa-çalışa, geri-geri çəkilməmiş və bu təhlükəli yerdən çıxmışdı. Sonra o biri tərəfdən tələlərin ətrafına hərlənib, dal ayaqları ilə onların üstünə daş-torpaq qalamış və bütün tələləri çərtmişdi.

Başqa tələlərlə də o dəfələrlə bu cür etmişdi. Nə qədər cürbəcür üsullara əl atdımsa da, o həmişə sağ-salamat qurtarırdı. Uğursuz bir hadisə baş verməsəydi, o yəqin ki, indiyə qədər çapqınlığına davam edəcəkdi; amma yoldaşına möhkəm bağlılıq ölümünə bais oldu və onun adını həmin qəhrəmanların adlarının uzun siyahısına əlavə etdi ki, onlar təklikdə məğlub edilmir, yalnız inandıqları yoldaşlarının ehtiyatsızlığı üzündən həlak olurlar.

III

Bəzi əlamətlərdən duymuşdum ki, Lobonun sürüsündə nəsə, qəribə əhvalat baş verir. Məsələn, hərdən izlər göstərirdi ki, qoca başçının qabağınca başqa,- çox da iri olmayan bir qurd yerimişdir. Mən bunu başa düşə bilmirdim. Amma kovboylardan biri mənə dedi:

- Bu gün onları görmüşəm. Dəstənin qabağınca Ağca qaçır və özbaşınalıq eləyir.

Onda mənim üçün hər şey aydın oldu və əlavə etdim:

- Deməli, Ağca, doğrudan da, dişi canavardır, çünki erkək olsaydı, belə cəsarətinə görə, Lobo həmin saat onun işini bitirərdi.

Bu əhvalatdan sonra başıma yeni bir fikir gəldi. Bir dana kəsib, cəmdəyinin yaxınlığında aşkar gözə çarpan iki tələ qurdum. Sonra dananın heç bir işə yaramaz sayılan və qurdların diqqətinə layiq olmayan kəlləsini kəsib, bir az kənara atdım, dövrəsində isə, altı möhkəm polad tələ qurub, yaxşıca gizlətdim. Bu tələləri havaya verib, elə qurutmuşdum ki, heç bir qoxu qalmamışdı. Bu işi gördüyüm vaxt əllərimi, ayaqqabılarımı, işlətdiyim bütün alətləri təzə qana bulamışdım. Ətrafda yerə də qan çiləmişdim; guya bu qan kəllədən damıbmış. Tələləri basdırıb gizlətdikdən sonra onların üzərindəki torpağa çaqqal dərisi sürtdüm və pəncəsi

ilə ətrafda çoxlu izlər qoydum. Kəlləni elə yerə qoymuşdum ki, onunla kolların arasında dar bir keçid qalmışdı. Həmin bu keçidə ən yaxşı tələlərimi düzüb onları, onları kəlləyə bənd etmişdim.

Canavarların belə bir adəti var ki, heç yemək istəməsələr də, qoxusunu duyduqları hər bir cəmdəyə gərək yaxınlaşalar. Ümid edirdim ki, bu vərdişə görə Kurrumpodakı canavar sürüsü mənim tələmə düşəcəkdir. Heç şübhə etmirdim ki, Lobo mənim dana əti ilə qurduğum hiyləni başa düşəcək və sürüsünü yaxın qoymayacaq. Amma hər halda ümid edirdim ki, guya tamamilə lazımsız bir şey kimi, kənara atılmış kimi görünən kəllə onları aldadacaq.

Ertəsi gün səhər hər şeydən əvvəl tələləri yoxlamağa getdim. Birdən yaman sevindim! – Orada canavarların ləpirləri aydın görünürdü və tələlərlə kəllənin olduğu yer bomboş idi. Tələsik izlərə baxıb inandıq ki, Lobo doğrudan da sürüsünü ətə yaxın qoymamışdır, amma çox da iri olmayan bir canavar, görünür ki, kənara atılmış kəlləni qoxulamağa yaxınlaşıb, həmin saat tələyə düşübdür.

Biz izlə gedib bir mil aralıda gördük ki, həmin bu bədbəxt canavar Ağca imiş. O, bizi görən kimi, qaçmağa başladı. Dananın ağır kəlləsi ona yaman mane olurdusa da, amma o yenə də mənim piyada gedən yoldaşlarımdan daha iti hərəkət edirdi. Ancaq biz qayalığın yaxınlığında onu haqladıq, çünki dananın buynuzları daşa möhkəm ilişdirilmişdi.

Hələ ömrümdə Ağca qədər gözəl dişli canavar görməmişəm. Onun hamar sıx tüklü dərisi tamamilə ağappaq idi.

Ağca bizə sarı dönüb vuruşmağa hazırlaşaraq uladı. Bu, uzun çağırıtı ulaması idi. Həmin saat uzaqdan, təpələrin ardından qoca Lobonun cavab ulaması eşidildi. Amma Ağcanın bu çağırışı son çağırış idi, çünki biz artıq ona çatmışdıq, o da özünü qorumaq üçün bütün qüvvəsini toplamalı idi.

Sonra labüdü faciə baş verdi ki, bunu xatırlayanda, sonralar dəfələrlə sarsılmışam. Biz ikimiz də kəməndi bədbəxt dişli qurdun boğazına salıb, atlarımızı əks istiqamətə sürdük. Canavarın ağzından qan fışqırdı, gözləri donub qaldı və pəncələri uzanıb gücdən düşdü, asılıb qaldı. Canavarın cəmdəyini götürüb evə apardıq. Sevinirdik ki, Lobonun sürüsünə ilk ölümcül zərbəni vura bildik.

Biz arabir Lobonun ulamasını eşidirdik; yəqin ki, Ağcanı axtara-axtara təpələrin arasını gəzirdi. O, yoldaşlarından əl çəkmək istəmirdi, amma başa düşürdü ki, daha onu xilas edə bilməyəcəkdir, – tüfəng qorxusuna heç cür üstün gələ bilmirdi.

Biz həmin gün axşamacan onun yanıqlı ulamasını eşitdik və kovboylardan birinə dedim:

– İndi daha şübhə etmirəm ki, Ağca, doğrudan da, Lobonun yoldaşymış.

Axşamçağı Lobo, görünür bizim dərəyə gəlmişdi; çünki səsinə getdikcə daha yaxından eşidirdik. Bu səsdə bir qəmginlik duyulurdu. O, əvvəlki kimi acıqla ulamırdı. Uzun-uzun və yanıqlı-yanıqlı ulayırdı. Elə bil yoldaşını çağırırdı: “Ağca! Ay Ağca!” Axırda yəqin ki, Lobo bizim izimizə düşüb, Ağcanın öldürüldüyü yerə çatanda, ürəkparçalayan yanıqlı bir səslə uladı. Əvvəllər heç güman etməzdim ki, onun ulamasını eşitmək mənə bu qədər ağır gələ bilər. Hətta ən sərt kovboylar da bu dərddə ulamaya mat qalmışdılar. İşin nə yerdə olduğunu Lobo çox yaxşı başa düşmüşdü; çünki həmin yerə Ağcanın qanı çilənmişdi. Lobo atların izi ilə fermanın lap yaxınlığına qədər gəlmişdi. Bəlkə də Ağcanı orada tapa biləcəyinə ümid edirdi, ya da intiqam almaq istəyirmiş, – bunu bilmirəm. Amma hər halda o, intiqam ala bildi: darvazanın ağzında keşikçi-iti haqlayıb, fermanın əlli addımlığında parça-parça eləmişdi. Görünür ki, bu dəfə o tək gəlibmiş, çünki səhər mən ancaq onun izini tapa bildim. Bu izdən belə görünürdü ki, Lobo ehtiyatı tamamilə yaddan çıxarıb,

fermanın lap yaxınlığında vurnuxurmuş. Bunu nəzərə almışdım, buna görə də bütün otlaq boyu xeyli əlavə tələ qurmuşdum. Sonralar inandım ki, Lobo bunlardan birinə düşübmüş, amma o qədər qüvvətli idi ki, tələdən çıxıb qaça bilibmiş.

Güman edirdim ki, Lobo Ağcanın cəmdəyini tapana qədər bu ətrafda hərlənəcəkdir. Buna görə də onu hələ sakitləşib özünə gəlməmiş tutmaq üçün çox cidd-cəhd edirdim. Bu zaman başa düşdüm ki, Ağcanı öldürməklə böyük səhv etmişəm, – çünki ondan canlı aldadıcı vasitə kimi istifadə edib, Lobonu elə birinci gecə tuta bilərdim. Əlimdəki bütün tələləri bir yerə yığdım. Yüz otuz möhkəm, polad canavar tələsi yığıldı. Dərəyə gedən hər cığıra onları dörd-dörd düzdüm. Hər tələ ayrılıqda bir şalbanə bənd edilmişdi və hər şalbanə ayrılıqda yerə basdırılmışdı. Onları basdıranda, otları köklü-köməcli səliqə ilə götürüb, bir brezentin üstünə yığmışdım ki, sonra yenə bunları öz yerinə düzüm, beləliklə iş tamamlanmış və torpağın üstündə insanın işini göstərən heç bir iz qalmamışdı.

Tələlər gizlədildikdən sonra yazıq Ağcanın cəmdəyini onların arası ilə sürüdüm. Sonra pəncələrindən birini kəsib, hər tələnin üstü ilə bir cərgə onun izini qoydum. Bütün ehtiyat tədbirlərini gördüm, mənə məlum olan bütün hiylələri işlətdim, nəhayət, axşamdan xeyli keçmiş çıxıb getdim. Ancaq buna arxayın deyildim. Ertəsi gün at minib ətrafı gəzib qurtarmamış, axşam qaranlığı çökdü və əliboş qayıtdım. Axşam yeməyi zamanı kovboylardan biri dedi:

– Bu gün səhər şimaldakı dərədə mal-qara yaman hürküşmüşdü. Görəsən orada tələyə heyvan-zad düşməyib ki?

Yalnız ertəsi gün axşama yaxın nəhayət həmin göstərilən yerə gedib çatdım və yaxınlaşanda gördüm ki, yekə boz bir kölgə yerdən qalxıb qaçmaq istəyir, amma bacarmır. Kurrumponu qorxuya salan Lobo mənim qarşımdaydı. Tələyə möhkəm düşmüşdü. (Yazıq qoca qəhrəman! O, öz sevimli yoldaşını

axtarmaqdan əl çəkməyibmiş və cəmdəyinin izini tapdıqda, həmin izlə dəli kimi çapa-çapa qaçıb tələyə düşmüşdü. Dörd dəmir məngənə onun dörd pəncəsini möhkəm tutmuşdu. Tamamilə aciz bir halda yerə yatıb qalmışdı, ətrafındakı ləpirlər isə, göstərirdi ki, mal-qara sürüsü yerə yığılmış qəddar düşməne lağ etmək üçün, onu dövrəyə almış, amma yaxınlaşmağa cürət etməmişdilər.

Loboiki gün, iki gecə orada yığılıb qalmış və indi tamamilə gücdən düşmüşdü. Bununla bərabər mən yaxınlaşanda, dikəldi, tüklərini qabartdı və ömründə sonuncu dəfə sürüsünü köməyə çağıran uca, uzun bir ulama ilə qayalıqları titrətdi. Amma səsine səs verən olmadı. Ömrünün son saatında atılıb tərk edilmiş Lobo mənə hücum etmək üçün naümid bir halda çırpınırdı. Ancaq nahaq... Hər tələnin ağırlığı üç yüz funt idi və onların polad çənələri canavarın dörd pəncəsini də möhkəm tutmuşdu. Nəhəng dişləri ilə möhkəm zəncirləri qapanda, dişləri yaman qıcırdaırdı. Tüfəngimin lüləsi ilə ona toxunmaq istəyəndə, dişləri ilə lülədə qoyduğu izlər indi də qalır. O, məni və qorxudan titrəyən atımı dişləri ilə tutmaq istədikdə, nifrət və qəzəbdən gözləri qaraldı, çənəsi tutqun bir səslə şaqqıldadı. Amma acliqdan və çoxlu qan itirdiyindən o, zəifləmişdi və bir az keçməmiş, taqətsiz bir halda yerə sərildi.

Onun başqalarına etdiklərini mən də ona etmək istədikdə, nəse qəlbimdə təəssüfə bənzər bir hiss oyandı. Ona müraciətlə dedim: – Ey qoca yırtıcı, ey saysız-hesabsız qanunsuz basqınlar qəhrəmanı, bir neçə dəqiqədən sonra sən dönüb leş olacaqsan. Amma mən başqa cür rəftar edə bilmərəm.

Kəməndimi atdım və kəmənd başı üstündə vıyıldadı. Amma kəməndim boşa çıxdı! O, heç də təslim olmaq istəmirdi. Atdığım kəməndin oynaq halqası boynuna keçməmiş, onu dişləri ilə qapıb möhkəm qalın hörülmüş kəndiri çeynəyib ayaqları altına atdı.

Əlbəttə, tufəngim var idi, amma onun gözəl dərisini korlamaq istəmirdim. Buna görə də atımı çaparaq, düşərgəyə qayıtdım və bir kovboyla yeni kəmənd gətirib gəldim. Biz qurda bir parça ağac atdıq, o ağacı dişlərilə qapdıqda, hələ onu ağızından buraxmamış kəməndlərimiz havada vıyıldadı və boğazına sarıldı. Lobonun qəzəbli gözləri soluxmağa başladıqda, köməkçimə çığırdım:

– Dayan, onu öldürməyəcəyik! Düşərgəyə diri aparacağıq.

Canavar o qədər taqətdən düşmüşdü ki, asanlıqla ağızına qalın bir ağac keçirib, dişlərinin arxasına qədər soxduq və çənəsini ağaca bağladığımız qalın iplə sarıdıq. Taxta kəndiri, kəndir də taxtanı tutub saxladığından, canavar bizim üçün təhlükəsiz idi.

O, çənəsinin möhkəm bağlandığını hiss etdikdə, daha müqavimət göstərmədi və heç bir səs çıxarmadı. Yalnız bizə sakit-sakit baxır, sanki belə demək istəyirdi:

– “Yaxşı. Axır ki, siz mənə üstün gəldiniz. İndi nə istəyirsiniz, eləyin!..”

Bu dəqiqədən sonra daha o bizə əsla fikir vermirdi.

Onun ayaqlarını da möhkəm bağladığımız. Amma bu zaman o əsla zarımadı, bir dəfə də ulamadı, heç başını da çevirib baxmadı.

Sonra onu böyük çətinliklə atımın dalına yüklədik. O, yatmış kimi, müntəzəm və sakit nəfəs alırdı. Gözləri yenə də aydın və parlaq idi. Ancaq o gözlər bizə baxmırdı. Onlar uzaqlara, onun məşhur sürüsünün səpələndiyi təpələrə zillənmişdi.

Tələsmirdik və sağ-salamat gəlib fermaya çatdıq. Orada Lobonun boynuna möhkəm zəncir bağlanmış bir xalta salıb, otlaqda bağladığımız və iplərini açdıq.

Burada onu ilk dəfə yaxşı-yaxşı nəzərdən keçirdim və bu qənaətə gəldim ki, istər hələ sağ olan, istər ölmüş zalım hökmdarlar barəsindəki dedi-qodulara inanmaq olmaz. Lobonun boynunda qızıl xalta yox idi, çiyinlərində onun iblis ilə müqavilə bağladığını göstərən başaşağı xaç yox idi, bunların əvəzində

böyründə geniş bir çapıq yeri gördüm ki, bu da Tekkəreyin it sürüsünün başçısı Yunonanın dişlərinin yeri idi, – yəqin ki, Lobo onun canını alıb, dərənin qumları üzərinə sərməmişdən bir an əvvəl, o da Lobonu dişləyib bu yadigarı qoymuşdu.

Canavarın qabağına ət və su qoydum, amma heç onlara sarı baxmadı da. Qarnı üstə sakit uzanıb, sarı gözlərini məndən kənara, dərəyə gedən yola və hökmranlıq etdiyi preriya, uzaqlara zilləmişdi. Mən ona toxunduqda, heç tərpənmədi də. Gün batanda, o hələ də gözlərini ora, preriya zilləyib durmuşdu.

Gözləyirdim ki, gecə yəqin o, sürüsünü çağıracaq, onda da heç kəs gəlməmişdi. Daha çağırmaq istəmirdi.

Deyirlər ki, gücünü itirmiş aslan, azadlığını itirmiş qartal, yoldaşından ayrılıb düşmüş göyərçin ürək partlamasından ölür. Heç güman etmək olardı ki, bu qəddar yırtıcının qəlbi üç qat imtahana dözə bilər? O, gücünü də, azadlığını da, yoldaşını da itirmişdi. Səhər açılanda, o hələ də dincəlirmiş kimi, sakit uzanmışdı. Amma artıq ölü idi... Boğazından zənciri açdım. Kovboylardan biri mənə qurdun cəmdəyini çardağın altına sürüməkdə kömək elədi. Ağcanın da cəmdəyi burada idi. Biz Lobonu onunla yan-yan qoyduq, kovboy dilləndi:

– Sən yoldaşınımı axtarırdın? Hə, indi siz yenə də bir yerdəsiniz!

I

Ana-çil-kəklik¹ balalarını meşəli Teylor təpəsinin ətəyinə, büllur kimi saf sulu çayın kənarına gətirdi. Bu çay adamların qəribə inadlarına görə– Lilli çay adlanırdı. Çil kəklik balalarını su içmək üçün həmin bu çayın qırağına ilk dəfə gətirmişdi; balalar bircə gün əvvəl yumurtadan çıxmışdılar, amma xırdaca ayaqları üstündə möhkəm dururdular.

Ana kəklik ağır-ağır gedir, tez-tez yerə yatırdı, – çünki meşə düşmənlərlə dolu idi. Tez-tez yavaşcadan qaqqıldayır, alabula tüklü xırdaca yumaqlara bənzəyən balalarını çağırırdı. İncə, qırmızı ayaqlı balalar yanlarını basa-basa yeriyir və analarından vur-tut bir neçə düym geri qaldıqda, incə səslə yazıq-yazıq civildəşirdilər.

Bu xırdaca balalar o qədər zərifdilər ki, hətta cırcıramalar da onlarla müqayisədə yöndəmsiz və yekə görünürdülər.

Cücələrin sayı on iki idi, amma ana kəklik hər birinə diqqətlə göz qoyur, hər kolu, hər ağacı, ot basmış yerləri, hətta göyü də nəzərdən keçirirdi. Görünür ki, hər yerdə düşmən ola biləcəyindən şübhələnirdi, çünki dostlar olduqca az idi. Birdən o, bir düşmən gördü.

(Yaşıl tala ilə, gizlənə-gizlənə yekə bir tülkü gəlirdi. L. yırtıcı dümdüz onlara sarı yönəlmişdi və yəqin ki, bir neçə

¹ Burada təsvir edilən quş (kuropatka) kəkliyin kolluq-meşəlikdə yaşayannövüdür ki, buna azərbaycanca çil deyilir.

saniyədən sonra cücələrin qoxusunu alıb, izlərinə düşəcəkdi. Ləngimək olmazdı.

Ana kəklik sərt, amma yavaş səslə “Krr, krr!” (“Gizlənin, gizlənin!”) – çağırırdı və hər biri palıd qozasından bir azca iri, vurtut bircə günlük cücələr hərə bir tərəfə (bir-birindən tam beş-altı düym aralı!) qaçışıb gizləndilər.

Cücələrdən biri yarpağın altına girdi, biri iki rışanın arasında gizləndi, üçüncüsü burulmuş bir ağac qabığının içinə girdi, dördüncüsü bir çuxura hoppandı.

Bir anda bircə cücədən başqa hamı gizləndi, – bu cücə gizlənməyə əlverişli yer tapa bilməyib, yekə sarı bir yonqarın üstünə yastılanaraq qısıldı, gözlərini yumub arxayın oldu ki, indi daha onun üçün heç bir qorxu yoxdur.

Cücələr civiltilərini kəsdilər və sakitlik çökdü.

Ana kəklik düz o qorxunc yırtıcıya tərəf uçub, ondan vurtut bir neçə addım aralı yerə qondu və yaralanıb, uça bilmirmiş kimi, qanad çalmağa başladı. O, bərkdən və yanıqlı-yanıqlı civildəyirdi. Bəlkə də aman istəyirdi, – bu qanıçən, qəddar tülküdən aman?

Əsla yox! Kəklik o qədər də axmaq deyildi. Tülkünün hiyləgərliyi barəsində tez-tez eşidirdik. Bax, indi bir az gözləyin, özünüzdə görə bilərsiniz ki, ana kəkliyə nisbətən tülkü nə qədər axmaqdır.

Tülkü ovun birdən-birə belə yaxında olmasına sevinib sıçradı və... Yox, heç bir şey tuta bilmədi, – yaralanmış kəklik sanki möcüzə ilə tülkünün gözlədiyi yerdən bir qədər aralıda sıçrayıb, uzaqlaşdı. Tülkü bir də hoppandı, bu dəfə də, – birdən-birə hardansa aralarına girən bir ağac olmasaydı, – yəqin ki, quşu tutacaqdı.

Kəklik yöndəmsiz halda vurnuxa-vurnuxa uzaqlaşdı, şalbanın altına girdi, tülkü çənəsini şaqqıldadıb üstündən

hoppandı. Onda quş guya bir qədər özünə gəlməmiş kimi, yöndəmsiz bir halda uçmağa çalışdı, amma tərpaşağı yumbalandı. Tülkü onun dalınca cumdu və azca qala quyruğundan yapışacaqdı ki, yenə ağzı boşa çıxdı. Tülkü nə qədər cəld hoppandısa da, quş ondan da cəld tərpanırdı.

Bu, artıq tamamilə qeyri-adi bir hal idi. Necə ola bilərdi ki, yeyinayaq tülkü yaralı kəkliyi tuta bilməsin? Bu, tülkü üçün böyük nöqsandı!

Tülkü yorulmağa başlayanda, kəkliyin gücü-qüvvəti sanki daha da artırdı. Kəklik düşməni Oneylor tərpaşından dördüdə bir mil uzaqlaşdırıb, birdən tamamilə "sağaldı" və qəti hərəkətlə qanad çala-çala, tülkünü axmaq vəziyyətdə qoyub, meşənin içi ilə uçub getdi. Ən xoşagəlməz cəhət bu idi ki, tülkü əvvəl də belə bir vəziyyətə düşdüyünü xatırladı.

Bu zaman ana kəklik havada böyük bir dairə vurub, meşənin xırdaca tüklü yumaqlar gizlənən yerinə qondu.

Çöl quşlarının yer yaddaşı çox möhkəm olur, – buna görə də ana kəklik tülkünü qabaqlamaq üçün uçduğu, dümdüz üstünü ot basmış həmin o tərpaşının üstünə qondu. Bir an durub, balalarının heç qımıldanmadan sakit oturmalarına heyran qaldı. Onun addım səsləri cücələrdən heç birini, hətta yonqara sığınmış xırdaca balanı da yerindən tərpaşmadı. Əslində baxsan, bu bala o qədər pis gizlənməmişdi. İndi, budur, analarının "Kriit!" ("Gəlin bura, balalar!") səsinə eşidən bir qırpımda, sehrlənmiş kimi, xırdaca kəklik cücələri, – eləcə də, içlərində ən böyüyü olan, həmin o yonqara sığınmış cücə də, – xırdaca gözlərini açıb, incə səslə "Piip, piip!" – cibbildəyə-cibbildəyə, qaçıb analarının geniş quyruğunun altına sığındılar. Onun səsinə, əlbəttə, üç addımlıqdakı düşmən eşidə bilməzdi, anası bundan üç qat uzaqda da olsaydı, eşidərdi. Qalan bütün cücələr də civildəşdilər, yəqin elə güman edirdilər ki, yaman hay-küy salıblar. Onlar xoşbəxt idilər.

Günəş üfəqə qalxmış və bərk qızdırırdı. Suya gedib çatmaq üçün açıq taladan keçmək lazım idi. Buna görə də ana kəklik yaxınlıqda düşmən olub-olmadığını bilmək üçün, ətrafı yaxşıca nəzərdən keçirib, balaları yelpic kimi geniş açılmış quyruğunun altına yığaraq, günəşdən qoruya-qoruya, çayın qırağındakı itburnu kolunun altına apardı.

Kolların arasından bir adadovşanı sıçradı və kəkliyi yaman qorxutdu, quyruğundakı ağ sülh bayrağı kəkliyi sakitləşdirdi: adadovşanı onun köhnə dostu idi. Bu gün cücələr də öyrəndilər ki, adadovşanından qorxmaq lazım deyil. Onlar bildilər ki, adadovşanı dünyada hər şeydən artıq əmin-amanlığı xoşlayır.

Sonra onlar çayın büllur kimi saf suyundan içməyə başladılar, – bu çayı axmaq adamlar nədənsə, Lilli adlandırmışdılar.

Əvvəlcə cücələr su içmək üçün nə etməli olduqlarını bilmirdilər, onlar anlarını yamsılamağa başlayıb, bir az sonra onun kimi su içməyi öyrəndilər və hər xırdaca qurtumdan sonra başlarını əyirdilər. Bu, on iki xırdaca qızılı-qəhvəyi yumaq iyirmi dörd xırdaca qızılı başlarını əyir, sanki kiməsə təşəkkür edirdilər.

Sonra ana kəklik onları qısa fasilələrlə həmişə daldada saxlayaraq talanın uzaq kənarına apardı, – burada böyük bir tərpaş vardı. Ana kəklik bu tərpaşni çoxdan gözlətilmişdi. Belə tərpaşlar kəkliklərə balalarını böyütmək üçün çox lazım olur. Bunlar qarışqa yuvalarıdır.

Ana kəklik qarışqa yuvasının üstünə çıxıb ətrafı nəzərdən keçirdi və şübhəli bir şey görməyib, dırnaqları ilə yuvanı eşməyə başladı. Bir azdan qarışqa yuvasının üstü açıldı və yeraltı dəhlizlərin qırıntıları otların üstünə səpildi. Qarışqalar yavaş-yavaş kənara çıxdılar və yəqin ki, nə edəcəklərini bilmədiklərindən, bir-birilə dalaşmağa başladılar. Bir çoxları çaşqın halda yuvanın ətrafında vurnuxur, yalnız az qismi, ən ağıllı olanları yumru ağ qarışqa yumurtalarını kənara çıxarmağa

başladılar. Amma ana kəklik həmin saat bu dadlı yumurtacıqlardan birini qapıb qırtıldağa-qırtıldağa cücələrin qabağına, otun üstünə atdı, sonra yenə də qırtıldağa-qırtıldağa həmin yumurtanı qapıb uddu.

Cücələr ananı dövrəyə alıb, ona maraqla baxırdılar. Axırda xırdaca sarı cücə, bayaq yonqarın üstündə gizlənən həmin cücə də qarışqa yumurtasını dimdiyinə aldı. Bir neçə dəfə yerə salıb götürdü, sonra birdən-birə, sanki nəşə, duyub yumurtanı uddu. Beləliklə o, yeməyi öyrəndi. Aradan iyirmi dəqiqə keçəndən sonra bütün cücələr yeməyi bacarırdılar.

Ana kəklik qarışqa yuvasını eşə-eşə, yeraltı dəhlizləri, bütün içindəkilərlə bərabər ətrafa səpələdikcə, əla qarışqa yumurtalarını torpağın içindən axtarıb tapmaq bilsəniz nə şən əyləncə idi! Bu, əhvalat o qədər davam etdi ki, cücələrdən hər biri xırdaca çinədanını tamamilə doldurdu və daha yeməyə halı olmadı.

Sonra hamı ehtiyatla çay yuxarı, göyəm kolunun yaxşıca qoruduğu xırdaca çimərliyə doğru yönəldi. Orada isti, kiçik ayaqlarını sərin qumun içinə salıb, ləzzət ala-ala axşama qədər qaldılar.

Balalar anadangəlmə təqlidçilik meylinə uyaraq, eynən anaları kimi, böyürləri üstə uzanıb, incə ayaqları ilə eşələnir və xırdaca qanadlarını çırpırdılar, – hələ qanadaları yoxdu, hər birinin böyürlərində yalnız xırdaca yumurcuqlar vardı ki, bunlar həmin yerdən qanad çıxacağını göstərirdi.

Bu gecə ana onları qurumuş kolluğa apardı. Orada heç bir düşmənin səssiz yaxınlaşa bilməyəcəyi xışıldayan quru yarpaqlar arasında, onları bütün hava düşmənlərindən qoruyan itburnu kolunun sıx hörülmüş budaqları altında balaları qanadları altında yumşaq yataqda yatırdı; o, yuxuda cibbildəşən və onun ilıq bədəninə inamla qısılmış balalarına baxıb, ləzzət alırdı.

II

Üçüncü gün balalar daha ayaq üstə möhkəm dururdular. Onlar palıd qozasının ətrafından dövrə vurub keçir, hətta şam qozasının üstünə də çıxıb bilirdilər. Böyürlərində, sonra qanad bitəcək xırdaca yumurcuqların üstünü artıq göyümtül, içi qanla dolu qabarcıqlar bürümüşdü.

Aradan bir gün də keçəndən sonra, həmin qan dolu qabarcıqların böyründən lələklərin ucları görünməyə başladı. Bu lələklər gündən-günə uzanırdı və bir həftədən sonra bu yumaq cücələrin hamısının möhkəm qanadları vardı. Amma hamısının yox. Yazıq cücə Runti çox zəif idi. O, hələ yumurtadan çıxanda, qabığının yarısını düz bir saat dalında gəzdirmişdi. O, qardaşlarından yavaş qaçır və hamıdan çox civildəyirdi. Bir axşam anaları bir skuns¹ gördükdə, balalarına: “Kvit, kvit!” yəni “Uçun!” – çığırdıqda, Runti yerdə qaldı.

Sonra ana kəklik təpədə bütün balaları başına yığdıqda, Runti gəlib çıxmadı və onu bir də görə bilmədilər.

Balaların tərbiyəsi qaydası ilə gedirdi. Onlar bilirdilər ki, ən yaxşı cırcırma çayın qırağındakı qalın otların arasında olur. Bilirdilər ki, qarağat kollarından kök, yumşaq yaşıl qurdlar düşür.

Bilirdilər ki, talanın ətrafındakı qarışqa yuvalarında bol dadlı yumurta var. Bilirdilər ki, çiyələyin meyvəsi həşərata bənzəməsə də, elə həşərat kimi dadlıdır. Bilirdilər ki, Danaida kəpənəklərini tutmaq asan olmasa da, gözəl ovdur. Bilirdilər ki, ağacdan qopub düşən qabıq parçasının içində cürbəcür yaxşı şeylər çox olur. Bundan başqa onu da bilirdilər ki, arılara, tüklü tırtıllara və qırxayaqlara yaxın düşməsələr yaxşıdır.

“Giləmeyvə ayı” – iyul gəlib çıxdı. Cücələr xeyli böyümüş və son bir ay ərzində hərətədicə dərəcədə inkişaf etmişdilər. Onlar o qədər böyümüşdülər ki, ana kəklik hamını qanadları altına almaq üçün, bütün gecəni ayaqüstə durmalı olurdu.

Onlar hər gün əvvəlcə çayın qırağında, sonra isə, yuxarıda, təpədə qumda çimirdilər. Orada bir çox quşlar da çimirdi. Əvvəlcə bu, ana kəkliyin xoşuna gəlmirdi, amma oradakı qum elə narın və elə xoş idi ki, uşaqlar da orada çimməyə elə böyük həvəslə qaçırdılar ki, ana da bununla razılaşmalı oldu.

Aradan iki həftə keçəndən sonra cücələr sısqalaşmağa başladılar, ana kəklik özünü çox yaxşı hiss eləməirdi. Onlar yaman aclıq çəkirdilər. Hər gün yaman çox yeyirdilərsə də, amma gündən-günə arıqlayırdılar. Ana cüclərə nisbətən bir qədər gec xəstələnmişdi, amma xəstəliyi yaman ağırdı. Aclıqdan əzab çəkir, başı ağrıyırdı, özü də yaman zəifləmişdi. Xəstəliyinin səbəbini heç bilmədi. O, bilə bilməzdi ki, bu qədər cürbəcür quşların çımdiyi qum, – sağlam instinktinin əvvəlcə onu çəkirdiyi həmin qum, – doğrudan da zərərli idi. Onun içi tüfeyli qurdlarla doluydu. Və kəkliyin bütün ailəsi yoluxucu xəstəliyə tutulmuşdu.

Ana kəkliyin xəstəliyi müalicə etmək barəsində heç biliyi yox idi, amma özünün də başa düşmədiyini qeyri-müəyyən bir ehtiyac onu yemək mümkün olan hər şeyi yeməyə, eləcə də meşədə ən sərin kölgəlik axtarmağa məcbur edirdi. Orada bol zəhərli meyvəli bir kola rast gəldi. Bir ay bundan əvvəl olsaydı, həmin bu kolun yanından ötüb keçər, ona heç məhəl qoymazdı;

amma indi o qədər də xoş görünməyən bu giləmeyvələri daddı. Bu giləmeyvələrin tünd turş şirəsi sanki orqanizminin bu qərribə ehtiyacını təmin edirdi. Bu giləmeyvələrdən o ki var yedi, cücələr də onun kimi hərəkət elədilər. Heç həkim onlara bundan yaxşı dərman yaza bilməzdi. Bu giləmeyvələrin tünd şirəsi çox güclü işlətmə imiş və beləliklə onların dəhşətli düşməni bədənlərindən kənar oldu. Təhlükə ötüb keçdi. Amma cücələr hamısı xilas ola bilmədi. Çox zəifləmiş dörd cücə bu dərmana tab gətirə bilmədi. Onlar çox bərk susadıqlarından, çayın suyundan o ki var içdilər və o biri səhər öldülər. Amma onların ölümü yazıq balaca qardaşları Runtinin qatili olan həmin o skunsun da cəzasını verdi. O da ölən cüclərin cəmədəklərini yedi və onların udduqları zəhərin təsirindən öldü.

İndi ana kəkliyin çağırışına yeddi cücə cavab verirdi. Bunların da hər birinin xasiyyəti vardı. Ən zəif cücələr artıq tələf olmuşdular, amma cüclərin arasında yenə də bir tənbel və bir axmaq cücə vardı. Ana kəklik onlardan bəzilərini o birilərinə nisbətən ərköyün böyütməkdən özünü saxlaya bilmirdi. Onun ən sevimlisi, cüclərdən ən böyüyü, vaxtilə sarı yonqara sığınmış həmin cücə idi. O, nəinki hamıdan böyük, hamıdan güclü və hamıdan gözəl idi. Amma ən yaxşı cəhəti də bu idi ki, o hamıdan çox sözbəxan idi. Ana kəkliyin balalarını xəbərdar etmək üçün çıxardığı “rrrr!” (“təhlükə!”) səsi onları bəzən qorxulu addım atmaqdan və şübhəli yeməkdən çəkindirə bilmirdi, amma birəcə o, həmişə bu əmrə əməl edirdi. O, anasının incə “Kriit!” (“Gəl bura!”) çağırışını heç zaman cavabsız qoymazdı. Onun bu cür sözbəxəməğinin mükafatı bu oldu ki, ömrü hamıdan uzun oldu.

“Tüləmə ayı” – yəni avqust gəlib çıxdı. Cücələr, demək olar ki, artıq böyümüşdü. Onlar lap çox şey bilirdilər və özlərini həddən artıq ağıllı sayırdılar. Balaca olanda, yerdə yatırdılar, anaları da onları qanadları altına alırdı. Amma indi böyümüşdülər, ana da onlara böyük quşların adət və rəftarını

övrətməyə başlamışdı. İndi daha ağacların budaqlarına qonmaq vaxtı çatmışdı. Meşədə artıq cavan samur, baybak, tülkü və skunslar qaçışmağa başlamışdı. Gecəni yerdə keçirmək gündəndən təhlükəli olurdu, buna görə də ana kəklik bir dəfə gün batanda "Kriit" çığıraraq alçaq sıx bir ağaca qondu.

Balaca kəkliklər də ardınca uçub ağaca qondular. Birçə axmaq tərs cücə əvvəlki kimi elə yerdə gecələmək istədi. Birinci gecə salamathıqla keçdi, ikinci gecə qardaşları çığırtısına yuxudan ayıldılar. Sonra sakitlik çökdü, yalnız arabir dəhşətli sümük çığırtısı və marçılı eşidilirdi. Kəklik cüceləri aşağı, qorxunc qaranlığa baxdılar. Bir-birinə yaxın olan iki parıldayan göz gördülər və xüsusi qoxu duyub, başa düşdülər ki, axmaq qardaşlarının qatili samurdur.

İndi artıq gecələr ana kəkliklə yan-yanə budağa altı balaca kəklik qonurdu. Doğrudur, ayaqları çox üşüyəndə, analarının belinə hoppanırdılar.

Onların tərbiyəsi davam edirdi. İndi qanadlarını şappıldada-şappıldada bir-birinə çırpmağı öyrənmişdilər. Kəklik istəsə, tamamilə səssiz uça bilər, amma qanadlarını şappıldatmaq hərdən çox vacibdir. Bununla çox şey əldə etmək olar: birincisi budur ki, qanadların şappıltısı o biri kəklikləri təhlükənin yaxınlığından xəbərdar edir, sonra, bu şappıltı düşmənin diqqətini qanadlarını çırpma-çırpma uçan quşa cəlb edib, o biri quşlardan yayındırır. Bu müddətdə isə, onlar səssizcə qaçıb canlarını qurtara və ya gizlənə bilərlər.

Kəkliklərin zərbi-məsəli belə ola bilərdi: "hər ayın dənə və düşməni var". Sentyabr gəlib çıxdı. Giləmeyvələr və qarışqa yumurtaları əvəzinə, toxumlar və dənələr, skunslar və samurlar əvəzinə kəkliklərin düşməni ovçular oldu.

Bala kəkliklər tülküləri yaxşı tanıyırdılar, amma ömürlərində heç it görməmişdilər. Onlar bilirdilər ki, uçub ağaca qonmaqla tülküdən asanlıqla can qurtarmaq olar. Amma "Ov

ayında" qoca Keddi ova çıxıb, yanında quyruğukəsik sarı itlə dərənə gəzməyə başlayanda, ana kəklik onu görəndə kimi, çığıraraq: "Kvit, kvit!" ("uçun, uçun!"). Balalarından ikisi belə güman etdi ki, tülküdən ötrü anası nahaq yerə beləhay-küy qaldıraraq və özlərini soyuqqanlı göstərmək istədilər. Onlar ananın "kvit, kvit!" səsinə eşitdikdə, onun kimi səssizcə uçub uzaqlaşmaq əvəzinə, yerdən qalxıb ağaca qondular.

Bu zaman quyruğukəsik o qəribə tülkü ağaca yaxınlaşıb, bərkdən hüzməyə başladı. Balaca kəkliklər ona istehza ilə baxa-baxa, kolların arasından gələn xışıltıya heç fikir vermədilər. Birdən bərkdən "paf-paf!" səsləri eşidildi və hər iki kəklik qana bulaşmış, qanadlarını çırpma-çırpma yerə düşdülər, sarı it də həmin saat onları ağzına aldı.

III

Keddi Torontodan şimalda Dona çayının yaxınlığında uçuq-sökük bir daxmacıqda yaşayırdı. Onun güzəranı, yunan filosoflarının fikrincə, ideal güzəran adlana bilərdi. Var-dövləti yox idi, vergi də vermirdi. Çox az işləyir, eylənməyi xoşlayırdı; ovçuluğu sevirdi, qonşuları onu sadəcə avara sayırdılar. O, bütün il uzununu tufənglə ova çıxır və tələ qururdu. Keddi öyünə-öyünə deyirdi ki, təqvimə baxmadan, vurduğu kəkliyin ətinin dadından ayın adını deyə bilər. Əlbəttə, bu onun böyük təcrübə və müşahidəçiliyə malik olduğunu göstərirdi, eyni zamanda onun pislənməsi bir cəhətini də aşkara çıxarırdı. Qanun üzrə kəklik ovunun vaxtı sentyabrın on beşindən başlanır, amma Keddi bu vaxtın gəlib çatmasını gözləmədi. Bununla bərabər ildən-ilə necə olurdusa, cəzalanmaqdan da yaxasını qurtarırdı. Hətta bir qəzetin reportyoru onunla apardığı müsahibədə onu qəribə tip kimi göstərmişdi.

O, tək-tək hallarda quşa havada tufəng atardı, amma qalın yarpaqların içində oturmuş quşu vurmaq da asan deyildi. Buna görə də üçüncü dərədəki kəklik balaları bu müddətdə sakit yaşaya bilmişdilər. Ancaq sentyabrın on beşi yaxınlaşırdı və Keddi xoşladığı quşları başqa ovçuların tapacağından qorxub, özü

onların işini bitirməyi qərara aldı. Ana kəklik uçanda və salamat qalmış dörd balasını özü ilə aparanda Keddi qanadların səsinə eşitməmişdi. Buna görə də vurduğu iki kəkliklə kifayətlənib daxmasına qayıtdı.

Kəklik balaları indi başa düşdülər ki, tula tülkü deyil və onu görəndə, başqa cür hərəkət etməlidirlər. Böyüklərə qulaq asmağın ömrü uzatdığı barəsindəki köhnə qanun da bir də təsdiq olundu və onların yadında həmişəlik qaldı.

Sentyabrın axırlarında bütün vaxtı onlar ovçulardan və əvvəlki düşmənlərindən gizləndilər. Əvvəlki kimi yenə də iri ağacların uzun nazik budaqlarında, onları havadakı düşmənlərindən qoruyan sıx yarpaqların arasında gecələyirdilər. Ağacların hündürlüyü onları aşağıda, yerdə yaşayan düşmənlərindən qoruyurdu. Onlar tək-cə ağaca dırmaşmağı bacaran yenotdan qorxmalı idilər, amma aşağıdakı budaqların şaqqıltısı onları həmişə xəbərdar edirdi.

Yarpaqlar yavaş-yavaş tökülməyə başlamışdı. Hər ayda yeni-yeni yeməklər və yeni-yeni düşmənlər olur. İndi də qoz-fındıq vaxtı və bayquşlar vaxtı gəlib çatmışdı: şimaldakı bayquşlar da cənuba köçmüşdülər və əvvəllər bircə gecə yırtıcısının ov etdiyi yerlərdə indi iki, hətta üç bayquş ov edirdi. Gecələr soyumağa başlamışdı. Yenotlar az təhlükəli idilər. Kəkliklər gecələmək yerini dəyişmişdilər və ağac budaqları əvəzinə indi sıx baldırğan kolları arasında gizləndilər.

Ana kəkliyin "Kriit, kriit!" çağırışına balalardan yalnız biri qulaq asmayıb, gecəni qarağacın, demək olar ki, tamamilə yarpaqsız uca bir budağında qaldı. Səhərə yaxın onu yekə, sarı gözlü bir bayquş apardı.

İndi ana kəkliyin yalnız üç balası qalmışdı. Amma bu balalar elə böyümüşdülər ki, boyda analarına çatmışdılar. Onlardan ən yekəsi, vaxtilə yonqarın üstündə gizlənmiş həmin bala, hətta anasını da ötmüşdü.

Kəklik balalarının boyunlarının dövrəsində artıq gələcək gərdənliyin xırdaca tükləri görünməyə başlamışdı. Hələlik bu tüklər çox xırda və nazik idi, amma onların böyüdükdə necə olacağını elə indidən göz qabağına gətirmək olardı. Cavan kəkliklər də bu bəzəklə öyünürdülər.

Kəklik üçün gərdənlik tovuzun quyruğu kimi bir şeydir. Bu, onlar üçün başlıca bəzəkdir. Dişi kəkliklərin gərdənliyi azacıq yaşıla çalan qara rəngdə olur, xoruzların gərdənliyi isə, daha enli və qara rəngdə olub, açıq-yaşıl rəngə çalır. Amma hərdən bəzi kəkliklər çox iri və adi kəkliklərdən qüvvətli olurlar. Belədə, onun gərdənliyi də al, yaşıl və qızılı rənglərə çalan mis rəngində olur.

Yonqar üstündə gizlənmiş həmin bala həmişə anasına qulaq asardı. O hələ "Qozalar ayı" – oktyabr gəlməmiş yekə bir quş olmuşdu və indi döşündə zərli qırmızı mis rəngli gərdənlik parıldayırdı. Dona dərəsinin məşhur Qızılğərdən kəklik xoruzu bu idi.

IV

Bir dəfə "Qozalar ayı"nda – oktyabr ayının ortalarında kəkliklər ailəsi doyunca yeyib, yekə bir şam kötüyünün yaxınlığında özlərini günə verib, qızınanda, uzaqdan bir tufəng səsi gəldi. Qızılğərdən kötüyün üstünə hoppanıb özünü tox tutaraq, bir neçə dəfə var-gəl edəndən sonra, havadan və işıqdan cuşa gəlib, qanadlarını bərk-bərk və meydan oxuyurmuş kimi, bir-birinə çırpdı. Qanadlarını havada bir-birinə o qədər çırpdı ki, bütün meşə onun gurultu səsi ilə doldu. Bacı və qardaşı onun qanad səslərini təəccüb və heyranlıqla dinlədilər. Anası isə, bu dəqiqədən sonra ondan çəkinməyə başladı.

Noyabr ayı – "Azğınlıq ayı"dır. Təbiətin hansı qəribə bir qanununa görə isə, bütün kəkliklər ömürlərinin birinci ilində noyabr ayında azğınlaşırlar. Onlarda hara gəldi, – səfərə çıxmaq meyli şiddətlə özünü göstərir. Bu quşların ən ağıllıları da bu zaman bir çox axmaqlıq edirlər. Onlar gecələr ora-bura məqsədsiz uçur və elə tələsirlər ki, çox zaman telefon və elektrik tellərinə çırpılıb iki parça olurlar, ya da mayak bə parovoz fənərinə çırpılıb tələf olurlar. Səhər onlara ən gözlənilməz yerlərdə: anbarlarda, açıq bataqlıqlarda və ya böyük bir şəhərdə teleqraf tellərində, ya da hətta sahildə lövbər atıb durmuş gəmilərdə rast gəlmək olur.

Belə səyahət meyli görünür ki, payız köçəri uçuşlarının qalıdır. Bu hal ömürlərinin birinci, bəzən isə, ikinci ilində də gənc quşlarda mütləq özünü göstərir, çünki bu çox sirayətədicə bir haldır, amma quşlar daha buna uymurlar.

Qızılğərdənin anası üzüm salxımlarının tündləşdiyini, ağcaqayın ağacının qızarmış yarpaqlarının tökülməyə başladığını gördükdə, həmin bu dövrün başladığını bildi. Ana böyümüş balalarının sağlığının qeydinə qalır və onları meşənin ən sakit bir guşəsində saxlayırdı.

Vəhşi qaz sürüləri cənuba yönəlirdilər. Gənc kəkliklər hələ, ömürlərində bu quşları görməmişdilər. Onlar bu quşları uzunboyun şahin bilib, qorxuya düşmüşdülər. Amma analarının qorxmadığını görüb, onlar da ürəkləndilər və qazların uçuşunu böyük həyəcanla seyr etməyə başladılar.

Onları həyəcana gətirən qazların cingiltili vəhşi səsləri idimi, yoxsa onlarda daxili bir duyğumu əmələ gəlmişdi, - amma hər halda, onlarda qaz dəstəsinin ardınca uçub getməyə qəribə bir meyl oyanmışdı. Onlar cənuba sarı uçan və yavaş-yavaş uzaqlarda gözdən itən bu şeypur çalan quş dəstələrinin ardınca baxa-baxa, ən uca budaqlara dırmaşırdılar ki, onları bir də görsünlər. Bu vaxtdan onlarda da bir dəyişiklik əmələ gəldi.

Noyabr ayı dəyirmilənməyə başlayırdı və ay tamamilə girdələnəndə, ən zəif quşlar da şiddətlə azğınlaşmağa başladılar. Balaca ailə dağıldı. Qızılğərdən bir neçə gecə uçub uzaq səfərə getdi. Onu cənub cəlb edirdi, amma orada onun qarşısında ucsuz-bucaqsız Ontario gölü vardı və Qızılğərdən geri qayıtmalı oldu. "Azğınlıq ayı"nın axırında o yenə də Lilli çayın sahilində, amma artıq tamamilə tək-tənha idi.

V

Qış idi, yem getdikcə azalırdı. Qızılğərdən meşədəki dərədə yaşamaqda idi, amma hər ay özü ilə bərabər ayrı yem və ayrı düşmənlər gətirib gəlirdi. Noyabr ayı azğınlıq, tənhalıq və üzüm salxımları gətirmişdi. "Qarlı ay" olan dekabr itburnu giləmeyvələri, "Coşqun ay" – yanvar isə qar boranları gətirmişdi. Budaqda durub donmuş tumurcuqları dimdikləmək çətin idi. Qızılğərdənin dimdiyi bu işdən tamam yeyilmişdi, hətta yumulanda, bir-biriylə bitişməyirdi.

Ancaq təbiət Qızılğərdən üçün sürüşkən yerdə gəzməyə vasitə yaratmışdı. Onun incə və zərif barmaqlarında bir cərgə iti buynuz maddəli lələklər bitmişdi və qar yağdıqda, o, artıq qışa tamamilə hazır idi: təbiət ona xizək və konka hazırlamışdı.

Soyuq şahinləri bə bayquşları qovmuş, Qızılğərdənin dördayaqlı düşmənlərini isə, ona səssizcə yaxınlaşmaq imkanından məhrum etmişdi. Beləliklə, Qızılğərdən demək olar ki, tamamilə təhlükəsiz bir vəziyyətdə idi.

Hər gün yem axtarmaq üçün uçuşlar Qızılğərdəni get gedə uzaqlara aparırdı., axırda o, Rozdel çayının gümüşü tozağaları

bitmiş sahillərini və Çester meşələrini axtarıb tapdı və burada qarın altında qırmızı giləmeyvələr görünürdü.

Hələ payız qurtarmamış şən arıquşları məşhur nəğmələrini oxuyurdular: "Yaza az qalıb ha!" – və bu nəqarəti ən sərt boranlı qış günlərində təkidlə təkrar edirdilər, – axır ki, bizim fevral dediyimiz "Ac ay" da gəlib keçdi və yazın həqiqi əlamətləri aşkar oldu. Onda arıquşları coşqun bir halda bütün dünyaya haray saldılar: "Axı biz sizə demişdik!" Günəş getdikcə istiləşib Kestli Franka təpəsinin cənub döşündəki qarı əritdi və bir çox ləzzətli yaşıl mərsin kollarını aşkara çıxartdı; bunların giləmeyvələri Qızılğərdən üçün ən dadlı dən idi. O daha ağacların donmuş tumurcuqlarını dimdiyi ilə qoparmaqdan əl çəkdi, – qışda yediyi dən bundan ibarət idi. İndi onun dimdiyi dincəlib, yenidən öz əvvəlki şəkilini ala bilirdi.

Çox tezliklə ilk çəkçəki quşu uçub gəldi və ötüb keçərkən cibbildəyə-cibbildəyə xəbər verdi: "Yaz gəlir!" Günəş gündən-günə daha parlaq və daha isti olurdu. Bir gün "Təbiətin oyandığı" mart ayında səhər açılar-açılmaz, ucadan bir səs eşidildi: "Qarr-qarr!" – Gümüşxal Qarğa dəstəsinin başında cənubdan gəlib xəbər verdi: "Yaz gəldi!"

Bütün təbiət, quşların yeni ili yazın başladığını təsdiq etdi. Arıquşları tamamilə coşub, elə təkidlə dalbadal ara vermədən: "Yaz! Yaz! Yaz!" – çığırırdılar ki, adam istər-istəməz təəccüb edirdi, – görəsən bunlar dənəlməyə necə vaxt tapırlar?

Qızılğərdən də bütün bədənində xoş bir gizilti duydu. O, xüsusi bir zirəkliklə kötüyün üstünə hoppanıb qanadlarını bərkdən şappıldada-şappıldada meşədə əks-səda törədir və yazın gəlməsindən duyduğu şadlığını büruzə verirdi.

Keddinin daxması aşağıda, uzaqlarda dərədə idi. O, səhər havasında qanad şappıltısını eşidib, başa düşdü ki, bu xoruz kəkliyin qanadlarının səsidir. Tüfəngini götürüb, gizlənə-gizlənə həmin dərəyə yaxınlaşdı. Ancaq Qızılğərdən səssizcə uçub

getmişdi və yalnız Lilli bulağın yaxınlığında yerə enmişdi. Orada o, ilk dəfə üzərində qanadlarını şappılatdığı həmin kötüyün üstünə çıxıb, yenə də qanadlarını şappılatdı, özü də elə bərkdən şappılatdı ki, meşənin içi ilə keçib gedən bir oğlan bərk qorxuya düşüb, qaçaraq evlərinə gəldi və anasına dedi ki, hindular onların üzərinə hücum etməyə hazırlaşırlar. Çünki o, meşədə onların döyüş təbillərinin səsini eşitmişdir.

Görəsən oğlan uşağı, niyə şən-şən çığırır? Niyə gənc oğlan köksünü ötürür? Onlar özləri bunu izah edə bilməzlər. Onlar özləri də bunun səbəbini Qızılğərdənin hər gün meşədə yerə yıxılmış bir şalbanın üstünə hoppanıb qanadlarını bərkdən şappıldadaraq, bütün meşəni bu səsləri ilə doldurduğunun səbəbini bildiyindən çox bilmirlər. Sonra Qızılğərdən yaxalığının ala-bula tüklərini qabardaraq, əda ilə gəzişməyə başlayırdı. Tüklərinin günəşin şüaları altında qiymətli qaş-daş kimi rəngdən-rəngə çaldığına baxıb ləzzət ala-ala yenə də qanadlarını şappılatmağa başladı.

Onda birdən-birə hardan belə bir arzu əmələ gəldi ki, – kimsə, ona baxıb ləzzət alsın? Bəs nə üçün "Söyüd sırğaları ayı" – gəlməmişdən əvvəl onda belə bir arzu yox idi?

Qızılğərdən qanadlarını bir-birinə çırpıb şappılatmaqda davam etdi.

Hər gün o, sevimli şalbanının yanına gəlirdi. O, daha da gözəlləşmişdi. Parıldeşan işıqları gözlərinin üstündə yeni bir bəzək – tünd-qırmızı xırdaca tüklər zahir olmuşdu. Ayaqlarındakı kobud qar xizəkləri tamamilə tökülmüşdü. Yaxalığı daha da qəşəng olmuş, gözlərinin parıltısı daha da artmışdı və o, rəngbərəng tükləri günəşin altında parıldaya-parıldaya, ədalətli gəzişdikcə, görkəmi son dərəcə gözəl görünürdü.

Amma indi təkliyini yaman hiss edirdi!

O, yenə əvvəlki kimi gəzir və qanadlarını şappıldadırdı. Nəhayət mayın lap əvvəllərində, sevdiyi kötüyü gümüşü ulduzlar

kimi çiçəklər bəzədikdə, Qızılğərdənin həssas qulağı birdən-birə kolların arasından yüngülcə bir xışıltı duydu. Kiminsə, ona baxdığını başa düşüb, yerində durdu və gözlədi.

Görəsən, doğrudan da elədirmi? Bəli! Orada, kolların arasında utana-utana gizlənən xırdaca, qorxacaq bir kəklik fərəsi görüldü. Qızılğərdən ona sarı cumdu. O, alışıb-yanırdı. O, qürurla yeriyir, tüklərini qabardır, fərənin qabağında qəşəng görünməyə çalışırdı! Amma o, hardan bilirdi ki, bunlar fərənin xoşuna gələcək? Rəngbərəng yaxalığını qabardıb, çalışırdı ki, üzərinə gün işığı düşsün. Ədalı-ədəli gəzinə-gəzinə, yavaşcadan və zərif bir səslə qaqqıldayırdı. Beləliklə o, fərə kəkliyin könlünü ələ aldı. Düzünə qalsa, fərə kəkliyin qəlbi ona çoxdan vurğundu; tamam üç gün idi ki, o, bərk qanad şappıltılarını eşidib bura gəlirdi və utana-utana, uzaqdan ona baxıb ləzzət alırdı, hələ bir qədər inciyirdi də ki, bu qədər yaxınlıqda ola-ola, belə uzun bir müddətdə Qızılğərdən onu görməyib. Demək olar ki, nəhayət fərənin ayaq tappıltılarının Qızılğərdənin qulağına çatması da təsadüfi olmamışdı. Fərə kəklik utancaq bir halda başını aşağı əyib, incə itaətkar bir əda ilə ona yaxınlaşdı.

Yorucu səhra artıq arxada qalmış və yorğun susuz yolçu şəffaf bir bulağa çatmışdı.

Təklük-tənhalıq qurtardı.

Ah, onlar o gözəl dərədə nə şad günlər keçirdilər! Günəş əvvəllər heç bir vaxt belə parlaq deyildi və qətran qoxulu hava heç vaxt belə ətir saçmırdı! İri nəcib quş hər gün sevimli kötüyünün yanına, bəzən yoldaşı ilə birlikdə, bəzən təklükdə gəlir və bütün varlığını dolduran şadlığından qanadlarını şappıldadırdı.

Bəs nə üçün Qızılğərdənin yanında olmurdu? Nə üçün o, saatlarca Qızılğərdənin yanında olur, sonra isə, birdən-birə gizlincə yoxa çıxırdı? Qızılğərdən onu bir neçə saat, hərdən isə, tamam bir gün görə bilmirdi, nəhayət, qanadlarını bir-birinə çırpıb, bərkdən şappıldada-şappıldada nigaranlığını ona bildirdi və yalnız bu,

fərəni onun yanına qayıtmağa məcbur edirdi? Burada nəşə, gizlin bir meşə sirri vardı ki, Qızılğərdən bu sirri tapa bilmirdi.

Gün-gündən Qonurca onun yanında daha az qalırdı, nəhayət isə, tamamilə yox oldu. Daha gəlib çıxmadı və Qızılğərdən köhnə kötüyün üstünə qonur və ya tərəni aşıb o biri dərəyə keçir, orada da qanadlarını şappıldadırdı. Amma bu çağırışlarına səs verən olmurdu. Nəhayət, dördüncü gün Qızılğərdən gəlib əvvəlki kimi Qonurcanı yenə də ucadan çağırmağa başladı və birdən-birə ilk dəfə olduğu kimi, kolların arasından bir xışıltı eşitdi, sonra da Qonurca da zahir oldu, özü də tək deyildi! Yanında civildəşən on xırdaca cücə vardı.

Qızılğərdən qanad çala-çala, onun yanına qondu və gözləri parıladaşan yumşaq tüklü cücələri yaman qorxutdu. Qızılğərdənə bir qədər qəribə gəlirdi ki, bu xırdaca cücələr yoldaşını özlərinki bilirdilər və Qonurca da onlara diqqət yetirirdi. Amma bir az sonra o özü də bu dəyişikliklə razılaşdı və Qonurca ilə birlikdə cücələrin qayğısına qalmağa başladı, – onun atası isə heç vaxt bunu etməmişdi.

VI

Kəkliklər arasında yaxşı atalara tək-tək rast gəlmək olar. Adət üzrə ana kəklik özü yuva qurur və cücələri atanın köməyi olmadan böyüdür. Ana kəklik hətta çox vaxt onunla yalnız müəyyən yerlərdə: qanadlarını şappıldatdığı və ya adətən dənləşdikləri yerdə, bəzən də qumda eşələndikləri yerdə görüşür.

Cücələr yumurtadan çıxdıqda, Qonurcanın başı onlara elə qarışmışdı ki, gözəl atalarını çox vaxt yadından çıxarır və çağırışına əməl edib, yanına getmirdi. Amma dördüncü gün cücələr bir qədər bərkidişdikdə, Qonurca onları da özü ilə götürüb, uşaqları ataları ilə tanış etməyə apardı.

Bəzi atalar balaları ilə maraqlanmırlar, amma Qızılğərdən belələrindən deyildi: o, balaları tərbiyə etmək işində həmin saat yoldaşına kömək etməyə başladı. Cücələr də vaxtilə ataları öyrəndiyi kimi, yemək-içməyi öyrəndilər və yan basa-basa, analarının dalınca düşüb gedirdilər, ata isə onları arxadan qoruyurdu.

Ertəsi gün onlar sapa düzölmüş muncuq kimi bir-birinin ardınca düzölüb, çay qırağına gedəndə, təpədən aşağı endikdə, qızılı bir dələ şam ağacının daldasından yumaq cücələrin bu yerisinə tamaşa etdikdə, gördü ki, cücələrdən ən zəifi olan Runti

xeyli geridə qalıb. Qızılğərdən uca bir kötüyə qonub lələklərini darayıb arıdırdı və dələ onu görməmişdi. Dələnin xətrinə qəribə bir şey, – quş qanı dadmaq düşdü və o, asan qənimət kimi gözə çarpan geri qalmış cücəni gördükdə, bu qan içmək həvəsi daha da artdı. Bu insafsız məqsədlə o, geri qalmış cücənin üstünə cumdu. Qonurca işin nə yerdə olduğunu çox gec başa düşdü, amma Qızılğərdən dələni görüb, bu kürən qatilin üstünə şığıdı. Qızılğərdənin yumruqlarından, yəni qanadlarının yumru oynaqlarından başqa bir silahı yox idi, – amma bunlarla o, ağır zərbələr vururdu! Elə ilk həmlədə Qızılğərdən dələnin ən həssas yerinə – burnunun ucuna bərk bir zərbə vurdu və dələ hərlənib yerə sərildi. O, qalxıb güclə sürünə-sürünə bir yığın çirpının altına soxuldu. Orada tənğnəfəs yıxılıb qaldı. Qızılğərdən daha orada ona toxunmadı. Sonra dələnin başına nələr gəldiyindən də heç vaxt xəbəri olmadı, onun sonrakı taleyi ilə heç maraqlanmadı da.

Kəklik ailəsi suya sarı yönəldi, qumun üzərində inək dırnaqlarının dərin izləri qalmışdı, xırdaca cücə bu çuxur ləpirlərdən birinə düşdü. Yanıqlı-yanıqlı civildəməyə başladı, çünki oradan çıxma bilmirdi.

Vəziyyət çətin idi. Ata-anası nə edəcəklərini bilmirdilər. Onlar özlərini itirmiş bir halda bu çuxurun dövrəsində vurnuxanda, qumun kənarları axıb töküldü, yastı bir eniş əmələ gəldi. Cücə sevinə-sevinə həmin bu enişlə çuxurdan analarının yelpic kimi açılmış quyruğunun altında gizlənmiş bacı-qardaşlarının yanına qaçdı.

Qonurca balaca şən ana idi, çox diribaş, zirək və ağıllı idi. Gecə-gündüz balalarının qayğısına qalırdı. Öz balaları ilə birlikdə meşədə qırtıldaya-qırtıldaya gəzəndə, qürurla addımlayırdı! Balalarına mümkün qədər artıq kölgəlik yaratmaq üçün quyruğunu geniş açırdı və düşmən gördükdə, heç vaxt özünü itirməyib, balalarını qorumaq lazım gəldikdə, – ya vuruşmağa, ya da uçmağa həmişə hazır idi.

Cücələr hələ uçmağa öyrəşməmiş, qoca Keddi ilə rastlaşmışdılar. Hələ iyun ayı və ovun qadağan olduğuna baxmayaraq, o, əlində tüfəng, üçüncü dərənin enişi ilə gedir və tulası Tek qabağında qaça-qaça, Qonurcaya və balalarına o qədər yaxın gəldi ki, Qızılgərdən həmin saat onu qarşılamağa cumdu. Qızılgərdən köhnə, amma həmişə uğurlu olan hiyləsini işlədib, tulanı dalınca salaraq, üzüaşağı çaya tərəf yayındırdı. Amma Keddi təsadüfən balaların olduğu tərəfə yönəldi və Qonurca cücələrə gizlənmək üçün ("Krr, krr!") işarə verib, özü Qızılgərdənin iti aldatdığı həmin üsul ilə ovçunu aldadıb uzaqlaşdırmağa çalışdı.

Ürəyi fədakar ana məhəbbəti ilə dolu, özü də meşəyə yaxşı bələd olan Qonurca, səssizcə uçub ovçuya yaxınlaşdı, qanadlarını onun lap üzünün yaxınlığında bir-birinə çırpıb, özü yarpaqların üstünə yığıldı və özünü elə məharətlə yaralı kimi göstərdi ki, bu ziyankar ovçunu bir dəqiqəliyə aldatdı. Amma Qonurca bir qanadını sürüyə-sürüyə, civildəyə-civildəyə, yerindən qalxıb ağır-ağır sürünməyə başlayanda ovçu işin nə yerdə olduğunu başa düşdü. Bildi ki, quş onu aldadır. Balalarından uzaqlaşdırmaq istəyir.

Keddi yerdən bir ağac qapıb, acıqla quşa atdı, ancaq Qonurca çox cəld və zirək idi, ağacın qabağından qaçıb, yerdə sürünə-sürünə xırdaca ağacların arasında gizləndi. Orada yenə yarpaqların üstünə yığılıb, çırpınmağa və yanıqlı-yanıqlı civildəməyə başladı.

Sanki qanadı bərk yaralanmışdı və zorla hərəkət edə bilirdi. Onda Keddi quşa yenə də bir ağac tolazladı, amma yenə də dəymədi. Quş onu necə olursa-olsun, aciz balalarından uzaqlaşdırmaq istədiyindən, cürətlə ona sarı uçub, sonra yığılaraq, zərif döşünü yerə çırpdı və aman istəyirmiş kimi, yavaşcadan zarımağa başladı. Keddi ona yenə yekə bir ağac tolazladı, amma ağacı yenə də dəymədi. Onda tüfəngini qaldırıb quşa elə bir güllə

atdı ki, bununla bir ayını öldürmək olardı və yazıq, mərd Qonurcanı qana bulaşmış bir yığın tük-lələk qalağına döndərdi.

Bu insafsız kobud ovçu bilirdi ki, quşun balaları haradasa, bu yaxınlıqda gizlənmişdir və onları axtarmağa başladı. Balalardan heç biri yerindən tərpənmir və heç yerdən civilti gəlmirdi. O, balaları görmürdü. Balaların gizləndiyi yerdən bir neçə dəfə keçdi və bu dilsiz-ağızsız yazıq balalardan bir çoxu, ayağının altında qalıb öldü.

Qızılgərdən kürən iti uzaqlara yayındırıb yoldaşının qaldığı yerə qayıtdı. Qatil ovçu quşun tör-töküntüsünü atmaq üçün yığıdırıb, özü ilə aparmışdı. Qızılgərdən qonurcanı axtarmağa başladı. Ancaq onun yalnız qanını və lələklərini gördü. Bəli, bu lələklər onun lələkləri idi və Qızılgərdən eşitdiyi tüfəng səsinin mənasını başa düşdü...

Onun necə bir dəhşət keçirdiyini və necə dərd çəkdiyini kim söyləyə bilər! Bir neçə dəqiqə sarsılmış kimi hərəkətsiz durub, başını aşağı salaraq, həmin qanlı yerə baxa-baxa qaldı. Sonra birdən-birə dəyişən kimi oldu, – yazıq balaları yadına düşdü.

Qızılgərdən balaların gizləndiyi yerə qayıtdı və bir neçə dəfə onlara yaxşı tanış olan "Kriiit, kriiit" səslərini çıxardı. Amma cücələrdən bir çoxu artıq sağ deyildi. Bu ayaqlı yumaqlardan ancaq altısı parıldayan gözlərini açıb, atalarının dalınca qaçdılar. Dörd xırdaca yumaq isə, yerində hərəkətsiz qalmışdı. Qızılgərdən balalarını o qədər çağırırdı ki, axırda səsinə cavab verə bilənlərin hamısının gəlib çıxdığına arxayın oldu. Onda cücələri bu dəhşətli yerdən uzaqlaşdırıb, elə bir yerə apardı ki, tikanlı məftil və sıx böyürtkən kolları onlar üçün xoşagələn olmasa da, ancaq etibarlı bir sığınacaq ola bilərdi.

Oarada vaxtilə anası tərbiyə etdiyi kimi, o da balalarını tərbiyə etməyə başladı. Amma o, təcrübəli idi və Qonurcadan xeyli çox bilirdi. Bu da ona xeyli üstünlük verirdi. O, bütün ətrafı, yem tapmaq mümkün olan bütün yerləri yaxşı tanıyırdı və kəkliklərin

salamatlıqlarını və həyatlarını tez-tez hədələyən cürbəcür bədbəxt hadisələrin qarşısını almağı yaxşı bacarırdı.

Onun təcrübəsi və sayıq nəzarəti sayəsində bütün yayı birçə cücə də tələf olmadı. Onlar yekəlir, kökəlir və günlərini xoş keçirirdilər. "Ov ayı" gəlib çatanda, bunlar, başda Qızılğərdən olmaqla, altı böyük kəklikdən ibarət gözəl bir ailə idi. Qızılğərdən isə, əvvəlki kimi parlaq qırmızı lələkli əla bəzəyi ilə fəxr edirdi.

Yoldaşı əlindən gedəndən sonra Qızılğərdən daha qanadlarını bir-birinə çırpıb şappıldatmırdı, amma kəklik üçün qanadlarını şappıldatmaq, torağay üçün nəğmə oxumaq kimi bir şeydir. Bu yalnız sevgi nəğməsi deyil, həm də qüvvət, enerji və sağlamlığın ifadəsidir. Tüləmək vaxtı keçib, sentyabr onun lələklərinə parıltı, qəlbinə gümrəhlik gətirəndə, o yenə də əvvəlki kötüyün yanına gəldi. Qarşısını almaq mümkün olmayan hansısa bir duyğuya isə tabe olaraq, kötüyün üstünə çıxıb, yenə də qanadlarını şappıldatdı.

O vaxtdan başlayaraq, tez-tez həmin yerə gəlib qanadlarını şappıldadırdı, balaları isə, dövrəsində yerə qonub gah biri, gah o biri yaxındakı bir kötüyün və ya daşın üstünə çıxaraq, atasını yamsılaya-yamsılaya qanadlarını çırpırdı.

Üzüm salxımları qaraldı və "Azğınlıq ayı"— noyabr gəlib çıxdı. Qızılğərdənin balaları möhkəm və sağlam idilər; hərçənd onlarda da səyahət etmək meyli oyanmışdısa da, bir həftədən sonra bu keçib getdi və kəkliklərdən yalnız üçü atasını tərk etdi.

Qızılğərdən yanında qalan üç balası ilə əvvəlki kimi dərədə yaşayırdı. Qış gəldi və qar yağdı. Qar yüngül və yumşaq idi. Hava ilıq idi və kəklik ailəsi gecələr sidr kollarının alçaq və yayılmış budaqlarının altına sığınırdı. O biri gün hava bir qədər soyudu, çovğun qopdu və bir günün içində hər tərəfdə qar qalaqları əmələ gəldi. Gecə qar kəsildi, amma şaxta gücləndi. Qızılğərdən də ailəsini qalın qar qalağının üstündə ucalan tozağacının yanına apardı. Qızılğərdən qarın içinə baş vurdu, balaları da onun kimi

etdilər. Külək yumşaq qarı yerindən oynatdı və kəkliklərin əmələ gətirdikləri çuxurların üstünü döşəkağı kimi nazik qar təbəqəsi ilə örtüdü. Kəkliklər qar çuxurunun içində büzüşüb bütün gecəni gözəl keçirdilər, çünki qar onların bədənlərinin istisini saxlayır və nəfəs almaq üçün kifayət qədər hava buraxırdı. Ertəsi günü səhər bala kəkliklər başlarının üstündə nəfəslərinin donmasından əmələ gəlmiş xeyli qalın bir buz qatı əmələ gəldiyini gördülər. Amma Qızılğərdənin səhər-səhər: "Kriit, kriit" ("Bura gəlin, uşaqlar, bura!") çağırışını eşidib, çox da çətinlik çəkmədən, qarın altından çıxdılar.

Hərçənd Qızılğərdən keçən qış dəfələrlə gecəni belə keçirmişdisə də, amma balalar birinci dəfə idi ki, gecəni qar qalağının içində keçirirdilər. O, biri gecə onlar yenə də qar qalağının içinə baş vurdular. Şimal küləyi yenə də onun üstünü ağ döşəkağı ilə örtüdü. Amma hava dəyişdi, gecə gündoğan tərəfdən külək qopdu. Əvvəlcə sulu qar yağdı, sonra hər tərəf buz bağladı. Səhər kəkliklər yuxudan oyanıb sığınacaqlarından çıxmaq istəyəndə məlum oldu ki, möhkəm buz qatının altında dustaq olmuşlar.

Dərində qar əvvəlki kimi yumşaq idi və Qızılğərdən çox da çətinlik çəkmədən, özünə yuxarıya yol açdı, amma orada möhkəm buz təbəqəsi yolunu kəsmişdi. Çıxmaq üçün ha cəhd etdisə də hamısı boşa getdi. Yalnız qanadları və başı yaralandı. Bu vaxta qədər belə çətinliyə rast gəlməmişdi. O, çox çətin vəziyyətlərə düşmüşdü, amma indiki vəziyyət görünür ki, hamısından pis imiş.

Qızılğərdəni fikir götürdü. Gücü getdikcə azalır, xilas olmaq üçün etdiyi bütün cidd-cəhdlər nəticə vermirdi. Balalarının kənara çıxmaq üçün vurnuxmalarının səsini, yazıq-yazıq civildəşib, onu köməyə çağırdıqlarını eşidirdi: "Pi-i-ti! P-i-i-ti!"

Sığınacaqları onları bir çox düşmənlərdən qoruyurdusa da, amma əzablarından mühafizə edə bilməzdi. Gecə gəlib, əldən

düşmüş, nəticəsiz cidd-cəhd etməkdən tamamilə yorulmuş və aclıq əzabı çəkən dustaqlar, tamamilə məyus olmuşdular. Əvvəlcə qorxurdular ki, bir tülkü gəlib çıxar və hamı onun pəncəsinə keçər. Amma ikinci gecə də ağır-ağır yaxınlaşanda, daha tülkü qorxusu onları narahat etmirdi. Hətta arzu edirdilər ki, tülkü gəlib çıxsın və bərkimiş qarı parçalayıb dağıtsın.

Amma tülkü doğrudan da gəlib çıxanda və donmuş qarın üstündən ağır-ağır keçəndə, kəkliklərin ürəklərinin dərinliyində gizlənmiş həyat eşqi yenidən oyandı və tülkü keçib gedənədək onlar tərpənmədən sakit oturdular.

İkinci gün çovğun başladı. Şiddətli şimal küləyi viyıldaya-viyıldaya qarı yerdə oynadırdı. İri qar dənələrinin bir-birinə sürtünməsi, küləyin onları uzun müddət süpürməsi nəticəsində bərkimiş qar təbəqəsi yeyilir, getdikcə daha nazik və şəffaf olurdu. Qızılğərdən bütün günü dimdiyi ilə bu buz qabığını o qədər döyəclədi ki, axırda başı ağrıdı və dimdiyi yaralandı. Amma gün batanda, məlum oldu ki, onlar üçün birinci gün xilas olmaq nə qədər çətindisə, indi də bir o qədər çətindir.

İkinci gecə də birinci gecə kimi keçdi, amma daha başlarının üstündən tülkü gəlib ötmədi. Səhər Qızılğərdən yenə də buz qabığını dimdiyi ilə döyəcləməyə başladı, amma daha əvvəlki gücü qalmamışdı. O, balalarının səslərini eşitmir və xırdaca dimdikləri ilə buz qabığını döyəclədiklərini duymurdu. Amma gün işığı artdıqca, başının üzərində daha işıqlı bir yer görüb, oranı ara vermədən döyəcləməyə başladı. Çovğun isə, əvvəlki kimi buzu yonmaqda idi, belə ki, nəhayət Qızılğərdənin dimdiyi buz qabığını dəlib kənara çıxdı. Bu ona yeni qüvvət və yeni həyat verdi.

O, buz qabığını döyəcləməkdə davam etdi və nəhayət gün batana yaxın başı, boğazı və hətta qəşəng tüklü yaxalığı da haman dəlikdən kənara çıxdı. Bu dəlik onun enli çiyinləri üçün hələ çox dar idi, amma indi o, buz qabığını yuxarıdan qat-qat artıq

qüvvətlə döyəcləyə bilirdi. Nəhayət, buz qabığı inadına davam gətirmədi və Qızılğərdən buzlu dustaqxanasından azad oldu.

Bəs balaların başına nə gəldi? Qızılğərdən tez ən yaxındakı təpəyə uçub bir neçə qırmızı itburnu meyvəsi dənləyib, aclığını ovudub, yenə də dustaqxanasına qayıtdı. O qaqqıldayır və dimdiyi ilə buz qabığını döyəcləyirdi, amma cavabında yalnız bircə zəif civilti eşidirdi: "P-i-i-ti! Pi-i-iti!" – Bu səs dərinləndən gəlirdi. Qızılğərdən iti dırnaqları ilə qarı eşələyib, buz qabığını dəldi və Bozquyruq bala çətinliklə həmin dəlikdən kənara çıxdı!

Vəssalam! Qarın altında ayrı-ayrı yerlərdə yatıb qalan balalar cavab vermədilər. Onların harada olduqlarını Qızılğərdən bilmirdi və axtarışlardan əl çəkməli oldu. Yazda qar əridikdə, onların cəsədləri aşkara çıxdı. Bunlar, üstünə tüklü dəri çəkilmiş skeletdən başqa bir şey deyildilər!

VII

Qızılğərdən ilə Bozquyruq tamamilə sağlamlaşıb özlərinə gələnə qədər xeyli vaxt keçdi. Amma doyunca yemək və dincəlmək hər şeyi müalicə edir. Qışın ortalarında günəşli bir gün Qızılğərdənə yenə əvvəlki təsirini göstərdi və o, yenə də sevimli kötüyünün yanına gedib, orada qanadlarını şappıldatdı.

Onun qanadlarının səsimi, yoxsa qar üstündə xizəklərinin izimi, məlum deyil, nə isə, Qızılğərdəni və Bozquyruğu Keddinin yadına saldı, – amma o, yenə, əlində tüfəng və yanında tulası, – gəlib çıxdı. Gizlənə-gizlənə dərəyə yaxınlaşıb, necə olursa-olsun kəkliklərin izinə düşmək istəyirdi.

Qızıl tükülü iri kəklik xoruzunun şöhrəti bütün ətrafa yayılmışdı və ov mövsümü müddətində bir çox ovçular onu vurmaq arzusuna düşmüşdülər.

Amma Qızılğərdən meşə işlərində çox təcrübəli idi. Nə vaxt gizlənmək, nə vaxt səssizcə uçmaq, nə vaxt yerə sinib ovçu keçib gedənə qədər qımıldanmadan oturmaq, sonra birdən-birə qalxıb, qanadlarını şappıldada-şappıldada uçaraq özünü qalın bir ağac kötüyünün ardına verib uzaqlaşmaq lazım gəldiyini yaxşı bilirdi. Amma Keddi də, əlində tüfəng, Qızılğərdəni izləməkdən əl çəkmirdi və dəfələrlə ona tüfəng atmışdısa da, boşa çıxmışdı.

Qızılğərdən bütün bunlara baxmayaraq, sağ-salamat, kefi kök, damağı çağ yaşayır və qanadlarını şappıldadırdı.

“Qarlı ay” – dekabr gəlində, Qızılğərdən Bozquyruqla birlikdə uçub, Kestl-Franka meşələrinə getdi, orada dən bol idi və iri qocaman ağaclar vardı. Orada qalın baldırğan kolları arasında yekə bir şam ağacı vardı. Onun aşağı budaqları başqa ağacların yuxarı bərabərində idi. Yayda bu ağacın başında göy qarğalar özlərinə yuva qurmuşdular. Onlar tüfəng çatmayan xeyli uca budaqlarda təhlükəsiz, şən yaşayıb oynaya bilərdilər. Göy qarğanın xoruzu öz parlaq göy lələklərini geniş açıb, gözəl, incə nəğmələr oxuyurdu; bu nəğmələr, kimin üçün oxunurdusa, yalnız o eşidə bilərdi.

Bu iri şam ağacı Qızılğərdənin çox xoşuna gəlirdi. O da bircə balası ilə bu ağacın yaxınlığında yaşayırdı. Ancaq Qızılğərdəni maraqlandıran ağacın təpəsi yox, gövdəsinin aşağı hissəsi idi. Onun dövrəsini qalın baldırğan kolları, cır tənəklər və mərsin kolları basmışdı. Qarın altında zərif qara qozalar qazıb çıxarmaq olardı. Həmişə tox olmaq üçün bundan yaxşı yer tapmaq olmazdı. Bura ovçu gəlsə, onda qalın baldırğan kollarının arası ilə uzaqlaşıb, iri şam ağacının qalın gövdəsinin daldasında tamamilə təhlükəsiz uçub getmək olardı.

Şam ağacı onları qanuni qətl mövsümündə dəfələrlə xilas etmişdi. Amma Keddi yeni bir hiylə fikirləşmişdi. O, təpənin dalında gizlənib, o biri ovçu yoldaşı Kəlləqənd təpəsinin dövrəsinə hərlənmişdi ki, orada quşları uçurtsun. Həmin ovçu Qızılğərdənlə Bozquyruğun dən axtardıqları sıx meşə ətəyinə hay-küylə girdi. Qızılğərdən həmin saat ehtiyat işarəsi verdi: “Prrr!” (“Təhlükə!”) – və cəld böyük şam ağacına sarı yönəlib uçmağa hazırlaşdı.

Bozquyruq bir qədər geridə, təpənin ətəyində qalmışdı və birdən-birə düşməni lap yaxınlığında gördü. Bu dümdüz ona sarı yüyürən xırdaca kürən bir it idi. Qızılğərdən xeyli uzaqda idi və kollar onu tuladan gizlətməmişdi. Bozquyruq yaman qorxuya düşdü.

O, enişaşağı qaça-qaça “Kvit, kvit!” (“Uç, uç”) – cığırır və uçmağa hazırlaşdı.

Xeyli soyuqqanlı olan Qızılğərdən əli tufəngli bir adamın ona yaxınlaşdığını görüb çığırtdı: "Kriit, krr!" (Bura gəl, gizlən!) və gəlib böyük şam ağacına çatdı. Ağacın gövdəsinin dalında gizlənib, bir anlığa durdu və Bozquyruğu səslədi: "Bura gəl, bura!" – Amma bu zaman təpənin dalındakı kolların arasından yavaşca xışıltı eşidib, başa düşdü ki, orada adam gizlənmişdir.

Sonra Bozquyruğun qorxulu çığırtısı eşidildi. İt onun üstünə cumdu.

Bozquyruq açıq yerdə durmuş ovcudan ağacın gövdəsinin dalında gizlənmək üçün havaya qalxdı, amma təpənin dalında gizlənməşqəddar ovçunun lap başının üstünə gəlib çıxdı.

Bozquyruq, - bu gözəl, güclü quş pırıltı ilə qanadlarını cırpa-cırpa uçdu.

Paf! – tufəng açıldı və Bozquyruq qanına bulanmış, bədəni əsə-əsə, yıxılıb qarın üstündə hərəkətsiz, cansız bir cəsəd olub qaldı.

Qızılğərdən aşağıda gizlənməmişdi. Tula ondan on addım, Keddinin dostu isə, beşcə addım aralı keçib getdilər. Amma Qızılğərdən heç qımıldanmadı. Ancaq xeyli sonra nəhayət o, yoğun gövdənin arxasına keçib, hər iki ovçudan gizləndi. İndi, o arxayınca havaya qalxıb, doğma dərəsinə uça bilərdi.

Amansız tufəng Qızılğərdənin bütün yaxınlarını bir-bir vurub tələf etmişdi. Qızılğərdən yenə də tək qalmışdı.

"Qarlı ay" ağır-ağır keçib getdi və Qızılğərdən dəfələrlə labüd ölümdən canını güclə qurtardı. Çünki ovçular bütün kəklik dəstəsindən bircə onun sağ qaldığını bilirdilər və ara vermədən onu axtarırdılar.

Amma görünür ki, onu əli tufəngli izləmək – vaxtı boş-boşuna itirmək deməkdi. Buna görə də Keddi başqa bir plan fikirləşdi. Xeyli qalın qar yağıb, yem tapmaq çətin olanda, Keddi Qızılğərdənin dən axtardığı yerdə bir çərkə çələ qurdu. Qızılğərdənin köhnə dostu ağquyruq adadovşanı bu çələlərdən bir

neçəsini iti dişlərilə gəmirmişdi. Amma o biriləri salamat qalmışdı. Bir dəfə Qızılğərdən havada bir nöqtə görüb, onun şahin olduğunu güman edərək, ayağını səhv atdı və tələyə düşdü. Bircə anda tələ onu havaya qaldırdı və o, bir ayağından asıla qaldı.

İnsanın nə haqqı var ki, yalnız dilində danışmağına görə, canlı bir varlığa belə uzun işgəncə verir?

Yazıq Qızılğərdən bütün bu günü dözülməz əzablar çəkə-çəkə, havada asılı qalıb, iri, güclü qanadlarını cırpa-cırpa, xilas olmağa çalışırdı, amma heç bir şey çıxmırdı. Bu işgəncə bütün günü və bütün gecəni davam etdi. O, daha yalnız bunu arzu edirdi ki, ölüm tez gəlib onu bu əzablardan qurtarsın.

Amma ölüm gəlib çıxmırdı.

Səhər oldu. Bir gün də keçdi və yavaş-yavaş axşam alə-qaranlığı çökməyə başladı.

Qızılğərdənin gücü və sağlamlığı onun üçün əzab olmuşdu.

Yer üzərinə gecə çökdü. Yekə qulaqlı bir bayquş qanadların azacıq tərpənişini duyub, bircə anda Qızılğərdənin işgəncələrinə son qoydu və bu, doğrudan da xeyirxahlıqdı...

Şimaldan əsən külək qarı, donmuş gölün üstü ilə süpürüb aparırdı. Ətrafda hər yer ağappaq idi. Külək bu ağappaq yerin üzəri ilə tünd rəngli tükləri qovub aparırdı. Bunlar Qızılğərdənin məşhur bəzəyi olan o gözəl gərdənliyinin qalıqları idi. Külək həmin bu tükləri getdikcə daha uzaqlara – cənuba aparırdı. Vaxtilə Qızılğərdənin özünün "Azgınlıq ayı" zamanı uçub getdiyi həmin bozarmış gölün üstü ilə indi tükləri uçurdu. Nəhayət, onların da üstünü qar basdı və vaxtilə Dona dərəsində yaşamış kəkliklərin cinsinin son izləri də həmişəlik yoxa çıxdı.

İndi artıq keştl-Franka dərəsində kəklik səsi eşidilmir və Lilli bulaq dərəsində dilsiz-ağızsız, heç kimə lazım olmayan şam kötüyü yavaş-yavaş çürüyür.

I

Burdan çox-çox uzaqlarda, adam ayağı dəyməyən qərbdə, Litl-Payni çayının yuxarılarında, indi Palett Rançosunun olduğu yerdə bir boz dişi ayı yaşayırdı. Bu, balalarının qayğısına qalan ən adi bir ana ayı idi. Dünyada ən böyük arzusu bu idi ki, ailəsinə dəyib-dolaşan olmasın.

Ana ayı nəhayət, ailəsinə Qreybuli çayının kənarına aparıb, balalarına çiyələyin nə olduğunu bildirmək və onu harada axtarmaq lazım gəldiyini göstərməyin qərara alanda, artıq iyul ayı idi.

Ana ayı əmin idi ki, balaları dünyada ən iri və ən ağıllı ayı balalarıdır, - amma bu, həqiqətə o qədər də uyğun deyildi. Onun dörd balası var idi, onun cinsindən, yəni qrizli cinsindən olan dişi ayılar iki baladan artıq doğmaqla tək-tək hallarda fəxr edə bilirlər. Tüklü-cə balalar gözəl yay günlərindən və bol-bol dadlı yeməklərdən ləzzət alıb, vaxtlarını çox xoş keçirirdilər.

Anaları hər gün onlar üçün yolda rast gəldiyi hər yastı daşı qaldırıb çevirirdi. Balalar isə, bir sürü donuz balası kimi, özlərini ora toxuyub, daşın altında gizlənmiş qarışqaları və yumurtalarını yalayıb yeyirdilər.

Ayı balalarının heç vaxt ağıllarına da gəlməzdi ki, bir vaxt anaları gücdən düşə bilər və qaldırdığı daşı, elə onlar altına

girdikləri bir vaxtda əlindən buraxa bilər. Əslinə qalsa, ayının yekə pəncələrinin və sarımtıl boz qıllı gürgünün altında gizlənmiş çiyinlərini bircə dəfə də görmüş olan heç kəs bunu ağına gətirə bilməzdi. Yox, yox, bu pəncə heç vaxt daşı buraxa bilməzdi, - ayı balaları tamamilə haqlı idilər. Onlar yürüşə-yürüşə hər kötüyün üstünə cumur, ora birinci çatmaq üçün bir-birini itələyib basmarlayır və bir sürü donuz balası, küçük və pişik balasının hamısının birlikdə çıxara biləcəkləri səslərlə çığırişib zingildəşirdilər. Ayı balaları dağlarda kötüklərin altında yuva salmış xırdaca qonur qarışqaları yaxşı tanıyırdılar. İndi, budur, onlara birinci dəfə idi, kök, şirin meşə qarışqaları ilə dolu bir qarışqa yuvası rast gəldi. Ayı balaları yuvanı dövrəyə alıb, qaçısan qarışqaları dilləri ilə tutmağa çalışırdılar. Amma onlar tezliklə başa düşdülər ki, qarışqadan daha çox, iri kaktus tikanları və qum yalayrlar. Axırda ana ayı onlara ayı dilində dedi:

“Dayanın, bu saat sizə bunu necə eləmək lazım gəldiyini göstərim”.

Ana ayı qarışqa yuvasının üstünü eşib, enli pəncəsini yastısına onun üstünə qoydu. Bir neçə saniyənin içində qəzəblənmiş qarışqalar daraşib ovcuna doluşdular. Ayı isə, onların hamısını birdən yalayıb ağzını doldurdu və iştahla yeyə-yeyə dodaqlarını marçıldıtdı. Tezliklə ayı balaları da işi başa düşdülər. Onların hər biri hər iki qonur pəncəsini yuvanın üstünə qoydu. Beləliklə onlar qarışqa yuvasının dövrəsində xeyli əyləşib, növbə ilə gah sağ, gah sol pəncələrini yalayır, hərdən də içlərindən biri özgə pəncəsini yalamaq istəyəndə, onu şapalaqla vururdular. Bir azdan sonra qarışqa yuvası bomboş boşaldı və dadlı yemək xoşlayan ayı balaları başqa bir işlə məşğul olmağa hazırlaşdılar.

Qarışqa turş olur, buna görə də ayı balaları susamışdılar. Ana ayı onları çayın kənarına apardı. Onlar suda xeyli oynadıqdan sonra sahil boyunca xeyli getdilər və gəlib elə bir yerə çatdılar ki, burada ana ayının iti gözləri suyun dibində

özlərini günə verən bir xeyli balıq gördü. Bu yerdə çayın dibində iki dərin çuxur qaralırdı. Bu çuxurların arasındakı yerdə isə, su dayaz idi və daşların üstü ilə axırdı. Ana ayı balalarına dedi: "İndi çayın qırağında oturun, mən sizə təzə bir şey göstərəcəyəm".

Əvvəlcə o, aşağıdakı çuxura yaxınlaşıb, dibindən yekə bir bulud kimi lil qaldırdı və bu lilli su çayaşağı axmağa başladı. Sonra çayın qırağı ilə gedib yuxarıdakı çuxura yaxınlaşdı və birdən-birə var gücü ilə özünü suya atıb suyu gumbuldatdı. Belə gözlənilməz hücumdan qorxuya düşmüş xırdaca balıqlar özlərini itirib, qorxudan bulanıq suyun içinə cumdular. Hər halda əlli balığın içində həmişə bir neçə axmaq balıq da olduğundan, onlardan beş-altısı bulanıq suyun içi ilə çayaşağı şığıdılar. Onlar hələ özlərinə gəlməmiş artıq suyun dayaz yerində daşların üstündə aciz bir halda çapalamaqda idilər. Ana ayı onları qırağa atmağa başladı. Ayı balaları çığırışa-çığırışa bu gülməli gödək ilanların üstünə cumub, onları hər iki ordlarına basmağa başladılar. O qədər yedilər ki, axırda qarınları təbilə döndü.

Gün yaman isti idi. Ayı balaları da doyunca yediklərindən, onları yuxu basmağa başladı. Ana ayı onları rahat bir guşəyə aparıb özü uzandı, balalar da dövrəsində uzandılar.

Onlar istidən töyşüyə-töyşüyə qonur pəncələrini qarınlarına qısıb, hava yaman soyuqmuş kimi, qara burunlarını tüklərinin içinə soxub yuxuya getdilər.

Ayı balaları bir-iki saat şirin-şirin yatdılar, sonra isə, əsnəməyə və gərnəşməyə başladılar. Onlardan ən balacası olan Tüklücə bir dəqiqəliyə uzun burnunu kənara çıxardısa da, sonra yenə anasının yekə pəncələrinin arasına soxdu. Bu balaca nazlı bala ananın sevimlisi idi. Ayı balalarının ən yekəsi olan Ueb arxası üstə çevrilib, torpaqdan çıxmış bir kökü əlləşdirməyə başladı. O, yavaşcadan mırıldana-mırıldana kökü gah gəmirir, gah da istədiyi kimi yerə yatmayanda, pəncəsi ilə vururdu.

Dəcəl dazbaş bala Qıvrımcığın qulağından yapışdı, o da əvəzindən ona bir şapalaq vurdu. Onlar güləşməyə başladılar. Sonra bozumtul sarı bir yumaq kimi bir-birinə yapışıb, otun üstündə diyirlənə-diyirlənə xeyli uzaqlaşdılar və özlərinə gəlməmiş, çaya aşdılar.

Elə həmin saat dəhşətli çığırtıları ucaldı. Şübhə yoxdu ki, nəşə böyük bir təhlükə üz vermişdi.

Zərif ana bircə anda lap cinə döndü. Bir sıçrayışla balalarının yanına şığıdı. Özü də lap vaxtında gəlib çıxdı, çünki yekə bir öküz Qıvrımcığazın üstünə cumurdu, yəqin ki, öküz onu kürən bir it bilmişdi. Ana ayı nərildəyə-nərildəyə öküzün üstünə cumdu.

Öküz qorxub qaçmadı. Dəhşətlə böyürüb, ana ayının üstünə cumdu. Amma elə başını aşağı əyib buynuzları ilə ayını vurmaq istəyəndə, ayı onun başına güclü bir zərbə endirdi. Öküzün başı hərləndi. Özünə gələndə, ayı artıq belinə minib, dəhşətli dırnaqları ilə böyürlərini didib parçalayırdı.

Öküz quduzlaşmış kimi böyürə-böyürə, dalında ayı, o yan-bu yana qaçırdı. Axırda sahildəki uçurumdan çaya yumalandı və yalnız bu zaman ana ayı, canını qurtarmaq üçün, ondan əl çəkdi.

II

Varlı bir maldar olan qoca polkovnik Pikett sürüləri yoxlayırdı. Dağın ətəyi ilə atını çapanda, uzaqdan böyürtü səsi eşitdi. Öz-özünə dedi ki, "Yəqin öküzlər döyüşürlər".

Əvvəlcə buna heç fikir vermədi, ancaq bir azdan sonra gördü ki, heyvanlarının bir hissəsi qabaq dırnaqları ilə yeri eşirlər. Yaxına gələndə gördü ki, sürünün "ağası" iri öküz tamam qan içindədir. Onun kürəyi və böyürləri dırnaqla didilib-parçalanmış, başı isə başqa öküzlə döyüşəndə olduğu kimi yarılmışdı.

Pikett öz-özünə deyindi: – Bu, qrizli ayısının işidir!

Tüfəng yanında idi və həmin saat öküzün izi ilə getdi. Litl-Payni çayının Qreybuli çayına qovuşduğu yerin yaxınlığında daşlıqlı keçidə gəlib çatanda, o biri sahilə keçdi və yoxuşu çıxmağa başladı. Pikettin başı yoxuşun kənarında ucalan kimi, gözüünün qabağında bütün ailəni: ana ayı ilə dörd balasını gördü.

Ana ayı bilirdi ki, adamların həmişə yanlarında tüfəng olur. Odur ki, çığırıldı: "Qaçaq meşəyə"

Ana özü üçün yox, əziz körpələri üçün qorxurdu. O, balalarını meşənin sıx yerinə çatdırmışdı ki, birdən dəhşətli tüfəng səsi gəldi.

Paf! – yazıq ananın ürəyi ölüm qorxusu ilə sıxıldı.

Paf! – yazıq Tüklücə bala çığırıb yerə yığıldı və susdu.

Ana ayı coşqun bir nərə ilə adamın üstünə cumdu, amma – paf! – özü də ölümcül yaralanıb yerə sərildi. Qalan ayı balaları nə edəcəklərini bilməyib, geri qayıtdılar və analarının üstünə cumdular.

Paf, paf! – Dazbaş bala ilə Qıvrımcıq da yana-yana yerə sərilib çapalamağa başladılar.

Qorxmuş və çaşbaş olmuş Ueb əvvəlcə Dazbaş ilə Qıvrımcıqın dövrəsinə hərləndi. Sonra özü də nə etdiyini bilməyə-bilməyə, meşəyə qaçıb gizləndi. Amma axırncı güllə gəlib ona da çatdı. Bu güllə onun dal pəncələrindən birinə dəyib sındırdı.

Xırdaca tapal ayı balası bütün gecə meşəni gəzdi. Yazıq Ueb üç ayağı üstə axsaya-axsaya gəzirdi. Hər dəfə yaralı ayağını yerə qoymaq istəyəndə, qanı axır, bala ağrıyıb zarıyırdı:

"Ana, ana can, ana, ay ana!... Hardasan?"

Ayı balası üşüyürdü, bərk acmışdı, ayağı da çox bərk ağrıyırdı. Amma anası daha onun dadına çata bilməzdi. Özü isə, anasını qoyub gəldiyi yerə qayıtmağa qorxurdu. Buna görə də ağacların arasında məqsədsiz veyllənirdi.

Birdən o, nəşə qəribə bir qorxu duydu və nə edəcəyini bilməyib, ağaca dırmaşdı.

Ağacların üstündə bir neçə ucaboy, uzunboylu, nazikayaq heyvan göründü. Ueb bir dəfə anası ilə birlikdə bu heyvanlardan görmüşdü. Onda qorxmamışdı, indi isə, ağaca qısılib səsinə tamamilə kəsmişdi. Ancaq bu yekə heyvanlar ağaca yaxınlaşdıqda, otlamaqdan əl çəkib, havanı, qoxuladılar və tez qaçıb gözdən itdilər.

Yazıq Ueb isə, demək olar ki, səhərə qədər ağacda oturdu və soyuqdan bədəni elə dondu ki, aşağı zorla düşə bildi. İsti günəş çıxdı, o özünü bir qədər yaxşı hiss edib, giləmeyvəyə qarışqa axtarmağa başladı, çünki bərk acmışdı.

Sonra geri qayıdıb, doğma çayın sahilinə gəldi və yaralı pəncəsini buz kimi soyuq suyun içinə saldı. O, dağlara getmək istəyirdi, amma bu qərara gəldi ki, əvvəlcə anası, qardaşlarının qaldığı yerə baş çəksin. Günortadan sonra hava tamamilə istiləşdi və o, meşənin içi ilə üzüaşağı sonra da Qreybuli çayının sahili ilə getdi. Ueb xeyli yol gedəndən sonra dünən anası ilə birlikdə balıq yeyib qonaqlıq etdikləri yerə gəlib çatdı. Hələ yerdə balıq başları qalırdı. O, böyük bir acgözlüklə onları yerdən yığdı. Sonra hardansa, qəribə iyrənc bir qoxu gəldi. Bu qoxu ayı balasını qorxutdu. Axırncı dəfə anasını gördüyü həmin yerə yaxınlaşanda, nəyi isə, parçalamaqda olan bir sürü çaqqal gördü.

Onların parçaladığı şeyin nə olduğunu Ueb bilmirdi, amma anası burada yox idi və qoxu getdikcə daha da şiddətlənirdi. Ueb özünü çox pis hiss elədi. Yavaşca geri qayıdıb meşəyə yönəldi və qərara aldı ki, bir də buralara gəlməsin. O, yenə də əvvəlki kimi anasını görmək istəyirdi, amma başa düşmürdü ki, onu axtarmağın faydası yoxdur.

Soyuq gecə gəldi. Yazıq ayı balası anası üçün daha da çox darıxırdı. Yazıq sahibsiz, yetim ayı balası acı-acı hıçqıra-hıçqıra, axsaya-axsaya meşənin içərilərinə doğru gedirdi. O, xəstə və tək idi. Ayağı incidirdi, qarnı isə, ona bir də heç vaxt müyəssər olmayacaq ana südü istəyirdi! Bu gecə o, yerə yıxılmış oyuqlu bir ağac görüb oyuğun içinə girdi. Yerini rahatlayıb, elə rahat uzanmağa çalışdı ki, guya anasının iri, tüklü pəncələrinin arasında, yatır və bu şirin xəyallar içində yuxuya getdi.

III

Ueb əvvəldən qaraqabaq ayı balası idi. Bədbəxtlik isə onu daha da qəmgin eləmişdi. Sanki hər bir şeyona düşmən idi. Meşədən çıxmamağa çalışırdı. Gündüz özünə yem axtarır, gecəni isə, ağacın oyuğunda keçirirdi. Bir axşam həmin oyuğu bir oxlu kirpi tutdu. O da elə ayı balası boyda var idi, özü də kaktus kimi tikanlı idi. Ayı balası ona heç bir şey edə bilmədi və mənzilindən çəkilməli oldu.

Bir dəfə Ueb Qreybuli çayının kənarı ilə, vaxtilə anasının ona göstərdiyi köklü meyvələrdən axtara-axtara üzüaşağı gedirdi. Amma o hələ işə başlamamış, yerdəki yuvadan boz bir heyvan çıxdı və mırıldaya-mırıldaya, fişıldaya-fişıldaya ona hücum etdi. Bu heyvan Uebə çox acıqlı göründü. Axı Ueb xəstə və axsaq idi. Axsaya-axsaya tələsik uzaqlaşdı və qonşu dərədəki aşırma çatanacan dayanmadı. Burada bir çaqqal onu görüb dalınca cumdu, başqa bir çaqqalı da səslədi. Ueb ən yaxındakı ağaca dırmaşdı, çaqqallar isə aşağı hoppanmağa və hürməyə başladılar. Ancaq bir azdan başa düşdülər ki, ağacdakı heyvan boz ayı balasıdır, - deməli ki, haradasa, bu yaxınlarda ana ayı da var, - buna görə də ondan əl çəkib getməyi üstün bildilər.

Çaqqallar gözdən itəndən sonra Ueb ağacdan düşdü. O, geri qayıdıb, Payni çayının sahilinə getməyi qərara aldı. Düzdür, Qreybuli sahilində yem boldur, anasını itirəndən bəri ona eləgəlirdi ki, burada hər şey onunla düşməndir. Payni çayının sahilində isə, heç olmasa ona toxunan yoxdur. Bundan başqa, orada ağac boldur və bu ağaclarda düşmənlərdən qaçıb gizlənmək olar. Yaralı pəncəsi yavaş-yavaş sağalırdı. Əslində baxsan o heç bir vaxt tamamilə sağalmadı. Yaranın ağzı bağlandı, ağrısı kəsildi, amma ayağının altı o biri ayağı kimi bitişmədi. Ağaca dırmaşanda və ya düşmənlərdən qaçmaq lazım gələndə bu nöqsan xüsusilə özünü göstərirdi.

Uebin düşmənləri çox, dostu isə heç yox idi. Bircə ən yaxın dostu anasıydı ki, o da həlak olmuşdu. Anasını çox tez itirmiş Uebin başına çox bədbəxtliklər gəldi. İndi daha hər gün rast gəldiyi heyvanlar ona toxunmurdular.

Amma bir səhər o, sidr qozalarını ləzzətlə yeyəndə, dağdan yekə bir qara ayı aşağı enib gəldi. Ueb tez ən yaxındakı ağaca dırmaşdı. Qara ayı boz ayının qoxusunu duyub, əvvəlcə qorxuya düşdü, amma bu ayının hələ bala olduğunu görəndə, cürətləndi və mırıldana-mırıldana Uebin dalınca cumdu. Qara ayı ağaca çox yaxşı dırmaşırdı. Ueb nə qədər yuxarı dırmaşsa da o dalınca gəlirdi. Axırda bizim ayı balası ən uca və nazik ağacdan yapışdı. Onda qara ayı onu amansızca itələyib ağacdan yıxdı. Qol-qabırğası əzilmiş, ora-burası cızılmış Ueb axsaya-axsaya, ufuldaya-ufuldaya qaçıb getdi. Qara ayı ona çata bilmədi, tamamilə işini bitirərdi, amma qorxurdu ki, ana ayı hardasa, bu yaxınlarda ola bilər. Beləliklə qara ayı Uebi gözəl sidr meşəsindən qovdu.

Qreybuli sahillerində isə yem lap az idi: giləmeyvələr demək olar ki, heç əmələ gəlməmişdi. Balıq da, qarışqa da yox idi.

Yazıq tənha Ueb yemək axtarmaq üçün daha da uzaqlara getməli idi.

Bir dəfə yovşan kolları arasında bir çaqqal dalınca düşdü. Ueb qaçdı, amma çaqqal gəlib ona çatdı. Ümitsizlikdən doğan gözlənilməz bir cürətlə Ueb birdən-birə geri dönüb, çaqqalın üstünə şığıdı. Çaşbaş olmuş çaqqal qorxdı və quyruğunu qısıb qaçdı.

Beləliklə Ueb başa düşdü ki, meşədə əminamanlıq döyüş hesabına qazanılır.

Ancaq bu təzə yerlərdə də yem az idi. Onda Ueb Mititse çayının yatağındakı uzaq sidr meşələrinə yönəldi. Burada o, birdən-birə tamamilə anasını öldürən adama bənzər bir adamla rastlaşdı. Həmin dəqiqə "Paf!" səsi gəldi və Uebin başının üzərində yovşan budaqları xışıltısı ilə biçilib yerə töküldü.

Ueb birdən həmin o qorxunc günün bütün qoxularını və səslərini yadına saldı və elə qaçmağa başladı ki, ömründə belə qaçmamışdı. Bir azdan bir yarğana rast gəlib, həmin yarğan ilə dərəyə enməyə başladı. Ueb iki qaya arasında bir oyuq görüb, bu qərara gəldi ki, bura yaxşı bir sığınacaq ola bilər. Amma ora yaxınlaşanda, qabağına qızmış bir inək çıxdı. İnək onu hədələyə-hədələyə fınxırmağa və buynuzlu başını silkələməyə başladı.

Ayı balası ən yaxındakı ağacın gövdəsinə dırmaşdı, həmin saat bu ağacın o tərəfindən bir vəhşi pişik göründü. Yazıq Ueb buradan da qaçmalı oldu: vəhşi pişik onu düşməncəsinə qarşıladı, Ueb üçün isə, indi bəhsə girişmək vaxtı deyildi. Yazıq ayı balası, ürəyindən qara qanlar gedə-gedə, başa düşdü ki, bütün dünya düşmənlərlə doludur. Başqa çarəsi yox idi, – qayalıqlı yoxuşla dırmaşıb, Mititse sidr meşələrinin dərinliklərinə yönəldi.

Onun burada görünməsi dələlərin xoşuna gəlmədi. Onlar qorxunc bir hay-küy qopardılar. Dəlilər qorxurdular ki, qozalar əllərindən çıxar, – onlar bilirdilər ki, ayı onları talamağa gəlmişdir. Uebin dalınca düşüb, o budaqdan-bu budağa hoppana-hoppana, bərkədən çığıra-çığıra söyür və çalışırdılar ki, bu hay-küylə bir

düşməni bura cəlb eləsinlər. Dələlərin də hiyləsi əslində elə bundan ibarətdi.

Hələlik düşmənlərdən heç biri görünmürdü, amma ayı balası artıq qorxuya düşmüşdü və yubanmadan meşənin yuxarı kənarına doğru yönəldi, – burada yem də, düşmən də az idi. Meşənin qurtarıb vəhşi dağ qoyunlarının otlağı başlanan bu yerdə Ueb nəhayət, asudə dincələ bildi.

qoxu ona çox xoş gəldi. Ueb lap suyun qırağına yaxınlaşdı, həmin

qoxu ona çox xoş gəldi. Ueb lap suyun qırağına yaxınlaşdı, həmin

IV

Saysız-hesabsız düşmənlərin təqibi nəticəsində Ueb də gündən-günə sərtləşirdi. Axı niyə onlar hamısı bu yazıq heyvana dinclik vermirlər? Ah, bircə anası qayıdıb gələydi! Ah, bircə onu öz doğma meşəsindən qovan o qara ayının öhdəsindən gələ biləydi! Ueb hələ başa düşə bilmirdi ki, bir vaxt o özü də böyüyəcəkdir. Hətta o yaramaz vəhşi pişik də onu qovdu. Adam isə, onu güllə ilə vurmaq istədi. Ueb düşmənlərindən heç birini unutmamışdı və onların hamısından zəhləsi gedirdi.

Bu dəfə Ueb xeyli yaxşı bir məskən tapmışdı. Ətrafda bolluca qoza var idi. Bir azdan sonra o, qoxulayıb duydu ki, dələlərin qış ehtiyatları hardadır. Bu tapıntı, əlbəttə, dələlər üçün böyük dərd ola bilərdi, amma Ueb çox xoşbəxt idi, çünki qozalar çox dadlı yemdir. Günlər qısalıb, gecələr ayazlaşmağa başlayanda, Uebin dərisi hamarlaşdı, özü də kökəlmişdi.

İndi Ueb Mititse dərəsinin bütün meşələrini gəzirdi. Vaxtının çoxunu meşənin yuxarılarında keçirir, amma hərdən yemək dalınca, demək olar ki, çayın sahilinə qədər aşağılara enirdi.

Bir gecə sahildən gələrkən o, gözəl bir qoxu duydu və bu qoxu ona çox xoş gəldi. Ueb lap suyun qırağına yaxınlaşdı, həmin

qoxu ucu suya batırılmış bir şalbandan gəlirdi. Ueb şalbanın üstünə çıxdı, amma, birdən nəsə bərk şaqqıldadı və pəncələrindən biri möhkəm, poladdan qayrılmış qunduz tələsinə düşdü.

Ueb ulayıb, var gücü ilə pəncəsini geri çəkdi və tələnin bənd olduğu dirəyi yerdən çıxartdı.

Əvvəlcə bu tələni pəncəsindən çıxarıb atmağa çalışdı, sonra tələni də dalınca sürüyə-sürüyə, qaçıb kolların arasına girdi. Tələni dişi ilə gəmirməyə başladı, amma soyuq möhkəm polad tələ yerindən tərpənmir və ayı balasının pəncəsindən asıla qalmışdı. Ueb hər dəqiqə ayaq saxlayır, bu zəhlətökən tələni çırmaqlayır, yerə çırırdı. Tələni yerə basdırmaq istədi, onunla ağaca dırmaşdı ki, bəlkə beləliklə ondan yaxasını qurtara, amma tələ pəncəsinə yapışıb qalmışdı. Onda Ueb meşəyə gedib oturdu və fikirləşməyə başladı ki, bu tələni necə eləsin. Heç başa düşə bilmirdi ki, bu nə olan şeydir. Onun yaşıla çalan qumral gözlərində həm ağrı, həm qorxu, həm də bu yeni düşməyə nifrət əks olunmuşdu.

Ueb bir kolun altına uzanıb tələni gəmirmək istədi, axırda həmin tələnin bir ucunu pəncəsi ilə basıb o biri ucunu dişləri ilə sıxdı. Tələnin polad çənələri aralandı və Uebin pəncəsini buraxdı.

Ueb hər iki yayı eyni vaxtda tamamilə təsadüfi sıxmışdı. Pəncəsinin neçə xilas olduğunu başa düşmədi, amma bütün bu əhvalat yadında möhkəm qaldı və bütün bunları özlüyündə təsəvvür edirdi:

“Düşmənlərin arasında bir balaca düşmən də var ki, suyun kənarında gizlənilib, orada ayı balalarını güdür. Bu düşmən yaman bərk qoxu verir. O, ayı balasının pəncəsindən yapışır, amma onun özünü heç cür dişləmək olmur. Onu ancaq bərk sıxmaqla açıb qoparmaq olar”

Balaca Uebin tələyə düşmüş pəncəsi, demək olar ki, bir həftə ağrıdı, amma ağaca dırmaşanda, daha bərk sancırdı.

Payızın əvvəlləri idi. Sığınlar şeypur səsinə bənzər mələşmələri ilə dağlara səs salmışdılar. Ueb hər gecə bu səsləri eşidirdi. Bir neçə dəfə yekə sığından qaçıb qurtarmaq üçün ağaca dırmaşmalı olmuşdu.

İndi meşəyə heyvan tutan ovçular da gəlirdi, yuxarıda, havada isə, vəhşi qaz səsləri eşidilirdi. Meşədə bir neçə yeni qoxu əmələ gəlmişdi. Ueb bu qoxulardan birinin yaxınlığına getdi. Burada bir-biri üzərinə bir neçə gödək tir parçası qalanmışdı. Bu aldadıcı qoxulara Uebin anasını itirdiyi gündən yaxşı yadında olan o zəhlətökən qoxu da qarışmışdı. Bu qoxu, çox güclü idi. Ueb ehtiyatla ətrafı qoxlayıb, başa düşdü ki, bu iyrənc qoxu, qabaqdakı dirəkdən gəlir, dadlı qoxu isə, arxadan kolun altından gəlir. Ayı balası arxa tərəfdən hərələnib, kolu araladı və aldadıcı yemə - ətə yaxınlaşdı. O əti qapan kimi, tir parçası gurultu ilə yerə düşdü.

Ueb bu gözlənilməz səsdən diksinib, kənara sıçradı, amma bir parça ət qapa bilmiş və yeni şeylər də anlamışdı, o daha da möhkəm inandı ki “iyrənc qoxu həmişə bir fəlakət gətirir”

Havalar getdikcə soyuyurdu. Uebi yaman yuxu basırdı. Hava şaxtalı olanda, bütün günü yatırdı. Yatmaq üçün müəyyən bir yeri yox idi. Amma hər halda yaxşı havada dincəlmək üçün bir neçə quru yeri və fırtınalı havalar üçün də bir-iki sığınacaq guşəsi vardı. Xüsusən o, rişələrin altındakı rahat yuvada uzanıb dincəlməyi xoşlayırdı. Bir dəfə külək qopub qar yağmağa başlayanda, Ueb həmin bu yuvaya girib, yumaq kimi yumurlandı və yatdı. Çovğun getdikcə şiddətlənirdi. Qar da getdikcə daha çox yağdı. Ağacların budaqlarını qar bürümüşdü, qarın ağırlığından budaqlar əyilir, qar yerə tökülür, sonra yenə tezliklə lopa-lopa yağan qar budaqların üstünü bürüyürdü. Qar dağlardan sürünüb süpürlənə-süpürlənə dərələri basırdı. Külək bütün çala çuxuru ağzına qədər qarla doldurmuşdu. Uebin sığıncağının üstündə yekə bir qar təpəsi əmələ gəlmişdi. Bu təpə onu soyuqdan çox yaxşı qoruyurdu və Ueb yuvasında rahat-rahat yatırdı.

V

Bütün ayılar kimi Ueb də bütün qışı yatdı. Bahar gələndə, yuxudan ayılıb başa düşdü ki, xeyli yatmışdır. Ueb az dəyişmişdi: boyca böyümüş və bir qədər arıqlamışdı. Yaman ac idi, buna görə də hələ yuvasının üstünü bürümüş qalın qarı eşə-eşə kənara çıxdı və yemək axtarmağa getdi.

Ancaq indi, nə sidr qozları, nə giləmeyvə, nə də qarışqa vardı. Ueb cidd-cəhd ilə havanı qoxlamağa başladı və qoxu duyğusu onu qışda tələf olmuş bir sığınının düşüb qaldığı bir dərəyə gətirib çıxardı. Ueb doyunca yedi və cəmdəyin qalan hissəsini basdırıb gizlətdi. Hər gün bu yerə gəlib doyunca yeyirdi. Ancaq bir azdan sonra sığından daha bir şey qalmadı və Ueb iki ay aclıq çəkdi. Bu iki ay ərzində Uebin bütün piyi yavaş-yavaş əridi, - bu piy qış yuxusundan sonra bədənində yığılıb qalmışdı.

Bir dəfə o, başqa bir dərəyə su ayırıcına gedib çıxdı. Orada qalın meşədə başqa bir ayının qoxusunu duydu. Ueb bu qoxunun ardınca gedib, bir ayı cığırının kənarında tək bir ağaca rast gəldi. Dal ayaqları üstə dik qalxıb, ağacı qoxlamağa başladı. Ağacdən yaman ayı qoxusu gəlirdi. Palçıq və tük qalıqları o qədər yuxarıda idi ki, bu ağaca çox yekə bir ayı sürtünübmiş. Ueb qorxuya

düşdü. Çoxdan bəri cinsindən olan bir ayı ilə görüşmək istəyirdi, amma indi canına vahimə düşmüşdü. Tənha həyatında o yalnız düşmənlərə rast gəlmişdi və indi bilmirdi ki, bu ayı onu necə qarşılacaq.

Ueb nə edəcəyi barəsində fikirləşirdi ki, birdən dağın enişində qoca ayı özü göründü. O, başını aşağı salıb gəlir və hərdən bir durub pəncəsi ilə yerdən ya çöl turpu, ya da şirin bitki kökü çıxarırdı.

Bu qoca ayı nəhəng bir yırtıcıya bənzəyirdi. Ueb həmin saat təhlükə olduğunu duyub, ağacların arası ilə qaça-qaça, dik qayaya çıxdı. Buradan o, ayının nə edəcəyinə baxmağa başladı.

Birdən həmin ayı Uebin izlərini gördü. Qəzəblə mırıldana-mırıldana həmin izlərlə ağaca sarı yönəldi. Burada dal ayaqları üstə dikəlib, dırnaqları ilə ağacın qabığını qoparmağa başladı. Pəncələri Uebin boyundan xeyli yuxarılara çatırdı. Sonra həmin ayı ağacdən əl çəkib Uebin izi ilə yeyin-yeyin yeriməyə başladı. Ueb bərk qorxub, geri, dərəsinə sarı qaçdı: o, başa düşürdü – yem az olan yerə başqa ayı gələ bilməz.

Yay yaxınlaşırdı və Uebin tükü tökülməyə başlayırdı. Dərisi qaşınırdı. Böyük həvəslə palçıqın içində ağnayır, kürəyini ağacların kötüyünə və daşlara sürtürdü. İndi daha ağaca dırmaşa bilmirdi. Dırnaqları yaman uzanmışdı, qabaq pəncələri iri olsa da, çevikliyi itirmişdi. Qrizli cinsindən olan bala ayılar və qara ayılar pəncələri çevik olduğundan ağaca dırmaşırlar. İndi Uebdə yeni bir ayı vərdişi əmələ gəlmişdi ki, bu da özünü ağaca sürtməkdən ibarət idi. O, burnunu mümkün qədər yuxarı çatdırmağa çalışırdı. Amma Ueb özü də heç bilmirdi ki, eyni bir ağaca bir və ya iki həftədən sonra təkrar yanaşdıqda, burnu get-gedə daha yuxarılara çatırdı. İndi o, sürətlə boy atır və gücə dolurdu.

Ueb Mititse dərəsinin gah bu, gah başqa hissəsində gəzib, həmişə özünü oranın sahibi bilirdi. O, cürbəcür ağaclara sürtünür

və bu ağaclarda işarələrini qoyurdu, Beləliklə də mülkünün sərhədlərini qeyd edirdi.

Yayın axırları idi. Bir dəfə Ueb mülkündə tükləri parıl-daşan bir qara ayı gördü. Ueb yaman qəzəbləndi. Qara ayı yaxınlaşdı. Ueb onun qəhvəyiyyə çalan qırmızı sifətini, döşündəki ağ xalı, qulaqlarının şəklini yaxşı-yaxşı nəzərdən keçirib, qoxusunu duydu. Bu qoxu Uebi doğma Payni sahillərindən qovan həmin o qara ayının qoxusu kimi idi. Amma indi həmin bu qara ayı Uebə necə cılız görünürdü! Vaxt vardı ki, qara ayı Uebə nəhəng kimi görünürdü, indi isə, Ueb hiss edirdi ki, həmin ayını bircə pəncəsi ilə vurub əzə bilər. İndi həmin bu qırmızıburun ayıdan intiqam ala biləcəyini başa düşməsi Uebə yaman ləzzət verirdi. Amma qara ayı dələ kimi alçaq bir ağaca sıçradı. Ueb onun dalınca dırmaşmaq istədi, amma bacarmadı. O, dırmaşmaqdan əl çəkib getdisə də, ancaq qara ayının onu lağa qoya-qoya öskürməsi Uebi bir neçə dəfə geri qaytardı. Bir qədər sonra, elə həmin gün, Ueb yenə də həmin ağacın yanına gəldisə də, ancaq qırmızıburun ayı artıq orada yox idi.

Yayın axırı yaxınlaşırdı. Yuxarılarda yem az idi. Bir gecə Ueb yemək axtarmaq üçün aşağı Mititseyə enməyi qərara aldı. Külək nəsə, xoş bir qoxu gətirirdi və bizim ayı bu qoxu ilə gedib bir öküz cəmdəyinə çatdı. Cəmdəkdən bir az aralı bir neçə çaqqal oturmuşdu. Bunlar Uebə vaxtilə gördüyü çaqqalara nisbətən lap xırdaca cırtan kimi görünürdülər. Çaqqalardan biricəmdəyin lap yaxınlığında oturmuşdu. O, mənasız bir şəkildə yerində hoppanmaqda idi. Elə bil ki, oradan ayrılı bilmirdi. Ueb onu görəndə, köhnə kini qəlbində oyandı. Çaqqalın üstünə cumub, pəncəsini bir dəfə aparıb-gətirməklə onu dəri yumağına döndərdi. Bu zaman Ueb mənfur dəmir qoxusu duydu: öldürdüyü çaqqal ona görə bir yerdə hoppanırmış ki, tələyə düşübmiş.

Ueb bir neçə addım atmışdı ki, birdən bir şaqqıltı gəldi və pəncəsi qurd tələsinə düşdü.

Amma Ueb bir dəfə tələdən necə xilas olduğunu yadına saldı. O dal pəncələri ilə yayların ikisini də basıb sıxdı və tələyə düşmüş pəncəsini çəkib çıxardı.

Bu yerlərdə hər tərəfdən Uebin zəhləsi gedən insan qoxusu gəlirdi. O, çay aşağı yönəldisə də, ancaq buradan da həmin qoxu gəlirdi. Onda Ueb geri dönüb, sidr meşələrinə sarı yönəldi.

VI

Uebin həyatının üçüncü yayı gəlib çatdı. İndi o, artıq iri ayı boyda olmuşdu, amma hələ əsil ayı sambamlı və gücü yox idi. Dərisinin rəngi xeyli açıq olmuşdu. Elə bu zaman hindu ovçu Spavat dəfələrlə onu ovlamaq istəmiş və ona "Ueb", yəni "çaldərili" adı vermişdi.

Spavat yaxşı ovçu idi və Mititse çayının yuxarılarında Uebin sürtündüyü bir ağaca rast gələndə, həmin saat onun yekə bir ayı olduğunu başa düşdü və yəqin etdi ki, ayı hardasa, bu yaxınlarda olmalıdır. Günlər uzununu həmin bu dərələri gəzdikdən sonra ayıya rast gəlib, güllə ata bilmişdi, ancaq Uebi yalnız çiyindən yaralamışdı. Ueb ağrının şiddətindən bərk nərildəyə-nərildəyə qaçmış, düşmənlə vuruşmaq istəməmişdi. Yuxarı dırmanaraq dağların ətəyi ilə gedə-gedə, özünə sakit bir yer tapıb orada uzanmışdı. İnstinkt ona yarasını necə sağaltmaq lazım gəldiyini öyrətmişdi. Yaranı yalaya-yalaya, üstündəki çirki təmizlədi, ağızının suyundan tüklər islanıb yaraya yapışdı və üstündə sarğı kimi bir şey əmələ gətirdi. Bu sarğı yaranı havadan, tozdan və mikroblardan qoruyurdu.

Ancaq Spavat ayının izi ilə getdi. Ueb sığıncağında yaxınlaşan düşmənin qoxusunu duydu və bir az da yuxarıda, dağda, başqa bir yerdə gizləndi. Amma bir az sonra Ueb burada

da ovçunun qoxusunu aldı, – yenə də başqa yerə getməli oldu. O, düşmənin qabağından xeyli müddət geri çəkildi, amma nəhayət Spavatın ikinci gülləsi onu yenidən yaraladı. Burada Ueb lap qəzəbləndi. Anası öldürülən vaxtdan bəri Ueb insan, dəmir və tüfəng qoxusundan qorxduğu kimi heçnədən qorxmurdu; – amma indi bütün qorxuları yadından çıxmışdı. Ueb yaranın ağrısına güclə dözə-dözə, daha yuxarılara – dağa dırmaşdı. Yekə bir qaya çıxıntısının altından keçib, dövrəsinə hərləndi, daha yuxarı qalxdı, sonra isə, geri qayıdıb, həmin bu qaya çıxıntısının yanına gəldi və onun üstündə uzanıb gizləndi.

Spavat ayının izləri ilə sürətlə irəli gedirdi. Tüfəng və bıçaqla silahlanmış bu ovçu, Uebin izlərini məharətlə tapırdı. Yaralı heyvanın qanlı ləpirlərinə sevinə-sevinə baxırdı. Üstü xırda daşlarla örtülü dağ yoxuşunu fərəhlə dırmaşırdı. Yuxarıda qayanın çıxıntısı üzərində isə, canının ağrısına zorla dözən, qəzəbini zorla cilovlayan Ueb pusub, onu güdürdü. İnadkar ovçu get-gedə ona yaxınlaşırdı. Bütün diqqəti ayının qanlı ləpirlərində idi. Bircə dəfə də başını qaldırıb qayanın çıxıntısına baxmırdı.

Ueb ona ölüm gətirən və getdikcə yaxınlaşan hindunu çox gözəl görür və zəhlətökən insan qoxusunu duyurdu. O, bütün gücünü toplayıb, titrəyən yaralı pəncəsinə söykənərək yerində dikəldi, gözləməyə başladı. Ovçu gəlib çıxan kimi, sağ pəncəsi ilə ona sarsıdıcı bir zərbə vurdu. Bu zərbədə Uebin ovçuya olan coşqun nifrəti ilə ölçüyə gəlməz təbii qüvvəsi birləşmişdi. Hindu ovçu heç ufuldamağa da macal tapmayıb yerə sərildi. Onda Ueb ayağa qalxıb, özünə yeni sakit bir yer axtarmağa getdi ki, orada yaralarını sağaltsın. O vaxtdan bəri o bircə dəfə də olsun, hindu Spavata rast gəlmədi və asudəliklə yaralarını sağalda bildi.

Beləliklə Ueb bildi ki, sülh və dinclik istəyirsənsə, vuruşub mübarizə aparmalısan.

VII

İllər, demək olar ki, heç bir şey dəyişmədən keçib gedirdi. Yalnız hər yeni qış gələndə, Uebin yuxusu qısa olur və hər yeni yaz yuxusundan daha tez oyanırdı. O, nəhəng bir ayı olmuşdu və onunla tək-təkə vuruşmağa cürət edən düşmənlərinin sayı getdikcə daha da azalırdı. Altı ildən sonra o, artıq nəhəng, güclü, qəzəbli bir ayı olmuşdu. Anası ilə qardaşlarını itirəndən nə sevgi, nə də dostluq nə olduğunu ömründə bilməmişdi.

Ayıların sevişmə ayı ildən-ilə gəlib keçirdi, amma heç kəs heç vaxt eşitməmişdi ki, Uebin dişi yoldaşı var. Ueb gənclik günlərində olduğu kimi, ömrünün və qüvvətinin çiçəklənən vaxtında tək-tənha idi. Ayı üçün tək qalmaq yaxşı deyil. Gücü artdıqca, qaraqabaqlığı da artırdı. İndi Uebə rast gələn bədbəxtliyinə düçar olan hər kəs onu təhlükəli ayı adlandırır.

Bu vaxt Mititse dərəsinə gəlib çıxan Ueb elə orada yaşamaqda idi. Xasiyyəti tələyə düşmək və başqa vəhşi heyvanlara rast gəlmək kimi bir çox macərələrin nəticəsində sərtləşmişdi. Düzdür, indi vəhşi heyvanlardan heç biri onun üçün qorxulu deyildi. Tələlərdən də qorxmurdu, çünki, tünd dəmir və insan qoxusunu tanımağı çox yaxşı öyrənmişdi. Ömrünün altıncı

ilində başına gələn bir əhvalat onun üçün xüsusilə yaxşı bir dərs oldu.

Bir dəfə o meşədə bir leş qoxusu duydu. Qoxu gələn tərəfə gedib, çox gözəl bir sığın cəmdəyinə rast gəldi.

Cəmdəyin ən yaxşı yerini parçalamışdılar. Burada qorxunc insan və dəmir qoxusu zorla duyulurdu, amma yeməli dadlı ət, çox aldadıcı idi. Ueb cəmdəyin dövrəsinə hərlənib, dal ayaqları üstə dikəldi, səkkiz fut boyu ucalığından onu nəzərdən keçirdi və ehtiyatla irəli getdi. Birdən şiddətli ağrıdan nərildəyib, qəzəblə oyan-bu yana vurnuxmağa başladı. Sağ pəncəsi yekə bir ayı tələsinə düşmüşdü.

Ueb qəzəblə tələni gəlməyə başladı. Qəzəbləndiyindən ağzı da köpüklənmişdi. Sonra köhnə üsulunu işə salmağı sınaqda: iki dal ayağı ilə tələnin hər iki yayını bədəninə bütün ağırlığı ilə basdı, amma bu kifayət etmədi. Onda Ueb tələnin dirəyini çəkib yerdən çıxardı və tələni cingildədə-cingildədə dalınca sürüyüb dağa apardı. Var gücü ilə pəncəsini tələdən çıxarmağa çalışdısa da, bütün cəhdləri boşa çıxdı. Təsadüfən yolda gözüne yolun eninə yığılıb qalmış yoğun bir ağac göründü. Uebin ağına gözəl bir fikir gəldi. Yerə düşmüş ağaca yaxınlaşıb, dal pəncələrini tələnin yayları üzərinə qoyub, qüvvətli çiyinlərini ağacın kötüyünə dirədi və bütün nəhəng gücünü vurdu. Bu dəfə tələ davam gətirməyib, çənəsi aralandı və Ueb pəncəsini çəkib çıxardı. Pəncəsi xilas olmuşdu, amma barmağının biri qopub tələdə qalmışdı.

Ueb yenə də ağrıyan yarasını sağaltmalı oldu. Bundan başqa o bir müddət solaxay qaldı. Məsələn, yekə bir daşı qaldırmaq çəvmək lazım gələndə, sağ qabaq pəncəsini yerə dirəyib, sol pəncəsini işlədirdi. Bunun nəticəsində Ueb daşların və kötöklərin altından tapdığı bəzi dadlı meyvələri yemək imkanından məhrum oldu.

Axırda yarası sağaldı. Ancaq bu hadisəni Ueb heç bir vaxt unutmadı. Bu vaxtdan insan və dəmir qoxusu onu yaman qəzəbləndirirdi.

Tez-tez başına gələn işlər onu öyrətmişdi ki, ovçunu uzaqdan görəndə, qaçıb getməlidir. İnsan yaxında olduqda isə, onunla bərk vuruşmağa başlamaq olar.

Bir azdan bütün çobanlar bildilər ki, Mititse çayının yuxarılarında elə bir ayı yaşayır ki, ona rast gəlməmək daha yaxşıdır.

VIII

Bir dəfə Ueb öz çayının sahilinə enirdi. Xeyli müddət buralarda olmamışdı. İndi isə, böyük təəccüblə burada insanların yaşadığı taxta bir yuva gördü. Ueb onun dövrəsinə hərlənib, külək tutan tərəfdə durdu və həmin saat onu yaman qəzəbləndirən insan və tüfəng qoxusu duydu. Həmin saat ucadan "paf!" səsi eşidildi və Ueb çoxdan şikəst olmuş həmin o dal pəncəsində şiddətli bir ağrı duydu. Ueb çiyindən yaralanmış olsaydı, gücdən düşərdi; amma yalnız pəncəsindən yaralanmışdı.

Uebin güclü pəncələri şam ağacından olan şalbanları xırdaca əl ağacı kimi tullayıb səpələyə bilərdi. Bu pəncələrin bircə zərbəsi ən yekə dağ kəlini vurub yıxa bilərdi. Onun dırnaqları qayadan iri daş parçalarını qopara bilərdi, – onun üçün hətta ölüm saçan tüfəng nə olan şeydi?

Axşam Uebə güllə atan adamın şəriki qayıdıb daxmaya gəldi. Daxmanın qana bulaşmış döşəməsində o, yoldaşının cəsədini gördü. Evin ətrafındakı qanlı ləpirlərdən və yoldaşının titrəyən əli ilə bir qəzet parçasına yazılan sözlərdən bütün əhvalatı öyrəndi.

Kağızda belə yazılmışdı:

Məni Ueb basıb yaraladı. Onu suyun qırağında görüb güllə atdım. Evə qaçmaq istədim, amma o məni haqladı. Of, yaman ağrıyırım! Cek.

Cekin yoldaşı Miller bu kağızı oxuyub, ayını öldürəcəyinə and içdi. Uebin izinə düşüb dərəyə getdi, günlərlə orada gəzib axtardı. Hər yana aldadıcı yemlər düzdü, tələlər qurdu. Bir dəfə də şaqqıltı, taqqıltı və boğuş çarpıntı səsləri eşidib, sonra dağ aşağı meşənin içinə nəhəng bir daşın yumalandığını gördü. Həmin daş yolda iki maralı hürkütmüşdü, onlar da ox kimi iti qaçırdılar.

Miller əvvəl elə bildi ki, qaya uçub, amma bir azdan sonra başa düşdü ki, bu yekə daşı, – altından iki-üç qarışqa tapmaq üçün, Ueb yumalayıb.

Külək Uebdən adama sarı əsirdi və Miller özü gözə görünmədən, ayını diqqətlə nəzərdən keçirməyə imkan tapdı.

Nəhəng Ueb yem axtara-axtara gəzinirdi. O, sol dal ayağını yerə basmamağa çalışırdı və ehtiyatsız bir hərəkətdən canı ağrıyanda, tutqun bir səslə mırıldanırdı.

Miller gizlənilib öz-özünə fikirləşdi: "Bu saat ya onu vurub öldürəcəyəm, ya da gülləm boşa çıxacaq". O, birdən-birə bərkdən fit çaldı.

Ayı qulaqlarını şəkləyib, yerə mıxlanmış kimi durdu və Miller onun düz başını nişan alıb tüfəngi çaxdı. Amma ayı başını bir azca kənara çevirdi, güllə də onun yekə tükülü başını azacıq yalayıb keçdi. Tüfəngdən çıxan tüstü Uebə adamın yerini göstərdi və o, bərk qəzəblənmiş bir halda, dördayaq düşmənin üstünə şığıdı.

Miller tüfəngi atıb, yaxınlıqdakı tək bircə uca ağaca dırmaşdı. Ueb ağacın yanında durub nə qədər coşub daşdısa, dişləri ilə dırnaqları ilə ağacın qabığını gəmirib qopardısa da, bir şey çıxmadı. Ovçunun çıxıb oturduğu yerə əli çatmadı.

Ueb dörd saat fasiləsiz ovçunun keşiyini çəkdi. Sonra ağır-ağır gedib kolların arasına girdi və yox oldu. Miller Uebin

doğrudan da çıxıb getdiyini yəqin etmək üçün düz bir saat da ağacda oturdu. Sonra ağacdan düşüb tüfəngini götürdü və evə sarı yönəldi. Ueb də yaman hiyləgər idi: o, yalnız özünü elə göstərmişdi ki, guya çıxıb gedir; əslində isə, bir azdan sonra qayıdıb, yenə də ovçunu güdməyə başlamışdı. Miller ağacdan tezliklə qaçıb ona çata bilməyəcək qədər aralananda, ayı dalınca cumdu. Yaralı olduğuna baxmayaraq, Millerdən yeyin qaçırdı və onu dördə bir mil qovduqdan sonra insanın onun başına gətirmək istədiyini o insanın başına gətirdi.

Aradan xeyli keçdikdən sonra, yoldaşları Millerin tüfəngini tapdılar və başına nə gəldiyini başa düşdülər.

Mititse dərəsindəki daxma uçulub dağıldı. Ora daha yaşamağa gələn olmadı: belə dəhşətli bir ayının hökmran olduğu bu uğursuz yerə heç kəs ayaq basmaq istəmirdi.

IX

Mititse çayının yuxarılarında qızıl tapdılar. Qızılaxtaranlar həmin saat oralarda peyda oldu. Onlar dağların təpələrini gəzir, yeri qazır və axar çayları kor qoyurdular. Çoxu saçları ağarmaqda olan yaşlı adamlar idilər. Həmişə dağlarda yaşayır və ayıya bənzəyirdilər. Onlar da, ayılar kimi, hər yeri qazıb eşələnirdilər, amma dadlı yeməli köklər axtarmır, yeməli olmayan parlaq sarı qum axtarırdılar. Onlar da, ayılar kimi, çox istəyirdilər ki, dəyib toxunan olmasın və yeri eşələyib qazmalarına mane olmasınlar.

Deysən onlar da Uebin ürəyindən keçənləri başa düşürdülər. Ueb onlara ilk dəfə rast gələndə, dal ayaqları üstündə dik qalxdı və gözlərində qəzəb qığılımları parladı. Qızılaxtaranların böyüyü yoldaşına dedi:

– Ona toxunma, o da bizə toxunmaz.

Yoldaşı cavab verdi:

– Bir bax gör nə nəhəng şeydir!

Uebi onların üstünə şığımaq istəyirdi, amma nədənsə yerində durdu. O, əlbəttə onların aralarında nə danışdıqlarını başa düşmürdü, amma hiss edirdi ki, onlar həmişə rast gəldiyi adamlardan deyillər. Ueb burada dainsan və dəmir qoxusu

duyurdu, amma bu qoxu o qədər tünd deyildi, buna görə də onu qəzəbləndirmirdi.

Adamlar hərəkətsiz durmuşdular, Ueb boğuş bir səslə mırıldana-mırıldana dörd ayağı üstə enib, çıxıb getdi.

Bu ilin axırlarında Ueb qırmızıburun ayıya bir də rast gəldi, amma o indi nə qədər cılız idi! Ueb bir zərbəylə onu Qreybuli çayının o tərəfinə ata bilirdi.

Qara ayı Uebi görəndə kimi ağaca dırmaşdı. Bu, yoğun, kök bir ayı idi bə ağaca dırmaşanda tövşüyürdü. Ueb ağaca yaxınlaşıb, dik qalxdı və pəncəsi yerdən doqquz fut hündürlüyə çatdı. Sonra dırnaqları ilə ağacın bütün qabığını qopardı. Dırnaqlarının hər zərbəsindən bütün ağac titrəyir, onunla bərabər qara ayı da tirəyir və qorxusundan çığırırdı.

Bu qara ayını görəndə, Ueb doğma Pali tərəfləri, oradakı hər cür yeməli şeylərlə dolu meşələri xatırladı. Ueb qorxusundan titrəyən ayını ağacda qoyub, Mititse çayı, sonra da Qreybuli çayı boyunca aşağılara yönəldi və bir neçə saatdan sonra giləmeyvələr və qarışqa yuvaları ilə dolu tanış aşağı Payni meşələrinə gəlib çıxdı.

Bu yerlər nə gözəl idi! Bundan başqa buralarda bircə boz ayının da olduğunu göstərən heç bir əlamət yox idi. Bu, yerlərin sahibləri qara ayılar idi, amma onlara heç əhəmiyyət verməməli idi.

Ueb çox razı idi. O, hər şeydən əvvəl palçıqın içində ağnayıb çimdi. Sonra iki çayın qovşağındakı ağaca yaxınlaşdı, arxasını ağacın gövdəsinə söykəyib, yerdən səkkiz futdan da artıq ucalıqda nişanə qoydu.

Sonrakı günlər Ueb Şoşon dağlarının qayalıqlı ətəkləri arasında daha uzaqlara, yeni yerlərə gedib, orada da nişanələrini qoydu. Ona qara ayıların nişanələri olan quru ağaclar rast gələndə, nəhəng pəncəsi ilə bir zərbə vurub, ağacı şaqqıltı ilə yerə yıxırdı. Qara ayıların nişanələri yaşıl ağaclarda olanda, həmin ağaclara

xeyli yuxarıda nişanını vurub dəmir dırnaqlarının dərin izləri ilə damğalayır.

Bu yerlərdə uzun müddət qara ayılar ağalığ etmişdilər. Onlar ağacların oyuqlarındakı dələ ehtiyatlarını tələf etmişdilər və dələlər indi anbarlarını yekə sal daşların altında qurmuşdular. Qara ayılar bu daşları yerlərindən tərpədə bilmirdilər. Amma bunları asanlıqla qaldıraraq atan Ueb üçün burada xeyli yeməli şey var idi. Meşədəki hər dördüncü və ya beşinci daşın altında o, dələlərin ehtiyat anbarlarını tapırdı, hərdən isə, anbarın xırdaca sahibi də orada olurdu. Ueb onu pəncəsi ilə saymazyanaya vurub əzir və ehtiyat üçün topladığı qozaların üstündən dələnin özünü də ləzzətlə yeyirdi.

Ueb gəzdiyi bütün yerlərdə belə xəbərdarlıq yazısı qoyurdu:

“Ey sərhədpozanlar, özünüzü gözləyin!”

Bu yazılar ağacların kötüyündə, Uebin əli çatdığı qədər ucada olurdu.

Ağaclarıdakı bu işarələrə yaxın gələn hər heyvan oradakı qoxudan və Uebin tüklərinin qalığından başa düşürdü ki, bu yerlərdə nəhəng boz bir ayı məskən salmışdır.

Uebə anası tərbiyə versəydi, ona öyrədərdi ki, yazda yaxşı olan yerlər yayda çox pis olur. Ancaq Ueb özü öyrənməli oldu ki, ilin hər fəslində yaşayış yerini dəyişməlidir.

Yazın əvvəllərində mal-qara otlayan və sığınlar yaşayan yerlərdə yeyib dolanmaq yaxşıdır. Burada qışda tələf olmuş bir çox heyvanların cəmdəkləri olur. Yayın əvvəllərində günəşin qızdırdığı yamaclarda yemək axtarmaq yaxşıdır. Orada cürbəcür dadlı meyvə kökləri və yabanı turp tapmaq olar. Yayın axırlarında çayların alçaq kənarlarında, çaylaqlarda, kollarda çoxlu giləmeyvə yetişir. Payızda isə, şam ağacı meşələrində yeməli şey çox olur. Orada doyunca yeyib qış üçün kökəlib piylənmək mümkündür.

Ueb hər il bir yerdən başqa yerə köçərək, mülkünün hüdudunu genişləndirirdi.

O, Payni və Mititse çaylarının hövzələrini yalnız qara ayılardan təmizləməklə kifayətlənməyib, çayayrıcı ilə gedərək, vaxtilə onu buradan qovmuş olan qoca qrizli ayısını da öldürdü.

Ueb yeni yerləri yalnız ələ keçirmək deyil, qorumağı da bacarırdı.

Bir dəfə Uebin Mititse çayının ortalarındakı torpaqlarında ferma tikmək üçün yer axtaran adamlar düşərgə salmışdılar. Ueb onların atlarını pərənpərənlə salıb, bütün düşərgəni darmadağın etdi.

İndi bütün heyvanlar və insanlar yaxşı başa düşürdülər ki, Franko zirvəsindən Şoşon dağlarının ətəklərinə qədər bütün bu yerlər bir kökmdarın mülküdür ki, onun adı mititseli Uebdir, özü də mülklərini hər cür təcavüzdən qorumağı bacarır.

Öz gücünə güvənib açıq hücumdan qorxmayanlar adətən hiyləgərliyə saymazyanaya yanaşırlar. Amma Ueb gəncliyində tələlərin başına gətirdiyi macərələri unutmamışdı. Onun belə möhkəm bir qaydası vardı: insan və dəmir qoxusu gələn yerlərə yaxın düşməməli, – buna görə də o, daha heç vaxt tələyə düşmürdü.

Beləliklə, Uebin tənha həyatı dağlar arasındagəzməklə keçirdi, – burada o, yemək axtara-axtara, nəhəng sal daşları xırdaca daşlar kimi ora-bura tullayırdı. İndi daha dağlarda və düzlərdəki bütün heyvanlar Uebi tanıyırdılar, vaxtilə bədbəxt, hamının qovaladığı bir ayı balası, indi isə, nəhəng yırtıcı olan Uebdən qorxub qaçırdılar.

Bir qara ayının vaxtilə Uebi qovladığının intiqamını almış kimi, o bir çox qara ayını tələf etdi. Vəhşi pişiklər onu görəndə kimi, qaçıb ağacları gizlənməyə can atırdılar, – amma ağac quru olanda, Ueb onu yerə yıxıb pişiklə birlikdə xıncım-xıncım eləyirdi. Hətta vəhşi atlar başçısı məğrur aygır da Uebə rast gələndə, yol

verməyi lazım bilirdi. İri boz canavarlar və dağ aslanları Uebi gördükdə, təzəcə ovladıqları heyvanları da qoyub qaçırdılar. Ueb yovşan kolları arasına isə, düzəndə özünə yol açanda, qorxuya düşmüş ceyranlar qaçıb dağılışırdılar. Xeyli yekə olduğu üçün qorxmayan və cavanlığından, xeyli axmaq olduğu üçün ondan qaçmayan bir öküzə rast gələndə, Ueb nəhəng pəncəsinin bircə zərbəsi ilə öküzün başını yarırdı. Ueb gəncliyində çox əziyyət və fəlakətlər çəkmişdi, buna görə də daha dözümlü, daha təcrübəli və daha ağıllı olmuşdu.

Uebin həyatı ildən-ilə bu cür dostsuz, yoldaşsız keçib gedirdi. Həmişə qaraqabaq, heç bir şeydən qorxmayan, həmişə döyüşə hazır olan o, hər şeydən artıq yalnız bircə bunu istəyirdi ki, ona dəyib dolaşan olmasın. O yalnız bircə şeydən kəskin ləzzət alırdı: – həmişə nəhəng qüvvətindən fərəhlənir, vurub parçaladığı heyvanın yerə yıxıldığını görəndə və ya hədsiz gücünü sınamaq üçün nəhəng sal daşları çevirib atan dəqiqələrdə, canında yüngül xoş bir gizilti duyub, bundan ləzzət alırdı.

X

Qoxu duyğusu iti olanlar üçün hər şeyin qoxusu var. Ueb bütün ömrü boyu cürbəcür qoxuları araşdırıb öyrənmişdi. İndi artıq o, dağlarda rast gələn qoxuların çoxunun mənasını gözəl bilirdi. Hər şey Uebə qoxusu ilə özü barəsində məlumat verirdi. Sanki hər şey Uebə deyirdi: “Bax, mən buyam!”

Ardıcın, itburnunun, çiyələyin hər giləmeyvəsi xoş səsi ilə nəğmə oxuyub deyirdi: “Biz giləmeyvəyik, giləmeyvə!” Nəhəng iynəyarpaq meşələr uca səslə oxuyurdu: “Bax, biz şam ağacları, sidr ağaclayırıq!” Ueb bu meşələrə yaxın gələndə, belə zərif səslər eşidirdi: “Bax, biz sidr qozalarıyıq!”

Şirin köklü kolluqlardan xor ucalırdı: “Dadlı köklər, dadlı köklər!”

Ueb bu kolluqlara girəndə, hər bir səsi ayrılıqda eşidirdi.

Hər kök xüsusi xırdaca nitqini söyləyirdi, məsələn: “Bax, mən yekə kökəm, yetişmiş dadlı kökəm!” və ya kəskin incə bir səs eşidilirdi: “Bax, mən heç neyə yaramayan sərt kökəm!”

Payızda iri, dadlı ağ göbələklər onu çağıraraq deyirdi: “Bax, mən ləzzətli, qidalı göbələyəm!”

Zəhərli göbələk isə, çığırırdı: "Mən zəhərli göbələyəm, mənə yaxın düşmə, azarlarsan!"

Çiçəklərin də öz səsləri vardı, yarğanların yamaclarından zəngçiçəklərinin saplaqları kimi incə, göy ləçəkləri kimi zərif nəğmələri eşidilirdi. Amma çiçəklərin səsləri Uebi maraqlandırmırdı. Onlara heç fikir də verimirdi.

Beləliklə hər varlıq, hər çiçək, hər qaya, hər daş bizim Uebin burnuna özü barəsində məlumat verirdi. Gündüz bə gecə, dumanlı və açıq havada ayının yekə nəm burnu məlumat verir, ayı üçün maraqlı olmayan şeyləri isə, heç seçmirdi. Baxt keçdikcə Ueb burnuna daha çox etibar etməyə başlayırdı. Hərdən elə olurdu ki, gözləri ilə qulaqları birlikdə ona nə barədə isə, məlumat verirdi, amma burnu təsdiq edib: "Hə düzdür!" – deməyincə onlara inanmırdı.

Ueb yüzlərcə xoşa gələn qoxular tanıyırdı, minlərlə qoxuları heç saymırdı, bir çoxları xoşuna gəlmirdi, bəziləri isə, onu yaman qəzəbləndirirdi.

Ueb Payni dərəsinin yuxarlarına gəlib çıxanda, külək günbatan tərəfdən əsəndə, qəribə bir qoxu duyurdu. Bəzən Ueb bu qoxuya heç fikir vermirdi, hərdən isə, acığı gəlirdi, amma Ueb heç vaxt həmin qoxu gələn tərəfə, uzaqlara getmirdi.

Hərdən şimal küləyi su ayrıcının o tayından onun burnuna dəhşətli, heç bir şeyə əsla bənzəməyən bir qoxu gətirib gəlirdi. Bu elə qoxu idi ki, tezliklə ondan qaçmaq istəyirdi.

Ueb daha cavan deyildi, neçə dəfə yaralanmış dal pəncəsi ağrımağa başlamışdı. Hava rütübətli olanda və ya soyuq gecənin səhəri dal ayağını güclə yerə basırdı. Bir dəfə ayağı bərk ağrıyıb, özü də axsadiqda, günbatan küləyi dərənin o tayından yenə həmin qəribə qoxunu gətirdi.

Ueb bu qoxunun ona nə dediyini başa düşmürdü. Amma içəridən gələn bir səs sanki onu bu qoxu gələn tərəfə çağıraraq pıçıldayırdı: "gəl!"

Tox heyvana yemək qoxusu xoş gəlməz, amma ac olanda, yemək qoxusu onu özünə sarı çəkər. Adətən, günbatan küləyinin gətirdiyi qəribə qoxu, onda nifrət oyadardı. İndi isə, bu qoxu onu özünə sarı çəkirdi və Ueb axsaya-axsaya, cığırla dağ yuxarı qalxa-qalxa, burnunda mırıldanır və sifətinə toxunan budaqları qəzəblə vurub kənar edirdi.

Qəribə qoxu isə, getdikcə artır və onu özünə sarı çağırırdı. Axırda Ueb elə bir yerə gəlib çıxdı ki, əvvəllər heç vaxt burada olmamışdı. Bura açıq rəngli qumla örtülü bir enişdi. Qayanın böyründən qəribə bir su axır, onun qabağındakı çuxurdan isə, qəribə buxar qalxırdı. Uebin burnu şübhəli-şübhəli yoxlamağa başladı, - bu nə qəribə qoxudur! Ueb yoxuş yuxarı qalxdı. Qumun üstə ilə bir ilan qıvrıla-qıvrıla sürünürdü. Ueb pəncəsi ilə elə vurdu ki, ətrafdakı ağaclar titrəşdi və qayadan asılı daş qopub aşağı diyirləndi. Bu zaman Ueb elə nərə çəkdi ki, dərəyə göy gurultusu kimi səs saldı. Ueb üstünü buxar bürümüş çalaya yaxınlaşdı. Çala azacıq buxarlanan və dalğalanan su ilə dolu idi. Ueb pəncəsi ilə suyu yoxladı. Su ilıq idi və xoş təsir edirdi. Onda Ueb iki dal ayağını suyun içinə soxdu. Sonra bütün bədəni ilə çalaya girdi və su çalanın kənarlarından aşırıb-daşdı. Nəhayət o, boylu-boyuna həmin bu isti kükürlü bulağın içində uzandı. Yaşılımtıl suyun içində qızınırdı. Başının üstündə külək buxarı hərləyirdi.

Qayalı dağlarda belə kükürlü bulaqlar çoxsa da, ancaq Uebin mülkündə bu bulaq tək bircə idi. Ueb bir saatdan artıq suyun içində uzandı, sonra qərara gəldi ki, daha çıxmaq vaxtıdır və çaladan çıxdı. Özünü xeyli yüngül və yaxşı hiss eləyirdi. Dal pəncəsindəki ağrı da tamamilə kəsilmişdi.

Ueb qıllı kürkünün suyunu xırpıb, üstünə gün düşmüş qaya çıxıntısına yönəldi. Orada dincəlmək üçün uzandı, amma əvvəlcə dal ayaqları üstə dik qalxıb, ən yaxındakı ağacın üzərində öz nişanını qoydu. Doğrudur, bulağın ətrafında xəstəliklərini

sağaltmaq üçün bura gələn bir çox başqaheyvanların da əlamətlərini görmək olardı, amma Ueb bunu nəzərə almırdı.

İndi bu bulağın yanında elə bir yazı vardı ki, qoxusu, palçıq ləkəsi və tük qalıqlarına görə, bütün canlı varlıqlara açıq-aydın deyirdi:

“Bu vanna mənimdi. Yaxın düşməyin! Ueb.”

Ueb qaya çıxıntısının üstündə kürəyini tamam quruyana qədər günə verdi. Sonra arxası üstə uzanıb, ağır-ağır o böyrü-bu böyrü üstə çevrilə-çevrilə, qarnını tamam quruyana qədər günə verdi.

O, qəti surətdə inandı ki, vannaya girib çıxandan sonra özünü yaxşı hiss eləyir. Əlbəttə, o özü deyə bilməzdi ki: “Mənim xoşagəlməz bir azarım, yel azarım var, kükürd vannası mənə yaxşı kömək eləyir”, - amma aydın başa düşürdü ki: “Yaman ağrıyırdım, bu pis qoxulu çalada ağnadıqdan sonra yaxşılaşdım”.

O vaxtdan bəri pəncəsi ağrımağa başlayanda, Ueb bu bulağa gəlir, hər dəfə də sağalıb qayıdırdı.

XI

İllər bir-bir gəlib keçirdi. Ueb daha boy atmırdı, ancaq tüklərinin rəngi getdikcə daha çox ağarır, özü isə, daha qəzəbli və daha qorxulu olurdu. Onun mülkü doğrudan da çox böyük idi. Hər bahar bütün mülkünü gəzir, qış çovğunlarının silib apardığı yazıları düzəldirdi. Əslində Uebi yazda bütün mülkünü gəzməyə qida azlığı məcbur edirdi. Bundan başqa, baharda içi palçıqla dolu çalalar hər yerdə bol olurdu. Uebin isə, bütün dərisi yaman gicişirdi, ona görə ki, onun məşhur qış kürkünün tükləri tökülməyə başlayırdı. Yaş və soyuq gilin bədəninə yayılması xoşuna gəlirdi. Bundan sonra arxasını ağaca sürtəndə, elə bərk ləzzət alırdı ki, bunu heç bir şeylə müqayisə etmək olmazdı. Ancaq nə olur-olsun, Uebin ağaclardakı nişanələri hər bahar təzələnirdi.

Amma Litl-Payni çayının aşağılarında Palett ranço binası qoymuşdu. Burada yaşayanlar çox tezliklə bu “qoca nəhənglə” tanış oldular. Heyvanlara damğa vuranlar onu görəndə kimi, bu qərara gəldilər ki: “Bizə ayı-zad lazım deyil, yaxşısı budur ki, heç onun işinə qarışmayaq”. Onlar Uebə çox tez-tez rast gəlmirdilər, amma ləpirləri və nişanələri hər yerdə vardı. Ancaq yaman ovçu olan ranço sahibi Ueblə çox maraqlanırdı. Bu qoca ayının əhvalatı

barəsində o, Pikettdən bəzi şeylər eşitmişdi. Elə özü də Uebin həyatından çox şeylər bilirdi. O, bilirdi ki, Ueb tələdən tələ ilə heyvan tutanlardan daha yaxşı baş çıxarır: Ueb ya tələlərdən uzaq keçib gedir, ya da heç toxunmadan, ora qoyulmuş yemi götürüb gedirdi. Bəzən isə, bir ağac parçası ilə tələni çərtməyi də bacarırdı.

Ferma sahibi onu da bilirdi ki, Ueb həmişə yayda, şiddətli istilər düşəndə harasa gedib, qışda yuvasında yatdığı zaman olduğu kimi, yoxa çıxır.

XII

Bir çox illər bundan əvvəl hökumət ağıllı bir qərar çıxarıb, Yellouston çayının yuxarlarındakı bütün yerləri qoruq elan etmişdi. Burada, bu böyük möcüzələr diyarından heç kəs qorxu nə olduğunu bilməməli idi, çünki burada heç kimə zərər yetirmək olmazdı. Heyvanlara da, quşlara da burada toxunulmurdu; təbii halında olan meşələrə balta dəymirdi, zavodlar və şaxtalar çayları bulandırmırdı. Burada hər bir şey ağ dərili insanın gəlişindən əvvəl necə vardısı, elə də qalmışdı.

Vəhşi heyvanlar tezliklə bu qoruq parkından xəbərdar oldular. Onlar dövrəsinə heç bir çəpər çəkilməmiş bu parkın sərhədlərinə çox tezliklə bələd oldular və burada çox gözəl yaşamağa başladılar. Onların xasiyyətləri də tamamilə dəyişmişdi. Burada, parkda onlar heç çəkinmədən insanlara yaxın gəlirdilər, ondan qorxmurdular, özləri də heç bir vaxt insana hücum etmirdilər. Bu təhlükəsizlik diyarında heyvanlar hətta bir-birilə də xoş rəftar edirdilər.

Vəhşi heyvanlar Yellouston parkında dinclik və sakitlikdən başqa bol yem tapırdılar, buna görə də bura o qədər heyvan yığılmışdı ki, heç yerdə bu qədər heyvan ola bilməzdi.

Orada, Yellouston parkının lap ortasında bir mehmanxana tikmişdilər. Bu mehmanxananın yan-yörəsinə xüsusilə çox ayı yığışmışdı. Mehmanxananın dördüdə bir milliyində meşədə hamar bir tala vardı. Mehmanxana xidmətçiləri hər gün bura ayılar üçün yemək qalıqlarını gətirib gəlirdilər. Bu qonaqlıqda hər il daha çox ayı iştirak edirdi. Burada çox tez-tez ən müxtəlif cinslərdən olan: qara, qonur, kürən, boz, gümüşü rəngli irili-xırdalı on-on beş ayıya rast gəlmək olardı. Burada bütün ailələr və tək-tək avaralar da vardı. Onlar hamısı çox gözəl başa düşürdülər ki, bu parkda güc işlətmək qadağandır və ən sərt xasiyyətli heyvanlar da burada özlərini çox sakit aparırdılar. Mehmanxananın ətrafında onlarca ayı gəzişirdi; hərdən bir aralarında dalaşırdılarsa da, amma heç vaxt, heç bir ayı insana hücum etməzdi. İldən-ilə ayılar bura gəlir-gedirdilər, mehmanxanada yaşayanlar da onları tez-tez görürdülər.

Mehmanxana xidmətçiləri ayılardan bir çoxunu artıq yaxşı tanıyırdılar. Ayılar yay mövsümündə, mehmanxana açıq olan vaxtda gəlir və mehmanxana bağlananda çıxıb gedirdilər. Heç kəs bu ayıların haradan gəldiklərini və hara getdiklərini bilmirdi.

Bir dəfə ranço sahibi Palett gəlib həmin Yellouston parkına çıxdı. O, mehmanxanada düşüb, ayıların qonaqlığına tamaşa etmək üçün meşədəki talaya getdi. Orada bir neçə qara ayı yemək yeyirdi. Axşamçağı onlar tez qaçıb getdilər, çünki meşədən gümüşü rəngli nəhəng bir ayı onlara yaxınlaşmaqda idi. Bələdçi həmin ayını göstərib, ranço sahibinə dedi:

- Bu ayı parkda ən böyük ayıdır. Yaxşı ki, dinc heyvandır, yoxsa kim bilir nələr ola bilərdi.

Ferma sahibi təəcüblə soruşdu:

- Bu ayı dinc heyvandır?

Ferma sahibi adi yerışı ilə, yan basa-basa gələn və talada bir ot tayası kimi görünən ayıya diqqətlə baxıb dedi:

- Bu ki, mititseli Uebdir! Bizim mahalda ən qorxulu ayıdır.

Bələdçi dedi:

- Deyəsən o deyil. Bu ayı hər yay iyul və avqust aylarında bura gəlir və inanıram ki, o haradasa, bu yaxınlarda yaşayır.

Ranço sahibi dedi:

- İyul və avqust aylarında? Hə, elə Ueb özüdür ki, var! Elə bu vaxtlarda o bizim mahalda yox olur. Odur, baxın, dal ayağı bir qədər axsayır, qabaq pəncələrinin birində isə, bir dırnağı yoxdur... Deməli, yayı o burada keçirirmiş! Ancaq əsla inana bilməzdim ki, bu qoca dalaşqan ayı evindən kənarında özünü belə yaxşı apara bilərmiş.

Ueb Yellouston parkının adlı-sanlı məşhur ayısı olmuşdu. Ancaq bircə dəfə o özünü yaxşı aparmamışdı. Bu da buraya gəlidiyi birinci mövsümdə olmuşdu, onda Ueb hələ parkın qaydalarını yaxşı bilmirdi.

Bir dəfə o, mehmanxanaya yaxınlaşıb dümdüz əsas baş qapıdan içəri girmişdi. Dəhlizdə səkkiz fut hündürlüyündə boyu ilə dik qalxıb kantora keçmişdi.

Mehmanxanadakıların hamısı qaçıb dağılışdı. Ueb kontora girmişdi; orada oturan kontorçu demişdi: "Kantorda oturmaq çox xoşuna gəlirsə, buyur, yerimi sənə verirəm!" – belə deyib, stolun üstündən aşaraq, teleqraf otağına keçmişdi.

Buradan parkın müdirinə belə bir teleqram vurmuşdu: "Qoca ayı kontorda oturub, görünür ki, mehmanxananı idarə etmək istəyir. Güllə atmaq olarmı?" Müdir teleqramla belə cavab vermişdi: "Parkda güllə atmağa icazə verilmir. Yanğın söndürəndən istifadə edin". Kontorçu elə də etmişdi. Əsla belə bir şey gözləməyən ayı da stolun üstündən hoppanıb mehmanxanadan qaçmışdı. Ağır pəncələrini yerə döyüb, dırnaqlarını taqqıldada-taqqıldada, azıb içəri qapıya yönəlmiş və mətbəxdən keçəndə, orada asılmış dördüdə bir öküz şaqqasını qapmağa macal tapmışdı. Bu, onun parkda tək bircə nalayiq hərəkəti idi. Amma bir dəfə də parkda asayışı pozmuşdusa,

burada taqsır ona hücum edən başqa bir dişi ayıda olmuşdu. Bu dişi ayı qara ayılar cinsindən idi, özü də dalaşqanlıığı ilə məşhurdur. Onun sısqa, xəstə bir balası vardı, ancaq o, balası ilə öyünür və onun üstündə həmişə davaya hazır idi. Anasının ərköyün balası, bütün ərköyün uşaqlar kimi, tərs və dikbaş idi. Ana ayı çox yekə və sərt idi və bütün qara ayılara üstün gələrdi. Amma bir dəfə qoca Uebi qorxutmaq istəyəndə, Ueb ona elə bir şapalaq vurmuşdu ki, top kimi hoppanıb yumalanmışdı. Ueb onun üstünə cumub yəqin ki, ökdürəcəkdə, amma ana ayı ağaca dırmaşmağa macal tapmışdı, bədbəxt balası isə, həmin ağacın kəlləsində qorxudan çığır-bağır qoparmışdı.

Ana ayı ilə olan əhvalat da bununla qurtarmışdı. Ana ayı daha bir də Ueblə bəhsə girmək istəməmişdi. Sonralar yavaş-yavaş Ueb barəsində belə bir fikir əmələ gəldi ki, o ən dinc ayıdır. Mehmanxanada yaşayanların çoxu həтта belə güman edirdi ki, Ueb hələ tufəng və tələ olmayan uzaq bir yerdən gəlib çıxmışdır və buna görə də belə xoşxasiyyətdir.

XIII

Hamıya məlumdur ki, Bitterrutdakı boz ayılar dünyanın ən yaramaz ayılarıdır.

Bitterrut sıra dağları dağların ən əlçatmaz hissəsindədir. Orada hər tərəf dərin yarıqlarla dolu olub, üstlərini qalın kollar basmışdır.

Orada at belində gəzmək və tufəng atmaq çox çətinidir.

Bu yerlər ayılar üçün ən əlverişli yerlərdir. Ayıların çox olması bura çoxlu heyvan tutan ovçuları da çəkib gətirir.

Bitterrut ayılarını "Qıllı" adlandırırlar, - bunlar çox hiyləgər və cürətli heyvanlardır. Qoca "qıllı" ayı kökümeyvələrin nə olduğunu nabatat institutundan da artıq bilir. Tələlər barəsində də biliyi yüzlərlə ovçunun biliyindən çoxdur. Qıllı ayı bu və ya digər qurd-quşun və ya həşərat yumurtalarının nə vaxt və harada olduğuna yaxşı bələddir. Tamam bir mil məsafədən gələn ovçunun zəhərli itlərlə, tələlərlə, tufənglə və ya bütün bunlarla birlikdə gəldiyini duyur. Qıllı ayıların ümumi bir qaydası var ki, ovçuları heyrətə salır: "Bir şey etmək qərarına gələndə, onu birdən-birə edib başa çatdır".

Qıllı ayı adama rast gələndə, hücum etməyi və ya qaçmağı bircə anda qərara alır. İnsana hücum etməli olsa, ölüncə ya öldürüncə əl çəkmir.

Bedlend ayıları belə etmirdilər. Onlar adətən dal ayaqları üstə dik qalxıb, göy gurultusuna bənzər səslə nəərə çəkirlər. Bu müddətdə ovçu gülləni atmağa macal tapır. Adamlar ayıların nərəsinə öyrəşmişdilər, amma ayılar yumşaq uclu güllələrə öyrəşə bilməyiblər. Buna görə də Bedlenddəki ayılar tamamilə qırılıb qurtarmışdır.

Qıllı ayılar isə, başqa cürdür. Qıllı ayının nə edəcəyini əvvəlcədən əsla bilmək olmaz.

Bitterrut ayıları, görünür ki, düşmənlərdən qaçıb qurtarmağı yaxşı öyrənmişdilər və bu yerlərdə ağ adamların çox olmasına baxmayaraq, ayılar buralarda yaşamaqda və artmaqda idilər.

Amma hər yerdə ancaq müəyyən miqdarda ayı özünə yem tapa bilər, qalanları isə, çıxıb başqa yerlərə getməlidirlər. Bir cavan, zirək qıllı ayının da başına elə bu iş gəldi. O, doğulduğu yerdə qala bilmədi və özünə yer tapmaq üçün dünyanı gəzməyə başladı.

Bu ayı çox da cüssəli deyildi, - yoxsa çıxıb getməli olmazdı, amma özünə harda olur-olsun yer tapa bilmək üçün, kifayət qədər hiyləgər idi. O, gəlib Solmeq çayının dağlarına çatdı, buralar xoşuna gəlmədi. Sneyk düzlərində tikanlı məftillərdən ibarət çəpərlərə ilişdi və əlbəttə, o aradan çıxıb getdi. Bir təsadüf ona Yellouston parkına getməyə mane oldu, yoxsa burada o rahat yaşaya bilərdi. Gedib Sneyk çayı sahilindəki dağlara çıxdı, orada da ovçular giləmeyvədən çox idi. Gedib Teton dağlarına çıxdı, orada da adamların qaynaşdığı Cekson-Xoul qəsəbəsi heç xoşuna gəlmədi.

Bütün bunların hələlik Uebin əhvalatına heç dəxli yoxdur, - amma axırda qıllı ayı səyahətinin sonlarında Qros-Venter sıra

dağlarını aşıb, Qreybuli çayının yuxarlarına gəlib çıxdı, - yəni su ayrıcından keçib, mititseli qoca ayının mülkünə ayaq basdı.

Qıllı ayı Cekson-Xouldan ayrıldıqdan bəri, daha adama rast gəlməmişdi. Uebin mülkündə o qədər bol cürbəcür yeməklər vardı ki, bu yerlər qıllı ayıya behişt kimi göründü. O böyük bir ləzzətlə cürbəcür dadlı şeylər yeməkdə idi ki, birdən ağacdan Uebin bu yazısını gördü: "Ey sərhədpozanlar, özünüzü gözləyin!"

Qıllı ayı dal ayaqları üstə dik qalxıb arxasını ağaca söykəyib özü-özünə təcüblə dedi: "Bu necə işdir, deyəsən bu çox nəhəng ayıdır!"

Uebin burnunun nişanəsi bizim qıllı ayının boynunun çatdığı yerdən bir baş və bir boyun uzununu qədər yuxarıda idi. Başqa bir ayı belə bir şeyi görüb başa düşəndə, bu yerlərdən çıxıb gedərdi. Amma qıllı ayı başa düşmüşdü ki, bu nəhəng boz ayı olmasaydı, burada yaşamaq onun üçün çox yaxşı olardı. O, yeri yaxşı-yaxşı qoxlayıb, diqqətlə nəzərdən keçirdi ki, ayınır. buralarda olub-olmadığını bilsin, - sonra isə, əvvəlki kimi, yemək axtarmağa başladı.

Üzərində Uebin yazısı olan ağacın iki addımlığında köhnə bir şam vardı. Bitterrut dağlarında belə yuvaları tapardı. İndi də kötüyü qoparıb atdı, amma altında heç nə yox idi. Kötük diyirlənə-diyirlənə Uebin nişanəsi olan ağacın yanına düşdü. Qıllı ayının hiyləgər beynində bir fikir oyandı. O, başını bulaya-bulaya, donuz gözünə bənzər gözləri ilə kötüyə, sonra da ağaca baxdı. Kötüyün üstünə çıxıb arxasını ağaca söykəyib, dikəldi və ağacda nişanəsini qoydu. Bu nişanə Uebin nişanəsindən tam bir baş uca idi. Qıllı ayı arxasını kötüyə bərk-bərk və xeyli sürtdü. Ağacda yekə bir nişanə əmələ gəldi. Bu nişanə həm də qabığın üzərində dırnaq cizgiləri ilə damğalanmışdı. Qıllı ayının bu nişanəsi bu yerlərin köhnə sahibinə çağırış idi. Bu bərəkətli yerlərə sahib olmaq üçün, onu ölüm-dirim vuruşuna çağırırdı. Qıllı ayı

kötüyün üstündən düşəndə, kötük yumalanıb birkənara diyirləndi.

Qıllı ayı düşmənin yaxında olub-olmadığını bilmək üçün hər yeri diqqətlə nəzərdən keçirə-keçirə, dərə ilə üzüaşağı getdi.

Ueb tezliklə mülkündə yad bir ayının izlərini gördü və bircə anda bütün coşqun qəzəbi cuşa gəldi. O, düşmənin izi ilə neçə mil yol gedib onu axtardı, amma qıllı ayı yaman hiyləgər idi. Heç Uebin gözünə görünmürdü. O, Uebin nişanəsi olan hər ağaca yaxınlaşıb, ondan yuxarıda nişanəsini qoymağa çalışırdı.

Bunun üçün, yerinə görə, gah kötüklərdən, gah daşlardan, gah da alçaq təciklərdən istifadə edirdi. Heç bir hiylə işlətməklə nişan qoymaq mümkün olamayan ağaca rast gələndə, obuna yaxınlaşmayıb, yaxınlıqda yanında bir kötük və ya daş olan başqa bir ağaca yanaşırdı.

Tezliklə Ueb gördü ki, hər yerdə ağaclarda onun nişanələrindən yuxarıda başqa nəhəng bir ayının nişanələri qoyulmuşdur. Ueb belə nəhəng bir ayı ilə bacara biləcəyinə arxayın deyildi. Amma həmişə olduğu kimi, qorxurdu və kiminlə olursa-olsun, vuruşmağa hazır idi. Hər gün mülkünü gəzib düşmənin axtarırdı. Hər gün onun izlərini görürdü və nişanəsindən xeyli ucada nişanə qoyulmuş ağaclara tez-tez rast gəlirdi.

Son illər qoca ayının gözləri xeyli xarablaşmışdı. Uzaqdakı şeylər gözlərində bir-birinə qarışırdı. Ueb qıllı ayının qoxusunu alırdısa da, amma özünü heç görə bilmirdi. Ueb daha cavan deyildi, dırnaqları və dişləri sürtülüb kütləşmişdi və həmişə təhdid edən bu təhlükə onu çox naharat edirdi. Köhnə yaraları tez-tez ağrıyırdı, amma bununla belə, onu döyüşə çağırırdılar, kiminlə olursa-olsun, hətta nə qədər olur-olsun düşmənlərlə vuruşmağa cəsarəti çatardı. Ancaq bu daimi gərgin intizar və düşmənin onu qəfil yaxalaya biləcəyi qorxusu, əhvalına, hətta sağlamlığına da yaman təsir edirdi.

XIV

Qıllı ayı da həmişə sayıq idi. O, izlərini dolaşdırır və Ueblə qarşılaşmaq onun üçün ölüm demək olduğunu bildiyindən, həmişə qaçmağa hazır idi.

Tez-tez bir yerdə gizlənilib, nəhəng ayını güdür, özü də yaman qorxurdu ki, bitən külək onun qoxusunu Uebə çatdırıb, yerini bildirər. Çox vaxt yalnız həyalsızlıqla canını qurtarırdı. Bir dəfə Uebdən belə xilas ola bildi ki, iki qaya arasındakı dar yarğana girdi, - Uebin yekə gövdəsi bura heç cür yerləşə bilməzdi. Qıllı ayı Uebin mülkünün daha da içərilərinə girərək, ağaclara inadla damğasını vururdu.

Bir dəfə qıllı ayı kükürdlü bulağın qoxusunu duyub ora getdi. Bunun nə olduğunu başa düşmürdü və bulaqla heç maraqlanmadı da. Amma ətrafda Uebin ləpirləri diqqətini cəlb elədi.

Qıllı ayı bu ləpirləri görəndə, hər şeydən əvvəl bulağa daha çox palçıq atmağa çalışdı. Uebin sürünüb qaşındığı ağacın yanında qayanın çıxıntısına dırmaşıb, Uebin damğasından düz beş fut yuxarıda damğasını vurdu. Sonra qayadan düşüb, o yan-bu yana qaça-qaça, vannanı çirkləndirməyə başladı. Eyni vaxtda qıllı ayı diqqətlə ətrafı nəzərdən keçirirdi. Birdən meşə sarıdan bir hənirti

gəldi və qıllı ayı yerində donub qaldı. Hənirti getdikcə yaxınlaşırdı. Bir azdan sonra qıllı ayı Uebin qoxusunu duydu, - bu qoxudan onun zəhləsi gedirdi. Qıllı ayı o saat dəhşət içində əks tərəfə qaçdı və ağacların arasında gizləndi.

Axır zamanlar Ueb xəstələnmişdi. Pəncəsindəki əvvəlki ağrılar yenidən başlamış, bunlara sağ çiyindəki ağrılar da əlavə olunmuşdu, - çiyində iki güllə hələ də qalmaqda idi. Ueb ağır-ağır, axsaya-axsaya, duruxa-duruxa gedirdi. Birdən Ueb düşmənin qoxusunu duydu. Gözləri ona deyirdilər ki, bunlar çox da iri olmayan bir ayının ləpirləridir, amma burnu təkidlə deyirdi ki, yox, bunlar nəhəng ayının ləpirləridir. Bundan başqa Ueb damğası olan ağac və onun yuxarisından yad ayının damğasını gördü. Ueb hiss edirdi ki, həmin yad ayı hardasa, lap yaxınlardadır və hər dəqiqə gəlib çıxa bilər.

Ueb çoxdan xəstə idi və ağrılar onu zəif salmışdı. O ölüm-dirim vuruşmasına başlamaq istəmirdi. Buna görə də heç vannasından da istifadə etməyib, geri döndü və axsaya-axsaya bulaqdan əks tərəfə yönəldi. Uşaqlığından bəri ilk dəfə idi ki, Ueb düşmənlə qarşılaşmaqdan boyun qaçırırdı.

Bu dəqiqə Uebin həyatından həlledici qəti bir dəqiqə idi. O, düşmənin ləpirləri ilə getsəydi, əlli addımlıq məsafədə onu qorxusundan yarımcan bir halda, bütün bədəni əsə-əsə büzüşmüş tapacaqdı. Qıllı ayı dörd tərəfi qaya ilə əhatə olunmuş bir çəməndə bir kötüyün qabağında oturmuşdu. Bu çəmən təbiətin yaratdığı tələ idi. Ueb şübhəsiz ki, burada düşmənin işini bitirə bilərdi. Hətta kükürlü vannasında çimmiş olsaydı, gücü və cəsarəti yerinə gələrdi, indi də olmasa, başqa vaxt, hər halda qıllı ayını layiq olduğu kimi qarşılama bilərdi. Amma Ueb geri döndü, bu da onun taleyini həll elədi.

Ueb bərk axsaya-axsaya, ağır-ağır Şoşon dağlarının aşağı atəkləri ilə gedirdi. Bir azdan sonra uzun illərdən bəri duyduğu

həmin dəhşətli qoxunu duydu, amma bunun nə olduğunu başa düşmədi.

Ancaq bu qoxu düz onun getdiyi tərəfdən gəlirdi. Axırda Ueb başa düşdü ki, bu qoxu kiçik çılpaq bir dərədən gəlir. Bu dərənin dibi başdan-başa skelet və qaralmış cəmdəklərlə dolu idi. Ueb indi artıq cürbəcür heyvanların qoxusunu duyurdu, amma bunlar diri heyvanların yox, ölü qoxusu idi. Dərənin yuxarı ucundakı qayaların yarığından öldürücü qaz çıxırdı. Gözə görünməyən bu ağır qaz, bütün dərəni doldurub, aşağı ucundan kənara çıxırdı. Bu, iyrənc bir üfunət idi: başı gicəldir, yuxu gətirirdi. Ueb tələsik buradan uzaqlaşdı və yenidən şam meşəsinin sərin qoxusu ilə nəfəs aldıqda, çox sevindi.

Ueb bu gəlmə ayıya kükürlü bulağa yiyələnmək ixtiyarı verəndən sonra, bir də ora getmədi. Onun müalicə olunmayan yel azarı getdikcə şiddətlənir və Ueb düşmənlə nəinki mübarizə etmək, hətta qabağından qaçmamaq bacarığını da itirirdi.

Amma yenə də hərdən bir Ueb düşmənin ləpirinə rast gələndə, əvvəlki cəsarəti duyur və göy gurultusuna bənzər səsi ilə nərildəyib, ağrı duya-duya və axsaya-axsaya, izi tutub gedirdi ki, qəddar düşmənlə bir dəfəliyə haqq-hesabı üzsün. Amma heç vaxt o əsrarəngiz nəhəng ayıya gedib çata bilmirdi.

Hərdən elə olurdu ki, Ueb vuruşmaq üçün əlverişli olmayan bir yerdə düşmənin yaxınlaşdığını duyurdu. Onda vuruşmağı gələn dəfəyə saxlayırdı. Amma vuruşmaq üçün şərait əlverişli olanda, qıllı ayını heç cürə tapa bilmirdi. Axı məlum şeydir ki, üstünlük güdünün tərəfində olur.

Hərdən elə günlər olurdu, - Ueb özünü o qədər pis hiss edirdi ki, vuruşmağı heç ağına da gətirə bilməzdi. Əhvalı bir az yaxşılaşanda isə, düşmən ondan qaçıb gizlənirdi.

Bir azdan sonra Ueb gördü ki, düşmənin ləpirləri yemək bol olan yerlərdə daha çox görünür. Buna görə də düşmənlə vuruşmağa özünü hazır bilmədiyi vaxtlarda belə yerlərə

gəlməkdən çəkinməyə başladı. Amma, demək olar ki, həmişə özünü pis hiss etdiyindən, belə çıxırdı ki, mülkünün ən yaxşı hissəsini bu gəlmə ayıya vermişdi.

Həftələr gəlib keçdi. Ueb elə həmişə kükürd vannasında çimməyə hazırlaşır, amma ora getmirdi, buna görə əhvalı getdikcə xarablaşırdı. İndi dal pəncəsindən başqa, sağ çiyini də həmişə ağrıyırdı.

Ueb uzun müddət vuruşma gözlədiyindən, həmişə gərgin vəziyyətdə olurdu. Həmişə həyəcanlı olması, cəsarətini əlindən almışdı. İndi yalnız bunu düşünürdü ki, əhvalı yaxşılaşmayınca, bir təhər düşməyə rast gəlməkdən çəkinsin.

Uebin ilk kiçik güzəşti onu həmişəlik geri çəkilməyə gətirib çıxardı. Ueb qıllı ayıya rast gəlməmək üçün çay aşağı getdikcə daha da uzaqlara yönəlirdi. Gün-gündən daha az yem tapırdı. Həmişə yarı ac olduğundan Ueb zəifləməyə başladı.

Yavaş-yavaş Uebin bütün mülklərindən ona yalnız Payni çayının aşağıları qaldı. Bu yerlər həmin yerlər idi ki, Ueb vaxtilə anası və qardaşları ilə bu yerlərdə yaşamışdı. Elə indiki həyatı da ailəsiz qalmış xırdaca aciz boz ayı balasının həyatına çox bənzəyirdi. Ailəsi olsaydı, bəlkə də indi özünü o da başqa cür hiss edərdi.

Bir dəfə səhər Ueb axsaya-axsaya yarpaqları tökülmüş ağcaqovaq meşəsi ilə gedirdi. Yeməli bitki kökü və ya dələ və kəkliklərin də tamah salmadıqları qurdlu giləmeyvələr axtarırdı.

Birdən yaxınlıqdan gurultu ilə bir daşın yumalanıb gəldiyini gördü, bir az sonra isə, düşmənin mənfur qoxusunu duydu. Ueb tez Payni çayının buz kimi soyuq suyuna girib, o taya keçdi. Keçmiş zamanlarda həmin bu çayın üstündən hoppanardı. İndi bu soyuq suya girəndən sonra, dəhşətli ağrılar hiss etdi. Amma buna baxmayaraq, hey uzaqlaşdı. Bəs hara getsin? Onun bircə getməli yolu vardı ki, bu da onu aparıb insan məskəninə

çatdıracaqdı. Amma hələ onun gəlişindən xeyli əvvəl orada elə bir hay-küy qopmuşdu ki, Ueb geri qayıtmağı qərara aldı.

Bəs hara getsin? Görünür bütün mülkünü o qəddar düşməyə - gəlmə yad ayıya verməli idi.

Ueb hiss edirdi ki, daha tamamilə məğlub olmuş, taxtdan salınmış, yad ayı tərəfindən vuruşa bilməyəcəyi qədər çox güclü bir ayı tərəfindən torpaqlarından qovulmuşdur. Ueb topaqlarından əl çəkib, günbatana sarı döndü. Onun qüvvətli ayaqlarının əvvəlki itiliyi və gücü qalmamışdı. Buna görə də yaxşı tanış olan hər keçidə bir durub baxırdı ki, görsün düşmən dalınca gəlir ya gəlmir. Şoşon dağları irəlində uzaqlarda görünürdü. Bu əlçatmaz sərt dağlarda düşmən yox idi. Onların ardında isə, Yellouston parkı idi. İrəli, irəli!

Ueb axsaya-axsaya yuxarı dırmaşmağa başlamışdı ki, birdən burnu Ölüm dərəsinin, - ağzınadək öldürücü qazla dolu və içərisində hər şeyin ölü olduğu həmin dərənin qoxusunu aldı. Adətən Ueb həmişə bu ağır qoxudan qaçardı, amma bu dəfə nəşə, onu həmin qoxuya sarı çəkirdi. Ölüm dərəsi elə Uebin yolunun üstündə idi.

Ueb küləkdə yellənən uzun ağ saqqallı boz sifətini yuxarı qaldırırdı. Əvvəllər zəhləsi gedən bu ağır qoxu, birdən-birə ona qəribə, cəlbedici və ləzzətli gəldi. Ueb durub dövrəsinə boylandı. Göz işlədikcə hər tərəf, bu ucsuz-bucaqsız mahal əvvəllər tamamilə onun idi, uzun illər boyu burada hökmranlıq etmişdi və heç kəs onunla təkbətək üz-üzə gəlməyə cəsarət etməmişdi.

Uebin qarşısındakı mənzərə çox gözəl idi. Amma Ueb indi gözəllik barəsində fikirləşmirdi. Fikirləşirdi ki, bu ölkədə yaşamaq nə yaxşı idi; fikirləşirdi ki, vaxtilə, bu ölkə onun mülkü olmuşdur, indi isə, əlindən çıxmışdır; fikirləşirdi ki, gücü tükənmişdir və özünə sakit yaşamağa bir yer axtarmalıdır.

Orada Şoşon dağlarının ardında elə bir yer var ki, indi zəif və aciz Ueb orada tamamilə sakit yaşaya bilərdi. Həmin yer

parkdır. Amma ora gedib çıxıb bilərmimi? Axı park uzaqdadır... Axı ora niyə getsin? Bax, burada, həmin bu balaca dərədə də sakit-sakit yata bilər.

Ueb dərənin girəcəyində bir an dayandı.

O dayandığı müddətdə küləyin gətirdiyi öldürücü qazlar artıq yavaş-yavaş işini görürdü. Onun beş sədaqətli mühafizəçisi: qoxu duyğusu gözləri, qulaqları, toxunma və dadbilmə duyğusu yavaş-yavaş keyikirdi. Anadan olandan bu vaxtadək sədaqətli rəhbəri olan burnu, indi daha ona xidmət edə bilmirdi. Bir neçə an da keçdi. Ueb hələ də qərar verə bilmirdi. Amma birdən ayının qıllı köksündə keçmiş mərdliyi cuşa gəldi və o, dərəyə cumdu. Boğucu qazlar hər tərəfdən onu çuğladı, bütün nəhəng cüssəsini bürüdü. Hər yerdən qovulmuş Ueb sakit-sakityuxuya getdi. Yuxuya getdikcə özünü elə yaxşı, son dərəcə yaxşı hiss edirdi ki, elə bil uzaq keçmişlərdə olduğu kimi, - Qreybuli sahilində anasının yumşaq qıllı qollarının arasında yatırdı.

Kanadalı yazıçı Ernest Seton-Tompson ilk hekayələr kitabını "Tanıdığım heyvanlar" adı ilə XIX əsrin axırlarında (1898) nəşr etdirmişdir. Bu kitab qısa müddətdə müvəffəqiyyət qazanıb, dəfələrlə nəşr edilmişdir. Kitab oxucular qarşısında onlara məlum olmayan tamamilə yeni bir aləm açmışdı.

XIX əsrin yarısına qədər, alimlər güman edirdi ki, heyvanat aləmi ilə insanlıq ayrıca varlıqlardır. İnsanla heyvanın mənşə etibarilə eyniliyi adamlara təhqiredici görünürdü. Yalnız böyük Darvin bu həqiqəti isbat etdi, bununla da insanların fikrində bir dönüş yaratdı.

Darvinin əsərlərindən əvvəl, heyvanların həyatından ciddi hekayələr yazmaq adamların heç ağına da gəlməzdi. Seton-Tompson dünyada ilk dəfə elə hekayələr yazdı ki, bunların qəhrəmanları əsil heyvanlar və quşlar idi. O, bütün ömrünü bu qəhrəmanların həyatını öyrənməyə sərf etmişdi, onları yaxşı tanıyırdı. Seton-Tompson heyvan və quşları nəinki tanıyır, onları gözəl başa düşür və bərk sevirdi. O, "Həyatım" tərcümeyi-halında ilk hekayələr kitabı haqqında yazırdı:

"Bu kitab heyvanlar haqqındakı ədəbiyyatda realist istiqamətin binasını qoymuşdur. Bu kitabda heyvanların davranışı ilk dəfə düzgün rəsvir edilmişdir. Bu vaxta qədər heyvanlar barəsində yalnız təmsil, nağıl və elə hekayələr var idi ki, burada

heyvanlar cildlərini dəyişib heyvan dərisi geymiş insanlar kimi danışır və rəftar edirdilər”.

Bu gözəl yazıçının ən böyük xidməti bundadır və kitabının dünyanın bütün ölkələrində sürətlə yayılmasının səbəbi də budur.

İnsanın niyə şöhrət qazanması həmişə maraqlıdır. Belə adamın tərcümeyi-halı da həmişə maraqlıdır.

Ernest Seton-Tompson 1862-cı ildə İngiltərədə anadan olmuşdur. Altı ildən sonra ailəsi Kanadaya köçmüşdür. Bu yaşdan başlayaraq o, həyatını yaxşı xatırlayır. Elə birinci qış Ernest məktəbə gedir. Xatiratında yazır: “Bu qış yaman uzandı. Mart ayında əsil yaz gəlib çıxdı... Xırda bir quşcuğaz nəğmə oxudu. Mənə elə gəldi ki, onu – beli göy arıquşunu² gördüm. Quş incə nəğməsini təkrar-təkrar oxudu. Bilmirəm niyə, amma birdən-birə hönkür-hönkür ağlamağa başladım. O vaxtdan bəri hər il beli göy arıquşunu və onunla bərabər – baharı gözləyirəm”.

Hə bilmək olar? Bəlkə həmin “göy quş” onun qəlbində elə güclü bir duyğu oyatmışdı ki, həmin duyğu onu dünyada məşhur bir yazıçı etmişdi. O, istedadlı uşaq idi. Müəllimləri onun barəsində deyirmişlər ki, məktəbdə ən istedadlı uşaqdır. Altı yaşında o, qəzetdə ilk sətri oxumuş və həmin ildən ağacdan quş və heyvan yonmağa başlamışdı.

Ernest inadkar oğlan idi. Mağazada “Kanadanın quşları” kitabını görüb, həmin kitabı almağı qət edir. Kitabın qiyməti bir dollar imiş. Bu qədər pulu yığmaq üçün Ernest adadovşanlarını satmış, qonşulara odun daşımış, bir ingilis xanımının kolleksiyası üçün həşərat toplamış və qardaşı ilə bir ay odun yarmaqda yarışaraq çatışmayan son iyirmi beş senti qazanmışdı. Arzuladığı kitab əlindədir. Seton-Tompson tərcümeyi-halında bunu xatırlayıb yazır: “Sevincimdən göyün yedinci qatında idim”.

Quşlar və heyvanlar onu hər şeydən artıq maraqlandırır, böyüdükcə bu maraqlı artırdı. Nə təbiətə aid kitabların olmaması,

nə sərt rəftar, atasının on oğlundan birinin də təbiətçi olmasını eşitmək istəməməsi, nə özünün əzablı xəstəlikləri, - heç şey seçdiyi yol ilə getməsinə mane ola bilmədi, - onu bu yola hələ uşaqlıqdan quşların və heyvanların həyatındakı sirrləri və tapmacaları bilmək həvəsi, bu sirrləri insanlara açmaq, heyvanların gözəlliklərini şəkillərlə və ağacdan kəsilmiş xırdaca fiqurlarla göstərməyə olan coşqun arzuları çağırırdı. Seton-Tompson xatirələrində yazır: “...cığırımla getdim, bu yolun yaxşı yol olub-olmadığını bilmirdim və heç kəsdən soruşmurdum; bircə şey bilirdim ki, bu yol mənim yolumdur”.

O, istəyinə nail oldu: ən gözəl təbiətşünas yazıçı və rəssam oldu. Kanadada onu “dövlət naturalisti” vəzifəsinə təyin etdilər, bu da ona heyvanların həyatını öyrənməyə imkan verdi.

Seton-Tompson heyvanat barəsində bir çox elmi əsər yazmışdır. Bu əsərlərə görə o, ABŞ-da yüksək mükafata, - “Eliot” qızıl medalına layiq görülmüşdür.

Amerikada Seton-Tompson hekayələrini dinləyicilər qarşısında müvəffəqiyyətlə oxumuşdur. Onun bir-birinin ardınca: “Qovulanların həyatı”, “Qəhrəman heyvanlar”, “Ayıların tərcümeyi-halı”, “Yorğa mustanq” və sair kitabları nəşr edilir.

Seton-Tompson kitablarının kənarlarında çəkdiyi şəkillər naturalistin iş gündəliyində çəkilən şəkillərə bənzəyir. Amma bu şəkillər heyvanların və ya quşların yalnız zahiri görkəmini deyil, həm də xasiyyətini, əhval-ruhiyyəsini və qəlbi məhəbbət və mehriban yumor duyğusu ilə dolan müəllifin onlara münasibətini ifa edir.

Onun arvadı, dostu Qres Seton-Tompson ərinin hekayələrinin ədəbi cəhətdən işlənilməsində və bədii tərtibatında fəal iştirak edir.

Seton-Tompsonun kitablarında bizi dərindən maraqlandıran cəhətlər müəllifin müşahidə etdiklərinin, təsvir etdiklərinin və kəşf etdiklərinin cüzi hissəsidir. O, uşaqlıqdan

² Arıquşu – xoşbəxtlik rəmzidir.

gündəlik yazmışdır. Ömrünün sonlarına doğru, meşin üzlü beş yüz qalın, cild kitab, - əsil kitabxana toplamışdı. Seton-Tompson gülümsünə-gülümsünə qeyd edir: "Kitabsatan bunlara bir qara qəpik də verməz, mənə isə, milyonlar da versələr bunlardan əl çəkmərəm. Bunlarda mənim altmış illik ömrüm və axtarışlarım toplanmışdır".

Bütün bunlar yazıçının uzun ömrü müddətində (o, 1946-cı ildə ölmüşdür) gördüyü işlərə yalnız, necə deyərlər, zahiri bir baxışdır. Ancaq onun əsərlərinin, - gənc və yaşlı oxucular arasında misilsiz müvəffəqiyyət qazanmasını hər şeydən əvvəl daxili səbəblərə - həyata qüdrətli məhəbbəti və inamı ilə izah etmək olar. O, meşələrin, dağların, preriyaaların həyatını olduğu kimi, bütün sərtlik və amansızlığı ilə təsvir etməkdən çəkinməmişdir. Çox vaxt hekayələrinin qəhrəmanları heyvanlar hekayənin sonunda tələf olur. Amma həyat həqiqəti belədir, - uşaqları ağlamsınan, sısqa, dəymədüşər böyütmək istəmirsənsə, həyat həqiqətini onlardan gizlətmək olmaz. Həyatı sevən yazıçının qəhrəmanları elə canlıdırlar ki, ölümləri nə qədər faciəli olsa, yer üzündəki həyatın ümumi axınında itib-batmır və heç vaxt özlərindən sonra çıxılmaz naçarlıq təsiri buraxmırlar. Bunu uşaqlar çox yaxşı duyurlar və sevdikləri qəhrəmanın həlak olmasına bir qədər kədərləndikdən sonra, onu qüvvət və qabiliyyətinin çiçəkləndiyi vaxtda olduğu kimi xatırlayır, onu oyunlarının ölümsüz qəhrəmanı edirlər.

"Lobo" hekayəsində qəhrəman canavar ölür. Seton-Tompson xatirələrində yazır: "Mənə acı məzəmmətlər yağdırırdılar ki, Lobonu öldürmüşəm, ən başlıcası, bunu ətraflı təsvir etməklə, ürəyiyumşaq oxucuları yaman kədərləndirmişəm.

Bu məzəmmətlərə aşağıdakı suallarla cavab verirəm:

"Lobo" hekayəsi oxucularda necə əhval-ruhiyyə yaradır? Onların rəğbəti kimin tərəfindədir, - Lobonu öldürən insanın tərəfində, yoxsa, ömrünü, yaşadığı kimi, ləyaqətlə, qorxmadan, mərdliklə başa vuran bu nəcib dördayaqlının tərəfindədir?

("Qovulanların həyatından" hekayələr kitabının müqəddəməsindən). Oxucuların rəğbəti Lobonun tərəfindədirsə, onda yazıçı bu məzəmmətləri yaxına qoymur: o, vəzifəsini yerinə yetirmişdir.

Seton-Tompson vəhşi heyvanların mənasız və məqsədsiz tələf edilməsinin qarşısını almaq üçün Kanadada "Meşəçilik cəmiyyəti" təşkil etmiş və ana təbiətin öyrənilməsi və heyvanların qorunmasını gənclərin qarşısında qoymuşdur.

Seton-Tompson deyirdi: "Bu heyvanlardan hər biri qiymətli bir mirasdır, bunları zərurət olmayınca tələf etməyə, onlara uşaqlarımızın əli ilə işgəncə verməyə haqqımız yoxdur".

Seton-Tompson heyvanların hərəkət, rəftar və davranışlarını düzgün və dəqiq təsvir edir. Quşların və heyvanların özlərinə məxsus bir şəkildə sevmələri və nifrət etmələrində, onlarda bu hisslərin bəzən qeyri-adi bir qüvvətlə meydana çıxmasında, onların sədaqətlərinin fədakarlıq dərəcəsinə çatmasında həyat həqiqətindən heç bir uzaqlıq yoxdur (ana quşlar balalarını xilas etmək üçün canlarından keçirlər); Faktlar-hərəkətlər fakt olaraq qalır bütün bu hərəkətləri heyvan və quşların şüurlu və ya şüursuz etdikləri barəsində Seton-Tompson heç yerdə, heç nə demir.

Çapa imzalanıb: 30.07.2012
Formatı: 60x84 1/16. Ofset çapı.
Həcmi 16.
Sifariş № 160. Tiraj 100.
Qiyməti: 5 manat

mətbəəsində çap olunub

75443
84(7Кан) Seton E.
S 35

Heyvanlar haqqı

B. 2

75443

MƏKTƏBƏQƏDƏR HAZIRLIĞIN FƏALİYYƏT GÖSTƏRDİYİ FİLİALLARIMIZ

Baş ofis

Z. Əhmədboyov küç., 2
(Azadlıq metrosunun çıxışı)
Tel: (+994 12) 596 66 61/62
Mob: (+994 50) 324 98 50

Xırdalan filialı

H.Əliyev prospekti;
Tel: (+994 12) 511 65 84
Mob: (+994 50) 715 63 18

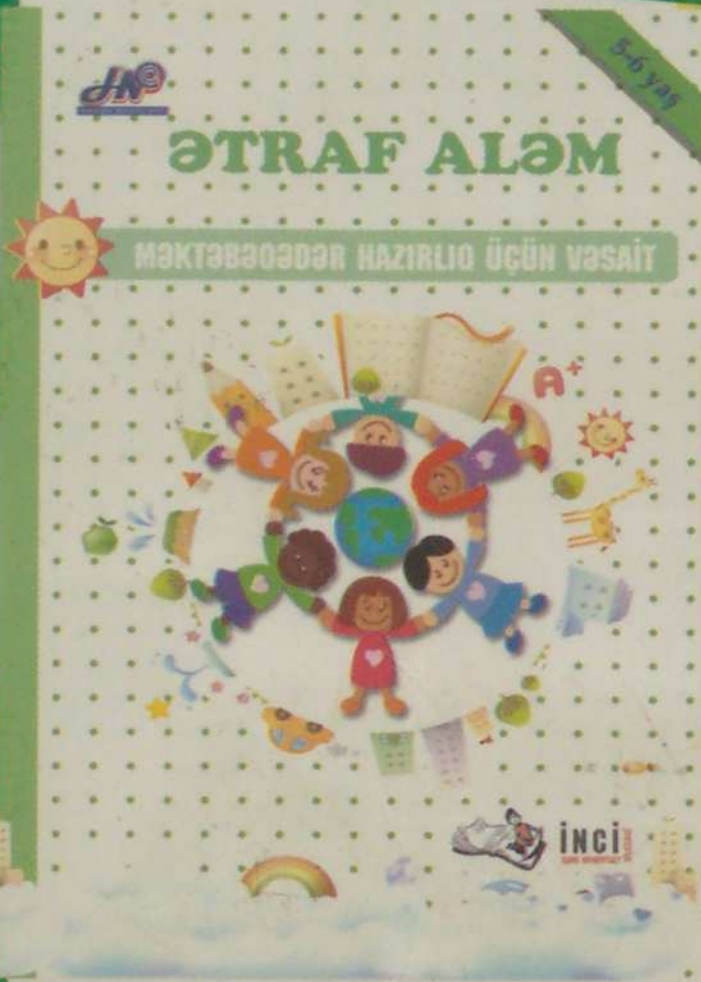
Yeni Azadlıq filialı

S.S.Axundov küçəsi. (Azadlıq metrosu,
Bolluq bazarının yaxınlığı, köhnə İnqilab kinoteatrının arxası,
126 və 244 nömrəli məktəblərlə üzbəüz)
Tel: 012 562 72 27

Neftçilər filialı

R.Rüstəmov küç., 36
(Neftçilər metrosu)
Tel: (+994 12) 421 00 00
Mob: (+994 55) 465 95 41

Hədəf Nəşrlərinin yeni layihəsi!

İNCİ
UŞAQ ƏDƏBİYYATI

UŞAQLAR ÜÇÜN HEKAYƏLƏR

Koroğlu dastanı
Alı kişi

4-7 yaş

KƏS-YAPIŞDIR 1

Hədəf Kitab Evi

Hədəf Nəşrlərinin parakəndə və topdan satış mərkəzidir.

Ünvan: Yasamal r. Z.Əhmədboyov küç.: 2

(Nizami metrosu, 18 nömrəli məktəbin yanı) Tel.: 055 627 02 37

